

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2562)

เจ้าของ

กลุ่มวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ที่ปรึกษา

รศ.นพ. ชามูชัย พานทองวิริยะกุล	อธิการบดีมหาวิทยาลัยขอนแก่น
ศ.ดร. มนต์ชัย ดวงจินดา	รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ
รศ.ดร. กุลธิดา ท้วมสุข	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
ผศ.ดร. รัตนา จันทะเทว	รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ
ศ.ดร. เสกสรรค์ ยงวนิชย์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ.ดร. ประสิทธิ์ คุณรัตน์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ.ดร. สมศักดิ์ ศรีสันติสุข	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ.ดร. บัณฑิต พรหมพักพิง	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ. สมนึก ปัญญาสิงห์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร. วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บรรณาธิการบริหาร

รศ.ดร. สถาพร เจริญธรรม	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
------------------------	--------------------

บรรณาธิการ

รศ.ดร. สุกัญญา เอ็มอัมหมัด	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
----------------------------	--------------------

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

อ. จักรกฤษ กมฺพมาศ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อ. กิรพัฒน์ เขียนทองกุล	มหาวิทยาลัยทักษิณ

กองบรรณาธิการ

รศ.ดร. ยุภาพร ยูภาส	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รศ.ดร. อภิศักดิ์ ธีระวิสิษฐ์	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
รศ.ดร. รุ่งพงษ์ ชัยนาม	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ผศ.ดร. กฤษณา ณ หนองคาย	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
อ.ดร. ณัฐรุจ วงศ์ทางสวัสดิ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
อ.ดร. ชาญชัย ช. บุญพันธ์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

อ.ดร. สิริวิทย์ อัสโร	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผศ. ว่าที่ร้อยตรี ดร. ไพศาล บรรจสุวรรณ์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
อ.ดร. พีระ เจริญวัฒนกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อ.ดร. ชนิษฐา สุขสง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อ.ดร. พรสวรรค์ ปิยนันท์ศักดิ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อ. อิมรอน โสะสัน	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อ.ดร. ตฤณ โอยะระ	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
อ. วศิน ปันทอง	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อ. เกษรา ศรีนาคา	มหาวิทยาลัยทักษิณ
อ. วรัญญ์ เสนาสุ	มหาวิทยาลัยวชิราวุฒิ
นายปวิษฐ วัฒนสุข	สถาบันพระปกเกล้า
ราคา	150 บาท
ISSN	2465-4728
พิมพ์ครั้งที่ 1	กุมภาพันธ์ 2563
จัดพิมพ์โดย	โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น 123 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002
ปก/รูปเล่ม	กึ่งปกแข็ง ใช้น้ำหนัก 150 กรัม
ที่มารูปหน้าปก	https://pxhere.com/en/photo/487551
ติดต่อวารสาร	สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 123 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002 โทรศัพท์ 0 4320 2861 ต่อ 45414 Email: pspaj.kku@gmail.com เว็บไซต์ https://pol.kku.ac.th/pspaj-kku-th ฐานข้อมูลวารสารไทย https://www.tci-thaijo.org/index.php/PSPAJ-KKU

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน (มกราคม - มิถุนายน / กรกฎาคม - ธันวาคม) พิจารณาตีพิมพ์บทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ประเภทบทความวิจัย บทความปริทัศน์ บทความหนังสือ และบทความวิชาการประเภทอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาทางรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ โดยผ่านการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาจำนวน 2 - 3 คน ในระบบกลั่นกรองแบบซ้อนผู้พิจารณาและผู้เขียนบทความถูกปิดเป็นความลับ

บทความต้นฉบับทุกเรื่องตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารนี้ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องทางวิชาการโดยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ การตีพิมพ์บทความนี้จะต้องได้รับการอนุญาตจากกองบรรณาธิการเป็นลายลักษณ์อักษร

Political Science and Public Administration

Journal Khon Kaen University

Vol.4 No.2 (July – December 2019)

Owner

Department of Public Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences
Khon Kaen University, Thailand

Advisory Board

Assoc. Prof. Charnchai Panthongviriyakul, M.D.	President of Khon Kaen University
Prof. Monchai Duangjinda, Ph.D.	Vice President for Research and Academic Services
Assoc. Prof. Kulthida Tuamsuk, Ph.D.	Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences
Asst. Prof. Rattana Chanthao, Ph.D.	Associate Dean for Research and Academic Services
Prof. Seksong Yongvanit, Dr. rer. nat.	Khon Kaen University
Assoc. Prof. Prasit Kunurat, Ph.D.	Khon Kaen University
Assoc. Prof. Somsak Srisontisuk, Ph.D.	Khon Kaen University
Assoc. Prof. Buapun Promphakping, Ph.D.	Khon Kaen University
Assoc. Prof. Somnuek Panyasing	Khon Kaen University
Asst. Prof. Viyouth Chamruspanth, Ph.D.	Khon Kaen University

Executive Editor

Assoc. Prof. Sataporn Roengtam, Ph.D.	Khon Kaen University
---------------------------------------	----------------------

Editor in Chief

Assoc. Prof. Sukanya Aimimtham, Ph.D.	Khon Kaen University
---------------------------------------	----------------------

Assistant Editor

Jackrit Kamudhamas	Khon Kaen University
Kiraphat Khianthongkul	Thaksin University

Editorial Board

Assoc. Prof. Yupaporn Yupas, Ph.D.	Rajabhat Maha Sarakham University
Assoc. Prof. Apisak Dhiravisit, Ph.D.	Thailand Science Research and Innovation

Assoc. Prof. Rungphong Jayanama, Ph.D.	Sukhothai Thammathirat Open University
Asst. Prof. Kritsada Na Nongkhai, Ph.D.	Udon Thani Rajabhat University
Nuttarute Vongtangswad, Ph.D.	Srinakharinwirot University
Kayanee Chor Boonpunth, Ph.D.	Prince of Songkla University
Siriwit Issaro, Ph.D.	Prince of Songkla University
Asst. Prof. Acting Sub Lt. Pisan Banchusuwan, Ph.D.	Prince of Songkla University
Peera Charoenvattananukul, Ph.D.	Thammasat University
Kanittha Suksong, Ph.D.	Kasetsart University
Pornsarn Piyanantisak, D.P.A.	Khon Kaen University
Imron Sohsan	Khon Kaen University
Trin Aiyara, Ph.D.	Walailak University
Wasin Punthong	Thammasat University
Kessara Srinaka	Thaksin University
Waranyoo Senasu	Navamindradhiraj University
Purawich Watanasukh	King Prajadhipok's Institute

Price 150 Thai Baht

ISSN 2465-4728

1st Published February 2020

Publisher Khon Kaen University Printing House, 123 Mitraphap Road, Nai Mueang, Mueang Khon Kaen, Khon Kaen 40002, Thailand

Cover/Layout Kiraphat Khianthongkul

Cover Source <https://pxhere.com/en/photo/487551>

Contact Us Department of Public Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University 123 Mitraphap Road, Nai Mueang, Mueang Khon Kaen, Khon Kaen 40002, Thailand
Tel. +66 4320 2861 Ext. 45414 Email: pspaj.kku@gmail.com
Website: <https://pol.kku.ac.th/pspaj-kku-th>
Thai Journal Online: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/PSPA-J-KKU>

The Political Science and Public Administration Journal, Khon Kaen University is a biannual academic journal (January - June/ July - December). The journal aims to publish an original academic papers, namely research articles, review articles, book reviews, and others within the field of political science and public administration. The double-blind peer review is used for the evaluation process of the articles' quality which accessed by 2 - 3 key experts in the relevant fields per article.

ผู้ทรงคุณวุฒิระดับชาติและนานาชาติประจำวารสาร

National and International Peer-reviewers

Prof. Ikemoto Yukio, D.Sc.	University of Tokyo, Japan
Prof. Richard Pratt, Ph.D.	University of Hawaii at Manoa, U.S.A.
Prof. Achmad Nurmandi, Ph.D.	Universitas Muhammadiyah Yogyakarta, Indonesia
Prof. Kim Chuan Goh, Ph.D.	Nanyang Technological University, Singapore
Prof. Tetsuo Satoh, Ph.D.	Komazawa University, Japan
Prof. Bruce Gilley, Ph.D.	Portland State University, U.S.A.
Prof. Annika Mattissek, Dr. rer. nat.	Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, Germany
Assoc. Prof. Eko Priyo Purnomo, M. Res., Ph.D.	Universitas Muhammadiyah Yogyakarta, Indonesia
ศาสตราจารย์ ดร. สุภางค์ จันทวานิช (Prof. Supang Chantavanich, Ph.D.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Chulalongkorn University)
ศาสตราจารย์ ดร. อัมพร อ่างลักษณ์ (Prof. Amporn Tamronglak, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Thammasat University)
รองศาสตราจารย์ ดร. ดำรงค์ วัฒนา (Assoc. Prof. Damrong Wattana, Ph.D.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Chulalongkorn University)
รองศาสตราจารย์ ดร. ชนิดา จิตตรุทธะ (Assoc. Prof. Chanida Jittaruttha, Ph.D.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Chulalongkorn University)
รองศาสตราจารย์ ดร. วีระศักดิ์ เครือเทพ (Assoc. Prof. Weerasak Krueathep, Ph.D.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Chulalongkorn University)
รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ ศิริสรหรือ (Assoc. Prof. Somboon Sirisunhirun, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยมหิดล (Mahidol University)
รองศาสตราจารย์ พันตำรวจโท ดร. เกษมศักดิ์ โชติชาครพันธุ์ (Assoc. Prof. Pol.Lt.Col. Kasemsarn Chotchakompant, Ph.D.)	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (National Institute of Development Administration)
รองศาสตราจารย์ ดร. รวิภา ธรรมโชติ (Assoc. Prof. Ravipa Tammachot, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยรามคำแหง (Ramkhamhaeng University)
รองศาสตราจารย์ ดร. สุวรรณี แสงมหาชัย (Assoc. Prof. Suwannee Sangmahachai, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยรามคำแหง (Ramkhamhaeng University)

รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งพงษ์ ชัยนาม (Assoc. Prof. Rungphong Jayanama, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (Sukhothai Thammathirat Open University)
รองศาสตราจารย์ ดร. ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์ (Assoc. Prof. Thanyawat Rattanasak, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Chiang Mai University)
รองศาสตราจารย์ ดร. เก่งกิจ กิติเรียงลาภ (Assoc. Prof. Kengkij Kitirianglarp, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Chiang Mai University)
รองศาสตราจารย์ ดร. มงคล ดอนขวา (Assoc. Prof. Mongkon Donkwa, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยขอนแก่น (Khon Kaen University)
รองศาสตราจารย์ ดร. พรอัมรินทร์ พรหมเกิด (Assoc. Prof. Pornamrin Promgird, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยขอนแก่น (Khon Kaen University)
รองศาสตราจารย์ ดร. ยุภาพร ยูภาส (Assoc. Prof. Yupaporn Yupas, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (Rajabhat Maha Sarakham University)
รองศาสตราจารย์ ดร. อภิศักดิ์ ธีระวิสิษฐ์ (Assoc. Prof. Apisak Dhiravisit, Ph.D.)	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (Thailand Science Research and Innovation)
รองศาสตราจารย์ สิดา สอนศรี (Assoc. Prof. Sida Somsri)	ข้าราชการบำนาญ (Retired Government Official)
รองศาสตราจารย์ ดร. สุวกิจ ศรีปัดดา (Assoc. Prof. Suwakit Sripathar, Ph.D.)	ข้าราชการบำนาญ (Retired Government Official)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรณภา ทิระสังชะ (Asst. Prof. Vannapar Tirasangka, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Thammasat University)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณัฐฐา วินิจนัยภาค (Asst. Prof. Nattha Vinijaiyapak, Ph.D.)	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (National Institute of Development Administration)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปฐมาวดี จงรักษ์ (Asst. Prof. Pattamawadee Jongruck, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Chiang Mai University)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนพลักษ์ ชามะรัตน์ (Asst. Prof. Thanapauge Chamaratana, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยขอนแก่น (Khon Kaen University)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรุณี สันธิติวนิชย์ (Asst. Prof. Arunee Santhitivanich, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (Ubon Ratchathani University)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วัชรพล พุทธิรักษา (Asst. Prof. Watcharabon Buddharaksa, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยนเรศวร (Naresuan University)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญอรี ยีหะมะ (Asst. Prof. Bukhoree Yeema, Ph.D.)	มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา (Songkhla Rajabhat University)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ณ หนองคาย
(Asst. Prof. Kritsada Na Nongkhai, Ph.D.)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุขุมวิทย์ ไสยโสภณ
(Asst. Prof. Sukhumvit Saiyasopon, Ph.D.)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชญานัทธ์ ศุภชลาศัย
(Asst. Prof. Chyatat Supachalasai, Ph.D.)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อรรถสิทธิ์ สิทธิดำรง
(Asst. Prof. Attasit Sittidumrong)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วาทีรยดรี ดร. ไพศาล
บรรจสุวรรณ์
(Asst. Prof. Acting Sub Lt. Pisan Banchusuwon,
Ph.D.)

อาจารย์ ดร. พีระ เจริญวัฒนกุล
(Peera Charoenvattanukul, Ph.D.)

อาจารย์ ดร. ขนิษฐา สุขสง
(Kanitha Suksong, Ph.D.)

อาจารย์ ดร. ณัฐรุจ วงศ์ทางสวัสดิ์
(Nuttarute Vongtangswad, Ph.D.)

อาจารย์ ดร. นฤมิต หิณชิระนันท์
(Narumit Hinshiranant, Ph.D.)

อาจารย์ ดร. วีระกุล ชายผา
(Weerakul Chaiphar, Ph.D.)

อาจารย์ ดร. ฌายณี ช. บุญพันธ์
(Kayanee Chor Boonpunth, Ph.D.)

อาจารย์ ดร. สิริวิธ อัสโร
(Sirivith Issaro, Ph.D.)

ดร. สมหวัง เครือสุวรรณ
(Somwang Khruasuwon, Ph.D.)

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
(Udon Thani Rajabhat University)

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
(Udon Thani Rajabhat University)

มหาวิทยาลัยรามคำแหง
(Ramkhamhaeng University)

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
(Walailak University)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
(Prince of Songkla University)

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
(Thammasat University)

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
(Kasetsart University)

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
(Srinakharinwirot University)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(Chiang Mai University)

มหาวิทยาลัยขอนแก่น
(Khon Kaen University)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
(Prince of Songkla University)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
(Prince of Songkla University)

ข้าราชการบำนาญ
(Retired Government Official)

บทบรรณาธิการ

Editorial Preface

This is a good time to greet you as our readers with the TCI – Thailand Citation Index Tier 2 by the TCI committees’ reviewing process at national standard type of journal. I must pay my gratitude to all authors, researchers, editorial board including distinguished Peer-reviewers. The journal would not be so successful without your valuable contribution.

In order to further our aspiration to escalate to higher level of Thai journal national standard, we will put more effort to achieve such target.

The fourth year volume 2 commences with the article ***The Problem of Majority Rule in Thai Consciousness between 2001 – 2014*** by Woratep Wongsuppakarn and Sarun Thitiluck. It is the problem of different subjective between the discourse of Thainess and the political discourse shaped in Thaksin Shinawatra period that leads to the problem of political polarization and obstacles in seeking a way out of political conflicts up till present.

The Management of Social Media Usage of High School Students in Vientiane, Lao People’s Democratic Republic by Phouvang Aphay, Somnuek Panyasing, Sukhumvit Sayasophon and Awuth Ruenpakpot is to study the situation of Social Media Usage of High School Students in the capital city. It was found that students use

social media to search data, learning, entertainment, communicate with friends and for on-line business. The researchers' conclusions are the policy to control the negative impacts on daily life, environment and socio-culture should be concern in addition to the seminar and idea's exchange among teachers from various institutes to suggest problem resolution and formulate education-supported policy. These activities aim to prevent the socio-culture negative impacts that might occur. Training and recommendations must be organized by classroom teachers for the development of the students, society and country.

The next article is *Non-Standard Forms of Work and Precarious Workers in the Platform Economy* by Kritsada Teerakosopkomg who foresees the capitalism when platform workers will have to face the precarious work, insecurity, and dangerousness. This is transitioning from long-term and short-term contracts to on-demand work with unfairness of resource distribution. In addition, an argument of flexibility is becoming to indecent work, and it is exploitation in the new form of neoliberal capitalism by platform providers.

The Ways to Reduce Land Rights Inequality in the Eastern Economic Corridor by Kittipong Pearnpitak aims to reduce the disparity of land rights in the Eastern Economic Corridor by explaining the basic concept about the distribution of land holdings. With the drafting of specific laws in the area, people are allowed to express their opinions and therefore raise their arguments for analysis to make it clear. The author concluded that sustainable development needs the community

to be alert to the spatial changer with the increase of land conditions, the opportunity to rent land and exchanging resources by the state's stimulation.

Hegel and Derrida on State, Community, and Ethics: Alternative to Social Contract Theory and the Dialogue by Chyatat Supachalasai is the arguments of state, community, and ethics of two Western philosophers, namely, Georg Wilhelm Friedrich Hegel and Jacques Derrida. The two thinkers have clearly different viewpoints. Hegel believes that state is the absolute spirit. The fusion of state and the cluster of the individuals are indispensable and mark an end. Meanwhile, Derrida views that state's hospitality is conditional, pre-given with the element of violence imposing on the difference and the others. His alternative proposal leads to a deconstruction of state as absolute spirit so for the state to buttress the other, bolster up difference. Thus, the effect the state will possess of a new history is coupled with a difference within a state itself.

And lastly, the book reviewer, Pitundorn Nityasuddhi, chose ***Philosophy and Public Administration: An Introduction by Edoardo Ongaro*** who discloses that a concrete logic of Philosophy and Public administration cannot be precisely separated since the former is a theoretical body of knowledge. The metaphysical ontology and epistemology, two of the three major branches of philosophy, are ideologically used in the processes of searching for creating generalised-innovative knowledge of its research methodology. The reviewer believes Ongaro's book provides a very broad of philosophical thought

and examines how to understand the contemporary research in the public administration by the roots of Greek philosophy, medieval and early modern philosophical thought. The highlight of the book is ontological and epistemological issues although it does not propose extensive examinations of the theme under the complex and dynamic phenomena.

Other intellectual traditions of the Oriental philosophical schools based on factual human civilisations in many ways to gain benefits reaped by joint efforts bringing across contemporary public administration. Western and Oriental axiology, one of the three major branches of philosophy, needs to holistically understand the Public Administration's ethics or good governance dimension more. The reviewer concludes with the author's aspects that the academicians' greater inspiration to further develop research methodology in the field of public administration is endorsed.

In this auspicious moment, my final words are Best wishes for the New Year in season's greetings occasion. On behalf of editorial board, I feel much honored to share with you the happiness of the golden rat year by our eastern tradition. May the year 2020 brings you and your beloved ones' golden opportunity and, all in all, the golden year of life.

Assoc. Prof. Sukanya Aimimtham, Ph.D.

Editor of PSPAJ-KKU

บทความวิจัย (Research Articles)

- ปัญหาหลักการเสียงข้างมากในการรับรู้ของสังคมไทยระหว่างปี 1
พ.ศ. 2544 - 2557

The Problem of Majority Rule in Thai Consciousness between 2001 - 2014

วรเทพ ว่องสรรพการ และ ศรัณย์ ธิติลักษณ์

(Woratep Wongsuppakarn and Sarun Thitiluck)

- การจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาในเขต 35
นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

The Management of Social Media Usage of High School Students in Vientiane, Lao
People's Democratic Republic

ภูวง อภัย, สมนึก ปัญญาสิงห์, สุขุมวิทย์ ไสยโสภณ และ

อาวุธ รื่นภาคพจน์

(Phouvong Aphay, Somnuek Panyasing,

Sukhumvit Sayasophon and Awuth Ruenpakpot)

บทความวิชาการ (Academic Articles)

- รูปแบบของงานที่ไม่มีมาตรฐานและแรงงานที่มีความเสี่ยงในเศรษฐกิจ 59
แพลตฟอร์ม

Non-Standard Forms of Work and Precarious Workers in the Platform Economy

กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์

(Kritsada Theerakosonphong)

- แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการถือครองที่ดินในเขต 109
เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

The Ways to Reduce Land Rights Inequality in the Eastern Economic Corridor

กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์

(Kittipong Pearnpitak)

- เฮเกิลและแดร์ริดาว่าด้วยรัฐ จิตวิญญาณ ชุมชน และจริยศาสตร์: 133
ทางเลือกต่อทฤษฎีสัญญาประชาคมและบทสนทนา

Hegel and Derrida on State, Spirit, Community, and Ethics: Alternative to Social Contract Theory and the Dialogue

ชยรัตน์ คุภชลาศัย

(Chyatat Supachalasai)

บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review Articles)

- Book Review: Philosophy and Public Administration: An 173
Introduction, By Edoardo Ongaro (2017)

Pitundorn Nityasuddhi

ปัญหาหลักการเสียงข้างมากในการรับรู้ ของสังคมไทยระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2557

The Problem of Majority Rule in Thai Consciousness
between 2001 - 2014

วรเทพ ว่องสรรพการ* และ ศรีณย์ ธิติลักษณ์**

(Woratep Wongsuppakarn and Sarun Thitiluck)

ได้รับบทความ: 11 พฤศจิกายน 2562

ปรับปรุงแก้ไข: 20 ธันวาคม 2562

ตอบรับตีพิมพ์: 23 ธันวาคม 2562

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายการศึกษาอยู่ที่ปัญหาของหลักการเสียงข้างมากโดยมีกรณีศึกษาเป็นวาทกรรมทางการเมืองไทยในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2557 งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แนวคิดแบบทฤษฎีวิพากษ์ร่วมกับการวิเคราะห์วาทกรรม โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปัญหาการนำหลักการเสียงข้างมากมาใช้อ้างหลักการสนับสนุนการตัดสินใจทางการเมืองไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2557 ผลการศึกษาที่ค้นพบคือปัญหาของหลักการเสียงข้างมากในสังคมไทยระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2557 เป็นปัญหาจากการรับรู้ที่แตกต่างกันของวาทกรรมความเป็นไทยกับวาทกรรมทางการเมืองที่ก่อตัวขึ้นในยุคของนายทักษิณ ชินวัตรซึ่งนำไปสู่ปัญหาการเมืองแบบแบ่งขั้วและเป็นอุปสรรคต่อการทำความเข้าใจสภาพปัญหาและการแสวงหาทางออกจากความขัดแย้งทางการเมืองจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

* นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

** อาจารย์ วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

คำสำคัญ: หลักการเสียงข้างมาก, ประชาธิปไตย, วาทกรรม

Abstract

This research aimed at investigating the problem of majority rule with a case study of discourse in Thai politics during 2001 - 2014. This research is documentary research and In-debt interview by using critical theory and discourse analysis. The study aimed to understand the problem of majority rule in Thai politics between 2001 - 2014. The results of the study were as follow: The problem of majority rule in Thai politics during 2001 - 2014 was the problem of different subjectives between the discourse of Thainess and the political discourse that was shaped in Thaksin Shinawatra period. Lead to the problem of political polarization and obstacles in seeking a way out of political conflicts until today.

Keywords: Majority Rule, Democracy, Discourse

บทนำ

ปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 คือช่วงที่เริ่มต้นจากการบริหารงานของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร (ปัจจุบัน พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตรได้ถูกถอดยศแล้ว ในบทความนี้จะกล่าวถึงโดยใช้ชื่อนายทักษิณ ชินวัตรเท่านั้น) จนกระทั่งมีการรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ในปี พ.ศ. 2557 ข้ออ้างเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่มีการนำมาโต้แย้งถกเถียงกันมากที่สุด ในการอ้างถึงความชอบธรรมของฝ่ายรัฐบาลที่มาจากเสียงข้างมากเพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองในประเด็นสาธารณะ

ต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็พบว่าการใช้หลักการดังกล่าวไม่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองได้ กลับกันยิ่งทำให้เกิดความขัดแย้งและความแตกแยกทางสังคมการเมืองมากยิ่งขึ้น ปัญหาของการใช้หลักการเสียงข้างมากภายใต้บริบทของสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวจึงมีความหลากหลายและน่าสนใจมากที่สุด ในประวัติศาสตร์ของประชาธิปไตยในสังคมไทย ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากที่นำมาศึกษาในบทความนี้คือประเด็นเรื่องการนำหลักการเสียงข้างมากมาใช้อ้างหลักการสนับสนุนความจริงทางสังคมการเมือง

ในบทความเรื่อง “Between facts and norms. contributions to a discourse theory of law and Democracy” (Habermas, 1996) เยอร์เก้นส์ ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) วิเคราะห์การนำคำอธิบายในเชิงประจักษ์ (เช่น คณะเสียงจากการเลือกตั้งหรือการทำประชามติ) ว่าเป็นการอ้างหลักการที่ไม่มีคุณภาพ เนื่องจากเขาเห็นว่าการอ้างถึงความถูกต้องเชิงบรรทัดฐานของหลักการเสียงข้างมากนั้นจะทำได้โดยใช้ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ดังที่มีการตั้งคำถามว่าเหตุใดการตัดสินใจโดยคนจำนวนมากหรือคนส่วนใหญ่จึงเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือเป็นสิ่งที่ควรกระทำ รวมถึงปัญหาการไม่สามารถหาความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยเชิงประจักษ์กับประชาธิปไตยเชิงบรรทัดฐานได้ว่าจากข้อเท็จจริงในเชิงประจักษ์กลายมาเป็นบรรทัดฐานทางสังคมการเมือง และนำไปสู่อำนาจด้านการเมืองในการบริหารและการแสดงออกในรูปกฎหมายอื่น ๆ ได้อย่างไร ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงกับความถูกต้องตามทัศนะของฮาเบอร์มาส เสียงข้างมากกับความเป็นธรรมจึงไม่มีความสัมพันธ์กันแต่อย่างใด หลักการนี้ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับความจริงในแบบภววิสัยหรืออตวิสัยอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมถึงการไม่สามารถพิสูจน์ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างหลักการนี้กับความจริงในรูปแบบใดได้ ไม่ว่าจะเป็นความจริงในแบบก่อนประสบการณ์หรือแบบหลังประสบการณ์ แต่หลักการนี้สามารถนำมาใช้อ้างเป็นหลักการสนับสนุนได้โดย

การยอมรับว่าเป็นจริงโดยการยอมรับร่วมกัน นั่นคือจะสามารถนำมาใช้อ้างได้ก็ต่อเมื่อได้รับการยอมรับร่วมกันเท่านั้น

เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ปัญหาทางสังคมการเมืองไทยในช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 - 2557 จะพบว่าประเด็นที่เป็นปัญหาได้แย้งถกเถียงกันประเด็นสำคัญที่สุดประเด็นหนึ่งคือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักการเสียงข้างมากในการอ้างหลักการเพื่อสนับสนุนความชอบธรรมทางการเมืองของฝ่ายนายทักษิณ ชินวัตรและการโต้แย้งถึงการไม่สามารถใช้หลักการเสียงข้างมากในสถานการณ์ความขัดแย้งทางสังคมการเมืองไทยตามที่กล่าวมา มีการใช้วาทกรรมที่แสดงถึงความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากอยู่เป็นจำนวนมาก วาทกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นได้แสดงถึงจุดยืนทางความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากในระบอบประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน โดยเห็นว่าสามารถจัดแบ่งทัศนะที่เกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากเป็น 2 ฝ่าย คือ

(1) ฝ่ายที่เห็นว่าหลักการเสียงข้างมากไม่ได้มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจทางการเมือง หรือเห็นว่ามิใช่ข้อจำกัดของการใช้หลักการเสียงข้างมากในบางเรื่องหรือในบางขอบเขต

(2) ฝ่ายที่สนับสนุนหลักการเสียงข้างมากว่ามีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจทางการเมือง

ในบทความนี้จึงได้ศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องหลักการเสียงข้างมากที่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ของสังคมไทย เป็นการวิเคราะห์วาทกรรมทางการเมืองไทยที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2557 ที่เกี่ยวข้องกับความคิดหรือการอ้างหลักการสนับสนุนหลักการเสียงข้างมากว่ามีปัญหาอย่างไร ในกรณีที่น่าหลักการนี้ไปใช้อ้างหลักการตัดสินใจทางการเมืองและการเมืองไทยในช่วงเวลาที่ศึกษา โดยเห็นว่าการศึกษาดังกล่าวจะทำให้สามารถค้นพบประเด็นการวิเคราะห์ใหม่ ๆ เกี่ยวกับการใช้หลักการเสียงข้างมาก เช่น ความเข้าใจเกี่ยวกับความมีเหตุผลของหลักการนี้ภายใต้บริบทของสังคมไทยและจากสภาพ

ปัญหาในเชิงปฏิบัติ รวมถึงนำไปสู่ข้อค้นพบที่อาจเป็นทางออกของการนำหลักการนี้มาใช้ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในสังคมไทยผ่านมุมมองความเข้าใจแบบใหม่ที่ใช้เป็นทางเลือกในการมองปัญหาของสังคมการเมืองไทยได้

วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจการอ้างหลักการเสียงข้างมากในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และการวิเคราะห์เพื่อสร้างความเข้าใจถึงการอ้างหลักการเสียงข้างมากเพื่อใช้ตัดสินทางสังคมการเมืองในสังคมไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2557

ขอบเขตงานวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาเรื่องหลักการเสียงข้างมากในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยการอภิปรายในเชิงปรัชญาการเมืองเพื่อสร้างความชัดเจนให้กับหลักการนี้ งานวิจัยมีกรณีศึกษาเป็นปัญหาจากการใช้หลักการเสียงข้างมากในสังคมไทยในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2557 ที่เป็นช่วงเวลาเริ่มตั้งแต่การได้รับเลือกตั้งและจัดตั้งรัฐบาลของนายทักษิณ ชินวัตรและเป็นช่วงเวลาที่เป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งทางสังคมการเมืองไทยที่ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ตลอดช่วงเวลาดังกล่าวสังคมการเมืองไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และบริบททางสังคมและการเมืองไทยในขณะนั้น จากรัฐบาลของนายทักษิณ ชินวัตร (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 - กันยายน พ.ศ. 2549) รัฐบาลของพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ (ตุลาคม พ.ศ. 2549 - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551) ที่มาจากการทำรัฐประหารโดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) ในปี พ.ศ. 2549 รัฐบาลของนายสมัคร สุนทรเวช (มกราคม - กันยายน พ.ศ. 2551) นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ (กันยายน - ธันวาคม พ.ศ. 2551)

นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (ธันวาคม พ.ศ. 2551 - สิงหาคม พ.ศ. 2554) และนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (สิงหาคม พ.ศ. 2554 - พฤษภาคม พ.ศ. 2557) จนกระทั่งเกิดการรัฐประหารครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2557 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) จึงถือได้ว่าช่วงเวลาที่ยี่สิบปีนี้เป็นช่วงเวลาที่มีความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองในเชิงอุดมการณ์อย่างสูงสุด ซึ่งการศึกษาดังกล่าวจะเป็นการทำความเข้าใจต่อหลักการเสียงข้างมากในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในฐานะการศึกษาในประเด็นการเมืองที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมด้วย

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญ ตลอดช่วงเวลาดังกล่าวมีการเลือกตั้งทั่วไปภายใต้กติกาของรัฐธรรมนูญ 2 ฉบับคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีการจัดการเลือกตั้งทั่วไปจำนวนทั้งสิ้น 6 ครั้ง แต่ในจำนวนนี้มีการเลือกตั้งที่ถูกตัดสินให้เป็นโมฆะ 1 ครั้ง¹ และเป็นการเลือกตั้งโดยไม่ถูกกฎหมาย 1 ครั้ง² จึงเหลือการเลือกตั้งทั่วไปเพียง 4 ครั้ง โดย 2 ครั้งแรกเป็นการเลือกตั้งภายใต้กติกาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และอีก 2 ครั้งเป็นการเลือกตั้งภายใต้กติกาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

¹ ในการเลือกตั้งวันที่ 2 เมษายน พ.ศ.2549 เนื่องจากพรรคไทยรักไทยได้แจ้งพรรคการเมืองขนาดเล็กให้ลงสมัครรับเลือกตั้งเนื่องจากมีคะแนนเสียงไม่ถึง 20% ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตนั้น ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยให้ยุบพรรคไทยรักไทย ในวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2550 และตัดสินให้กรรมการบริหารพรรคไทยรักไทยทั้งหมด 111 คน คนละ 5 ปี

² การเลือกตั้งวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2557 มีการตัดสินว่าเป็นการเลือกตั้งที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ โดยศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า พระราชกฤษฎีกายุบสภาฯ กำหนดให้การเลือกตั้งครั้งนี้ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เพราะไม่สามารถเลือกตั้งให้แล้วเสร็จทั่วประเทศได้ภายในวันเดียวตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 108 วรรคสอง และเมื่อพระราชกฤษฎีกาในส่วนที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้งจึงไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญไปด้วย คณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่าคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญถือว่าการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นโมฆะ

ตารางที่ 1 จำนวนพรรคการเมืองที่ได้รับเลือกในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไปในปี พ.ศ. 2544, 2548, 2550 และ 2554

วันที่เลือกตั้ง	จำนวนพรรคที่ส่งผู้สมัคร แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง/ จำนวนพรรคที่ได้รับการ เลือก	จำนวนพรรคที่ส่งผู้สมัคร แบบบัญชีรายชื่อ/ จำนวน พรรคที่ได้รับการเลือก
6 มกราคม พ.ศ. 2544	39 / 9	37 / 5
6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548	20 / 4	25 / 3
23 ธันวาคม พ.ศ. 2550	31 / 7	10 / 6
3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554	40 / 7	40 / 11

หมายเหตุ. ปรับปรุงจาก มนตรี เจนวิทย์การ. (2554). พรรคการเมืองขนาดเล็กในการเลือกตั้งเป็นการทั่วไป 3 กรกฎาคม 2554 การวิเคราะห์พัฒนาการเชิงเปรียบเทียบ. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 9(2), น. 23 - 27

จะพบว่าในการเลือกตั้ง 2 ครั้งแรกที่ทำเนียบตามกติกาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ผลการเลือกตั้งมีแนวโน้มจะทำให้เกิดการผูกขาดของพรรคการเมืองขนาดใหญ่ เนื่องจากได้นำเอาหลักการเสียงข้างมากเข้ามาใช้ในการตัดสินใจทางการเมืองอย่างเข้มข้นและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการใช้อำนาจทางการเมืองไทยเป็นอย่างมาก อาทิ การมีเจตนาปรารถนาให้รัฐบาลมีเสถียรภาพมากขึ้น ความต้องการให้มีพรรคการเมืองขนาดใหญ่เพียงไม่กี่พรรคเหมือนกับในหลายประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งจะพบว่าพรรคการเมืองขนาดเล็กมีแนวโน้มที่จะลดจำนวนเรื่อย ๆ (มนตรี เจนวิทย์การ, 2554) และมีลักษณะเริ่มเข้าสู่เป็นการเมืองแบบสองขั้วอำนาจ คือขั้วอำนาจของฝ่ายพรรคไทยรักไทยและฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์ โดยมีพรรคการเมืองขนาดกลางและเล็กทำหน้าที่เป็นพรรคร่วมรัฐบาล และถึงแม้จะลดลักษณะดังกล่าวลงในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แต่การเลือกตั้งก็ยังได้รับอิทธิพลจาก

การเมืองในแบบสองขั้วจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 อยู่ รวมถึงเป็นอิทธิพลที่ต่อเนื่องมาถึงการเมืองไทยในปัจจุบันด้วย

ผู้วิจัยได้เลือกเก็บข้อมูลตั้งแต่ช่วงเวลาตั้งแต่ที่นายทักษิณ ชินวัตรเริ่มเข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 จนกระทั่งถึงเหตุการณ์การรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. ในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สังคมไทยมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นปัญหาเรื่องหลักการและการใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจทางสังคมการเมืองมากที่สุด แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยกรอบแนวคิดที่สร้างขึ้น โดยมุ่งประเด็นไปที่เรื่องการอ้างหลักการสนับสนุนหลักการเสียงข้างมากเป็นสำคัญ โดยจะตอบคำถามที่สำคัญคือ จากวาทกรรมทางการเมืองไทยที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2557 ในประเด็นเรื่องความมีเหตุผลหรือการอ้างหลักการเสียงข้างมากเพื่อใช้ตัดสินทางสังคมการเมืองในสังคมไทยมีปัญหาอย่างไร

กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์และวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์เชิงแนวคิดซึ่งอาศัยทฤษฎีแนววิพากษ์ และวิธีการแบบการวิเคราะห์วาทกรรมของมิเชล ฟูกูต์ (Foucault, 1972) เป็นกรอบวิธีคิดสำคัญในการวิเคราะห์

ทฤษฎีวิพากษ์เป็นทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่ใช้ในการประเมินและวิพากษ์ประเด็นเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คน วิธีการศึกษาแบบทฤษฎีวิพากษ์คือการศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาสิ่งที่อยู่ภายใต้สิ่งที่ปรากฏการณ์ทางสังคม สิ่งที่ถูกปกปิดอยู่หรือเป็นสมมติฐานที่กำหนดการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้และความจริง ทฤษฎีวิพากษ์ที่กล่าวถึงในปัจจุบันเป็นทฤษฎีที่มีแรงบันดาลใจจากข้อเขียนของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ที่มีลักษณะเป็นการวิพากษ์เศรษฐกิจและสังคมสัมพันธ์กัน หรือเป็นการวิพากษ์เศรษฐกิจเป็นพื้นฐานไปพร้อมกับการวิพากษ์อุดมการณ์ที่เป็นของโครงสร้างส่วนบนในสังคม

โดยมุ่งสนใจไปที่การใช้อำนาจในการควบคุมจัดการ นักคิดในกลุ่มมาร์กซิสที่นำเสนอแนวคิดในลักษณะนี้ เช่น จอร์จ ลูคัส, (György Lukács), แอนโทนีโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ได้นำวิธีการแบบทฤษฎีวิพากษ์ไปใช้ในการวิพากษ์อุดมการณ์การใช้อำนาจของโครงสร้างส่วนบนในขอบเขตอื่น เช่น ในประเด็นเรื่องวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต ภายหลังวิธีการแบบทฤษฎีวิพากษ์ได้รับการพัฒนาโดยกลุ่มนักสังคมศาสตร์กลุ่มสำนักแฟรงค์เฟิร์ตที่ถือว่าเป็นกลุ่มบุคคลสำคัญของการนำเสนอวิธีการแบบทฤษฎีวิพากษ์ โดยมีศูนย์กลางความสนใจอยู่ที่การประเมินและวิพากษ์อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ทำให้การใช้อำนาจครอบคลุมการดำเนินชีวิตของมนุษย์ (อ้างถึงใน Outhwaite, 2009. pp. 5 - 8)

แม็ก ฮ็อคไฮเมอร์ (Horkheimer, 1982, p. 244) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีวิพากษ์จะทำหน้าที่ในการปลดปล่อยความเป็นมนุษย์จากสถานการณ์แวดล้อมที่กดขี่พวกเขาอยู่ โดยการวิพากษ์ถึงรูปแบบวิธีคิดในแบบวิทยาศาสตร์ที่มีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดแบบกลุ่มปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะและเป็นการวิพากษ์ถึงบรรทัดฐานทฤษฎีที่ยอมรับโดยทั่วไปทางสังคม รวมถึงบรรทัดฐานเชิงคุณค่าต่าง ๆ โดยฮ็อคไฮเมอร์เห็นว่าแนวคิดที่สำคัญของวิธีการในรูปแบบของทฤษฎีวิพากษ์คือ

(1) ทฤษฎีใช้ในการวิพากษ์สังคมจะมุ่งไปที่การวิพากษ์ภาพรวมของสังคมในบริบททางประวัติศาสตร์ของสังคมนั้นเองอย่างเจาะจง

(2) ทฤษฎีวิพากษ์เป็นวิธีการศึกษาแบบบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อยกระดับในการทำความเข้าใจสังคม อาทิ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยา และจิตวิทยา

ใน “The theory of communicative action” ซึ่งเป็นทฤษฎีวิพากษ์ในรูปแบบการวิพากษ์สังคมโดยใช้ทฤษฎีการสื่อสาร เยอร์เก้นส์ ฮาเบอร์มาสเห็นว่าการพิจารณาความจริงของข้อความภายใต้ภาษาที่ใช้ใน “โลกชีวิต” หรือสิ่งที่สอดคล้องในเชิงสังคมและวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในการมีความหมายของภาษาจะสามารถทำให้เกิดความเข้าใจต่อปรากฏการณ์พื้นหลังสิ่งแวดล้อมที่มีอำนาจ

ต่อการปฏิบัติทัศนคติได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (Harbermas, 1984, 1987) ทฤษฎีวิพากษ์
ในลักษณะที่กล่าวถึงได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือศึกษาในกลุ่มของนักสังคมศาสตร์และ
นักปรัชญา สามารถพบรูปแบบการศึกษาวิเคราะห์ในลักษณะนี้ได้ ในทฤษฎี
ที่เกี่ยวข้องกับ สิทธิทางเพศ เชื้อชาติ สตรีนิยม ระบบการศึกษา การศึกษาเกี่ยว
อิทธิพลของสื่อและอื่น ๆ ในทางสังคมการเมือง แนวคิดในรูปแบบของทฤษฎีวิพากษ์
มีอิทธิพลอย่างมากและดำรงอยู่ในการก่อกำเนิดความเป็นชาติทั้งตามลัทธิสังคมนิยม
และในรัฐแบบทุนนิยม รวมถึงการแผ่ขยายของการผลิตวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย
ซึ่งนับได้ว่าเป็นทฤษฎีที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งในการศึกษาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจ
ปรากฏการณ์ในเชิงสังคม ในงานวิจัยนี้จึงได้นำเอาแนวคิดของวิธีการศึกษาดังกล่าวมาใช้ในการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับหลักการเสี่ยงข้างมากในสังคมไทย
โดยเห็นว่าจะสามารถนำไปสู่มุมมองความเข้าใจสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและนำไปสู่
การนำเสนอทางออกของการใช้หลักการเสี่ยงข้างมากในสังคมการเมืองไทยได้

ส่วนวิธีการแบบการวิเคราะห์วาทกรรมคือการศึกษาสืบค้นกระบวนการ
ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์ รายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ที่สร้างเอกลักษณ์ และการ
ให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ ในรูปแบบของวาทกรรมที่เป็นการแสดงออกผ่านการ
ใช้ภาษาและการปฏิบัติต่าง ๆ บนพื้นฐานความคิดเรื่องวาทกรรมในแบบของมิเชล
ฟูโกต์ (Michel Foucault) ตามที่เขากล่าวถึงวาทกรรมไว้ใน “Archaeology of
knowledge and the discourse on Language” แบบกว้าง ๆ ว่าเป็น “การปฏิบัติ
ที่เป็นไปตามกฎบางอย่าง” (Foucault 1972, p. 138) หรือดังที่ไชยรัตน์
เจริญสินโอฬารอธิบายว่า “วาทกรรม หมายถึงระบบและกระบวนการในการสร้าง/
ผลิต (Constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และการให้ความหมาย (Significance)
ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ
หรือตัวตนของเราเอง” และวาทกรรมได้ทำหน้าที่ “ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่
และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (Valorize)” และกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า
“วาทกรรมหลัก (Dominant Discourse) หรือที่ฟูโกต์เรียกว่า Episteme (ไชยรัตน์

เจริญสินโอฬาร 2545, น. 19 - 20) วาทกรรมในความหมายของฟูโกต์จึงไม่ได้เป็นเพียงภาษาหรือความรู้ แต่เป็นเรื่องของปฏิบัติการที่รวมถึง การคิด การพูด การกระทำ และเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในการสื่อสารทั้งหมดของมนุษย์ ทำหน้าที่กำหนดการรับรู้ว่าสิ่งใดเป็นความรู้ ความจริง และความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้กับมนุษย์และสังคม การศึกษาวาทกรรมในงานวิจัยนี้จะเป็นการศึกษาวาทกรรมตามความหมายดังกล่าวจากการเผยตัวผ่านการสื่อสารที่เป็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักการเสี่ยงข้างมากในสังคมไทย

ตามความเห็นของฟูโกต์ สิ่งที่เป็นพื้นฐานของทุก ๆ สังคม คือความหลากหลายของรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แทรกซึม กำหนดเอกลักษณ์และก่อกำเนิดร่างกายทางสังคมขึ้น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้จะทำหน้าที่ในการกำหนด เสริมสร้าง ลงมือกระทำผ่านวาทกรรม และการทำหน้าที่ต่าง ๆ ที่กล่าวมาจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากไม่มีการผลิต สะสม การเผยแพร่และการทำหน้าที่ของวาทกรรม เขาจึงเห็นว่ามนุษย์ทุกคนเป็นผลผลิตของความจริงผ่านอำนาจและอำนาจถูกใช้ผ่านการผลิตความจริง ทุกคนจะถูกบังคับให้ผลิตความจริงของอำนาจที่สังคมต้องการ ผ่านการทำหน้าที่พูดความจริง อาทิ การถูกบังคับให้ต้องประณาม สารภาพ หรือการค้นหาความจริง ในท้ายสุดด้วยความจริงนั้นเราจะถูกประณาม จัดประเภท ถูกกำหนดตัดสินการกระทำ บงการรูปแบบการใช้ชีวิตหรือการตาย เป็นผลจากวาทกรรมความจริงที่บรรจุไว้โดยเป็นผลของอำนาจทั้งสิ้น (Foucault, 1980, pp. 93 - 94) การทำความเข้าใจอำนาจในสังคมการเมืองไทยแบบฟูโกต์จึงเป็นความพยายามเข้าใจถึงธรรมชาติของอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรูปแบบนี้โดยการศึกษาจะเป็นวิธีการในแบบที่ฟูโกต์เรียกว่าวิธีการแบบโบราณคดี ที่ศึกษาการก่อรูปของวาทกรรมโดยการพยายามเปิดเผยถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับหลักการเสี่ยงข้างมากขึ้นผ่านปฏิบัติการของวาทกรรมที่ผลิตความรู้เกี่ยวกับหลักการเสี่ยงข้างมากขึ้นและปรากฏอยู่ในสังคมไทยในช่วงเวลาที่ศึกษา หรือเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ

เสียงข้างมากในแบบวงศาวิทยาที่เป็นการศึกษาโดยการสืบสาวถึงความเป็นมาจากสิ่งที่ปรากฏอยู่ในช่วงเวลาที่ย้ายไปสู่อะไรที่เป็นรากของสิ่งที่ปรากฏ

การศึกษาการรับรู้ที่อยู่ภายใต้วาทกรรมจึงเป็นการทำความเข้าใจอำนาจในเชิงยุทธศาสตร์และสงคราม มากกว่าการมองอำนาจในเชิงตรรกะของการจัดระเบียบในรูปของกฎหมายและอำนาจอธิปไตย การมองอำนาจในรูปแบบของยุทธศาสตร์จะทำให้เห็นถึงอำนาจที่เป็นเรื่องของการผลิต/ สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ในรูปของวาทกรรม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2555, น. 198 - 200) การพิจารณาถึงการประกอบสร้างวาทกรรมที่สำคัญของกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นกลุ่มความขัดแย้งในประเด็นเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากจึงจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะการใช้อำนาจทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับหลักการเสียงข้างมากได้ดีกว่า เพราะเป็นการใช้อำนาจที่มีผลต่อการสร้างการรับรู้ และก่อให้เกิดการสยบยอมของผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจได้อย่างแนบเนียน และมีประสิทธิภาพรวมถึงการทำความเข้าใจว่าวาทกรรมเหล่านั้นได้กำหนดสร้างการรับรู้ให้กับกลุ่มและฝ่ายต่าง ๆ และนำไปสู่จุดตัดที่เป็นความขัดแย้งในสังคมไทยอย่างไร ในการทำความเข้าใจปัญหาความขัดแย้งดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้นำวิธีการแบบการวิเคราะห์วาทกรรมหรือวิธีการศึกษาในแบบวงศาวิทยามาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากในสังคมไทย โดยจะพิจารณาจากวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักการเสียงข้างมากที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมไทยในช่วงเวลาที่ย้ายไปสู่อะไรที่เป็นรากของสิ่งที่ปรากฏ เป็นการศึกษาวาทกรรมภาคปฏิบัติที่มีนัยยะสำคัญกับเหตุการณ์ความขัดแย้ง การประกอบสร้างวาทกรรมที่สำคัญของกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นกลุ่มความขัดแย้งในประเด็นเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมาก

งานวิจัยนี้จะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เป็นการวิจัยทางเอกสารเป็นหลัก ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเพิ่มเติมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและเพื่อตรวจสอบความเป็นจริงของข้อมูลและการวิเคราะห์ โดยจะสำรวจข้อมูลในเชิงเอกสารที่เป็นหนังสือ บทความ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งทางสังคมการเมืองไทยในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2557 และในช่วงเวลา

ใกล้เคียงที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ ซึ่งจะเลือกศึกษาจากกรณีตัวอย่างที่มีนัยยะสำคัญทางสังคมการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าว ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยกำหนดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีความหลากหลาย ทั้งในด้านการศึกษา เพศ อายุ ภูมิสำเนา และทัศนคติทางการเมือง โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้มีตำแหน่งทางสังคมการเมือง แต่มีโอกาสแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองในช่วงเวลาที่ศึกษา อาทิ การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การทำประชาคม การรับรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ การรับรู้ถึงการชุมนุมทางการเมือง รวมถึงบางส่วนได้เข้าร่วมกับการชุมนุมทางการเมืองด้วย ซึ่งการเลือกกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวจะสามารถทำให้เกิดความเข้าใจต่อการรับรู้ที่อยู่ภายใต้วาทกรรมกระแสหลักที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมไทยในช่วงเวลาที่ศึกษาได้

สรุปผลการวิจัย

1. ความขัดแย้งเรื่องหลักการเสียงข้างมากกับการรับรู้ 2 รูปแบบ

จากการพิจารณาความขัดแย้งในประเด็นเรื่องหลักการเสียงข้างมากด้วยวิธีการวิเคราะห์ถึงการประกอบสร้างของวาทกรรมที่มีความเห็นแตกต่างกันพบว่าการรับรู้ที่แตกต่างกันเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดจากการสร้างการรับรู้ ทั้งที่เป็นการรับรู้ที่มีความเป็นมาก่อนหน้าช่วงเวลาการศึกษาคือปี พ.ศ. 2544 และการรับรู้ที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลาที่ศึกษาคือระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2557 ด้วย เป็นการรับรู้ที่เกิดจากการปะทะประสานกันจนทำให้เกิดการรับรู้ที่เป็นกระแสหลักเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมาก 2 ชุดหลักๆ ดังนี้

1.1 การรับรู้ว่าหลักการเสียงข้างมากไม่ได้มีอำนาจสูงที่สุดในการตัดสินใจทางสังคมการเมือง

การรับรู้ในรูปแบบแรกเป็นการรับรู้ของกลุ่มที่ปฏิเสธการใช้หลักการเสียงข้างมาก (อาทิ กลุ่มพันธมิตรฯ กลุ่ม กปปส.) ที่มีการเรียกร้องให้มีการตรวจสอบ

และถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายเสียงข้างมาก และเป็นการเรียกร้องให้ปฏิรูปการปกครอง และการใช้หลักการเสียงข้างมาก มากกว่าการล้มล้างระบอบการปกครองแบบ ประชาธิปไตยเพื่อนำไปสู่การใช้ระบอบการปกครองในรูปแบบอื่นให้เข้ามาทดแทน แต่อย่างไรข้อเสนอในลักษณะดังกล่าวก็มีนัยยะของการสนับสนุนให้มีการนำ หลักการหรือการใช้อำนาจในรูปแบบอื่นนอกเหนือจากการใช้หลักการเสียงข้างมาก เช่น ในรูปแบบของการเป็นธัมมิกประชาธิปไตย ธัมมิกสังคมนิยม หรือสังคม ธรรมาธิปไตย ที่เสนอให้นำหลักธรรมในศาสนาพุทธมาใช้ควบคุมหรือเข้ามาควบคุม การใช้เสียงข้างมาก การมีข้อเสนอเกี่ยวกับการใช้ มาตรา 7 ในรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาเพื่อเปิดโอกาสให้อำนาจในรูปแบบอื่น เช่น การเสนอให้กษัตริย์ใช้พระราชอำนาจเข้ามาจัดการกับปัญหาทางการเมืองของ กลุ่มพันธมิตรฯ จนกระทั่งในบางสถานการณ์มีการสนับสนุนหรือเพิกเฉยต่อ การทำรัฐประหารเพื่อยึดอำนาจจากรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ดังที่มีการจัดงาน เลี้ยงสังสรรค์ที่เรียกว่า “ปาร์ตี้ล่ายพราง” ของแกนนำและมวลชนในกลุ่ม กปปส. ภายหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 (ผู้จัดการออนไลน์, 2557)

แนวคิดรูปแบบนี้ที่ปรากฏอยู่ในช่วงเวลาความขัดแย้งคือแนวคิดใน แบบของกลุ่มพันธมิตรฯ ดังที่เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านรัฐบาลของนายทักษิณ ที่มาจากการเลือกตั้งด้วยข้ออ้างเหตุผลต่าง ๆ อาทิ การนำเสนอความเห็นของ นายสนธิ ลิ้มทองกุลในเรื่องประชาธิปไตยของพระกับโจร ที่เห็นว่าการปกครอง ประเทศไม่ควรใช้วิธีการแบบพวกมากลากไป ที่หากมีโจรหรือคนไม่ดีจำนวนมากกว่า มาตัดสินโดยใช้หลักการเสียงข้างมากก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่ถูกต้อง ข้อความดังกล่าวเป็นการ อ้างอิงกับคำกล่าวของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ที่เคยกล่าวว่า

“ประชาธิปไตยไม่ได้หมายความว่า เป็นการปกครองที่ถือเอาข้างมาก แต่เสียงเท่านั้น เพราะ ถ้าเอาโจร 500 คนมาประชุมกับพระ 5 องค์และ เสนอญัตติให้อภิปรายกันว่าจะไปปล้นเขาหรือไม่ดี เมื่อลงมติกันที่ไร

โจร 500 ต้องลงมือไปปล้นเขาเพราะเขาชนะพระได้ทุกที แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความเลวร้ายของเสียงข้างมากที่ไปปล้นเขานั้นเป็นการถูกต้องด้วย ทำนองคลองธรรม การปกครองโดยเสียงข้างมากที่เรียกว่า ประชาธิปไตย จะต้องไม่ถือเกณฑ์เอามากแต่เสียงเป็นใหญ่ ยังต้องมากด้วย วิชาความรู้ ความจงรักภักดีต่อชาติบ้านเมือง และความสุจริต ซื่อสัตย์ต่อประชาชนด้วย จึงจะเป็นการปกครองที่ดี เพื่อประโยชน์ความสุขสมบูรณ์ ของ ประชาชนพลเมือง สมชื่อประชาธิปไตย” (สุราชัย ยัมประเสริฐ, 2553, น. 229 - 230)

นายสนธิ ลิ้มทองกุลเคยกล่าวถึงปัญหาของหลักการเสียงข้างมากในสังคมไทยว่าเป็นรูปแบบของประชาธิปไตย 4 วินาที (หรือ “ประชาธิปไตย 3 วินาที” หรือ “ประชาธิปไตย 2 วินาที สถาปนาเผด็จการ 4 ปี”) ที่ประชาชนจะมีอำนาจในช่วงสั้น ๆ ก่อนการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ภายหลังจากการเลือกตั้ง การกำหนดตัดสินใจต่าง ๆ เป็นไปโดยตัวแทน “ประชาธิปไตย 4 วินาที” จึงเป็นการแสดงออกถึงด้านที่เป็นข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน นายสนธิได้กล่าวว่า

“ประชาธิปไตยของเรามันมีแค่ 4 วินาทีเองนะ ช่วงที่กาบัตรเสร็จแล้วเดินไปหย่อนลงหีบ นับ 1...2...3...4... นั่นก็จบแล้ว สิทธิของเราหมดแล้วนะ เพราะว่าหลังจากนั้นแล้ว เเท่าที่เป็นไปในอดีต รัฐบาลส่วนใหญ่จะทำอะไรต่อจากนั้น ถึงเราไม่เห็นด้วย เขาก็ไม่เคยฟัง” (คำคุณ ลิทธิสมาน, 2548)

การแสดงออกถึงแนวคิดในการต่อต้านหลักการเสียงข้างมากและการเลือกตั้งของกลุ่มพันธมิตรฯ ได้แสดงออกมาในรูปแบบของการลงทะเบียนไม่ใช้สิทธิ หรือ “โหวตโน” ในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2549 และการปฏิเสธการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2554 ที่แกนนำพันธมิตรฯ และสมาชิกพรรคการเมืองใหม่ (พรรคการเมืองที่ก่อตั้งโดยกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย) ปฏิเสธการลงสมัครเลือกตั้ง

ในปี พ.ศ. 2557 การชุมนุมประท้วงของกลุ่ม กปปส. ได้มีการใช้ข้ออ้างเหตุผลในลักษณะนี้ในการประท้วงการออกกฎหมายนิรโทษกรรม

(พระราชบัญญัติที่มีเนื้อหาสำคัญคือ การนิรโทษกรรมให้แก่บุคคลหรือประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุมทางการเมือง หรือการแสดงออกทางการเมือง และการทำให้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดโดยคณะบุคคลหรือองค์กรที่จัดตั้งขึ้นภายหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 รวมทั้งองค์กรหรือหน่วยงานที่ดำเนินการในเรื่องดังกล่าวสืบเนื่องต่อมาที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2547 ถึงวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2554 และ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2556 ไม่เป็นความผิดต่อไป) ขณะนั้นรัฐบาลของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรมีเสียง ส.ส. ในสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด 299 เสียง มีความพยายามที่จะผลักดันพระราชบัญญัติที่มีผลประโยชน์ทับซ้อนเพื่อให้บุคคลที่อยู่ภายในพรรคเพื่อไทยที่เป็นแกนนำเสื้อแดงและมีคติความเกี่ยวกับการชุมนุมค้างอยู่พันผิด รวมถึงการนิรโทษกรรมความผิดเกี่ยวกับคติความคอร์รัปชันครอบคลุมความผิดของนายทักษิณ ชินวัตรพี่ชายของตนเองด้วย ภายหลังจากการชุมนุมประท้วงของกลุ่ม กปปส. และมีการประกาศยุบสภาให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 ฝ่ายผู้ชุมนุมมีความเห็นว่าการเลือกตั้งไม่ได้เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาที่แท้จริงของความขัดแย้งในช่วงเวลาดังกล่าว แต่ต้องการให้นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรีและเปิดโอกาสให้มีการปฏิรูปทางการเมือง ก่อให้เกิดการรณรงค์ “ปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง” มีการประท้วงโดยการปิดหน่วยเลือกตั้ง จนกระทั่งภายหลังการเลือกตั้งครั้งนั้นได้กลายเป็นโมฆะ

เมื่อสืบสาวถึงพื้นฐานแนวคิดที่นำมาใช้ในการต่อต้านหลักการเสี่ยงข้างมาก แนวคิดเช่นนี้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างการรับรู้มาอย่างยาวนานในสังคมไทย ตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตยโดยคณะราษฎร มีการสร้างการรับรู้ว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับสังคมไทยมาโดยตลอด ตามความเห็นของสายชล สัตยานุรักษ์แนวคิดเรื่องการปกครองแบบไทยหรือประชาธิปไตยแบบไทยได้ปรากฏอยู่ในการแสดงออกของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ตามทัศนะของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์เชื่อว่าด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันกษัตริย์จึงทำให้กษัตริย์อยู่เหนือจากบริบทการวิเคราะห์ถึงความขัดแย้งทางสังคม

การเมือง โดยดำรงสถานะเป็นผู้นำทางศีลธรรมในสังคมไทยหรือเป็นธรรมราชา ทำหน้าที่คอยตรวจสอบกำกับการทำงานของรัฐบาลไม่ให้ใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้อง เปรียบได้กับการทำหน้าที่พ่อที่ใกล้ชิดกับลูกที่เป็นประชาชนเหมือนกับ กษัตริย์ในสมัยสุโขทัย (สายชล สัตยานุรักษ์, 2548, น. 49) ดังที่มีการกล่าวถึง หลักราชประชาสมาสัยที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช หมายถึงระบอบที่มี “พระมหากษัตริย์ และประชาชนร่วมกันปกครองประเทศโดยมีรากฐานแห่งความชอบธรรมจากปวงชน ผ่านทางสภาผู้แทนราษฎร” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2517, น. 387)

ในช่วงเวลาที่ศึกษามีการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการปกครองแบบไทย หรือประชาธิปไตยแบบไทย เพื่ออธิบายรูปแบบการปกครองว่าประชาธิปไตยแบบ ตะวันตกไม่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในสังคมไทย หรือการนำเสนอว่าการปกครอง โดยรัฐธรรมนูญเข้าไม่ได้กับประเพณีไทย โดยมีวาทกรรมความเป็นไทยชุดหนึ่ง ที่ทำหน้าที่รองรับพระราชอำนาจของกษัตริย์และความชอบธรรมในการทำ การรัฐประหารให้สามารถเป็นที่ยอมรับได้ในสังคมไทย โดยการสร้างการรับรู้ว่าทหาร และการรัฐประหารเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองแบบไทยหรือประชาธิปไตย แบบไทย เช่น การสนับสนุนว่าการทำรัฐประหารเป็นความจำเป็นสำหรับสถานการณ์ ความขัดแย้งในสังคมไทย หรือทหารมีความเลวร้ายน้อยกว่านักการเมือง “ผู้นำแบบ ไทย” คือผู้นำที่มีบารมีหรือเป็นคนดีที่สามารถใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด ในการรับรู้ แบบนี้การรัฐประหารจึงมีสถานะเท่ากับการทำให้เมืองไทยกลับมาดีเหมือนเดิม คือการปราศจากการคอร์รัปชัน ปราศจากความแตกแยก กำจัดนักการเมือง ที่เลวร้ายออกไป และดำรงรักษาไว้ซึ่งความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

1.2 ข้ออ้างเหตุผลและการสร้างการรับรู้ของกลุ่มที่สนับสนุนหลักการ เสี่ยงข้ามมาก

การรับรู้ในอีกรูปแบบหนึ่งเป็นการรับรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงของรัฐบาล นายทักษิณ ชินวัตร ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่โครงสร้างทางอำนาจหรือความสัมพันธ์ทาง อำนาจที่มีอยู่ในสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งที่เป็นผลมาจากรัฐธรรมนูญแห่ง

ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีอยู่ในสังคมไทยในขณะนั้น ดังที่นครินทร์ เมฆไตรรัตน์กล่าวถึงบทบาทของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ว่าทำให้ระบอบประชาธิปไตยในช่วงเวลาดังกล่าวมีลักษณะกึ่งประธานาธิบดี (อ้างถึงใน เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2553, น. 97 - 99) รัฐธรรมนูญได้เปิดโอกาสให้ทุนขนาดใหญ่สามารถเข้ามามีบทบาททางการเมืองได้โดยตรงหรือเข้ามาสู่สถานะเป็นกลุ่มอำนาจใหม่ในสังคมไทย จากเดิมที่ทุนใหญ่เหล่านี้จะมีบทบาทผ่านตัวแทนที่เป็นข้าราชการและนักการเมืองผ่านการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่างตอบแทน แต่นายทุนในยุคของนายทักษิณ ชินวัตรสามารถเข้ามามีส่วนในการเมืองได้โดยตรง ลักษณะการใช้อำนาจในรูปแบบของระบอบทักษิณถูกอธิบายว่าเป็นเผด็จการรัฐสภา เผด็จการเสี่ยงข้างมาก เผด็จการนายทุน มีการสร้างคำอธิบายรูปแบบการบริหารประเทศในช่วงรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตรและเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันว่าเป็น “ระบอบทักษิณ” โดยเกษียร เตชะพีระ กล่าวสรุปว่าระบอบทักษิณเป็นระบอบอาญาสิทธิทุนนิยมจากการเลือกตั้งและอธิบายถึงคำนิยามดังกล่าวว่าสามารถแยกองค์ประกอบออกเป็นสองส่วนคือ (1) มีลักษณะสมบูรณาญาสิทธิทุนในแง่การใช้อำนาจการเมือง และ (2) มีหัวหน้าฝ่ายบริหารทางการเมืองของชนชั้นนายทุน (เกษียร เตชะพีระ, 2547)

ระบอบทักษิณจึงเป็นคำอธิบายถึงรูปแบบการใช้อำนาจในการปกครองแบบเดียวกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรูปแบบที่รวมศูนย์อำนาจอยู่ที่กลุ่มทุนในเครือข่ายของนายทักษิณ ชินวัตร เกษียรอธิบายว่า “ผู้ปกครองไม่ใช่ราชา หากเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารของคณะกรรมการจัดการผลประโยชน์ร่วมของชนชั้นนายทุนใหญ่ไทย (Capitalist Political/ CEO) ผู้ได้อำนาจจากการเลือกตั้ง (Elected) และใช้อำนาจนั้นแบบอาญาสิทธิ์ (Absolute Power)” ระบอบทักษิณจึงเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิทุนหรือระบอบอาญาสิทธิทุนนิยมจากการเลือกตั้ง มีลักษณะผูกขาดการใช้อำนาจทั้งในแง่ทางการเมืองที่เป็นการใช้อำนาจแบบรวมศูนย์อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดไว้ที่หัวหน้ารัฐบาล การใช้อำนาจต่อข้าราชการ

ในการโยกย้ายและกำหนดนโยบายต่าง ๆ อาทิ การใช้ภาษาในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ว่าเป็น “สงคราม” เพื่อสื่อถึงความรุนแรงของปัญหาที่จะต้องอาศัยความเด็ดขาดเข้าแก้ไขในแบบแตกหัก ก่อให้เกิดการสนับสนุนการใช้อำนาจจากการเลือกตั้งด้วยวิธีการแบบอำนาจนิยมไว้ภายใต้ข้ออ้างเรื่องประสิทธิภาพการทำงาน ในนโยบายการทำสงครามกับความยากจน สงครามยาเสพติด สงครามปราบปรามผู้มีอิทธิพล และสงครามปราบคอร์รัปชัน เป็นต้น รวมถึงการใช้อำนาจในฐานะหัวหน้าฝ่ายบริหารทางการเมืองของชนชั้นนายทุนที่เป็นผู้กุมอำนาจการจัดสรรทรัพยากรในรัฐแล้วมีนายทุนใหญ่เข้าร่วม (เกษียร เตชะพีระ, 2547, น. 43 - 48)

ในขณะที่พรรคไทยรักไทย (ภายหลังการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2548) มีความเข้มแข็งจากความนิยมของประชาชนมากขึ้นเรื่อย ๆ นั้น ก็เริ่มมีข้อวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการบริหารประเทศในหลาย ๆ กรณี เช่น กรณีการแก้ปัญหาความไม่สงบในบริเวณภาคใต้ตอนล่าง ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการทำสงครามยาเสพติด (ปัญหาการฆ่าตัดตอน) ปัญหาการกำหนดนโยบายเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนในรัฐบาล ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันอื่น ๆ (อาทิ โครงการบ้านเอื้ออาทร การก่อสร้างสนามบินสุวรรณภูมิ การแจกต้นกล้ายาง เป็นต้น) ตลอดจนปัญหาความโปร่งใสของการซื้อขายหุ้นของบริษัทในเครือชินวัตร โดยวิธีการเลี่ยงภาษีของนายทักษิณ ซึ่งไม่สามารถตรวจสอบได้ทั้งจากภายในสภาและจากองค์กรอิสระต่าง ๆ มีการชุมนุมประท้วงขับไล่ จนกระทั่งมีการยุบสภาในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 โดยเนื้อหาในพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร ปี พ.ศ. 2549 กล่าวถึงสาเหตุของการยุบสภาและความเชื่อเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากของฝ่ายรัฐบาลในขณะนั้นว่า

“ทางออกในระบอบประชาธิปไตยที่เคยปฏิบัติมาในนานาประเทศ และแม้แต่ในประเทศไทย คือการคืนอำนาจการตัดสินใจทางการเมืองกลับไปสู่ประชาชนด้วยการยุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อจัดให้มีการเลือกตั้ง

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปขึ้นใหม่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทยต่อไป” (ราชกิจจานุเบกษา, 2549, น. 1 - 2)

การใช้หลักการเสียงข้างมากตัดสินปัญหาทางสังคมการเมืองในครั้งนี้อยู่ตั้งคำถามถึงการไม่สามารถใช้สนับสนุนความชอบธรรมจากปัญหาข้อสงสัยเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันของรัฐบาลได้โดยหลักการเสียงข้างมาก มีการประกาศคว่ำบาตรการเลือกตั้งจากพรรคการเมืองต่าง ๆ และรณรงค์ให้โหวตโนหรือการกาช่องไม่ประสงค์จะลงคะแนน และการฉีกบัตรเลือกตั้งเกิดขึ้น เนื่องจากเห็นว่าฝ่ายรัฐบาลมีวัตถุประสงค์ใช้การเลือกตั้งพอกพืดให้กับข้อกล่าวหาต่าง ๆ โดยนายทักษิณ ชินวัตรอ้างว่าหากคะแนนเสียงจากการเลือกตั้งครั้งนั้นต่ำกว่าคะแนนการกาช่องไม่ประสงค์จะลงคะแนนก็จะไม่รับตำแหน่งทางการเมือง

การรับรู้ต่อหลักการเสียงข้างมากเช่นนี้สอดคล้องกับนักวิชาการไทยกลุ่มหนึ่งที่ว่า การเลือกตั้งและการใช้หลักการเสียงข้างมากจะต้องเป็นเครื่องมือในการตัดสินแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทย และปฏิเสธอำนาจทุกชนิดที่อยู่นอกเหนือจากระบบประชาธิปไตยในแบบสากล อาทิ การใช้พระราชอำนาจและการทำรัฐประหารโดยกองทัพ โดยเห็นว่าการเลือกตั้งจะเป็นการประกันสิทธิและความเสมอภาคทางการเมืองผ่านการเคารพหนึ่งคนหนึ่งเสียง ในบทความเรื่อง “นิทานสอนใจว่าด้วยความโง่ จน เจ็บ ของผู้เลือกตั้งชนบท: มายาคติและอคติของนักรัฐศาสตร์ไทย” ประจักษ์ ก้องกีรติ กล่าวถึงหลักการและความสำคัญของการเลือกตั้งว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย เพราะถึงแม้ว่าประชาธิปไตยจะมีส่วนประกอบอื่นที่สำคัญด้วย เช่น สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคทางการเมืองของประชาชน หลักนิติรัฐ รวมถึงการควบคุมกลไกความมั่นคงโดยรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้ง แต่หากไม่มีการเลือกตั้งก็ไม่สามารถถือว่าสังคมนั้นเป็นประชาธิปไตย โดยประจักษ์เห็นว่าการเลือกตั้งสามารถทำหน้าที่สะท้อนปรัชญาและหลักการที่เป็นหัวใจของระบอบประชาธิปไตยในหลายประการ เช่น หลักการที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน หลักการเรื่องการมีส่วนร่วมและ

การแข่งขันทางเมือง หลักการเรื่องความเสมอภาคทางการเมืองผ่านหลักการหนึ่งคนหนึ่งเสียง (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2551, น. 142 - 143) ประจักษ์ ก้องกีรติได้กล่าวถึงข้อวิจารณ์เรื่องประชาธิปไตย 4 วินาที ของนายสนธิ ลิ้มทองกุลว่า ข้อวิจารณ์ในเรื่องประชาธิปไตย 4 วินาที ทำให้เห็นถึงข้อจำกัดของกลไกประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งแต่อย่างไรก็ตามการเลือกตั้งก็ไม่สามารถแยกออกจากเนื้อหาของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้

การบริหารประเทศของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตรเป็นการปกครองโดยการแผ่ขยายอำนาจออกไปผ่านสถาบันและองค์กรต่าง ๆ โดยรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ตัวเองคนเดียว เป็นการใช้อำนาจเข้าแทรกแซงกดทับ สถาบัน หน่วยงาน องค์กร สื่อมวลชน นักวิชาการ และภาคประชาสังคมต่าง ๆ แต่เป็นการใช้อำนาจในอีกรูปแบบหนึ่งที่พบในช่วงเวลาการบริหารประเทศคือการใช้อำนาจในรูปแบบของการควบคุมทางสังคมที่เป็นการใช้อำนาจในรูปแบบอำนาจในเชิงลบหรืออำนาจแบบอ่อนในการกำหนดสร้างการรับรู้ ซึ่งเป็นการสร้างชุดความคิดในรูปแบบเสรีนิยมใหม่ อาทิ การพยายามแปรรูปองค์กรต่าง ๆ ที่เป็นของรัฐไปให้เอกชนเป็นผู้ถือครอง อาทิ การแปรรูปการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย การไฟฟ้า การประปา กิจการโทรคมนาคม องค์กรสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย การมุ่งเน้นไปที่ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจผ่านการกระตุ้นการบริโภค การบริหารประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวได้สร้างการรับรู้แบบหนึ่งให้เกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทยคือการรับรู้ถึงรูปแบบความสัมพันธ์แบบใหม่จากเดิมเป็นความสัมพันธ์เชิงระดับที่มีสถาบันกษัตริย์และศาสนาพุทธเป็นจุดสูงสุดในลำดับชั้นความสัมพันธ์ สิ่งที่เข้ามาแทนที่ในสมัยของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตรคือลำดับชั้นของทุนที่สามารถก้าวขึ้นเป็นลำดับของชนชั้นสูงได้ในสังคมไทย ซึ่งนับเป็นการกำหนดสร้างคุณค่าและเครือข่ายของการอุปถัมภ์ชุดใหม่ให้เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว

ยศ สันตสมบัติ อธิบายถึงวัฒนธรรมทางการเมืองในยุคทักษิณว่า “สังคมการเมืองไทยเวลานี้กำลังตกอยู่ใต้เงาเงื้อมของระบอบทักษิณนิยม สรรณะของระบอบ

ดังกล่าว มุ่งเน้นการควบคุมมวลชนเอาไว้ภายใต้สัญญาแห่งประชานิยม ” (ยศ สันตสมบัติ, 2547, น. 56) และเห็นว่าในยุคของ ทักษิณการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นเรื่องของภาพลักษณ์ เป็นภาพลักษณ์แบบนายทักษิณที่ประสบความสำเร็จทางการเงินที่ส่งผลต่อการรับรู้เชิงคุณค่า การรับรู้เรื่องคุณค่าในสังคมไทยที่มีอยู่อย่าง หลากหลายได้หมดไปกลายมาเป็นระบบเดียว อาทิ เงินทำให้ สินค้า แรงงาน ร่างกาย ฐานะ ตำแหน่ง ศีลธรรม ความดี ความงาม ความมั่นคงในชีวิต กลายเป็นสิ่งที่ถูก แลกเปลี่ยนและซื้อได้ด้วยเงิน นายทักษิณกลายเป็นตัวแทนของผู้ที่ประสบความสำเร็จในด้านการเงินที่สะท้อนถึงภาพลักษณ์ที่คนไทยต้องการเป็น ประกอบกับ เป็นช่วงเวลาที่ต้องตอบสนองต่อปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาก่อนหน้า (วิกฤตการเงินปี พ.ศ. 2540) ที่คนไทยมีความรู้สึกขาดความเชื่อมั่นในทางเศรษฐกิจ รวมถึงการออกนโยบายประชานิยมจำนวนมากที่เป็นการหว่านกระจายเม็ดเงิน ลงไปในระบบเศรษฐกิจเพื่อกระตุ้นการบริโภคในภาคครัวเรือน อาทิ การแจกเงิน ในรูปแบบกองทุนชนิดต่าง ๆ การพักหนี้ การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน ซึ่งถูกวิจารณ์ว่า นโยบายเหล่านี้ได้กลบทับปัญหาที่แท้จริง ไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิง โครงสร้างใด ๆ กับระบบเศรษฐกิจหรือสร้างปัญหาขึ้นใหม่ให้กับเศรษฐกิจไทย (ยศ สันตสมบัติ, 2547, น. 58 - 60)

ตัวอย่างของการใช้อำนาจในรูปแบบของอำนาจเชิงลบหรืออำนาจ แบบอ่อนที่ชัดเจนคือการไ้รายนายกทักษิณคุยกับประชาชน ที่ออกอากาศ ทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ ในทุก ๆ วันเสาร์ ตั้งแต่ นายทักษิณ ขึ้นเวทีเข้ารับตำแหน่ง ซึ่งมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการใช้อำนาจของ นายทักษิณ ขึ้นเวทีตลอดการบริหารประเทศ ในรายการมีเนื้อหาครอบคลุมทุกเรื่อง ทั้งประเด็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การต่างประเทศ ใช้เพื่อตอบโต้กับฝ่ายตรงข้าม ทางการเมือง การกล่าวถึงเรื่องส่วนตัว ครอบครัว ความดีงามและการประสบความสำเร็จในชีวิตด้านต่าง ๆ ของตนเอง การสร้างการรับรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงของ รัฐบาลนายทักษิณ ขึ้นเวที จึงเป็นการรับรู้เกี่ยวกับสถานะของรัฐบาลนายทักษิณ

ชินวัตรว่าเป็นผู้อุปถัมภ์รายใหญ่ที่เปลี่ยนจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดจากนักการเมืองท้องถิ่นเป็นการอุปถัมภ์โดยนักการเมืองระดับชาติ หรือดังที่ปรากฏในการตั้งชื่อโครงการต่าง ๆ ในสมัยของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตรที่มีลักษณะการแสดงออก รูปแบบการอุปถัมภ์จากฝ่ายรัฐบาลที่มีต่อประชาชนในโครงการเอื้ออาทรทั้งหลาย อาทิ บ้านเอื้ออาทร คอมพิวเตอร์เอื้ออาทร กรมธรรม์เอื้ออาทร หวยเอื้ออาทร ไฟฟ้าเอื้ออาทร มอเตอร์ไซด์เอื้ออาทร แท็กซี่เอื้ออาทร มหาวิทยาลัยเอื้ออาทร โทรศัพท์เอื้ออาทร นักบิน-แอร์โฮสเตสเอื้ออาทร คำเหล่านี้เป็นคำที่ใช้ในรูปแบบความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ที่ผู้ใหญ่จะต้องมีความเมตตาต่อผู้น้อยและผู้น้อยก็จะต้องจงรักภักดีต่อผู้ใหญ่

การดำเนินโครงการเอื้ออาทรและนโยบายประชานิยมในรูปแบบต่าง ๆ และการสร้างการรับรู้ที่มีประสิทธิภาพของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร ทำให้เกิดความรู้สึกถึงบุญคุณในรูปแบบเดียวกับระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่เดิมในสังคมไทย นโยบายประชานิยมในระบอบทักษิณจึงเป็นวิวัฒนาการการใช้นโยบายของรัฐ เงินงบประมาณ และทรัพยากร สร้างคะแนนเสียงในรูปแบบการสร้างบารมีให้แก่พรรคและผู้นำพรรค รวมกับการใช้นโยบายดังกล่าวสอดคล้องกับวัฒนธรรมการเมืองไทยภายใต้ระบบอุปถัมภ์และการจดจำบุญคุณของคนไทย ส่งผลให้นโยบายประชานิยมประสบความสำเร็จและเป็นเครื่องมือของนักการเมืองได้อย่างลงตัว พิษณุ พงศ์สวัสดิ์กล่าวถึงการสร้างการรับรู้ในลักษณะดังกล่าวว่าเป็น “การครองความคิดจิตใจ” เป็นการอธิบายถึงการครอบงำในระบอบทักษิณว่าเป็นการครอบงำทั้งในระดับการเมือง วัฒนธรรม และลึกลงไปในระบบเศรษฐกิจ อาทิ การสร้างความรับรู้ถึงความเท่าเทียมกันผ่านการใช้นโยบายประชานิยม เป็นต้น (พิษณุ พงศ์สวัสดิ์, 2547, น. 69)

2. ความขัดแย้งเรื่องหลักการเสียงข้างมากกับการรับรู้ 2 รูปแบบ

จากการศึกษาจึงทำให้พบว่าคู่ขัดแย้งทางการเมืองที่แท้จริงเกิดจากการสร้างการรับรู้ที่เกิดขึ้นทางสังคมการเมืองในช่วงเวลาการบริหารประเทศโดยรัฐบาลของนายทักษิณ ชินวัตร ค่านิยมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาการปกครองโดยนายทักษิณ ชินวัตร การเสนอข่าวสารข้อมูลเพียงด้านเดียวจากฝ่ายรัฐบาล การทำหน้าที่ได้อย่างจำกัดของฝ่ายค้าน องค์กรอิสระ และเปิดโอกาสให้มีความคิดในเชิงวิพากษ์น้อยมากในช่วงเวลาของนายทักษิณ ชินวัตร การมีอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ที่ทำให้สังคมไทยไม่สามารถถูกครอบงำไว้ด้วยการสร้างการรับรู้ในรูปแบบเดียวได้อีกต่อไป จากเดิมที่ทั้งชาวมืองและชาวชนบทมีช่องทางและการเข้าถึงข้อมูลที่แตกต่างกันโดยมีฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้ครอบงำการนำเสนอ แต่ในยุคของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตรโดยเฉพาะช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา ได้เกิดมีการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลเกิดขึ้นผ่านสื่อที่รัฐบาลไม่สามารถควบคุมได้ เช่น วิทยุชุมชน โทรศัพท์ผ่านดาวเทียม และอินเทอร์เน็ต จึงทำให้มีการรับรู้ที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาล โดยไม่ได้จำแนกว่าใครมาจากพื้นที่อะไร เป็นชนบทหรือคนเมือง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงมีที่มาจากฐานมาจากการรับรู้ที่อยู่ภายใต้วาทกรรมที่แตกต่างกันมากกว่า

ความขัดแย้งระหว่างวาทกรรมที่เกิดจากการสร้างการรับรู้ 2 รูปแบบในที่นี้อาจจัดได้ว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไทย ในประเด็นที่ว่าด้วยเรื่องการปกครองแบบไทย กับวาทกรรมทางการเมืองแบบไทย ในอีกรูปแบบหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในสมัยของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร เมื่อหลักการเสียงข้างมากถูกวางลงไปในวาทกรรมทั้งสองรูปแบบ จึงทำให้เกิดการตีความเพื่อทำความเข้าใจในหลักการเรื่องนี้ที่แตกต่างกันออกไป โดยในฝ่ายที่ไม่สนับสนุนหลักการเสียงข้างมากจะเห็นว่าหลักการนี้ไม่สามารถนำมาใช้ได้เพราะขัดแย้งกับคุณค่าต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทย อาทิ การเคารพสิทธิมนุษยชนอย่างสูงสุด การดำรงอยู่ของพระราชอำนาจ การยอมรับการรัฐประหารให้เป็น

ทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหาการเมืองแบบไทย ๆ รวมถึงหลักการศีลธรรมในศาสนาพุทธและคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม หลักการเสียงข้างมากจึงไม่ได้มีสถานะเป็นหลักการสูงสุดในการตัดสินใจทางการเมือง หากแต่การตัดสินใจหลักการเสียงข้างมากจะต้องสอดคล้อง ไม่ขัดแย้ง และไปกันได้กับความเป็นไทยด้วย จึงจะเป็นที่ยอมรับ

ส่วนหลักการเสียงข้างมากที่วางอยู่บนวาทกรรมทางการเมืองในอีกรูปแบบหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในสมัยของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร เป็นชุดของวาทกรรมที่สร้างการรับรู้ในการสนับสนุนว่าหลักการเสียงข้างมากมีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ แนวคิดที่เป็นกระแสหลักในกลุ่มนี้ได้นำหลักการเสียงข้างมากไปใช้ในรูปแบบของอำนาจนิยม หรือใช้เป็นเครื่องมือของระบบอุปถัมภ์ในอีกเครือข่ายหนึ่ง มากกว่าจะเป็นการตัดสินใจโดยเสียงข้างมากที่ผ่านการมีส่วนร่วม การไตร่ตรอง หรือการเคารพในคุณค่าต่าง ๆ ที่มีอยู่ในระบอบประชาธิปไตย เช่น การเคารพความแตกต่าง ความหลากหลาย การเคารพในสิทธิ ความเสมอภาค และเสรีภาพ เป็นการใช้หลักการเสียงข้างมากในรูปแบบของอำนาจนิยมหรือเป็นระบบอุปถัมภ์อีกรูปแบบหนึ่ง ดังที่จะพบได้ว่าประชาชนที่สนับสนุนการใช้อำนาจของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร ส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดมากกว่าความต้องการให้การใช้อำนาจนั้นถูกตรวจสอบ ซึ่งทำที่ดังกล่าวไม่แตกต่างจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ภายใต้การปกครองในระบอบอุปถัมภ์คือการยอมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จโดยการคาดหวังถึงความเมตตากรุณาของผู้ปกครองที่จะมอบให้ และการตอบกลับความเอื้ออาทรนั้นโดยการแสดงออกถึงความซื่อตรงจงรักภักดี ภายใต้แนวคิดของกลุ่มนี้หลักการเสียงข้างมากในสังคมไทยจึงดำรงอยู่อย่างผิดเพี้ยนจากระบบที่ถูกวางไว้โดยการป้องกันข้อผิดพลาดต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในระบบเองอย่างในสังคมตะวันตก เช่น การมีหลักการแบ่งแยกอำนาจและการตรวจสอบถ่วงดุล

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ยืนยันผลการศึกษาว่า สิ่งที่ใช้แบ่งแยกคู่ความขัดแย้งได้ดีกว่าคือความแตกต่างกันของการรับรู้ในเชิงคุณค่าที่ถูกสร้างการรับรู้ให้เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ศึกษา ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงออกถึงข้อมูลในมิติที่แตกต่างไปจากการศึกษาปัญหาเรื่องหลักการเสียงข้างมากในเชิงทฤษฎี และการวิเคราะห์โดยนักวิชาการที่มีความพยายามในการอธิบายความขัดแย้งในช่วงที่ศึกษานี้ โดยพบว่าปัญหาเรื่องหลักการเสียงข้างมากไม่ใช่ปัญหาความขัดแย้งในเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครอง ดังเช่น นายชาติริ ทับละม่อม เจ้าของธุรกิจสิ่งพิมพ์ อายุ 44 ปี อธิบายว่า “เมื่อก่อนคิดว่าประชาธิปไตยสำคัญ เพราะทำให้คนรู้สึกเสมอกัน คนยอมรับกันได้ มีกันคนละเสียง แต่จากประสบการณ์จนถึงปัจจุบันคิดว่าไม่สำคัญและไม่จำเป็นแล้ว” ผู้วิจัยได้สอบถามต่อไปว่า “เป็นเพราะประชาธิปไตยไม่ดี หรือเพราะสังคมไทยไม่เหมาะสมกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย” ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังคงยืนยันว่าประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ดี แต่คนไทยนำมาใช้ในแบบที่ไม่ดี คนส่วนมากยังเข้าใจว่าประชาธิปไตยเป็นเพียงการเลือกตั้ง หรือการออกเสียงแล้วตัดสินใจว่าเสียงข้างมาก แต่ยังขาดความเข้าใจประชาธิปไตยในมิติอื่น ๆ และเห็นว่าปัญหาใหญ่ของประชาธิปไตยในสังคมไทยคือการขาดความรู้ความเข้าใจต่อหลักการสำคัญในระบอบประชาธิปไตย จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา (ชาติริ ทับละม่อม, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2562)

นางสาวศนิवार วุฒทกุล ที่มีจุดยืนไม่เห็นด้วยกับการรัฐประหาร มีความเห็นว่าการเลือกตั้งอาจไม่มีความสำคัญ โดยอ้างตัวอย่างคำเทศนาของหลวงพ่ocha สุภโท (พระโพธิญาณเถร) ว่า

“ถ้าให้เสียงข้างมากของแมลงวันตัดสินใจคงตัดสินว่าอุจจาระเป็นสิ่งที่ดีเหมือนกัน เพราะฉะนั้นเสียงข้างมากอาจสร้างสิ่งที่ไม่ถูกต้องก็ได้ และอาจทำให้สิ่งผิดกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องก็ได้ เหมือนกับในระบบการทำงานที่พวกเขาเสียส่วนใหญ่ก็จะมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ซึ่งบางเรื่องก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่ถูกต้อง” (ศนิवार วุฒทกุล, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2562)

ในทางกลับกันนายขวลิต ลลิน อดีตนายทหารเรือข้าราชการเกษียณอายุ 64 ปี เห็นว่า

“การใช้หลักการเสียงข้างมากจะช่วยป้องกันอำนาจนอกระบบไม่ให้เข้ามา มีส่วนทางการเมืองได้ โดยเห็นว่าการเมืองไทยมีการใช้อำนาจในรูปแบบ นอกระบบมาก ทำให้ระบอบประชาธิปไตยกลายเป็นเครื่องมือของกลุ่มผู้มีอิทธิพลกลุ่มต่าง ๆ ประชาธิปไตยจึงเป็นแค่เครื่องมือของกลุ่มชนชั้นนำ อาทิ ทหาร นักการเมือง ผู้มีอิทธิพลต่าง ๆ โดยประชาชน ไม่ได้ประโยชน์อย่างแท้จริงจากระบอบประชาธิปไตย และเชื่อว่าการทำให้ประชาชนมีความรู้และตัดสินใจอย่างเป็นอิสระจะสามารถทำให้อำนาจนอกระบบเหล่านี้มีอำนาจลดน้อยลงไปได้ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ประชาชนเป็นฝ่ายถูกกระทำ และการต่อสู้โดยการเลือกตั้งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการต่อสู้กับผู้มีอำนาจ ดีกว่าการชุมนุมประท้วง เพราะทำให้คนโดยทั่วไปเดือดร้อน” (ขวลิต ลลิน, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2562)

จะพบได้ว่าในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ต่างมีระดับของความเข้มข้นในการยึดถือหลักการเสียงข้างมากที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ในระดับที่ยืนยันว่าหลักการเสียงข้างมากเป็นหลักการสำคัญที่สุดในการตัดสินใจทางสังคมการเมือง จนกระทั่งฝ่ายที่เห็นว่าหลักการเสียงข้างมากไม่สามารถตัดสินใจทางสังคมการเมืองได้ และพบว่าปัญหาเรื่องหลักการเสียงข้างมากไม่ใช่ปัญหาความขัดแย้งในเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครอง เนื่องจากไม่ว่ากลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ท่านใดจะมีทัศนคติทางการเมืองอย่างไรก็ตาม ต่างมีความเห็นพ้องตรงกันว่าพัฒนาการระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีความสำคัญต่อสังคมไทย เพียงแต่สิ่งที่แตกต่างกันคือการรับรู้ที่มีต่อหลักการต่าง ๆ ที่เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตยเท่านั้น

นอกจากนั้น ในการสัมภาษณ์ยังพบว่าความขัดแย้งในเรื่องการตัดสินใจโดยหลักการเสียงข้างมากไม่ใช่ประเด็นความขัดแย้งทางสังคมการเมืองไทยที่ตั้งอยู่

บนการรับรู้ที่แตกต่างกันเพียงเรื่องเดียวนั้น แต่ความขัดแย้งกันในหลักการหรือประเด็นเรื่องอื่น ๆ อาทิ เรื่องความยุติธรรมก็ตั้งอยู่บนการรับรู้ที่แตกต่างกันเช่นเดียวกัน อาทิ จากที่พบว่ามีความไม่พอใจของผู้สัมภาษณ์คนหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มคนเสื้อแดงเกี่ยวกับการตัดสินใจคดีความในกรณีของนายสมคร สุนทรเวช โดยมีการรับรู้ที่นายสมคร สุนทรเวชถูกให้พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพราะรับจ้างทำกับข้าวหรือรับรู้ว่ามีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรถูกปลดออกจากตำแหน่งเพราะปลดข้าราชการคนเดียว การยุบพรรคไทยรักไทยและพรรคพลังประชาชนในอดีตโดยสาเหตุที่เล็กน้อยเกินไปหรือเป็นความพยายามกลั่นแกล้งในทางการเมืองมากกว่า โดยเห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นต้นตอของความขัดแย้งมากกว่าประเด็นอื่น ๆ (อนุรักษ์ เจนตวนิชย์, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2562) ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยจึงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการสร้างการรับรู้ที่มีความแตกต่างกันขึ้นในช่วงเวลาที่ศึกษาที่ก่อให้เกิดการตีความความจริงทางสังคมการเมืองไทยและนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงและเป็นปัญหามานาน

การศึกษาการก่อรูปของวาทกรรมในทั้งสองรูปแบบจึงทำให้สามารถค้นพบว่า ความขัดแย้งที่ปรากฏในช่วงเวลาที่ศึกษามีความเป็นมาอย่างไร รวมถึงเป็นการเปิดเผยให้เห็นถึงเจตจำนงของวาทกรรมต่าง ๆ ที่รวมอยู่เพื่อใช้ให้มีความหมายกับหลักการเสียงข้างมาก วาทกรรมเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากภายใต้การรับรู้ที่แตกต่างกันดังกล่าวได้ทำหน้าที่ผลิตซ้ำสร้างความรู้เกี่ยวกับการตัดสินใจทางการเมืองควบคู่ไปกับการแบ่งแยกส่วนของประชาชนในสังคมและมุ่งที่จะจำกัดซึ่งกันและกัน การใช้อำนาจแบบนี้เป็นการใช้อำนาจควบคุมในรูปแบบที่ฟูโกต์เรียกว่าชีวอำนาจ โทมัส เลมเก้ (Thomas Lemke) อธิบายถึงลักษณะการใช้อำนาจในแบบชีวอำนาจว่า เป็นกระบวนการที่สร้างเส้นแบ่งในพื้นที่ทางสังคมขึ้นเป็นขอบเขตพื้นที่ที่จินตนาการว่าเป็นระบบชีวิตที่เป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นเส้นที่แบ่งด้วยลักษณะความแตกต่างระหว่าง ดี-เลว, สูงกว่า-ต่ำกว่า, สูงส่ง-ด้อยต่ำ ก่อให้เกิดการต่อต้านตัวเองหรือต่อต้านผลิตผลของตัวเอง และเกิดกระบวนการการพยายาม

ทำให้ความหลากหลายทางสังคมหมดไป (Lemke, 2011, pp. 9 - 10) จนกระทั่งในท้ายที่สุดด้วยวิธีการเช่นนี้ได้กลายเป็นพื้นฐานของกระบวนการในการทำให้เป็นปกติทางสังคม รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจต่อสิ่งที่มีลักษณะตรงข้ามที่ไม่ได้เป็นเพียงการแสดงถึงลักษณะของ ดี-เลว หรือสูงกว่า-ต่ำกว่า กระบวนการดังกล่าวเป็นการวางรากฐานทางความคิดให้กับการยืนยันเอกลักษณ์ ผ่านการตัดทิ้งการต่อสู้ หรือแม้แต่การฆาตกรรม ที่เป็นการกระทำในนามของการยกระดับของชีวิตในชีวิตรเมืองนั้น (Lemke, 2011, pp. 41 - 42) ดังที่มีการเรียกร้องให้ปราบปรามจับกุมฝ่ายตรงข้ามโดยใช้กฎหมายแล้ว ยังมีความพยายามในการจำกัดการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเรียกร้องให้ปิดสถานีโทรทัศน์ ปิดเว็บไซต์ ประท้วงหนังสือพิมพ์ที่รายงานข่าวของฝ่ายตรงข้าม การต่อต้านผลงานของนักร้องนักแสดงที่มีความเชื่อมโยงกับกลุ่มที่อยู่ฝ่ายตรงข้าม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทยจึงเป็นความขัดแย้งที่มีฐานอยู่บนเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองที่มาจากการสร้างการรับรู้ที่แตกต่างกันมากกว่า

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาทำให้พบว่าเมื่อนำหลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากมาใช้พิจารณาปัญหาในเชิงปฏิบัติ ปัญหาทางสังคมการเมืองไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2557 เป็นปัญหาของหลักการนี้ในอีกมิติหนึ่งคือมิติเชิงวัฒนธรรมนั่นคือการศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการเมืองโดยไม่แยกความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและวัฒนธรรม โดยคำนี้มีความหมายที่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาวิถีของวัฒนธรรมในสังคมนั้นที่ครอบคลุมถึงทัศนคติของผู้คน ความเห็น ความเชื่อ และมุมมอง ที่ทำหน้าที่ออกแบบสังคมและความเห็นทางการเมืองที่นำไปสู่การแสดงออกในเชิงข้อเท็จจริงทางสังคมและการเมือง ซึ่งเป็นปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกับวาทกรรมทางสังคมการเมืองไทยในช่วงเวลาที่ศึกษาและการสร้างการรับรู้ที่แตกต่างกันขึ้น การจำแนกการรับรู้เกี่ยวกับเสียงข้างมากในสังคม

การเมืองไทยเป็น 2 รูปแบบในประเด็นเรื่องเสียงข้างมากดังกล่าว แม้จะดูเหมือนเป็นจุดยืนที่ขัดแย้งกันแต่ประเด็นความขัดแย้งกลับเป็นคนละประเด็น ทำให้ประเด็นข้อโต้แย้งไม่สามารถอยู่ในกรอบเดียวกันและนำไปสู่การพิจารณาเชิงเหตุผลได้ โดยฝ่ายที่เห็นว่าหลักการเสียงข้างมากมีข้อจำกัดได้วางกรอบว่าเป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับนักการเมือง ในการต่อสู้กับการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมของรัฐบาล และเรียกร้องถึงหลักการที่มีคุณค่าอื่น ๆ ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนอกเหนือจากหลักการเสียงข้างมาก อาทิ การตรวจสอบและถ่วงดุล การปกครองตามหลักนิติรัฐ มีการรับรู้เกี่ยวกับหลักการเสียงข้างมากว่าเป็นเพียงเครื่องมือในการเข้าสู่อำนาจของนักการเมือง ซึ่งนำไปสู่การละเมิดคุณค่าอื่นทั้งคุณค่าในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยและคุณค่าอื่น ๆ ในสังคมการเมืองไทย ส่วนฝ่ายที่สนับสนุนหลักการเสียงข้างมากเป็นฝ่ายที่วางกรอบความขัดแย้งว่าเป็นเรื่องของการต่อสู้ทางชนชั้น เป็นการต่อสู้กันระหว่างอภิสิทธิ์ชนกับชนชั้นล่าง โดยเสียงข้างมากทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อให้ได้รับสิทธิและความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

การทำความเข้าใจประเด็นความขัดแย้งในลักษณะนี้จึงพบว่ามีสาเหตุของความขัดแย้งกระแสหลักเกิดจากการรับรู้ต่อหลักการเสียงข้างมากที่แตกต่างกัน การรับรู้ทั้ง 2 รูปแบบต่างมีข้อบกพร่องและสร้างปัญหาให้กับการพัฒนากระบวนการปกครองแบบประชาธิปไตยในสังคมไทย นั่นคือการรับรู้ในรูปแบบแรกได้เปิดโอกาสทำให้อำนาจในรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่รูปแบบของอำนาจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเข้ามาแทรกแซงอำนาจทางการเมือง ซึ่งอาจเกิดจากทั้งความตั้งใจและความไม่ตั้งใจ ส่วนการรับรู้ในรูปแบบที่สอง การอ้างว่าหลักการเสียงข้างมากเป็นอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจทางสังคมการเมือง ก็ทำให้เกิดปัญหาการอ้างหลักการเสียงข้างมากเพื่อละเมิดหลักการอื่น ๆ ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยและมีลักษณะการใช้อำนาจในรูปแบบอำนาจนิยม รวมถึงนำไปสู่การส่งเสริมระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยในรูปแบบใหม่ให้เกิดขึ้น ซึ่งการรับรู้

ทั้งสองรูปแบบต่างเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในสังคมไทยด้วยกันทั้งคู่ นอกจากนั้นการรับรู้ที่แตกต่างกันนี้ได้นำไปสู่รากฐานของปัญหาการเมืองแบบแบ่งขั้ว เพราะทันทีที่มีการตีความว่าการต่อสู้ทางการเมืองที่เป็นอยู่เป็นการต่อสู้กันระหว่างขั้วความขัดแย้งที่ตรงข้ามกันโดยสิ้นเชิงไม่ว่าจะเป็นการเข้าใจว่าความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นเป็นความขัดแย้งระหว่างขั้วที่ให้ชื่อว่าเป็นประชาธิปไตยกับขั้วที่เป็นเผด็จการ เป็นฝ่ายอนุรักษ์นิยมกับฝ่ายก้าวหน้า หรือฝ่ายสนับสนุนกับฝ่ายต่อต้านนายทักษิณ ชินวัตร การรับรู้ดังกล่าวได้ลดทอนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงทั้งหมดให้เหลือเพียงขั้วที่อยู่ตรงข้ามกันเพียงสองขั้วเท่านั้น ทำให้การแสดงความเห็นทางสังคมการเมืองในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ถูกนำเสนอในรูปแบบเดียวกับนักต่อสู้และนักเคลื่อนไหวทางการเมืองคือการมีเป้าหมายในการเอาชนะหรือมุ่งโจมตีฝ่ายตรงข้ามและการละเลยที่จะวิพากษ์วิจารณ์ผู้ที่เป็นแนวร่วมในฝ่ายตนเอง เหลือเพียงเป้าหมายทางการเมืองเป็นความสำเร็จของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จนทำให้เกิดความบกพร่องในการตีความทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมการเมืองไปในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- เกษียร เตชะพีระ. (2547). ระบบทักษิณ. *ฟ้าเดียวกัน*, 2(1), น. 36 - 55.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2517). *ความคิดอิสระ รวมบทความการเมืองระหว่างปี พ.ศ. 2511 - 2516*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิษเนศ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- _____. (2555). *สัญญาวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิชาษา.

- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2551). นิทานสอนใจว่าด้วยความโง่ จน เจ็บ ของผู้เลือกตั้ง
ชนบท: มายาคติและอคติของนักรัฐศาสตร์ไทย. *ฟ้าเดียวกัน*, 6(4),
น. 140 - 155.
- ปาร์ตี้ลิสต์พราง “กปปส.” ที่มาคำเตือน โปรดดัดแปลงกายเลียนแบบ “ทหาร”.
(25 กุมภาพันธ์ 2562). *ผู้จัดการออนไลน์*. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/daily/detail/9570000063657>
- พระราชกฤษฎีกา ยุบสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2549. (31 สิงหาคม 2561). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 123 ตอนที่ 20ก*. สืบค้นจาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/ DATA/PDF/2549/00182649.PDF>
- พิชญ์ พงศ์สวัสดิ์. (2547). เส้นทางประชาธิปไตยและการปรับตัวของประเทศไทย
ในระบอบทักษิณ. *ฟ้าเดียวกัน*, 2(1), น. 64 - 91.
- มนตรี เจนวิทย์การ. (2554). พรรคการเมืองขนาดเล็กในการเลือกตั้งเป็นการทั่วไป
3 กรกฎาคม 2554 การวิเคราะห์พัฒนาการเชิงเปรียบเทียบ. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 9(2), น. 74 - 104.
- ยศ สันตสมบัติ. (2547). วัฒนธรรมการเมืองไทยยุคทักษิณนิยม. *ฟ้าเดียวกัน*, 2(1),
น. 56 - 61.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2548). การสร้าง “ความเป็นไทย” กระแสหลัก และ
“ความจริง” ที่ “ความเป็นไทย” สร้าง. *ฟ้าเดียวกัน*, 3(4), น. 40 - 67.
- สุราชัย ยัมประเสริฐ. (2553). *แผนชิงชาติไทย ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐสมัย
จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่สอง (พ.ศ. 2491 - 2500)* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2553). *สองนคราประชาธิปไตย* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ:
คบไฟ.
- Foucault, M. (1972). *Archaeology of Knowledge and the Discourse on
Language*. New York: Pantheon Books.

- _____. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972 - 1977*. New York: Pantheon.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action Volume 1: Reason and the Rationalization of Society*. Boston, Massachusetts: Beacon Press.
- _____. (1987). *The Theory of Communicative Action Volume 2: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Boston, Massachusetts: Beacon Press.
- _____. (1991). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- _____. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- _____. (2003). *Truth and Justification*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Horkheimer, M. (1982). *Critical Theory Selected Essays*. New York: The Continuum Publishing Company.
- Lemke, Thomas. (2011). *Biopolitics: An Advanced Introduction*. New York: NYU Press.
- Outhwaite, W. (2009). *Habermas: A Critical Introduction* (2nd Ed.). Cambridge, Massachusetts: Polity.

การจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ของนักเรียนมัธยมศึกษาในนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

The Management of Social Media Usage of High School Students
in Vientiane, Lao People's Democratic Republic

ภูวง อภัย*, สมนึก ปัญญาสิงห์**, สุขุมวิทย์ ไสยโสภณ*** และ อาวุธ รื่นภาคพจน์****

(Phouvong Aphay, Somnuek Panyasing, Sukhumvit Sayasophon

and Awuth Ruenpakpot)

ได้รับบทความ: 16 พฤศจิกายน 2562

ปรับปรุงแก้ไข: 10 ธันวาคม 2562

ตอบรับตีพิมพ์: 23 ธันวาคม 2562

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษา
ในเขตนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ศึกษาการใช้สื่อสังคม
ออนไลน์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 - 7 ในนครหลวงเวียงจันทน์ 8 แห่ง
ปีการศึกษา 2559 ในเดือนมีนาคม 2560 เกี่ยวกับสภาพการณ์การใช้สื่อสังคม
ออนไลน์และแนวทางในการจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียน ประชากร

* นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

**** นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ทั้งหมด 6,312 คน เป็นกลุ่มตัวอย่าง 377 คน กลุ่มข้อมูลสำคัญ คือผู้บริหารการศึกษา 25 คน ครู-อาจารย์ 36 คน ผู้ปกครอง 12 คน นักเรียน 36 คน วิจัยในเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามและเชิงคุณภาพด้วยการประชุมระดมสมอง พบว่ามีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อค้นหาข้อมูล เรียนรู้ ความบันเทิง ติดต่อกับเพื่อน และขายสินค้า โดยใช้กับเพื่อนและความบันเทิงมากที่สุด รองลงมาคือแลกเปลี่ยนความรู้ ทำการบ้าน ขายและติดตามข่าวสารสินค้าตามลำดับ ในการจัดการควมมีนโยบายควบคุมและป้องกันการใช้อินเทอร์เน็ตที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ควรจัดสัมมนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างตัวแทนครู-อาจารย์ สนับสนุนนโยบายการใช้สื่อสังคมออนไลน์ด้านการศึกษา ในระดับแขวงควรนำนโยบายมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม โดยประสานกันระหว่างหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ ในระดับพื้นที่ให้มีมาตรการเฝ้าระวัง ในระดับเมืองควรประเมินการปฏิบัติตามนโยบายการใช้สื่อสังคมออนไลน์ด้านสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของเยาวชน โรงเรียนควรสร้างมาตรการด้านความรับผิดชอบต่อวินัยและส่งเสริมการใช้สื่อสังคมเพื่อการศึกษา จัดอบรมและเสนอแนะครูประจำชั้นสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงในการใช้อินเทอร์เน็ต ด้านผู้ปกครองควรแนะนำบุตรหลานให้รู้เท่าทันการใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่ผิด จัดประชุมโรงเรียนและผู้ปกครอง จัดให้มีห้องปรึกษาส่วนตัว รวมทั้งอบรมประโยชน์และโทษของสื่อสังคมออนไลน์

คำสำคัญ: การจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์, สภาพการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์, นักเรียนมัธยมศึกษา, นครเวียงจันทน์, สปป.ลาว

Abstract

The study on the management of Social Media Usage of High School Students in Vientiane, Lao People's Democratic Republic has

been launched in March 2017 as of 2016 academic year. The objectives are to study the situation of Social Media Usage (SMU) of High School Students in Vientiane and its management. There are 8 schools and 377 students' samplings from 6,312 populations. Total 109 key informants comprise 25 executive administrators, 36 teachers, 12 parents and 36 students, both quantitative method by questionnaires and qualitative method by brainstorming technique were used. Findings were that students use social media to search data, learning, entertainment, communicate with friends and for on-line business. They spend their time on social media mostly to communicate with friends and for entertainment. They use social media to exchange their ideas with friends, do their homework and for business purposes respectively. For management, there should be policy to control the negative impact on daily life, environment and socio-culture. The seminar and exchange ideas among teachers to suggest how problems are solved and to formulate education-supported policy including preventing the socio-culture negative impacts that might occur in daily life. At provincial level, concrete policy should be implemented by cooperating educational stake holders. At regional level, the awareness of negative impacts and its surveillance should be concern. At city level, the assessment of policy implementation should be prepared for SMU in socio-cultural aspect of the efficient youths' way of life. The measurements of SMU are proclaimed the accountability, discipline and promoting education. Training and recommendations must be initiated by teachers for the development of the students, society and country. For parents, not

only to recommend their children to use SMU appropriately, but they need to understand if the impacts of usage are negative or positive since it is quite difficult to make such judgment. Schools and parents should hold the meeting to ensure proper practice of SMU. Teachers are to advice the students who tend to be trapped in Social Media misuseage. The schools may provide private consultant room and training program on advantage and disadvantage of SMU are conducted.

Keywords: The Management of Social Media Usage, The Situation of Social Media Usage, High School Students, Vientiane, Lao PDR.

บทนำ

ปัจจุบันการติดต่อสื่อสารด้านข้อมูลของมนุษย์ได้มีการปรับเปลี่ยนไปอย่างมาก ในสมัยโบราณการติดต่อสื่อสารจะเป็นไปในลักษณะที่ไม่ซับซ้อนมากนัก และเป็นการสื่อสารกันต่อหน้าอย่างเดียว เช่น การสนทนาด้วยปากเปล่าระหว่างกัน แต่ต่อมาได้มีการพัฒนาเป็นการสื่อสารที่มีลักษณะของการสื่อสารในระยะไกลมากขึ้น เช่น จดหมาย โทรเลข เป็นต้น และในที่สุดการติดต่อสื่อสารก็ถูกพัฒนา มาจนถึงปัจจุบันที่มีการนำอิเล็กทรอนิกส์มาเป็นสื่อในการติดต่อสื่อสารกัน นั่นคือการติดต่อสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตซึ่งการติดต่อสื่อสารลักษณะนี้จะเป็นการสื่อสารอย่างไร้พรมแดนและเป็นเครื่องมือการสื่อสารระหว่างผู้คนในโลกนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสื่อลักษณะนี้เรียกว่า สื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง สื่อที่ผู้ส่งสารแบ่งปันสาร ซึ่งอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ไปยังผู้รับสารผ่านเครือข่ายออนไลน์ โดยการสื่อประเภทนี้ยังรองรับการโต้ตอบระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร หรือผู้รับสารด้วยตนเอง โดยสื่อออนไลน์สามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ คือ บล็อก (Bloging) ทวิตเตอร์และไมโครบล็อก (Twitter and Microblogging) เครือข่ายสังคมออนไลน์

(Social Networking) และการแบ่งปันสื่อทางออนไลน์ (Media Sharing) (พิชิต วิจิตรบุญยรักษ์, 2554)

ด้วยเหตุผลของความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในการสื่อสารทางเทคโนโลยีนี้เอง จึงทำให้ส่งผลกระทบทั้งในทางบวกและทางลบต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งปัจจุบันหลายประเทศได้มีการควบคุมการสื่อสารดังกล่าวที่ส่งผลกระทบในทางลบต่อสังคมและวัฒนธรรมอันดีงามของแต่ละประเทศ แต่ก็นับว่าเป็นการยากที่จะปิดกั้นการสื่อสารและการรับรู้ได้อย่างเป็นผลในทางปฏิบัติ นอกจากนี้เทคโนโลยีสารสนเทศ อินเทอร์เน็ตก็ยังได้มีแนวโน้มที่จะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งในการใช้ชีวิตประจำวันและการเรียนการสอนของนักเรียนและครู อาจารย์ ดังนั้นการปลูกฝังทักษะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศอินเทอร์เน็ตจึงเป็นบทบาทสำคัญของสถาบันการศึกษาด้วย ด้วยเหตุนี้การศึกษาทำความเข้าใจบทบาทของบุคคลและกลุ่มบุคคลดังกล่าวในการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศอินเทอร์เน็ตนักเรียนและนำไปสู่การบริหารจัดการการใช้สื่อดังกล่าว จึงมีความสำคัญเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอในการกำหนดบทบาทหน้าที่ความร่วมมือเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศอินเทอร์เน็ตสำหรับเยาวชนอย่างมีประสิทธิภาพและบังเกิดประสิทธิผล (Jitsaeng, 2015)

ปัจจุบันสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับคอมพิวเตอร์และการสื่อสารมากขึ้นทำให้เกิดการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกันอย่างกว้างขวางและภายหลังที่บริษัทโทรศัพท์เอกชนได้เสนอให้บริการการใช้ข้อมูลผ่านระบบเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ก็ยิ่งส่งผลให้เกิดการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นวงกว้างเพิ่มไปอีกด้วยความอิสระและวิธีการที่ง่ายในการสื่อสารจึงส่งผลให้ประชาชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวหันมาให้ความสนใจและใช้สื่อสังคมออนไลน์ติดต่อสื่อสาร ในชีวิตประจำวันหรือกระทั่งแสดงออกทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจน โดยจะเห็นได้จากอัตราการเพิ่มขึ้นของการใช้สื่อสังคมออนไลน์โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชน

ในประเทศ ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญและผลกระทบของการพัฒนาทักษะในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสารสนเทศอินเทอร์เน็ตอย่างมีประสิทธิภาพ จึงสนใจทำการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาในเขตนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวดังเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น โดยนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำไปกำหนดเป็นนโยบายและแนวทางในการจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์สำหรับเด็กและเยาวชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- (1) ศึกษาสภาพการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาในนครเวียงจันทน์
- (2) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาในนครเวียงจันทน์

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. สื่อสังคมออนไลน์ และพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์

มุฮัมมะอัสนี มุฮัมหมัดฮูเซ็น (2557) ได้แบ่งสื่อสังคมออนไลน์เป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

- (1) Weblogs หรือเรียกสั้น ๆ ว่า Blogs คือ สื่อส่วนบุคคลบนอินเทอร์เน็ตที่ใช้เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ข้อคิดเห็น บันทึกส่วนตัว โดยสามารถแบ่งปันให้บุคคลอื่น ๆ โดยผู้รับสารสามารถเข้าไปอ่าน หรือแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมได้ ซึ่งการแสดงเนื้อหาของบล็อกนั้นจะเรียงลำดับจากเนื้อหาใหม่ไปสู่เนื้อหาเก่า ผู้เขียนและผู้อ่านสามารถค้นหาเนื้อหาย้อนหลังเพื่ออ่านและแก้ไขเพิ่มเติมได้ตลอดเวลา เช่น Exteen, Bloggang, Wordpress, Blogger, Okanation

(2) Social Networking หรือเครือข่ายทางสังคมในอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ใช้สำหรับเชื่อมต่อระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล เพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มสังคม (Social community) เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนและแบ่งปันข้อมูลระหว่างกันทั้งด้านธุรกิจ การเมือง การศึกษา เช่น Facebook, Hi5, Ning, Linkedin, MySpace, Youmeo, Friendste

(3) Micro Blogging และ Micro Sharing หรือที่เรียกกันว่า “บล็อกจิ๋ว” ซึ่งเป็นเว็บเซอร์วิสหรือเว็บไซต์ที่ให้บริการแก่บุคคลทั่วไป สำหรับให้ผู้ให้บริการเขียนข้อความสั้นๆ ประมาณ 140 ตัวอักษร ที่เรียกว่า “Status” หรือ “Notice” เพื่อแสดงสถานะของตัวเองว่ากำลังทำอะไรอยู่ หรือแจ้งข่าวสารต่าง ๆ แก่กลุ่มเพื่อนในสังคมออนไลน์ (Online Social Network) ทั้งนี้การกำหนดให้ใช้ข้อมูลในรูปข้อความสั้นๆ ก็เพื่อให้ผู้ใช้ที่เป็นทั้งผู้เขียนและผู้อ่านเข้าใจง่าย ที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายคือ Twitter

(4) Online Video เป็นเว็บไซต์ที่ให้บริการวิดีโอออนไลน์โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ซึ่งปัจจุบันได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและขยายตัวอย่างรวดเร็วเนื่องจากเนื้อหาที่น่าสนใจในวิดีโอออนไลน์ไม่ถูกจำกัดโดยผังรายการที่แน่นอนและตายตัว ทำให้ผู้ใช้บริการสามารถติดตามชมได้อย่างต่อเนื่อง เพราะไม่มีโฆษณาฉุดรั้งรวมทั้งผู้ใช้สามารถเลือกชมเนื้อหาได้ตามความต้องการและยังสามารถเชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้จำนวนมากอีกด้วย เช่น Youtube, MSN, Yahoo

(5) Photo Sharing เป็นเว็บไซต์ที่เน้นให้บริการฝากรูปภาพโดยผู้ใช้บริการสามารถอัปโหลดและดาวน์โหลดรูปภาพเพื่อนำมาใช้งานได้ ที่สำคัญนอกเหนือจากผู้ใช้บริการจะมีโอกาสแบ่งปันรูปภาพแล้ว ยังสามารถใช้เป็นพื้นที่เพื่อเสนอขายภาพที่ตนเองนำเข้าไปฝากได้อีกด้วย เช่น Flickr, Photobucket, Photoshop, Express, Zoom

(6) Wikis เป็นเว็บไซต์ที่มีลักษณะเป็นแหล่งข้อมูลหรือความรู้ (Data/Knowledge) ซึ่งผู้เขียนส่วนใหญ่อาจจะเป็นนักวิชาการ นักวิชาชีพหรือผู้เชี่ยวชาญ

เฉพาะทางด้านต่าง ๆ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ซึ่งผู้ใช้สามารถเขียนหรือแก้ไขข้อมูลได้อย่างอิสระ เช่น Wikipedia, Google Earth, diggZy Favorites Online

(7) Virtual Worlds คือการสร้างโลกจินตนาการโดยจำลองส่วนหนึ่งของชีวิตลงไป จัดเป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่บรรดาผู้ท่องโลกไซเบอร์ใช้เพื่อสื่อสารระหว่างกันบนอินเทอร์เน็ตในลักษณะโลกเสมือนจริง (Virtual Reality) ซึ่งผู้ที่เข้าไปใช้บริการอาจจะบริษัทหรือองค์กรด้านธุรกิจ ด้านการศึกษา รวมถึงองค์การด้านสื่อ เช่น สำนักข่าวรอยเตอร์ สำนักข่าวซีเอ็นเอ็น ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อพื้นที่เพื่อให้บุคคลในบริษัทหรือองค์กรได้มีช่องทางในการนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ไปยังกลุ่มเครือข่ายผู้ใช้สื่อออนไลน์ ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่ม ลูกค้าทั้งหลัก และลูกค้ารองหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ ของบริษัท หรือองค์การก็ได้ ปัจจุบันเว็บไซต์ที่ใช้หลัก Virtual Worlds ที่ประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียง คือ Second life

(8) Crowd Sourcing มาจากการรวมของคำสองคำคือ Crowd และ Outsourcing เป็นหลักการขอความร่วมมือจากบุคคลในเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยสามารถจัดทำในรูปของเว็บไซต์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อค้นหาคำตอบและวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางธุรกิจ การศึกษา รวมทั้งการสื่อสาร โดยอาจจะเป็นการดึงความร่วมมือจากเครือข่ายทางสังคมมาช่วยตรวจสอบข้อมูลเสนอความคิดเห็นหรือให้ข้อเสนอแนะ กลุ่มคนที่เข้ามาให้ข้อมูลอาจจะเป็นประชาชนทั่วไปหรือผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่อยู่ในภาคธุรกิจหรือแม้แต่ในสังคมนักข่าว ข้อดีของการใช้หลัก Crowd Sourcing คือ ทำให้เกิดความหลากหลายทางความคิดเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนช่วยตรวจสอบหรือคัดกรองข้อมูลซึ่งเป็นปัญหาสาธารณะร่วมกันได้ เช่น Idea storm, Mystarbucks Idea

(9) Podcasting หรือ Podcast มาจากการรวมตัวของสองคำ คือ “Pod” กับ “Broadcasting” ซึ่ง “POD” หรือ Personal On - Demand คือ อุปสงค์หรือความต้องการส่วนบุคคล ส่วน “Broadcasting” เป็นการนำเสนอต่าง ๆ มารวมกัน

ในรูปของภาพและเสียง หรืออาจกล่าวง่าย ๆ Podcast คือ การบันทึกภาพและเสียง แล้วนำมาไว้ในเว็บเพจ (Web Page) เพื่อเผยแพร่ให้บุคคลภายนอก (The public in general) ที่สนใจดาวน์โหลดเพื่อนำไปใช้งาน เช่น Dual Geek Podcast, Wiggly Podcast

(10) Discuss/ Review/ Opinion เป็นเว็บบอร์ดที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถแสดงความคิดเห็น โดยอาจจะเกี่ยวกับ สินค้าหรือบริการ ประเด็นสาธารณะทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เช่น Epinions, Moutshut, Yahoo! Answer, Pantip, Yelp

2. ผลของการใช้สื่อสังคมออนไลน์

2.1 ข้อดีและประโยชน์ของสื่อสังคมออนไลน์

สื่อสังคมออนไลน์เป็นเทคโนโลยีใหม่ในการสื่อสารสารสนเทศ เป็นเหมือนชุมชนแห่งใหม่ของโลก ซึ่งรวมคนทั่วทุกมุมโลกเข้าด้วยกัน จึงทำให้มีบริการต่าง ๆ เกิดขึ้นใหม่ตลอดเวลา ซึ่งลักษณะเหล่านี้มีทั้งข้อดีและประโยชน์ที่ได้จากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของเด็กและวัยรุ่น ได้ดังนี้ (ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (2546) อ้างถึงใน กนิษฐกานต์ ปันแก้ว (2547))

(1) ด้านการศึกษาหาความรู้ อินเทอร์เน็ตมีประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษา ทำให้สามารถเรียนรู้และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้เท่าเทียมกัน โดยในปัจจุบันมีเว็บไซต์ที่ให้บริการการศึกษา/ ความรู้มากมาย ซึ่งช่วยให้เด็กและวัยรุ่นสามารถหาความรู้เพิ่มเติมได้นอกจากความรู้ภายในโรงเรียน

(2) ด้านความบันเทิง จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจกลุ่มผู้ใช้ของเนตเทค พบว่า กลุ่มอายุต่ำกว่า 20 ปี นิยมใช้อินเทอร์เน็ตด้านความบันเทิง เช่น การสนทนา ดาวน์โหลดเพลง ฯลฯ มากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งในการทำกิจกรรมเพื่อความบันเทิงนี้ บางส่วนสามารถให้ประโยชน์ในการพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหา

เฉพาะหน้า การคิดอย่างเป็นระบบ (การเล่นเกม) การได้พบเพื่อนและสังคมใหม่ ๆ (การสนทนา/ กระดานข่าว)

(3) ด้านสังคม/ การสร้างเสริมพฤติกรรมอันดีงาม ปัจจุบันอินเทอร์เน็ตถูกมองว่าทำให้เกิดภาพด้านลบแก่สังคม เนื่องจากมีข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์เสมอ ๆ ถึงภัยอันตรายที่ได้รับจากการเข้าไปใช้บริการ โดยเฉพาะการเข้าไปสนทนากับผู้ที่ไม่รู้จัก แต่ในอีกมุมหนึ่งการเข้าไปในห้องสนทนาที่สร้างสรรค์ ซึ่งผู้ที่อยู่ในกลุ่มสนทนามีความชอบ/ ความสนใจใกล้เคียงกัน จะช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมและเกิดการสร้างเสริมพฤติกรรมอันดีงามได้

นอกจากนี้ เสาวคนธ์ คงสุข (2544) ยังได้กล่าวถึงประโยชน์ของระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ดังต่อไปนี้

(1) สามารถค้นคว้าข้อมูลบนเว็บไซต์ ซึ่งเป็นแหล่งบริการข้อมูลแบบมัลติมีเดียที่เก็บรวบรวมข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่มหาศาลและเชื่อมโยงถึงกันได้ ใน World Wide Web

(2) การโฆษณาประชาสัมพันธ์ องค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ จะมีเว็บไซต์เพื่อให้บริการข้อมูลและประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกทราบ

(3) การอ่านข่าว สามารถอ่านข่าวต่าง ๆ จากทั่วทุกมุมโลก จากเว็บไซต์ต่าง ๆ ตลอดจนอ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ในประเทศได้สะดวกและรวดเร็ว

(4) การอ่านหนังสือ วารสารและนิตยสาร ปัจจุบันมีบริษัทผลิตสื่อสิ่งพิมพ์จำนวนมากจัดทำนิตยสารออนไลน์ โดยมีเนื้อหาทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษไว้ให้บริการ

(5) การส่งการ์ดอวยพรและข้อความให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่มีถือและเพจเจอร์ ปัจจุบันสามารถส่งการ์ดอวยพรได้ทั่วโลกผ่านระบบ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

(6) การค้นหาข้อมูลจากห้องสมุด บนระบบอินเทอร์เน็ตมีห้องสมุดออนไลน์จำนวนมาก ทำให้สามารถค้นหาข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว สะดวกและประหยัด

ค่าใช้จ่าย โดยไม่ต้องเสียเวลาเดินทาง ซึ่งบางห้องสมุดอนุญาตให้ทำการยืมหนังสือจากห้องสมุดออนไลน์ได้

(7) การดาวน์โหลดซอฟต์แวร์ บริษัทผู้ผลิตซอฟต์แวร์ต่าง ๆ มีเว็บไซต์ที่ให้ข้อมูลและบริการเกี่ยวกับโปรแกรมต่าง ๆ ของบริษัท ซึ่งสามารถโหลดซอฟต์แวร์เหล่านั้นมายังเครื่องคอมพิวเตอร์ได้

(8) การซื้อสินค้าและบริการ ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมีบริการในรูปแบบของการซื้อขายผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยสามารถเลือกดูสินค้าและคุณสมบัติของสินค้า แล้วสั่งซื้อและจ่ายเงินทางบัตรเครดิตได้ทันที

(9) การดูโทรทัศน์และฟังเพลง หรือดูรายการถ่ายทอดสดของสถานีต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ

2.2 ข้อเสียและผลกระทบการใช้อินเทอร์เน็ต

จากการใช้งานอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันที่มีความหลากหลายในด้านต่าง ๆ นั้น ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้ใช้งานในด้านลบ ดังนี้

(1) อาชญากรรม อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางในการก่ออาชญากรรมได้โจรผู้ร้ายหรือผู้ไม่หวังดีอาจใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่ผิด เช่น การล่อลวงจากการพูดคุยผ่านทางอินเทอร์เน็ตและนำไปสู่การหลอกลวงให้เสียทรัพย์ การทำร้ายร่างกายหรือคดีทางเพศ

(2) ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่เสื่อมถอย การใช้อินเทอร์เน็ตผ่านโปรแกรมพูดคุยต่าง ๆ ทำให้สามารถติดต่อสารกันได้โดยไม่ต้องเห็นตัวหรือการใช้งานคอมพิวเตอร์หรือแม้แต่การเล่นเกมส์ออนไลน์มีลักษณะการใช้งานเพียงคนเดียว ทำให้ความสัมพันธ์กับผู้อื่นลดลง ผลกระทบนี้ทำให้มีความเชื่อว่า มนุษย์สัมพันธ์ของบุคคลน้อยลง สังคมใหม่จะเป็นสังคมที่ไม่ต้องพึ่งพากัน

(3) ความวิตกกังวล ผลกระทบนี้เป็นผลกระทบทางด้านจิตใจของกลุ่มบุคคลบางกลุ่มที่มีความวิตกกังวลว่า อินเทอร์เน็ตอาจทำให้เกิดการว่างงานน้อยลงเนื่องจากการมีการพัฒนาธุรกิจต่าง ๆ ให้สามารถนำมาใช้โดยมีอินเทอร์เน็ต

เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาและดำเนินธุรกิจ ซึ่งจะทำให้มีการใช้คนน้อยลงในการบริหารจัดการ โดยความจริงแล้วความคิดเหล่านี้จะเกิดขึ้นกับบุคลากรบางกลุ่มเท่านั้น แต่ถ้าบุคคลนั้นมีการปรับตัวให้เข้ากับการใช้งานอินเทอร์เน็ตหรือมีการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถสูงขึ้นแล้วปัญหานี้จะไม่เกิดขึ้น

(4) การเสี่ยงภัยทางด้านธุรกิจ ในปัจจุบันมีการใช้งานธุรกิจผ่านอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ข้อมูลข่าวสารทั้งหมดจะฝากไว้ในศูนย์ข้อมูล เช่น ข้อมูลลูกหนี้การค้า ข้อมูลสินค้าและบริการต่าง ๆ หากเกิดการสูญหายของข้อมูลไม่ว่าจะโดยวิธีใดก็ตาม ย่อมทำให้เกิดผลกระทบต่อธุรกิจโดยตรง

(5) ทำให้เกิดการแพร่วัฒนธรรมและกระจายข่าวสารที่ไม่เหมาะสมอย่างรวดเร็ว เนื่องจากอินเทอร์เน็ตเป็นเทคโนโลยีด้านการสื่อสารที่ไร้ขอบเขต ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้งานได้อย่างสะดวก การนำมาใช้ในทางดีจึงขึ้นอยู่กับผู้ใช้ จริยธรรมการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเรื่องสำคัญ ดังเช่น การใช้งานอินเทอร์เน็ตมีผู้สร้างโฮมเพจหรือสร้างข้อมูลข่าวสารในเรื่องภาพที่ไม่เหมาะสม เช่น ภาพอนาจารหรือภาพที่ทำให้ผู้อื่นเสียหาย การดำเนินการเช่นนี้ย่อมขึ้นอยู่กับจริยธรรมของผู้ดำเนินการ นอกจากนี้ยังมีการปลอมแปลงระบบจดหมายเพื่อส่งจดหมายถึงผู้อื่นโดยมีเจตนากระจายข่าวที่เป็นเท็จ จริยธรรมการใช้งานเครือข่ายเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องปลูกฝังอย่างมาก

(6) ทำให้ข้อมูลหรือโปรแกรมถูกทำลายได้ง่าย ด้วยอินเทอร์เน็ตมีการพัฒนามากข้อมูลก็มีความสำคัญมากขึ้นตามไปด้วย ทำให้ข้อมูลถูกทำลายได้ง่าย อาจจะถูกทำลายด้วยไวรัสคอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์ประเภทหนึ่งที่สามารถทำสำเนาตัวเองเข้าไปอยู่ในระบบคอมพิวเตอร์ได้ สามารถแพร่ไปยังระบบคอมพิวเตอร์อื่น ๆ ได้โดยผ่านทางอินเทอร์เน็ต ไวรัสคอมพิวเตอร์บางชนิดทำลายโปรแกรมหรือข้อมูลต่าง ๆ บางชนิดทำให้เครื่องคอมพิวเตอร์ทำงานช้าลง ผลกระทบต่อการทำงานของคอมพิวเตอร์นั้นขึ้นอยู่กับประเภทของไวรัสคอมพิวเตอร์ และจุดประสงค์ของผู้เขียนโปรแกรมไวรัสนั้น ว่าต้องการให้โปรแกรมทำงานอย่างไร

ทั้งนี้ควรปลูกฝังให้เยาวชนมีจิตสำนึกที่ดี ไม่ให้ทำลายข้อมูลผู้อื่น ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความเสียหายได้ ซึ่งในปัจจุบันนับได้ว่าอินเทอร์เน็ตทำให้การแพร่ระบาดของไวรัสได้อย่างรวดเร็วและมากที่สุด

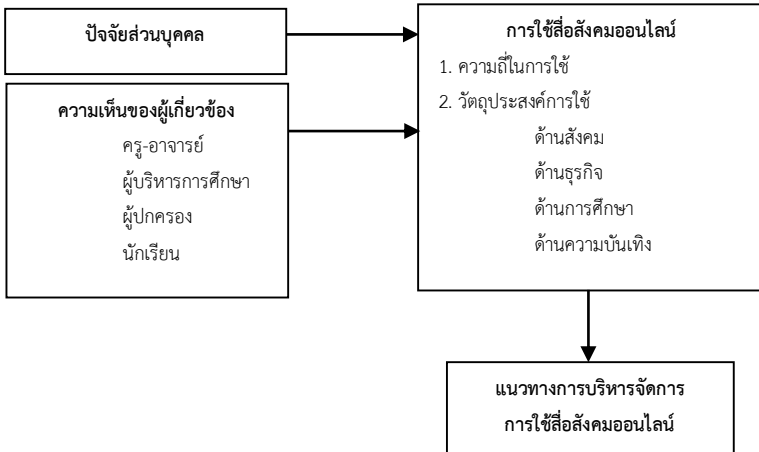
(7) โรคติดอินเทอร์เน็ต (Internet Addiction Disorder) การเล่นอินเทอร์เน็ต ทำให้เสียงาน ผู้ใดเป็นผู้ที่ติดการพนันการติดการพนันประเภทที่เล่นตัวไม่ขึ้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับการติดอินเทอร์เน็ต เพราะทั้งสองอย่างเกี่ยวข้องกับ การล้มเหลว ในการควบคุมความต้องการของตนเอง โดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสารเคมีใด ๆ (สุรา หรือ ยาเสพติด) หรือที่เรียกว่าโรคติดอินเทอร์เน็ต (IAD) Internet Addiction Disorder ผู้ป่วยจะมีอาการวิตกกังวลถึงการใช้อินเทอร์เน็ตที่มากเกินไปของตนเอง หมกมุ่นกับอินเทอร์เน็ตเมื่อไม่ได้ใช้จะกระวนกระวาย มีความต้องการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเวลานานขึ้น ไม่สามารถควบคุมการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเวลานานขึ้น ไม่สามารถควบคุมการใช้อินเทอร์เน็ตได้ รู้สึกหงุดหงิดเมื่อต้องใช้อินเทอร์เน็ตน้อยลง หรือหยุดใช้ อินเทอร์เน็ตเป็นวิธีการหลีกเลี่ยงปัญหาหรือคิดว่าการใช้อินเทอร์เน็ตทำให้ตนเองรู้สึกดีขึ้น หลอกคนในครอบครัวหรือเพื่อน เรื่องการใช้อินเทอร์เน็ตของตัวเอง การใช้อินเทอร์เน็ตทำให้เกิดการเสี่ยงต่อการสูญเสียงาน การเรียนและความสัมพันธ์ยังใช้อินเทอร์เน็ตถึงแม้ว่าต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก มีอาการผิดปกติ เช่น หดหู่ กระวนกระวายเมื่อเลิกใช้อินเทอร์เน็ต ใช้เวลาในการใช้อินเทอร์เน็ตนานกว่าที่ตัวเองได้ตั้งใจไว้ มีผลกระทบต่อการเรียน อาชีพ สภาพสังคมและเศรษฐกิจของคนคนนั้น การติดเทคโนโลยีอย่างเช่น ติดเล่นเกมส์ Facebook Line WhatsApp Twitter เป็นต้น

(8) เรื่องอนาจารผิดศีลธรรม (Pornography/ Indecent Content) การเข้าไปใช้บริการในเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสม เช่น เว็บไซต์ลามกอนาจารที่มีอยู่จำนวนมาก โดยการเข้าไปใช้บริการเว็บนั้น ๆ ง่ายดายมาก ถึงแม้ว่าในสถานที่ราชการ หรือสถานศึกษาบางแห่งจะเข้าไปสกัดกั้น ไม่ให้เข้าไปใช้บริการบนเว็บนั้นได้ แต่ก็ไม่สามารถสกัดกั้นได้ เนื่องจากยังมีสถานที่ซึ่งรองรับการบริการอินเทอร์เน็ต

แบบเช่าชั่วโมงให้กับเยาวชน ซึ่งมีกระจายอยู่ทั่วไป ข้อมูลเว็บไซต์เหล่านั้นมีออกมาหลากหลายรูปแบบ เพื่อดึงดูดความสนใจ ไม่ว่าจะเป็นนำเสนอเป็นภาพนิ่ง วิดีโอ ภาพยนตร์ ฯลฯ จึงทำให้ธุรกิจด้านสื่อลามกมีผู้ใช้บริการมากขึ้น จากการที่เยาวชนได้เข้าไปดูในเว็บไซต์ต่าง ๆ เหล่านี้ อาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมาย เช่น ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาครอบครัว ฯลฯ ต้นเหตุปัญหาที่สำคัญไม่ได้อยู่ที่อินเทอร์เน็ต แต่ขึ้นอยู่กับผู้ใช้ที่ไม่มีความพร้อมสำนึกที่จะใช้ชีวิตในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ ไม่มีวุฒิภาวะพอที่จะรับรู้ข้อมูลบางเรื่องที่ไม่สามารถวิเคราะห์แยกแยะได้ ไม่สามารถเร่งเห็นถึงคุณประโยชน์และคุณโทษของเทคโนโลยีสารสนเทศได้ หากแต่ผู้ใช้มีความพร้อม มีศักยภาพที่จะจัดการกับตัวเองได้ ผู้ปกครองหมั่นเอาใจใส่ดูแลบุตรหลานของตนในการใช้อินเทอร์เน็ต โดยอาจกำหนดช่วงเวลาในการใช้งานและหากพบว่าไม่สามารถควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุตรหลานได้ก็จำเป็นต้องปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหรือจิตแพทย์เพื่อช่วยเหลือและควรสร้างสัมพันธ์ภายในครอบครัว การมีเวลาอยู่ด้วยกัน ทำกิจกรรมร่วมกันช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้เป็นอย่างดี เรื่องของข้อมูลต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาไปในทางขัดต่อศีลธรรม ลามกอนาจารหรือรวมถึงภาพโป๊เปลือยต่าง ๆ นั้นเป็นเรื่องที่มีมานานพอสมควรแล้วบนโลกอินเทอร์เน็ต เนื่องจากสมัยก่อนเป็นยุคที่ยังไม่พัฒนา สำหรับการตรวจสอบก็เป็นเรื่องที่ยาก เพราะว่าอินเทอร์เน็ตนั้นเป็นโลกที่ไร้พรมแดนและเปิดกว้างทำให้สื่อเหล่านั้นสามารถเผยแพร่ไปได้รวดเร็วจนไม่สามารถจับกุมหรือเอาผิดผู้ที่ทำสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาได้ (อรรถพร เขียรถาวร, 2540)

จากการศึกษาแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องที่ได้ทำการทบทวนมาข้างต้น คณะผู้วิจัยได้พิจารณาว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของเยาวชนมีผลทั้งทางบวกและทางลบที่ต้องการหาคำตอบ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่กลุ่มนักเรียนมัธยมตอนปลายของโรงเรียนในเขตนครเวียงจันทน์ใช้

กันค่อนข้างมากคือ ด้านสังคม ธุรกิจ การศึกษา และด้านความบันเทิง เพื่อหา
แนวทางการจัดการให้เหมาะสม โดยสามารถเขียนและแสดงในภาพที่ 1 ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่อง “การจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของ
นักเรียนมัธยมศึกษา ในนครเวียงจันทน์สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในนครเวียงจันทน์ สปป. ลาว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา
สภาพการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาในนครหลวงเวียงจันทน์
และเพื่อค้นหาแนวทางการจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษา
ในนครหลวงเวียงจันทน์ โดยประชากรในการศึกษาค้างนี้ เป็นนักเรียนระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลาย นครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว ของปีการศึกษา 2559
รวมทั้งหมดประมาณ 6,312 คน ซึ่งแยกเป็นโรงเรียนทั้งหมด 8 แห่ง กลุ่มตัวอย่าง
ในการวิจัยใช้สูตรของ Taro Yamane ซึ่งขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 377 คน สำหรับ

ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ได้กำหนดให้มีความคลาดเคลื่อน เป็น 0.05 การสุ่มตัวอย่าง (Random Sampling) ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 5 - 7 ตามสัดส่วนจำนวนนักเรียน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย ประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารการศึกษา 25 คน ครู-อาจารย์ 36 คน ผู้ปกครอง 12 คน และนักเรียน 36 คน รวมทั้งสิ้น 109 คน

วิธีการวิจัยมีทั้งในเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามและเชิงคุณภาพโดยใช้การประชุมระดมสมองที่แบ่งเป็นกลุ่มครู-อาจารย์ ผู้บริหารการศึกษา ผู้ปกครองและกลุ่มนักเรียน ซึ่งคณะผู้วิจัยมีผลการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

ผลการศึกษา

จากจำนวนประชากร 6,312 คน มีการใช้สูตรของ Taro Yamane ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ จำนวน 377 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้บริหารการศึกษา 25 คน ครู-อาจารย์ 36 คน ผู้ปกครอง 12 คน นักเรียน 36 คน รวมเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ 109 คน นำมาสรุปผลการศึกษาคือ

1. สภาพการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาในนครเวียงจันทน์

ผลการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาในนครเวียงจันทน์ พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาในนครหลวงเวียงจันทน์ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลในการใช้สื่อสังคมออนไลน์จากครอบครัวเพื่อน และครูอาจารย์ ตามลำดับ โดยปัจจัยสำคัญของการได้รับอิทธิพลนั้นมาจากการใช้สื่อออนไลน์อยู่แล้วของกลุ่มข้างต้น จึงส่งผลให้กลุ่มนักเรียนมัธยมฯ ได้รับอิทธิพลและเกิดการใช้อินเทอร์เน็ตตาม โดยเมื่อมีการศึกษาถึงทัศนคติในกลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาฯ พบว่า ส่วนใหญ่ใช้สื่อสังคมบนโทรศัพท์มือถือหรือแท็บเล็ต ซึ่งเป็นสิ่งง่ายต่อการใช้งานและมองว่าสามารถใช้งานได้หลากหลาย ในส่วนจำนวนครั้ง

ของการใช้งานพบว่า 3 แอปพลิเคชันที่เป็นที่นิยมใช้มากที่สุดของนักเรียนมัธยมศึกษาในนครหลวงเวียงจันทน์ คือ Google WeChat และ Facebook ตามลำดับ และเมื่อนำมาแจกแจงรายละเอียดของแต่ละแอปพลิเคชัน พบว่าสภาพการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาในนครหลวงเวียงจันทน์จากแอปพลิเคชันยอดนิยมสูงสุดทั้ง 3 อันดับนั้น พบว่า

1.1 นักเรียนมัธยมศึกษาในนครหลวงเวียงจันทน์ใช้แอปพลิเคชัน Google มากที่สุดโดยวัตถุประสงค์หลักเพื่อการค้นหาข้อมูล เพื่อความบันเทิง และเพื่อการทดลอง ซึ่งตามทัศนะของนักเรียนมัธยมศึกษาในนครหลวงเวียงจันทน์ มองว่าแอปพลิเคชัน Google นั้น มีข้อดีที่สามารถค้นหาข้อมูลข่าวสารได้ง่าย แต่มีข้อเสียคือทำให้รู้สึกเสียเวลา เสียค่าใช้จ่ายและเสียสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลสำรวจจากกลุ่มครู-อาจารย์ และผู้ปกครอง ที่มองว่าข้อดีของแอปพลิเคชัน Google นั้นทำให้นักเรียนสามารถค้นหาข้อมูลได้ง่าย เป็นการเปิดโอกาสการเรียนรู้เพิ่มขึ้น แต่ผลเสียก็คือ ทำให้เสียเวลา เสียสุขภาพโดยเฉพาะทางสายตาและบางครั้งที่นักเรียนไม่ได้สนใจในข้อมูลจริง ๆ จะทำให้ไม่ได้รับความรู้ที่แท้จริง ทำให้เพียงคัดลอกโดยไม่เข้าใจเท่านั้น โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลหลักในการใช้แอปพลิเคชันก็คือ การสั่งงานของอาจารย์ และความสนใจของนักเรียนเอง

1.2 แอปพลิเคชันรองลงมาที่ได้รับความนิยมสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาในนครหลวงเวียงจันทน์คือ WeChat มีวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อการสื่อสาร และส่งไฟล์เอกสารและบันทึกข้อมูล โดยนักเรียนในนครหลวงเวียงจันทน์ ครู-อาจารย์ และผู้ปกครองเห็นว่า ข้อดีของแอปพลิเคชัน WeChat คือเป็นสื่อกลางในการสื่อสารได้ดีและประหยัดเพราะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมเหมือนการใช้สัญญาณโทรศัพท์ แต่ผลลบคือทำให้เสียเวลาถึงขั้นกระทบต่อผลการเรียน ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลหลักในการใช้แอปพลิเคชันคือกลุ่มเพื่อน และคุณครู

1.3 แอปพลิเคชัน Facebook เป็นแอปพลิเคชันที่ได้รับความนิยมจากนักเรียนมัธยมศึกษาในนครหลวงเวียงจันทน์เป็นลำดับที่ 3 ข้อดีของแอปพลิเคชัน

Facebook ตามทักษะของนักเรียนมัธยมศึกษาในนครหลวงเวียงจันทน์นั้นช่วยทำให้สามารถติดตามการเคลื่อนไหวของเพื่อน ขายสินค้า และหาข่าวสารในชีวิตประจำวัน ซึ่งข้อดีของแอปพลิเคชัน Facebook ก็คือ ทำให้สามารถติดตามการเคลื่อนไหวของเพื่อน ๆ และสามารถติดตามการเคลื่อนไหว ข่าวสารของบ้านเมืองได้ตลอดเวลา แต่ผลเสียคือบางครั้งข้อมูลที่ถูกส่งไว้อาจไม่มีการกลั่นกรองก่อนทำให้บางครั้งนักเรียนได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง และสร้างความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลหลักในการใช้แอปพลิเคชันคือ สังคมรอบตัวนักเรียนทั้ง ครอบครัว กลุ่มเพื่อน จนกระทั่ง ครู อาจารย์ ต่อบุคคลอื่นมากมายขึ้น ดังพบเห็นได้ตามสื่อกระแสหลักทั่วไป

2. แนวทางการจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์

มุ่งหวังให้เกิดการลดผลกระทบในทางลบให้น้อยลง ด้วยการสังเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่างนักเรียนมัธยมศึกษาในเขตนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ควรมีนโยบายควบคุมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในโรงเรียน ที่ส่งผลกระทบในทางลบต่อพฤติกรรมและชีวิตประจำวัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ควรมีการจัดประชุมสัมมนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างตัวแทนของครู อาจารย์แต่ละสถาบันเพื่อเสนอปัญหาและข้อเสนอแนะต่อการจัดทำนโยบายเพื่อสนับสนุนการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา รวมทั้งป้องกันผลกระทบในทางลบต่อนักเรียนในด้านการศึกษา ชีวิตประจำวัน สิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม

2.2 ในระดับแขวง ควรมานโยบายมาเผยแพร่และปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม โดยประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับหน่วยงานทางการศึกษาในระดับพื้นที่ให้ตระหนักถึงผลกระทบทางลบอันจะเกิดขึ้นกับนักเรียน ควรมีมาตรการการเฝ้าระวัง การใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ส่งผลกระทบไปทางลบต่อสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของเยาวชนใน สปป. ลาว

2.3 ระดับเมืองควรมีการติดตามและประเมินผลการปฏิบัตินโยบายการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินนโยบายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 ระดับโรงเรียนควรมีกฎระเบียบและมาตรการการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนในโรงเรียน การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนอย่างมีความรับผิดชอบ มีวินัยและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการศึกษาในระหว่างที่อยู่ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน โรงเรียนควรมีการอบรมและให้ข้อคิดเห็นเสนอแนะ โดยผ่านครูประจำชั้นเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ

2.5 ผู้ปกครองควรแนะนำให้บุตรหลานใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างมีประโยชน์และถูกวิธี บางครั้งผู้ปกครอง รู้ไม่เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของบุตรหลานตนเอง เนื่องจากสื่อสังคมออนไลน์เป็นสื่อสมัยใหม่และยากต่อการสังเกตและรับรู้ ว่าบุตรหลานของตนเอง ใช้สื่อสังคมออนไลน์ เป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อตนเอง มากน้อยแค่ไหน ดังนั้นโรงเรียนและผู้ปกครอง ควรมีการจัดประชุมและทำความเข้าใจร่วมกัน โดยเฉพาะในช่วงเปิดภาคการศึกษาหรือปฐมนิเทศนักเรียน อันจะทำให้ผู้ปกครองบางส่วนได้รับรู้และเท่าทันการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการกระตุ้น การใช้สื่อสังคมออนไลน์จากบริษัทเอกชนและสื่อโฆษณาต่าง ๆ

2.6 ครู-อาจารย์ควรติดตามและแนะนำการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงหรือมีอาการติดสื่อสังคมออนไลน์ (Digital Addiction) ตลอดจนควรได้รับการอบรมวิธีการสื่อสาร พูดคุย ให้คำแนะนำหรือแนะนำนักเรียนเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพราะเกี่ยวข้องกับความรู้สึกรังเกียจและพฤติกรรมของนักเรียน รวมทั้งการใช้ดุลพินิจที่มีเหตุผลและมีหลักจิตวิทยาเกี่ยวกับวัยรุ่น โรงเรียนอาจจะมีห้องแนะแนวหรือห้องรับปรึกษาส่วนตัวของนักเรียนและ

ต้องดำเนินการด้วยคุณธรรมและจริยธรรมและการรักษาความลับของนักเรียนเป็นต้น

2.7 ควรจัดอบรมเรื่องการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในโรงเรียนอย่างเหมาะสมสามารถดำเนินการได้ในช่วงเปิดเรียนหรือวันปฐมนิเทศและการให้คำแนะนำของครู-อาจารย์เป็นบางครั้งในช่วงกิจกรรมให้คำแนะนำ คำปรึกษาและการเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับการเรียน การสอนของนักเรียนหรือที่เรียกว่า “Home Room” ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ติดต่อกับสื่อสารกันได้อย่างเสรีทั่วโลกกว่าควรใช้สื่อสังคมออนไลน์ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองอย่างไรและสามารถแนะนำเพื่อให้ บางครั้งการใช้สื่อสังคมออนไลน์มีความเสี่ยงต่อการกระทำผิดทางกฎหมาย ซึ่งนักเรียนอาจรู้ไม่เท่าทัน รวมทั้งการเสียทรัพย์สินและค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น ครูอาจารย์และครูประจำชั้น ควรย้ำให้นักเรียนเห็นทั้งประโยชน์และโทษของการใช้สื่อสังคมออนไลน์

อภิปรายผล

สภาพการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาในนครเวียงจันทน์ส่วนใหญ่เพื่อการค้นหาข้อมูล การเรียนรู้ ความบันเทิง ติดต่อกับกลุ่มเพื่อน และขายสินค้า โดยเฉลี่ยใช้สื่อออนไลน์ติดต่อกับข่าวสารกับกลุ่มเพื่อน และเพื่อความบันเทิงมากที่สุด รองลงมาคือการใช้งานสื่อออนไลน์ในการใช้ปรึกษาแลกเปลี่ยนความรู้ เวลาทำการบ้านกับเพื่อน และลำดับสุดท้ายคือการใช้งานสื่อออนไลน์ด้านธุรกิจในการประกาศขายสินค้าออนไลน์ และติดตามข่าวสารเกี่ยวกับสินค้าออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ขนิษฐา จิตแสง (2556) ที่ทำการศึกษาเรื่อง พฤติกรรม และรูปแบบการใช้บริการบนสื่ออินเทอร์เน็ตของนักเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดขอนแก่น ที่มีพฤติกรรมรูปแบบการใช้บริการสื่ออินเทอร์เน็ตของนักเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดขอนแก่น จำแนกออกเป็น

3 รูปแบบ ด้วยกันคือ การใช้บริการด้านการสื่อสาร การใช้บริการด้านความบันเทิง และการใช้บริการด้านการค้นคว้าข้อมูล

แนวทางในการจัดการเพื่อให้ลดผลกระทบทางลบ โดยสังเคราะห์ผลจากกลุ่มตัวอย่างสรุปได้ว่าควรมีนโยบายควบคุมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในโรงเรียนที่ส่งผลกระทบในทางลบต่อชีวิตประจำวัน สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม จัดประชุมสัมมนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างตัวแทนครูอาจารย์แต่ละสถาบันเพื่อเสนอปัญหาและข้อเสนอแนะต่อการจัดทำนโยบายเพื่อสนับสนุนการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา รวมทั้งป้องกันผลกระทบในทางลบต่อนักเรียนในด้านการศึกษา ชีวิตประจำวัน สิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม จัดอบรมเรื่องการใช้อสื่อสังคมออนไลน์ในโรงเรียนอย่างเหมาะสม ในช่วงเปิดเรียนหรือวันปฐมนิเทศและการให้คำแนะนำของครู-อาจารย์ เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ติดตอสื่อสารกันได้อย่างเสรีทั่วโลกกว่าควรใช้อสื่อสังคมออนไลน์ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองอย่างไรและแสดงให้เห็นโทษด้วย ควรจัดอบรมเรื่องการใช้อสื่อสังคมออนไลน์ในโรงเรียนอย่างเหมาะสม ในช่วงเปิดเรียนหรือวันปฐมนิเทศและการให้คำแนะนำของครู-อาจารย์เป็นบางครั้งในช่วงกิจกรรมให้คำแนะนำ คำปรึกษาและการเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับการเรียนการสอน เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นต่อการใช้อสื่อสังคมออนไลน์ที่ในปัจจุบันสามารถติดตอสื่อสารกันได้อย่างเสรีทั่วโลกกว่าควรใช้อสื่อนี้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองอย่างไรและสามารถแนะนำเพื่อนได้ด้วย ในกรณีที่นักเรียนอาจไม่รู้เท่าทัน รวมทั้งเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ให้เห็นทั้งประโยชน์และโทษของการใช้อสื่อสังคมออนไลน์ ด้านครู-อาจารย์ก็ควรได้รับการอบรมวิธีการสื่อสาร พูดคุย ให้คำแนะนำนักเรียนเกี่ยวกับการใช้อสื่อสังคมออนไลน์ รวมทั้งการใช้ดุลพินิจที่มีเหตุผลและมีหลักจิตวิทยาเกี่ยวกับวัยรุ่น โรงเรียนอาจจะมียุทธศาสตร์หรือห้องรับปรึกษาส่วนตัวของนักเรียนและต้องดำเนินการด้วยคุณธรรมและจริยธรรมและการรักษาความลับของนักเรียน

ในระดับแขวงควรนำนโยบายมาเผยแพร่และปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม โดยประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานให้ตระหนักถึงผลกระทบทางลบ อันจะเกิดขึ้นกับนักเรียน ควรมีมาตรการการเฝ้าระวัง การใช้สื่อสังคมออนไลน์ ที่ส่งผลกระทบไปทางลบต่อสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของเยาวชน ในระดับเมือง ควรมีการติดตามและประเมินผลการปฏิบัตินโยบายการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินนโยบายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สุดท้ายระดับโรงเรียนควรมีกฎระเบียบและมาตรการการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ของนักเรียนอย่างมีความรับผิดชอบ มีวินัยและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการศึกษาในระหว่างที่อยู่ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน จัดอบรมและให้ข้อคิดเห็น เสนอแนะ โดยผ่านครูประจำชั้นเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ ด้านผู้ปกครองควรแนะนำ ผู้อยู่ในความดูแลจะใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างมีประโยชน์และถูกวิธี บางครั้ง ผู้ปกครอง รู้ไม่เท่าทันเพราะเป็นสื่อสมัยใหม่และยากต่อการสังเกตว่าบุตรหลานของตนเอง ใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นประโยชน์และเป็นโทษมากน้อยแค่ไหน โรงเรียนและผู้ปกครอง จึงควรจัดประชุมและทำความเข้าใจร่วมกัน โดยเฉพาะในช่วงปฐมนิเทศนักเรียน ให้ผู้ปกครองบางส่วนได้รับรู้และเท่าทันการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งที่ถูกระงับในการใช้สื่อสังคมออนไลน์จาก บริษัทเอกชนและสื่อโฆษณาต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

กนิษฐกานต์ ปันแก้ว. (2547). *สภาพปัจจุบัน ปัญหาและการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการศึกษาของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา*. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- ชนิษฐา จิตแสง. (2556). พฤติกรรมและรูปแบบการใช้บริการบนสื่ออินเทอร์เน็ตของนักเรียนมัธยมศึกษา ในจังหวัดขอนแก่น. *มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 30(2), น. 217 - 242.
- ณัฐพร จันทรหอม. (2555). ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้อินเทอร์เน็ตของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) กรณีศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาโปลีเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น: วิทยาลัยอาชีวศึกษาโปลีเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- พิชิต วิจิตรบุญรักษ์. (2554). สื่อสังคมออนไลน์: สื่อแห่งอนาคต. *วารสารนักบริหาร*, 31(4), น. 99 - 103.
- มุฮัมมะอัสนี มุฮัมหมัดฮูเซ็น. (18 พฤษภาคม 2560). ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์. สืบค้นจาก <https://sites.google.com/site/socialnetworkappfbigline/45>.
- เสาวคนธ์ คงสุข. (2544). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต*. กรุงเทพฯ: เอ็มพันธ์.
- อรณพ เจริญถาวร. (2540). *กฎหมายไทยก้าวไปทันใหม่กับอินเทอร์เน็ตในโลกของสื่อ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Jitsaeng, K. (2015). The Relationship of Individual and Group Factors to Internet Literacy Skills of Youth in Khon Kaen University Municipality. *Information*, 21(1). pp. 34 - 45.

รูปแบบของงานที่ไม่มีมาตรฐานและ แรงงานที่มีความเสี่ยงในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม

Non-Standard Forms of Work and Precarious Workers
in the Platform Economy

กฤษฎา อีระโกศลพงศ์*

(Kritsada Theerakosonphong)

ได้รับบทความ: 6 ธันวาคม 2562

ปรับปรุงแก้ไข: 25 มกราคม 2563

ตอบรับตีพิมพ์: 30 มกราคม 2563

บทคัดย่อ

แรงงานแพลตฟอร์มต้องเผชิญกับงานที่มีความเสี่ยง ไม่มั่นคง และ
ภัยอันตรายในอนาคตของทุนนิยม จึงเป็นการเปลี่ยนผ่านจากงานที่มีสัญญาระยะยาว
และสั้น กลายสู่งานเป็นรายครั้งตามความต้องการ ลำดับแรกเป็นการทำความเข้าใจ
แรงงานแพลตฟอร์มในประเด็นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการจ้างงาน สถานะ
ของแรงงานเสี่ยง และเส้นแบ่งระหว่างภาคที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ถัดมา
เป็นการพิจารณาจิตพิสัยแพลตฟอร์มคือความสัมพันธ์หลายฝ่าย ได้แก่ ผู้รับจ้าง
ผู้ว่าจ้าง และผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม ท้ายสุดคือการอธิบายสถานะของแรงงาน
แพลตฟอร์มเหมือนกับผู้รับจ้างอิสระ และมีข้อโต้แย้งต่อเศรษฐกิจแบ่งปัน เพราะการ
จัดสรรทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรมในโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ยิ่งกว่านี้ข้อเสนอของความ
ยืดหยุ่นทำให้เกิดงานที่ไร้คุณค่า และเป็นการกดขี่ชุดวิธีรูปแบบใหม่ของ
ทุนเสรีนิยมใหม่โดยผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม

* นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะและ
การจัดการภาครัฐ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล Email: kritsada.the@outlook.com

คำสำคัญ: งานที่มีความเสี่ยง, เศรษฐกิจแพลตฟอร์ม, แรงงานแพลตฟอร์ม, รูปแบบงานที่ไม่มีมาตรฐาน, อนาคตของงาน

Abstract

In the future of capitalism, platform workers have to face precarious work, insecurity, and dangerousness, which is transitioning from long-term and short-term contracts to on-demand work. The first step is understanding platform workers in many issues, such as forms of work, the status of precarious labour, and obstacles between the formal sector and the informal sector. The second is a consideration of digital platforms those are a multi-sided platform (e.g. contractors, clients, and platform providers). The final is an explanation of the status of platform workers as an independent contractor and have the argument to sharing economy because unfairness of resource distribution in the economic structure. Furthermore, the argument of flexibility is becoming indecent work, and it is exploitation in the new form of neoliberal capitalism by platform providers.

Keywords: Precarious Work, Platform Economy, Platform Workers, Non-Standard Forms of Work, Future of Work

บทนำ

ในประเด็นของแรงงานร่วมสมัย นอกจากเน้นศึกษาการขยายตัวของบริษัทข้ามชาติในประเทศกำลังพัฒนามาตั้งแต่ทศวรรษ 1970 กลายเป็นตัวแสดงสำคัญทำให้การแข่งขันทางการค้าระหว่างประเทศ ยังพบประเด็นอื่นได้แก่

การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ การทำงานเสี่ยงและไม่มั่นคง รูปแบบการทำงานใหม่ และความสมานฉันท์แรงงานโลก (Harod, 2018) ขณะนี้แรงงานต้องเผชิญปัญหาตามมาหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นชั่วโมงการทำงานยาว การได้รับค่าจ้างต่ำ และไม่ได้รับสวัสดิการความมั่นคง ภายหลังโลกาภิวัตน์เชื่อมโยงอาณาบริเวณให้แนบชิดทั่วถึงกัน ได้สร้างความสลับซับซ้อนให้โลกของการทำงาน เนื่องจากการผลิตในปริมาณมาก แต่ไม่ได้เป็นเหมือนระบบอุตสาหกรรมแบบดั้งเดิมอีกต่อไป แต่เป็นการผลิตตามช่วงต่าง ๆ ในห่วงโซ่อุปทานโลก (Global Supply Chains) เพื่อป้อนวัตถุดิบสู่โรงงานการผลิต กลายเป็นที่มาให้องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization: ILO) นำเสนอแนวคิดของการยกระดับทางสังคม (Social Upgrading) ขึ้นมาในที่ประชุมใหญ่แรงงานระหว่างประเทศ ปี ค.ศ. 2016 (ILO, 2016a)

จากข้างต้น ทำให้การจ้างงานที่เคยให้คนทำงานเข้าสู่ภาคที่เป็นทางการ (Formal Sector) กลับไม่เป็นเช่นนั้นอีกต่อไป เนื่องจากแรงงานในภาคที่เป็นทางการ กลายสภาพสู่การว่าจ้างทำงานให้แก่กิจกรรมทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ โดยไม่ได้หมายถึงแรงงานรับเหมาช่วง (Subcontractors) ที่ว่าจ้างผ่านผู้แทนรับเหมาช่วง แต่ว่าจ้างโดยให้คนทำงานเหล่านั้นมีสถานะเป็นแรงงานทำงานที่บ้าน หรือรูปแบบอื่นตามการว่าจ้างเป็นรายชิ้น ขณะที่สภาพการทำงานเช่นนี้เกิดการเปลี่ยนรูปแบบอุตสาหกรรมภายหลังกระแสรีนิยมใหม่ ส่งผลให้แรงงานเปลี่ยนสภาพสู่รูปแบบของการทำงานที่ไม่มีมาตรฐาน (Non-Standard Forms of Work) ผลที่ตามมาเกิดการจ้างงานหลากหลายตามความต้องการของภาคธุรกิจ ทั้งงานบางเวลา งานชั่วคราว งานรับเหมาช่วง และงานอิสระ ส่วนใหญ่เรียกว่า ความยืดหยุ่นของตลาดแรงงาน (Labour Market Flexibility) เป็นการทำงานบนความเสี่ยง ตกอยู่ภายใต้ภัยอันตราย และไม่มีความมั่นคงในชีวิต (ILO, 2016b)

ในปรากฏการณ์นี้ ก่อให้เกิดข้อกังขาต่อภารกิจของ ILO ที่สนับสนุนให้เกิด ‘การเปลี่ยนผ่านจากภาคที่ไม่เป็นทางการสู่ภาคที่เป็นทางการ’ (Transitioning

from Informal to Formal Sector) อาจไม่สามารถทำให้แรงงานได้รับการทำงานที่มีคุณค่า (Decent Work) (ILO, 2014) และกลายเป็นข้อเสนอที่ทำให้เกิดการอภิปรายถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่ม G20 โดยเฉพาะแนวทางการคุ้มครองทางกฎหมาย การคุ้มครองทางสังคม และส่งเสริมการมีงานทำของแรงงานที่จ้างแบบไม่มีมาตรฐาน (ILO, 2018a) เนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อรูปแบบของการทำงาน ควรพิจารณาว่าการแบ่งระหว่างภาคที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการยังสอดคล้องและเหมาะสมกับโลกของการทำงานอยู่หรือไม่ ในเมื่อมาตรการส่งเสริมและคุ้มครองแรงงานก็ไม่สนับสนุนให้แก่แรงงานทำงานแบบไม่มีมาตรฐาน ผลที่ตามมาทำให้ขาดความเป็นสากลที่ใช้พิจารณาร่วมกันเพื่อจำกัดความให้แก่แรงงานในทุกกลุ่มหรือสาขาอาชีพ ประเภทอุตสาหกรรม และรูปแบบการจ้างงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นแรงงานแพลตฟอร์ม (Platform Workers) สร้างความท้าทายต่อการศึกษาด้านแรงงาน เพราะเป็นหนึ่งในประเด็นร่วมสมัย บ่อยครั้งจัดให้เป็นผู้รับจ้างอิสระ (Independent Contractor) แทนที่จะเป็นลูกจ้าง (McKinsey Global Institute, 2016)

มีหน้าซ้ำ การสร้างเงื่อนไขบนการทำงานให้ผู้ที่จ้างอิสระเหล่านี้ ถูกทำให้กลายเป็นสภาพเพื่อมีสถานะเป็นแรงงานนอกระบบ (Informal Workers) ยิ่งเป็นการตอกย้ำให้งานที่ทำอยู่ตั้งอยู่บนความเสี่ยงบนเส้นตายของกระแสเสรีนิยมใหม่ (Kalleberg & Hewison, 2013) ทั้งยังถูกพัฒนาเป็นชนชั้นใหม่ เรียกว่า ‘Precariat’ เปรียบได้กับชนชั้นล่างสุดทางสังคม และแรงงานส่วนใหญ่รวมถึงภาคที่ไม่เป็นทางการคือ ‘Core Workers’ โดยคล้ายกับชนชั้นแรงงานดั้งเดิม (Standing, 2012; 2014a; 2014b) ด้วยเหตุนี้แรงงานแพลตฟอร์มไม่แตกต่างจากงานรูปแบบดั้งเดิมที่ถูกกดขี่ขูดรีด แต่เทคโนโลยีสนับสนุนให้เกิดการกระทำอย่างเป็นระบบและใช้กฎหมายสร้างความชอบธรรมให้ระบบทุนนิยมโลก เหมือนกับ Collin Crouch พิจารณาปรากฏการณ์ของแพลตฟอร์มไม่ใช่อนาคตของงานเหมือนที่ ILO เสนอว่าควรจัดให้มีระบบการคุ้มครองทางสังคมถ้วนหน้าแก่แรงงานที่ทำงานไม่มีมาตรฐาน

(ILO, 2018b) แต่ปัญหานี้มีมิติกว้างกว่าเพราะแท้จริงเป็นอนาคตของทุนนิยม (Future of Capitalism) โดยแรงงานทั้งหมดต้องเผชิญความเสี่ยงทั้งรูปแบบเก่า คือ ความท้าทายต่อมาตรฐานการดำรงชีวิตของชนชั้นแรงงานในอุตสาหกรรม จึงเน้นให้มีกฎหมายคุ้มครองสิทธิและส่งเสริมการมีงานทำ ขณะที่ความเสี่ยงรูปแบบใหม่กลับแยบยล เพราะเน้นส่งเสริมโอกาสให้มากขึ้น ทั้งการศึกษาและฝึกอบรม รวมถึงการทำงานที่ยืดหยุ่น (Crouch, 2019)

บทความนี้ จึงต้องการอธิบายให้เห็นผลกระทบของเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม ก่อให้เกิดรูปแบบการจ้างและสถานะของแรงงานไม่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อผู้รับจ้างอิสระ ภายใต้แนวคิดของงานที่มีความเสี่ยง (Precarious Work) โดยเฉพาะการทำงานที่แต่เดิมมีความมั่นคงและมีหลักประกัน หรือกล่าวได้ว่าเป็นการทบทวนความสัมพันธ์การจ้างงานและรูปแบบการจ้างงานใหม่ เพราะบัดนี้ทำให้เกิดการจำกัดความของงานรูปแบบใหม่และตีความหลากหลาย กล่าวได้ว่า กำลังแรงงานโลกกำลังเผชิญความเสี่ยงร่วมกันในอนาคต อันที่จริงแล้วเป็นวาทกรรมเสรีนิยมใหม่ สร้างให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดและต้องการสลายวิธีคิดของแรงงานที่มีเป้าหมายมุ่งสู่ความเป็นเอกภาพและความสมานฉันท์ โดยใช้แนวคิดตลาดเสรี (Market Freedom) (Herod & Lambert, 2016) ที่ดำเนินมา เพื่อทำให้เวลาทำงานยืดหยุ่นและสร้างบ้านให้เป็นสถานที่ทำงาน นอกจากนี้ผลักดันให้เกิดการทำงานเมื่อไรก็ได้ตามที่ผู้ว่าจ้างต้องการตามความยืดหยุ่น ส่งผลให้ไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ พร้อมสนับสนุนแนวทางปฏิบัตินี้ให้สอดคล้องกับการส่งเสริมความสมดุลชีวิตการทำงาน (Work-Life Balance) เพื่อเป็นข้อเสนอที่เอื้อประโยชน์ให้ปัจเจกบุคคลเป็นศูนย์กลางของการตัดสินใจ แต่กลับละเลยปัญหาสังคม โดยเฉพาะสมาชิกในครอบครัวและสังคมที่อาศัยร่วมกันจะเป็นเช่นไร (ILO, 2012, p. 36)

รูปแบบของงานที่ไม่มีมาตรฐานและการทำงานที่มีความเสี่ยงในกระแสรื่นิยมใหม่

แรกเริ่มต้องทำความเข้าใจก่อนว่า เมื่อกล่าวถึงงานที่มีความเสี่ยง (Precarious Work) ควรทราบคืออะไร และก่อนหน้านี้มีภูมิหลังอย่างไร เพราะแท้จริงแล้วจุดมุ่งเน้นของประเด็นนี้คือสถานะทางสังคม (Social Status) ที่บ่งชี้ถึงชนชั้น (Class) ไม่แตกต่างจากการพิจารณาเหมือนกับแรงงานคอปกน้ำเงิน (Blue-Collar Workers) และแรงงานคอปกขาว (White-Collar Workers) โดยเฉพาะการทำงานที่ไม่มีมาตรฐานยังถูกทำให้คล้ายคลึงกับแรงงานคอปกชมพู (Pink-Collar Workers) เพราะส่วนใหญ่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นงานรูปแบบใดก็ตาม แต่แรงงานหญิงเป็นกลุ่มคนเปราะบาง แท้จริงแล้วสถานะเช่นนี้ ดำรงก่อนมีพลังขับเคลื่อนจากโลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจ้างงาน เพราะผู้หญิง เด็ก และผู้ย้ายถิ่นอยู่ภายใต้ความเปราะบางหรือในปัจจุบันเรียกว่า ความเสี่ยงมาก่อนทศวรรษ 1970 แม้แต่ผู้ย้ายถิ่นไม่เพียงย้ายจากเขตชนบทไปเขตเมือง และจากโลกใต้ไปโลกเหนือ แต่เป็นโลกใต้ไปโลกใต้ โดยขึ้นอยู่กับระดับของการพัฒนาเศรษฐกิจ (Ross, 2008)

การทำความเข้าใจงานที่มีความเสี่ยงก่อนและหลังทศวรรษ 1970 จึงมีความแตกต่างในแง่ของบริบท แม้จะมีการถอยกลับไปในศตวรรษ 19 ที่กล่าวว่ารูปแบบของงานนี้มีการว่าจ้างแรงงานภายนอกระบบอุตสาหกรรม เพื่อป้อนวัตถุดิบเข้าสู่โรงงาน ขณะเดียวกันก็มีการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่แรงงาน ถัดมาที่หลังทศวรรษ 1970 โลกขับเคลื่อนผ่านกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ ประกอบกับเทคโนโลยีขั้นสูงกลายเป็นพลวัตที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดความยืดหยุ่นของตลาดแรงงาน (Labour Market Flexibility) โดยผลที่ตามมาคือเกิดรูปแบบการจ้างงานที่หลากหลายตามความต้องการของบรรษัทธุรกิจหรือเป็น ‘งานที่ไม่มีมาตรฐาน’ โดยปรากฏว่ามีความแตกต่างกันตามประเภทของอุตสาหกรรม เริ่มแรกเกิดขึ้นในประเทศภาคพื้นยุโรปตะวันตก ก่อนแผ่ขยายมาที่

ประเทศกำลังพัฒนาในทศวรรษ 1980 โดยผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดการจ้างงานที่มีความเสี่ยง ตั้งอยู่บนความไม่ชัดเจน ไม่มั่นคง และไม่มีเสถียรภาพให้แก่แรงงาน จึงสร้างความเปราะบางทางเศรษฐกิจสังคมต่อปัจเจกบุคคล ครอบครัว และสภาพแรงงาน แม้แต่ภาคที่ไม่เป็นทางการก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตเพื่อรองรับการชดเชยจากห่วงโซ่อุปทานโลก (Kalleberg, 2000; 2009; 2013; Kalleberg & Hewison, 2013; Arnold & Bongiovi, 2013)

สาเหตุของการทำงานที่มีความเสี่ยงแบ่งออกเป็นสามประการหลัก คือ (1) บทบาทของตลาดได้ทำการผลิตสินค้าและบริการบนห่วงโซ่อุปทานโลก ส่งผลให้ภูมิศาสตร์ทางเศรษฐกิจไม่มีข้อจำกัดในมาตรการที่เข้มงวดของรัฐเหมือนเช่นเคย (2) กระบวนการของการผลิตในห่วงโซ่อุปทานโลกเกิดการเชื่อมโยงและผลิตซ้ำสถานะทางสังคมให้เห็นความแตกต่างทางเพศสภาพ ชาติพันธุ์ และสัญชาติแรงงาน จนก่อให้เกิดการทำงานที่มีความเสี่ยง ไปจนถึงสถานะหรือชนชั้นทางสังคม (3) รัฐสามารถกำหนดบทบาทของตลาด แต่ไม่มีมาตรการป้องกันและคุ้มครองให้แรงงาน เป็นที่มาให้เกิดสภาวะของความเสี่ยงและไม่มั่นคงมากขึ้นในภาคที่ไม่เป็นทางการ แรงงานต้องเผชิญความยากลำบากและสภาพการทำงานที่ไม่ดี รวมถึงความเสี่ยงจากความไม่มั่นคงในการทำงาน (Siegmann & Schiphorst, 2016)

การนำเสนอในบทความ จึงอาศัยบริบทที่อธิบายปรากฏการณ์ของทุนข้ามชาติในทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา และผลกระทบต่อแรงงานที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจ้างงานและสภาพการทำงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองและเป็นรูปแบบที่ไม่สามารถยอมรับได้ เพื่อให้เห็นภาพรวมของสังคมหลังอุตสาหกรรมของระบบการผลิต Post-Fordist และเป็นพัฒนาการให้กรกดขี่ขูดรีดของระบบทุนนิยมที่ผลิตซ้ำมาต่อเนื่องโดยก่อนที่ปัจจุบันจะกล่าวถึงรูปแบบการทำงานและผลกระทบของแรงงานในดิจิทัลแพลตฟอร์ม (Digital Platform) จึงอธิบายออกเป็นห้าประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก ‘พัฒนาการการศึกษารูปแบบของการทำงานที่ไม่มีมาตรฐาน’ จากแนวทางการศึกษา (Perspective) ของงานที่ไม่มีมาตรฐาน จัดเป็นส่วนหนึ่งในสังคมวิทยาการทำงาน (Sociology of Work) เน้นที่สังคมวิทยาอุตสาหกรรม (Industrial Sociology) เริ่มต้นมาตั้งแต่ทศวรรษ 1940 ในสหรัฐอเมริกา โดยใช้การบูรณาการสังคมวิทยากับการทำงานเพื่อศึกษาองค์การและอาชีพ สหภาพแรงงานและอุตสาหกรรมสัมพันธ์ จิตวิทยาอุตสาหกรรมและเส้นทางอาชีพ ชุมชนและสังคม แต่ขอบเขตการศึกษาจำกัดในสถานที่ทำงาน ภายหลังทศวรรษ 1950-1960 ศาสตร์ทางการบริหารสนใจเรื่องนี้มากขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดแบ่งข้างต้นทำให้การศึกษาถึงการทำงาน ปรากฏทั้งแขนงวิชามานุษยวิทยา สังคมสงเคราะห์ จิตวิทยาอุตสาหกรรม และเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม บนหัวข้อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงาน ตลาดแรงงาน และองค์การ เพื่อใช้อธิบายความเชื่อมโยงทั้งเชิงโครงสร้างและตัวแสดง (Kalleberg, 2000; 2009)

แนวโน้มการศึกษาเรื่องนี้ เน้นที่ (1) ประเด็นของความสัมพันธ์การจ้างงาน (Employment Relations) ของงานที่ไม่มีมาตรฐาน เพราะธรรมชาติของงานในรูปแบบต่าง ๆ ยึดโยงกับจิตวิทยา (2) การจ้างงานเป็นความสัมพันธ์แบบสามฝ่าย (Triangular Employment) โดยมีผู้แทนหรือบริษัทจัดหาแรงงานทำหน้าที่ว่าจ้าง และให้ลูกจ้างทำงานกับนายจ้างรายอื่นที่มาใช้บริการ จึงสร้างความท้าทายต่อกฎหมายแรงงาน กลุ่มทางการในรูปแบบสหภาพ และระบบอุตสาหกรรมสัมพันธ์ต่อการจัดการประเด็นของแรงงานที่เกิดขึ้นตามมา (3) การทำให้งานที่ไม่มีมาตรฐานเป็นงานที่ดี ต้องจัดเตรียมประกันทางสุขภาพ บำนาญ และสิทธิประโยชน์อื่นให้ครอบคลุมและเหมาะสม (4) การปรับปรุงกระบวนการภายในองค์การและกลยุทธ์การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (HR Strategy) เพราะเป็นเหตุทำให้เกิดความสลับซับซ้อนของการจ้างงาน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง (Kalleberg, 2000)

ประเด็นที่สอง ‘คำจำกัดความของการจ้างงานที่ไม่มีมาตรฐาน’

ปรากฏขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่ทศวรรษ 1980 มีสถาบันระหว่างประเทศด้านแรงงานศึกษา (International Institute for Labour Studies) ของ ILO มีนักวิชาการคือ Gerry Rodgers และ Janine Rodgers วิจัยเรื่องนี้ในประเทศภาคพื้นยุโรปตะวันตก ทั้งในสหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี และเบลเยียม โดยทั้งสองคนเห็นว่างานที่มีความเสี่ยงเกิดขึ้นจากการทำงานที่ไม่มีมาตรฐาน ทั้งนี้ การจ้างงานรูปแบบที่ไม่มีมาตรฐานและไม่มั่นคง ก่อให้เกิดปัญหาการใช้แรงงานที่ไม่เป็นธรรมในประเทศกำลังพัฒนา ฉะนั้นงานที่มีความเสี่ยงจึงปรากฏขึ้นมากกว่าสามทศวรรษแล้ว (Rodgers & Rodgers, 1989) อย่างไรก็ตาม คำว่างานที่ไม่มีมาตรฐาน ก็ได้รับการยอมรับจากแวดวงวิชาการสังคมวิทยาแล้วในปัจจุบัน ตามที่ปรากฏในหนังสืออ้างอิง (Reference Work) ทั้งพจนานุกรมเฉพาะทางสังคมวิทยาและสารานุกรมทางสังคมวิทยาการทำงาน แต่คำงานที่มีความเสี่ยงไม่ได้บรรจุในพจนานุกรม เนื่องจากเป็นคำศัพท์ที่เฉพาะทางแขนงวิชาสังคมวิทยาการทำงานโดยมีตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างแรก ในพจนานุกรมเฉพาะทาง ‘A Dictionary of Sociology’ อธิบายว่าการจ้างงานที่ไม่มีมาตรฐาน หรือบางครั้งเรียกว่า แรงงานที่ไม่มีมาตรฐาน (Non-Standard Workers) มีผลมาจากการเปลี่ยนระบบการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและก่อให้เกิดการจ้างงานที่ยืดหยุ่น โดยประกอบด้วยรูปแบบการทำงานต่าง ๆ เช่น งานบางเวลา งานชั่วคราว งานกำหนดระยะเวลาตามสัญญา งานจ้างรับเหมาช่วง งานอิสระ และงานรับไปทำที่บ้าน ส่งผลให้แรงงานขาดความมั่นคงในอาชีพ ไม่มีสิทธิประโยชน์ สมาชิกสหภาพลดลง และไม่มีความมั่นคงทางสังคมเช่นเดียวกับงานเต็มเวลาที่มีมาตรฐาน (Scott, 2014, p. 519)

ตัวอย่างที่สอง สารานุกรมเฉพาะทาง ‘Sociology of Work: An Encyclopedia’ อธิบายคำเดียวกันนี้ ปรากฏขึ้นมารวมถึงปัจจุบันราวสี่ทศวรรษ โดยรูปแบบของงานเหมือนกับที่พจนานุกรมดังกล่าวให้ตัวอย่างไว้ โดยให้พิจารณา

อย่างง่ายว่าการจ้างงานที่ไม่มีมาตรฐานเป็นงานระยะสั้นและกำหนดระยะเวลาการจ้างงานไว้ แตกต่างจากความสัมพันธ์ของการจ้างงานแบบเดิมที่เป็นทางการ มีรูปลักษณะของสัญญาจ้างแรงงาน จะเห็นได้ว่าผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ส่งผลให้นโยบายแรงงานต้องเปลี่ยนแปลงตาม โดยต้องคำนึงถึงมิติของความมั่นคงทางสังคมที่แรงงานขาดให้หายไป โดยเฉพาะการคุ้มครองทางสังคมและสิทธิแรงงาน เพราะรูปแบบการจ้างงานที่หลากหลายนั้น ทำให้กฎหมายไม่สามารถรองรับได้เท่าสถานการณ์ร่วมสมัย และที่สำคัญงานที่ไม่มีมาตรฐานยังเกี่ยวข้องกับการจ้างงานที่ไม่เป็นทางการ (Informal Employment) ในภาคที่เป็นทางการ เช่น การรับงานไปทำที่บ้าน การว่าจ้างรับเหมาช่วง เป็นต้น แม้แต่ผู้รับจ้างอิสระ (Independent Contractors) ก็มีความหมายไม่เหมือนกับผู้ทำงานอิสระ (Self-Employed) ตามแบบดั้งเดิม เพราะกลายเป็นความสัมพันธ์ที่บริการให้เป็นรายบุคคล (Carre, 2013) คล้ายกับที่ McKinsey จำกัดความให้คนทำงานบนดิจิทัลแพลตฟอร์มเป็นผู้ทำงานอิสระ แต่ไม่เป็นลูกจ้าง โดยใช้ข้อเสนอที่สนับสนุนประโยชน์ต่าง ๆ เช่น การทำให้มีรายได้หลายช่องทาง การจัดเวลาส่วนตัวและส่งเสริมความสมดุลชีวิตการทำงาน เป็นต้น (McKinsey Global Institute, 2016)

ประเด็นที่สาม ‘รูปแบบของการจ้างงานที่ไม่มีมาตรฐาน’ มีคำอธิบายจากนักวิชาการและหลายสำนักงานหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ปรากฏให้เห็นหลายคำ ไม่ว่าจะเป็นการจ้างงานรอบนอก (Peripheral Employment) งานที่เปราะบาง (Vulnerable Work) การจ้างงานเสี่ยง (Precarious Employment) และรูปแบบของการจ้างงานใหม่ (New Forms of Employment) โดยกว่าจะตกผลึกร่วมกันก็ครั้งที่เข้าสู่ศตวรรษ 21 โดยเรียกว่า ‘การจ้างงานที่ไม่มีมาตรฐาน’ (Non-Standard Employment) และถัดมาผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเอกสารสามชิ้น ได้แก่ (1) รายงานวิจัย Precarious Jobs in Labour Market Regulation ศึกษางานที่ไม่มีมาตรฐานในประเทศของภาคพื้นยุโรปตะวันตก (2) บทความ Nonstandard

Employment Relations นำเสนอเกี่ยวกับงานที่ไม่มีมาตรฐานและจัดแบ่งออกตามประเภทต่าง ๆ (3) รายงานวิจัย Non-Standard Employment around the World ศึกษาสถานการณ์ของงานที่ไม่มีมาตรฐานในทศวรรษนี้ จะเห็นได้ว่าเอกสารสามชิ้นนี้มีระยะเวลาห่างกันราวหนึ่งทศวรรษ รวมทั้งมีอ้างอิงจำนวนมากในการศึกษา (Rodgers & Rodgers, 1989; Kalleberg, 2000, ILO, 2016b)

ขณะที่การนำเสนอรายงานวิจัยของ ILO ในปี ค.ศ. 2016 จึงไม่ได้นำเสนอเรื่องใหม่ แต่เป็นการเสนอให้เห็นว่างานประเภทนี้แพร่หลายทั่วโลก ไม่เพียงแต่การปรับตัวของผู้ลงทุนและนักธุรกิจเท่านั้นที่ควรคำนึงถึง ในเวลาเดียวกันภาครัฐควรทบทวนนโยบายและกฎหมายให้สอดคล้องกับการทำงานใหม่เหล่านี้ด้วย และอันที่จริง ILO ตั้งใจรองรับต่อผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สี่ โดยมีการประชุมผู้เชี่ยวชาญว่าด้วยรูปแบบที่ไม่มีมาตรฐานของการจ้างงานของคณะประสานการ (Governing Body) ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2015 เนื่องจากเทคโนโลยีใหม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการทำงาน เห็นได้จากงานในดิจิทัลแพลตฟอร์มที่กลายเป็นกระแสร่วมสมัย และ ILO มีกล่าวถึงงานรับทำเป็นครั้ง (Gig work) งานที่ทำได้ทุกแห่ง (Crowdwork) และงานเรียกตามความต้องการ (Work-on-demand via app) เป็นส่วนหนึ่งในรูปแบบของการทำงานอิสระ หมายความว่า แพลตฟอร์มเป็นงานที่มีความเสี่ยง แต่ ILO กลับไม่กล่าวถึงเช่นนี้ และยังเน้นที่งานออนไลน์หรือทำงานบนเว็บไซต์มากกว่าเป็นงานบนพื้นที่เชิงกายภาพ ทั้งที่งานออนไลน์น้อยนักที่จะเผชิญปัญหาเช่นเดียวกันกับการทำงานเชิงกายภาพแบบออฟไลน์ คือ การว่าจ้างโดยแอปพลิเคชัน แต่ผู้รับจ้างต้องไปทำงานในพื้นที่ต่างๆ (ILO, 2016b, pp. 39-41; ILO, 2018c; De Stefano & Aloisi, 2018; Giaconia & Terzo, 2018)

จึงสรุปรูปแบบของการจ้างงานที่ไม่มีมาตรฐานออกมาเป็นภาพรวมดังนี้ (Rodgers & Rodgers, 1989; Kalleberg, 2000, ILO, 2016b)

(1) งานบางเวลา (Part-Time Work) มีความยืดหยุ่นและเน้นที่งานปฏิบัติการ จึงไม่ต้องทำงานทุกวัน เวลาการทำงานกำหนดเป็นรายชั่วโมง และไม่มี ความชัดเจนของชั่วโมงการทำงาน แต่ไม่ควรเกินสัปดาห์ละ 30 - 35 ชั่วโมง โดยแต่ หลายประเทศกำหนดจำนวนชั่วโมงไว้แตกต่างกันหรืออาจไม่มีกำหนดไว้อย่างชัดเจน การจ้างงานประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและมีความสมัครใจ อายุ 22 - 54 ปี พบในงานบริการและร้านอาหาร แต่การจ้างงานยังขึ้นอยู่กับประเภทของ อุตสาหกรรมและความต้องการมีมากน้อยเพียงใด ยิ่งกว่านี้กฎหมายแรงงาน ไม่สามารถคุ้มครองได้ทั่วถึงเหมือนงานเต็มเวลา ส่งผลให้ค่าจ้างที่จ่ายต่ำและ มีสถานะทางอาชีพไม่ดีเมื่อเทียบกับการทำงานเต็มเวลา

(2) งานชั่วคราว (Temporary Work) ถือเป็นการจ้างงานระยะสั้นตามที่ กำหนดไว้ในสัญญา (Fixed-Term Contracts) คือ งานโครงการ งานรับทำตามชิ้น และงานตามฤดูกาล โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมบริการ ขณะเดียวกัน การจ้างงานเช่นนี้ ไม่ได้รับมือปัญหาการว่างงานในระยะยาว เนื่องจากกำลังแรงงาน บางส่วนขาดทางเลือกจากสภาพการทำงานเสี่ยง ซึ่งส่งผลให้เกิดงานไม่มีความมั่นคง มีหน้าซ้ำทำให้ตัวชี้วัดแรงงานไม่มีความตรง เพราะมีเยาวชนจำนวนหนึ่งเลือกทำงาน ระหว่างเรียนหนังสือ

(3) การจ้างงานเหมาช่วง (Subcontracting) เป็นความสัมพันธ์แบบ สามฝ่าย โดยให้ผู้แทนหรือบริษัทจัดหาแรงงานดำเนินการครอบคลุมการสรรหา คัดเลือก และว่าจ้าง การฝึกอบรม การจ่ายภาษีเงินเดือนหรือประกันสังคม แต่การ จ้างงานนี้เป็นกลยุทธ์ทางธุรกิจเพื่อลดต้นทุนแรงงาน ทั้งการจ่ายค่าจ้างต่ำ การตัด สิทธิประโยชน์ ใช้จ่ายความขัดแย้งกับนายจ้าง ภายใต้ลักษณะของ Co-Worker คือมีนายจ้างมากกว่าหนึ่ง ที่สำคัญไม่ต้องกล่าวถึงความก้าวหน้าทางอาชีพ เพราะโอกาสการพัฒนาทักษะและประสบการณ์ขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคล และนายจ้าง ไม่เห็นความจำเป็นต้องมีแผนการพัฒนาเพราะจ้างงานระยะสั้น และควรเป็นหน้าที่

รับผิดชอบหลักของบริษัทผู้แทนหรือไม่ จึงเป็นความไม่ชัดเจนของการจ้างงานร่วมกัน ผลที่ตามมากลายเป็นงานและแรงงานเสี่ยง

(4) ผู้รับจ้างอิสระ (Independent Contractors) กลายเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำงานอิสระ (Self-Employed) โดยไม่มีสถานะเป็นลูกจ้าง (Employees) ที่สำคัญคือไม่มีความสัมพันธ์ของการจ้างงาน ไม่ถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขของเวลารายได้ และความมั่นคงจากการทำงาน แต่บางกรณีการทำงานรูปแบบนี้หลอมน้องกับการทำงานแบบเหมาช่วงและงานชั่วคราวที่รับเป็นชิ้นงาน จึงเปิดช่องว่างให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบแรงงานตามมา เพราะเดิมทีก่อนมีแพลตฟอร์มคือใช้สถานที่ตั้ง (Fixed Location) มีการกำหนดให้ร้านค้าเป็นสถานที่ทำงาน ผู้ทำงานอิสระต้องรับผิดชอบค่าจ้างแรงงานที่เกิดขึ้น พร้อมกับต้นทุนอื่น เช่น เครื่องมือ พัสตุ และ ความเชี่ยวชาญต่าง ๆ

ประเด็นที่สี่ ‘ความเสี่ยง งานที่มีความเสี่ยง แรงงานเสี่ยง สังคมแห่งความเสี่ยงภายใต้รูปแบบการทำงานที่ไม่มีมาตรฐาน’ บัดนี้ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าการจ้างงานรูปแบบที่ไม่มีมาตรฐานก่อให้เกิดความเสี่ยง ไม่มั่นคง และภัยอันตรายในกระแสเสรีนิยมใหม่ ดังที่ Sandra Fredman พิจารณาว่าเป็นแบบแผนที่มีความเสี่ยง (Precarious Norms) แต่ไม่จำกัดเฉพาะงานบางเวลา และเพศสภาพที่ทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติการทำงานของผู้หญิงและเด็ก เพราะเวลานี้รูปแบบของงานเปลี่ยนแปลงจากเดิมอย่างสิ้นเชิง (Fredman, 2006) ขณะที่ Arne Kalleberg เรียกว่าการปฏิวัติเสรีนิยมใหม่ (Neoliberal Revolution) (Kalleberg, 2009; 2013; Kalleberg & Hewison, 2013) เป็นการจ้างงานที่ไม่มีมาตรฐานส่งผลให้ลดความเป็นอุตสาหกรรมลง (Deindustrialization) ผลที่ตามมาทำให้เกิดความยืดหยุ่น (Flexibility) สี่ประการ ได้แก่ (1) ความยืดหยุ่นของค่าจ้างที่ไม่กำหนดไว้แน่นอน หรือกำหนดอัตราค่าจ้างไว้ค่อนข้างต่ำ หรือจ่ายต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ (2) ความยืดหยุ่นของการจ้างงานตามความต้องการของธุรกิจ เพื่อลดต้นทุนอัตราค่าจ้างแรงงาน การไม่ได้รับการฝึกอบรม และสิทธิประโยชน์สำหรับ

ความมั่นคงของแรงงาน ทั้งรายได้ งาน และอาชีพ (3) ความยืดหยุ่นของอาชีพ เกิดขึ้นต่อแรงงานให้สามารถเปลี่ยนงานง่ายขึ้น แต่กลับเป็นประโยชน์ที่ลดต้นทุน และปรับโครงสร้างตำแหน่งงานใหม่ได้ เช่น การจ้างงานบางเวลา และการจ้างงาน เหมาช่วง (4) ความยืดหยุ่นของทักษะที่แรงงานต้องปรับให้มีหลายด้าน และอุปสงค์ แรงงานไม่สามารถจับคู่ในตลาดแรงงาน แท้จริงแล้วการพัฒนาแรงงานให้มีทักษะ ใหม่ ใช้ต้นทุนที่ต้องรับผิดชอบตนเอง และขาดนโยบายสังคมที่พิจารณาภาพกว้าง ของยุทธศาสตร์การจ้างงานและกฎหมายแรงงาน (Monnier, 2013)

ขณะเดียวกันแรงงานต้องเผชิญผลกระทบหนักหน่วงยิ่งกว่า คือ อำนาจ ของสหภาพแรงงานถดถอยลงและไม่สามารถเจรจาต่อรองร่วมได้ หรือพิจารณาให้ ไกลกว่านั้นคือ ความสมานฉันท์แรงงานที่ไม่เกิดขึ้น กลับยิ่งไกลเกินเอื้อมกว่าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเมืองที่ครอบงำโดยอภิสถิชนและนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยม ใหม่ ทำให้แรงงานเน้นความสำคัญที่ปัจเจกบุคคลมากกว่าอาศัยกลไกการรวมกลุ่ม เหมือนก่อนนี้ ขณะที่บทบาทของภาครัฐไม่มีตาข่ายความปลอดภัยทางสังคม รองรับให้แก่แรงงานเสี่ยง เพราะการแปรรูปกิจการสาธารณะ การทำให้เป็นเสรี และการผ่อนปรนกฎเกณฑ์ ส่งผลให้การลงทุนที่ระบบการคุ้มครองทางสังคม ในรูปแบบของการช่วยเหลือเปรียบกับการลงทุนบนความสูญเสียของรัฐสวัสดิการ (Hewison, 2016; Kalleberg, 2009; 2013; Kalleberg & Hewison, 2013)

หลังจากทศวรรษ 1970 งานที่มีความเสี่ยงในบริบทของโลกาภิวัตน์และ เสรีนิยมใหม่ปรากฏชัดขึ้นเมื่อรูปแบบการจ้างงานกำหนดขึ้นเพื่อให้รองรับต่อธุรกิจ มากกว่าคำนึงถึงการคุ้มครองแรงงานให้ได้รับการทำงานอย่างเป็นธรรม โดยแรงงาน เสียถูกจำกัดความคุ้มครองกลุ่มเยาวชน แรงงานหญิง และแรงงานย้ายถิ่น นับเป็น กลุ่มคนอ่อนแอและเปราะบาง จึงไม่สามารถรวมกลุ่มและไม่มีผู้แทนทำหน้าที่เจรจา ต่อรอง มีหน้าซ้ำขาดความมั่นคงทางสังคม จะเห็นได้ว่างานและอาชีพที่เคยมีมา แต่ดั้งเดิมก็ถูกทำลาย เกิดทั้งการปรับตัวและสูญหายไป จำเป็นให้ควรพิจารณา โครงสร้างทางอาชีพและความสัมพันธ์ของการจ้างงานใหม่ โดยหลีกเลี่ยงไม่ได้

ที่แรงงานหญิงจะตกเผชิญหน้ากับความเสี่ยงเป็นส่วนใหญ่ จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดที่ว่าด้วยงานที่มีความเสี่ยงพิจารณาให้แรงงานในฐานะปัจเจกบุคคล เป็นหน่วยการวิเคราะห์ที่สำคัญของระบบทุนเสรีนิยมใหม่ แม้จะเหมือนเป็นคำใหม่ แต่ปรากฏการณ์ที่กดขี่ขูดรีดแรงงานดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องตามการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตและอุตสาหกรรม เช่น จากระบบการผลิตแบบ Fordism สู่ Post-Fordism ก็มีความสัมพันธ์ของการจ้างงานแตกต่างจากเดิมที่ไม่เน้นเฉพาะแต่ระบบโรงงาน เพราะบางรูปแบบของงานที่ไม่มีมาตรฐานทำให้นายจ้างมากกว่าหนึ่ง (Kalleberg & Hewison, 2013; Hewison, 2016; Vallas & Prener, 2012; Standing, 2012)

การจำกัดความให้แก่แรงงานเสี่ยง เพียงพอแล้วหรือไม่ตามตัวอย่างข้างต้น เนื่องจากบนความเปราะบางของงานและอาชีพ ควรพิจารณาสองประการ คือ (1) สังคมแห่งความเสี่ยง (Social Precarity) เนื่องจากการทำงานที่ไม่มั่นคงย่อมตามมาด้วยความไม่ชัดเจนต่อสถานะของปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชน จึงไม่ได้พิจารณาการทำงานที่มีความเสี่ยงเฉพาะปัจเจกบุคคล แต่เห็นว่ากระแสเสรีนิยมใหม่ทำให้เกิดปัญหาเชิงโครงสร้างทางสังคม (Wilson & Ebert, 2013) (2) การสนับสนุนทางสังคมให้แก่คนต่างชาติพันธุ์ ผู้สูงอายุ คนพิการ และแรงงานที่ขาดความพร้อมและทักษะการทำงาน เนื่องจากควรมีมาตรการรองรับให้รอดพ้นความเสี่ยงจากการว่างงานในระยะยาว แม้แต่การจ้างงานในองค์กรควรพิจารณาความแตกต่างของคุณลักษณะอื่นเพื่อไม่ให้เกิดการเลือกปฏิบัติ เช่น การว่าจ้างการวางแผนความก้าวหน้าทางอาชีพ เป็นต้น ขณะที่หลายบริษัททยอยรับการลาออกของลูกจ้าง เนื่องจากกลยุทธ์ธุรกิจและการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เน้นการจ้างงานระยะสั้น ให้ความสำคัญที่คุณภาพงานพร้อมกับลดต้นทุน กลายเป็นความเลวร้ายไม่ต่างจากการลดอำนาจสหภาพแรงงาน สภาพการทำงานที่ไม่มั่นคง และไม่มีการคุ้มครองทางสังคม (Burgess, Connell & Winterton, 2013)

ในเวลาเดียวกัน แนวคิดที่ว่าด้วยคุณภาพชีวิตการทำงาน (Quality of Working Life) ก็ถูกส่งเสริมให้เกิดความมั่นคง โดยรองรับให้แก่แรงงานตามช่วงชั้นต่าง ๆ ในสถานที่ทำงาน อันที่จริงแล้วเป็นเช่นนั้นจริงหรือไม่ เช่น แรงงานย้ายถิ่นสามสัญชาติมาทำงานในประเทศและกรอบระยะเวลากำหนดไว้อย่างชัดเจนตามกฎหมายของประเทศปลายทาง ส่งผลให้แนวคิดนี้แทบไม่สามารถเป็นเช่นนั้นได้จริง เพราะแรงงานไม่สามารถยกระดับทางเศรษฐกิจและสังคมได้ (Ross, 2008; Kalleberg & Hewison, 2013) ถ้าพิจารณาจากนโยบายสาธารณะก็ไม่ต่อต้านกระแสเสรีนิยมใหม่ที่แผ่ขยายเข้ามาในประเทศ ในทางกลับกันเลือกสนับสนุนแนวทางการจัดการภาครัฐใหม่ (New Public Management) ทั้งที่ลดบทบาทของภาครัฐในการส่งเสริมความมั่นคงไม่เฉพาะแต่สวัสดิการแรงงาน แต่ครอบคลุมปัจจัยอื่นที่ก่อให้เกิดผลกระทบแก่ปัจเจกบุคคลและสมาชิกในครอบครัว เช่น การเข้าถึงการรักษาพยาบาลและดูแลสุขภาพ โอกาสทางการศึกษา และระบบการขนส่งสาธารณะ (Burgess, Connell & Winterton, 2013; Kalleberg, 2012) โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นกลาง (Middle Class) กลายเป็นกลุ่มเสี่ยงมากที่สุดจากผลกระทบของตลาดแรงงานที่ยืดหยุ่นในกระแสเสรีนิยมใหม่ให้ตระหนักว่าความพึงพอใจของปัจเจกบุคคลต่องานรูปแบบใหม่กับความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นเรื่องที่ต่างมิติ และควรพิจารณาแยกประเด็นกัน (Kalleberg, 2009)

ขณะที่การศึกษาแรงงานและงานที่มีความเสี่ยง หลักเสี่ยงที่จะเพิกเฉยไม่สำรวจสถานะองค์ความรู้จากข้อเสนอของ (1) Arne Kalleberg (2) Guy Standing (3) Leah Vosko ย่อมเป็นไปไม่ได้ เนื่องจากบ่อยครั้งถูกกล่าวถึงอยู่เสมอเมื่อศึกษาเกี่ยวกับงานที่มีความเสี่ยง ในข้อถกเถียงที่ผู้เขียนสนับสนุนต่อ Kalleberg คือ Vosko เน้นที่มิติทางเพศสภาพ โดยพิจารณาว่าแรงงานหญิงเป็นกลุ่มเปราะบางและมีความเสี่ยงต่อการขูดรีดมากที่สุด ส่วนใหญ่ทำงานเกี่ยวกับการดูแลบ้าน ในอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องใช้ไฟฟ้า มิหนำซ้ำยังเป็นผู้หญิงที่เป็นแรงงานเยาวชน และพบว่าย้ายถิ่นมาจากเขตชนบทเพื่อทำงานในเขตเมือง (Kalleberg,

2013; ILO, 2012, p. 38) ถัดมาจึงสำรวจผลงานบางชิ้น และพบว่าเป็นเช่นนั้นจริง แต่ Vosko พิจารณาที่บริบทของประเทศกำลังพัฒนาหรือโลกใต้ แสดงให้เห็นว่า แรงงานภาคที่ไม่เป็นทางการเปรียบได้กับแรงงานชายขอบ (Marginalized Workers) เพราะงานที่มีคุณค่าไม่ครอบคลุมถึงได้เทียบเท่ากับภาคที่เป็นทางการ แม้ ILO จะสนับสนุนอนุสัญญาฉบับที่ 177 ว่าด้วยรับงานไปทำที่บ้าน ค.ศ. 1996 แต่เป็นผลสืบเนื่องจากโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดพลังขับเคลื่อนของขบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคม (Vosko, 2002)

งานที่มีความเสี่ยงเปรียบได้กับวาทกรรมที่ต่อสู้กับกระแสเสรีนิยมใหม่ สุดโต่ง และยังไม่ได้รับการบรรจุในพจนานุกรมเฉพาะทางสังคมวิทยาในขณะนี้ อย่างไรก็ตาม Standing ได้พัฒนาเป็นแนวคิดว่าด้วย ‘Precariat’ หรือที่ผู้เขียนเรียกว่า ขนชั้นล่างสุดทางสังคม เพื่อแทนที่สถานะที่ยึดโยงกับโครงสร้างทางสังคม แต่ไม่เหมือนกับขนชั้นแบบดั้งเดิมตามที่ Karl Marx นำเสนอไว้ เพราะช่วงชั้นในศตวรรษ 21 ถูกใช้เพื่อวิพากษ์ต่อเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ โดยเฉพาะระบบการผลิตแบบ Post-Fordism มากกว่าเป็นการต่อสู้ในรูปแบบของความขัดแย้งโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ ปฏิวัติทางขนชั้น (Arnold & Bongiovi, 2013) ดังนั้น Standing จึงสรุปโดยแบ่ง ขนชั้นล่างสุดทางสังคมออกเป็นสามกลุ่ม ได้แก่ (1) เป็นครอบครัวหรือชุมชนของ ขนชั้นแรงงานที่อาศัยมาแต่ดั้งเดิม (2) เป็นกลุ่มคนย้ายถิ่นหรือคนชาติพันธุ์อื่น โดยไม่มีสถานะเป็นพลเมืองแห่งรัฐ (3) เป็นกลุ่มคนที่มีโอกาสได้รับการศึกษา และมีสมาชิกในครอบครัวที่มีความก้าวหน้าทางงานอาชีพ โดยขึ้นอยู่กับช่วงชั้น ผู้ทำงานรับเงินเดือน (หรือนิยามเรียกว่า มนุษย์เงินเดือน) ยิ่งกว่านี้คือกังวลใจว่า ทายาทที่เกิดในรุ่นต่อไปจะกลายเป็นช่วงชั้นระดับล่างสุด หลังจากนั้นกระแสเสรีนิยม ใหม่ทำให้เกิดการแบ่งช่วงชั้นโลกใหม่ (New Global Stratification) ดังนี้ (Standing, 2010; 2012; 2014a; 2014b; 2015)

(1) ช่วงชั้นอภิสิทธิ์ (Elite) เปรียบได้กับชนชั้นนำ นับเป็นประชากรเพียงร้อยละ 0.001 จากพลเมืองโลกกว่าพันล้านคน จึงเป็นชนชั้นเดียวที่อยู่พ้นเหนือจากความเสี่ยงของระบบทุนนิยมโลก

(2) ช่วงชั้นผู้ทำงานรับเงินเดือน (Salaried) เปรียบได้กับชนชั้นกลางส่วนใหญ่เป็นช่วงชั้นที่ได้รับการศึกษา แต่อยู่ภายใต้ภัยอันตรายทางการเงินของหนี้สิน ค่าจ้างต่ำ และไม่มีสิทธิประโยชน์การทำงาน เพราะมีความเสี่ยงของการกลายเป็นช่วงชั้นระดับล่างสุดในสังคม

(3) ช่วงชั้นผู้เชี่ยวชาญ (Proficians) เปรียบกับช่างเทคนิคและผู้ให้คำปรึกษา ถือว่าจำนวนไม่มากและจัดเป็นแรงงานวิชาชีพ แต่พบว่าเป็นแรงงานที่มีความยืดหยุ่นมากกว่าการจ้างงานเต็มเวลา ซึ่งมีความเสี่ยงเช่นเดียวกับผู้ทำงานรับเงินเดือน แต่มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูง จึงไม่เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม

(4) ช่วงชั้นผู้ใช้แรงงาน (Core Workers) เปรียบกับชนชั้นแรงงานหรือทาสในระบบทุนนิยม นับเป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนมากที่สุด แต่กลับถูกกดขี่ขูดรีดมาโดยตลอด

ตามที่ Standing ได้นำเสนอไว้ เป็นการแบ่งช่วงชั้นใหม่อย่างเป็นนามธรรม ขณะเดียวกันขาดความชัดเจนของอาชีพ เนื่องจากสถานะทางอาชีพมีความสำคัญต่อการพิจารณาว่าแรงงานเผชิญความเสี่ยงหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ Kalleberg จึงสนับสนุนให้เกิดทำความเข้าใจต่อคุณลักษณะเฉพาะสาขาอาชีพต่าง ๆ เพื่อจัดประเภทและกลุ่มให้แก่ช่วงชั้นต่าง ๆ (Kalleberg, 2013) แต่การวิจัยที่ Mike Savage ศึกษาในสหราชอาณาจักรก็ได้แบ่งชนชั้นตามงานที่มีความเสี่ยง และแบ่งละเอียดกว่าที่ Standing ได้เสนอไว้อย่างผิวเผิน โดยไม่เหมาะสมให้นำไปใช้ในการศึกษาเชิงลึก ทั้งนี้ Savage แสดงให้เห็นชนชั้นทางสังคมมีความสัมพันธ์กับตำแหน่งงานและอาชีพ นอกจากนี้ยังพิจารณาปัจจัยอื่นประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นอายุ เพศ ชาติพันธุ์ และระดับการศึกษา ดังเช่น (1) ช่วงชั้นอภิสิทธิ์ มีตำแหน่งระดับผู้บริหารระดับสูงและ

อำนวยการ (2) ช่วงชั้นระดับล่างสุดทางสังคม มีพนักงานทำความสะอาด คนขับรถตู้ ช่างไม้ พนักงานรับจ่ายเงิน เป็นต้น (Savage & et al, 2013)

ถึงอย่างไรข้อเสนอว่าด้วยงานที่มีความเสี่ยงและแรงงานเสี่ยงก็ไม่ถูกเมินเฉยในขบวนการแรงงานโลกที่ต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่ โดยผลักดันให้งานที่มีคุณค่า (Decent Work)¹ แก้ไขปัญหานี้ เพราะมีแรงงานไม่ได้รับการคุ้มครองภายหลังวิกฤติการเงินโลกในปี ค.ศ. 2008 ผลที่ตามมา ILO สนับสนุนข้อตกลงว่าด้วยงานโลก (Global Job Pacts) จนอาศัยมาตรฐานแรงงานของ ILO เป็นกรอบแนวทางสำหรับการคุ้มครองแรงงานที่ทำงานแบบไม่มีมาตรฐาน² ขณะที่อนุสัญญาฉบับที่ครอบคลุมถึงผู้หญิงที่มีครรภ์ คนพิการ และแรงงานย้ายถิ่น แต่เป็นกลุ่มทำงานที่ ACTRAV เน้นเฉพาะภาคที่เป็นทางการ อย่างไรก็ตามการนำไปปฏิบัติโดยรัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจหลักด้านแรงงานของแต่ละประเทศ ควรพิจารณาหลักการของกฎหมายระหว่างประเทศเหล่านี้ เพื่อให้เกิด

¹ งานที่มีคุณค่า (Decent Work) ตามที่ Juan Somavia นำเสนอในรายงานผู้อำนวยการใหญ่ ปี ค.ศ. 1999 ณ ที่ประชุมใหญ่แรงงานระหว่างประเทศ แบ่งออกเป็นสี่วัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ คือ สิทธิการทำงาน (Rights at Work) การมีงานทำ (Employment) การคุ้มครองทางสังคม (Social Protection) และเวทีเสวนาทางสังคม (Social Dialogue)

² ACTRAV เสนอมาตรฐานแรงงานสากลที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้กับงานที่มีความเสี่ยง แบ่งออกเป็นสองประเภท ประเภทแรกคือมาตรฐานแรงงานที่ต่อสู้ทางตรงกับปัญหานี้ ได้แก่ (1) อนุสัญญาตามมาตรฐานแรงงานหลัก (Core Labour Standards) จำนวน 8 ฉบับ ได้แก่ ฉบับที่ 29, 87, 98, 100, 105, 111, 138, 182 (2) อนุสัญญาฉบับที่ 122 ว่าด้วยนโยบายการจ้างงาน (3) ข้อแนะนำฉบับที่ 198 ว่าด้วยความสัมพันธ์การจ้างงาน (4) อนุสัญญาฉบับที่ 155 ว่าด้วยการเจรจาต่อรองร่วม (5) อนุสัญญาฉบับที่ 175 ว่าด้วยงานบางเวลา (6) อนุสัญญาฉบับที่ 131 ว่าด้วยการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำ (7) อนุสัญญาฉบับที่ 81 ว่าด้วยการตรวจแรงงาน (8) อนุสัญญาฉบับที่ 129 ว่าด้วยการตรวจแรงงานภาคเกษตรกรรม (9) อนุสัญญาฉบับที่ 94 ว่าด้วยเงื่อนไขสภาพการจ้างงานตามสัญญาของภาครัฐ และ ประเภทที่สองคือมาตรฐานที่เฉพาะประเด็นของงานที่มีความเสี่ยง ได้แก่ (1) อนุสัญญาฉบับที่ 97 ว่าด้วยการย้ายถิ่นเพื่อการจ้างงาน (2) อนุสัญญาฉบับที่ 143 ว่าด้วยการย้ายถิ่นของแรงงาน (3) อนุสัญญาฉบับที่ 156 ว่าด้วยแรงงานที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว (4) อนุสัญญาฉบับที่ 159 ว่าด้วยการฟื้นฟูสมรรถนะทางอาชีพและจ้างงานคนพิการ (5) อนุสัญญาฉบับที่ 183 ว่าด้วยการคุ้มครองสตรีมีครรภ์ (6) อนุสัญญาฉบับที่ 177 ว่าด้วยงานรับไปทำที่บ้าน (7) อนุสัญญาฉบับที่ 189 ว่าด้วยงานในบ้าน

การปฏิบัติที่ดี ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มและเจรจาต่อรอง และปรับปรุงสภาพแวดล้อมการทำงานให้เหมาะสม และเกิดการจ้างงานอย่างเป็นธรรม (ILO, 2012)

ยิ่งกว่านี้ งานที่มีความเสี่ยงก่อให้เกิดแรงงานจำนวนมากตกอยู่ภายใต้สถานะของชนชั้นใหม่ที่อันตรายในระบบทุนนิยมโลก ไม่เฉพาะพลเมืองประเทศหนึ่งใดเท่านั้น แต่พลเมืองโลกทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงปรากฏการณ์นี้ได้ (Standing, 2012) ด้วยเหตุของงานที่มีความเสี่ยงสร้างความไม่มั่นคงทางการทำงาน รายได้ สุขภาพ และครอบครัว จึงไม่เฉพาะแต่ผลกระทบต่อแรงงานในฐานะปัจเจกบุคคลและสหภาพแรงงานในฐานะของกลุ่ม แต่ครอบคลุมสมาชิกในครอบครัวที่ต้องเผชิญความไม่มั่นคงร่วม โดยไม่จำกัดเฉพาะแต่ภาพแทนชนชั้นกลางที่เป็นช่วงชั้นใหม่ของโลก เพราะยังมีกลุ่มคนเปราะบาง เช่น แรงงานย้ายถิ่นต้องเผชิญความเสี่ยงจากการใช้งานอย่างกดขี่ขูดรีด และไม่มีเงินส่งกลับให้แก่สมาชิกในครอบครัวที่อยู่ข้างหลัง เป็นต้น หลังจากนั้นจึงเสนอให้งานที่มีคุณค่าถูกแยกสำคัญออกจากของทางออกของปัญหาที่มีความเสี่ยง (ILO, 2012) ดังที่เกิดการถ่วงค้ำของขบวนการแรงงานต่อมาในวาระงานที่มีคุณค่าของทุกปี แต่ปัญหานี้ก็ไม่ทุเลาลง มีหน้าซ้ำหนักหน่วงและเกิดช่องว่างจากการจ้างงานมากขึ้น ดังที่แรงงานแพลตฟอร์มที่กล่าวในหัวข้อท้ายสุด

ประเด็นที่ห้า ‘การสลายเส้นแบ่งของแรงงานเสี่ยงในภาคที่ไม่เป็นทางการ’
ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกล่าวถึงงานที่มีความเสี่ยง เพราะบ่อยครั้งอยู่ภายใต้วาทกรรมของงานในภาคที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรืองานที่มีและไม่มีมาตรฐาน ทั้งที่ความเสี่ยงจำกัดความใหม่ในรูปแบบของงานที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต และกระแสโลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่ทำลายแม้กระทั่งรัฐสวัสดิการ นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปกิจการเพื่อลดขนาดของภาครัฐลง จนก่อให้เกิดการจ้างงานยืดหยุ่นที่พิจารณาว่าเป็นสาเหตุของงานที่มีความเสี่ยงในบริบทนี้ (Kalleberg & Hewison, 2013) จะเห็นได้ว่างานที่มีความเสี่ยงและรูปแบบของงานที่ไม่มีมาตรฐาน แท้จริงแล้วเป็นเรื่องเดียวกัน จึงต้องทำความเข้าใจ

ไปพร้อมกัน และยังไม่เห็นด้วยต่อการแบ่งแยกระหว่างการจ้างงานที่ไม่มีมาตรฐานตามที่ปรากฏในโลกเหนือ ขณะที่การจ้างงานที่ไม่เป็นทางการปรากฏในโลกได้ เพราะสามารถพิจารณากลับไปทบทวนทางประวัติศาสตร์ของการศึกษาแรงงาน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคที่ไม่เป็นทางการ เพื่อทำความเข้าใจต่อความเสี่ยงและความไม่มั่นคงที่เกิดขึ้นในโครงสร้างทางเศรษฐกิจโลก แต่การต่อสู้กับความเสี่ยงสำเร็จได้ต่อเมื่อมีการรวมกลุ่มที่ก้าวข้ามอัตลักษณ์และชนชั้น และขยายสู่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Siegmann & Schiphorst, 2016; Rogan & et al., 2017)

ภาคที่ไม่เป็นทางการที่พิจารณาถึงนั้น ไม่ใช่รูปแบบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิม แต่เห็นความสำคัญที่ระบบการผลิตในห่วงโซ่อุปทานโลก ผลักให้แรงงานจากภาคที่เป็นทางการออกไปสู่ภาคที่ไม่เป็นทางการ ตรงข้ามกับที่ ILO พยายามนำเสนอไว้ (ILO, 2014) และงานที่มีความเสี่ยงไม่ปรากฏให้เห็นว่า ILO ที่เป็นองค์การสากลมีหน้าที่รับผิดชอบด้านแรงงานจะพิจารณาให้เป็นวาระสำคัญแต่อย่างใด โดยเฉพาะอนาคตของงาน (Future of Work) ที่ดำเนินการขับเคลื่อนสู่ปฏิญญาแห่งศตวรรษ (Centenary Declaration) ก็เน้นรองรับงานที่มีคุณค่าเพื่อสร้างโอกาส ความเป็นธรรม และความมั่นคงจากการเปลี่ยนรูปในโลกของการทำงาน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและหลุดพ้นออกจากความยากจน ภายใต้วาระคนเป็นศูนย์กลาง (Human-Centred Agenda) ที่สำคัญปรากฏว่า ILO จะขับเคลื่อนภารกิจต่อเนื่องให้ลดและจัดการความไม่เป็นทางการลง โดยพิจารณาครอบคลุมผลกระทบที่เกิดขึ้นตลอดทุกช่วงอายุของวงจรชีวิต (ILO, 2019a; 2019b)

ความไม่เป็นทางการ (Informality) จึงกลายเป็นวาทกรรมที่พัฒนาขึ้นอย่างเป็นทางการในรูปของนโยบายมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1969 โดย ILO นำเสนอแผนงานการมีงานทำโลก (World Employment Programme) ขึ้นในที่ประชุมใหญ่แรงงานระหว่างประเทศ โดยขับเคลื่อนมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง (Benanav, 2019) เน้นที่การวางแผนกำลังแรงงานโลกและการพัฒนาทักษะให้แรงงานมีงานอาชีพผ่านการช่วยเหลือเฉพาะทาง (Technical Assistance) ในประเทศกำลัง

พัฒนา (Alcock, 1971) ต่อมาปี ค.ศ. 1972 ILO ศึกษากิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคที่ไม่เป็นทางการของเคนยาตามรายงาน ‘Employment, incomes and equality: A strategy for increasing productive employment in Kenya’ (ILO, 1972) ขณะเดียวกันยังมีการนำเสนอบทความ ‘Informal income opportunities and urban employment in Ghana’ ในปี ค.ศ. 1973 แม้แต่คำว่าเศรษฐกิจภาคที่ไม่เป็นทางการ (Informal Economy) ก็มี Keith Hart เสนอมาก่อนที่ ILO จำกัดความในศตวรรษ 21 ซึ่งก็ล่วงเลยมาก่อนสองทศวรรษแล้ว (Hart, 1973; 1985)

การศึกษาภาคที่ไม่เป็นทางการของ ILO จึงเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมให้ประเทศโลกที่สามอยู่ภายใต้ความยากจน เพื่อจำเป็นให้ยกระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และกลายเป็นวาระการพัฒนาเพื่อเป็นเป้าหมายในระดับโลก (Siegmann & Schiphorst, 2016) ขณะเดียวกันควรพิจารณารูปแบบของการทำงานนี้ แท้จริงแล้วกลุ่มแรงงานในภาคที่ไม่เป็นทางการก็ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relations) ส่งผลให้ไม่สามารถรวมกลุ่มและเจรจาต่อรองร่วม ที่สำคัญแตกต่างจากแรงงานในภาคที่เป็นทางการและมีนายจ้างชัดเจน ท้ายที่สุดต้องทราบดีว่าการต่อสู้เพื่อให้ได้ผลประโยชน์ใดมา ต้องเรียกร้องและเคลื่อนไหวจากตัวแสดงใด (Harrod, 1987, 2014) แม้ว่า WIEGO ศึกษาแรงงานในภาคที่ไม่เป็นทางการ และพัฒนาองค์ความรู้ด้านนี้ร่วมกับ ILO มาโดยตลอด ดังที่ Martha Alter Chen อธิบายความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างความไม่เป็นทางการและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่กลับเกิดความยากจนและช่องว่างความไม่เท่าเทียมเพื่อให้จัดการความเสี่ยง ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง WIEGO เน้นศึกษาที่ประเทศกำลังพัฒนา รวมถึงประเทศไทย โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือแรงงานกลุ่มพิเศษ (Specific Groups) ที่มีความเสี่ยงสูง เช่น แรงงานทำงานที่บ้าน ผู้ประกอบรายย่อย เป็นต้น (Chen, 2016a)

แต่ก็พบว่ามิชอบเสนอที่แสดงทัศนะที่ไม่เห็นด้วยต่อการที่นักวิชาการไทยนิยมเรียกภาคที่ไม่เป็นทางการ (Informal Sector) ว่าภาคนอกระบบ (Outside

the System) ทำให้ความหมายแท้จริงแล้วไม่สอดคล้องกับรูปภาคส่วนการทำงานนี้ เนื่องจากเห็นว่าการทำงานไม่มีการแบ่งระหว่างในหรือนอกระบบ โดยถือเป็นระบบเดียวกัน (Hewison & Tularak, 2013) จึงพิจารณาต่อจากข้อเสนอนี้ ทักษะที่แบ่งแยกกำลังแรงงานเช่นนี้กลายเป็นเหตุสำคัญให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อแรงงาน แม้แต่ระบบประกันสุขภาพก็มีความแตกต่าง คือ แรงงานในภาคที่เป็นทางการใช้บริการตามระบบประกันสังคม ขณะเดียวกันแรงงานในภาคที่ไม่เป็นทางการใช้บริการตามโครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้าหรือ 30 บาทรักษาทุกโรค ทั้งยังเป็นปัญหามากในแง่ของกฎหมายสำหรับการทำความเข้าใจว่างานใดควรเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

นอกจากนี้ ยังพบแรงงานเสี่ยงที่ทำงานโดยผ่านการว่าจ้างเหมาช่วง เป็นการจ้างงานผ่านผู้แทน และมีสถานะคลุมเครือเป็นลูกจ้างของบริษัทใด ยิ่งกว่านี้ การผลิตในห่วงโซ่อุปทานโลกส่งผลให้ความสัมพันธ์ของภาคที่ไม่เป็นทางการไม่ชัดเจน และมีวิธีการจ้างงานในรูปแบบที่พยายามหลีกเลี่ยงต้นทุนทุกรูปแบบ แม้แต่ที่ Chen แบ่งคุณลักษณะหรือประเภทของงานไว้ดังนี้ (1) ผู้ทำงานอาชีพที่เป็นอิสระ (Independent Self-Employed) (2) แรงงานทำงานที่บ้าน (Homeworkers) หรือเป็นแรงงานนอกอุตสาหกรรมโดยทำงานที่บ้าน (Home-Based Industrial Outworker) (3) ลูกจ้างที่ไม่เป็นอิสระ (Dependent Employees) โดยเน้นที่ประเภทหนึ่งและสอง แต่สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาภาคที่ไม่เป็นทางการยังมีลักษณะเป็นแบบดั้งเดิม และประเภทที่สองเป็นการปรับตัวตามพลวัตของการผลิตในห่วงโซ่อุปทาน แม้ทำงานให้นายจ้างหรือบริษัทที่เป็นทางการ แต่ไม่ถูกทำให้สถานะมีความเป็นทางการ (Formality) (Chen, 2016b)

ด้วยเหตุนี้ การรับงานไปทำที่บ้านเป็นอีกตัวอย่างที่ผู้ประกอบการพยายามหลีกเลี่ยงภาษี การละเว้นที่จะให้สิทธิประโยชน์ตามสวัสดิการ และไม่แจ้งเป็น ผู้ประกันตนของกองทุนการประกันสังคม แต่ท่ามกลางสภาวะเช่นนี้จึงไม่แตกต่างจากการทำงานที่มีความเสี่ยง เหมือนกับภาพรวมของวรรณกรรมที่ศึกษาเศรษฐกิจ

ภาคที่ไม่เป็นทางการตามที่ Guy Standing ทบทวนและสะท้อนออกมานั้น แบ่งออกได้สามประการคือ (1) เป็นรูปแบบการผลิตที่เป็นส่วนใหญ่และครอบงำในประเทศกำลังพัฒนา ทั้งภาคพื้นเอเชียและลาตินอเมริกา (2) การสนับสนุนให้บรรษัทขนาดใหญ่แสวงหาผลประโยชน์โดยใช้การจ้างงานแบบเหมาช่วงหรือจ้างงานภายนอกได้มากขึ้น โดยไม่รับผิดชอบใด ๆ ต่อชีวิตการทำงานของแรงงาน (3) รองรับให้ใช้แรงงานตามรูปแบบที่ผิดกฎหมาย หลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามกฎหมายต่าง ๆ รวมถึงการจ่ายภาษีเงินเดือนด้วย (Arnold & Bongiovi, 2012) ถึงอย่างไรถ้ามีพลเมืองโลกจะหลบเลี่ยงการจ้างงานสัญญาระยะสั้นและการจ้างงานผ่านบริษัทผู้แทนในอนาคตย่อมเป็นไปได้ยาก เนื่องจากบรรษัทขนาดใหญ่ก็รู้กล้ำมาที่เศรษฐกิจภาคที่ไม่เป็นทางการมากขึ้น โดยเฉพาะการผลิตสินค้าที่เป็นประเภทเดียวกัน แต่มีระบบคุณภาพในอุตสาหกรรมให้การรับรอง และเพิ่มเติมกว่านั้นคือความสะดวกและยืดหยุ่น

ท้ายนี้ จึงมีข้อสังเกตว่าการศึกษภาคที่ไม่เป็นทางการ ควรทบทวนใหม่อีกครั้งในอนาคต เนื่องจากรูปแบบของงานที่กำลังไปข้างหน้าด้วยเทคโนโลยี ขณะเดียวกันยังมีความเป็นไปได้ว่าการทำงานจะอาศัยแพลตฟอร์มมาสนับสนุนเชิงพื้นที่มากขึ้นโดยเปลี่ยนผ่านจากทางกายภาพสู่ทางดิจิทัลมากขึ้น และเอื้อให้คนทำงานมีช่องทางมากกว่าเดิม แต่ความท้าทายที่เกิดขึ้นต่อไปคือการแบ่งอย่างไรให้คนทำงานนี้อยู่ในภาคที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ โดยประเด็นที่ยังละเอียดที่จะกล่าวถึงต้นทุน ผลตอบแทนที่ยุติธรรม และทรัพยากรที่ถูกผูกขาด แต่ควรหรือไม่ให้ภาครัฐลงทุนสร้างแพลตฟอร์มในกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ เป็นสินค้าสาธารณะเพื่อให้ใครก็ตามที่ได้รับรองจากรัฐให้เป็นพลเมืองสามารถเข้าถึงได้ในแง่ของการบริการสาธารณะ มิเช่นนั้นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแสดงฝ่ายที่สามหรือคนกลางของความสัมพันธ์ ย่อมแสวงหากำไรและไม่รับผิดชอบใด ๆ เพราะไม่ถือเป็นนายจ้าง แต่กลับได้ผลตอบแทนในปริมาณมากจากกำลังแรงงานที่ใช้แพลตฟอร์มทำงาน ขณะเดียวกันความสัมพันธ์สามฝ่ายก็กลับกลายเป็นแรงงานในฐานะผู้รับจ้างและ

ผู้บริโภคนั้นในฐานะผู้รับจ้าง ต้องจัดการความสัมพันธ์กันเอง ทั้งที่จริงแล้วมีการควบคุมโดยเทคโนโลยี (Technological Algorithm)

การเปลี่ยนรูปของงานสู่ความสัมพันธ์แบบหลายฝ่ายและแรงงานแพลตฟอร์ม

การจำกัดความให้แรงงานแพลตฟอร์มเป็นภาคที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ถ้าพิจารณาตามกฎหมายเพื่อระบุสถานะทางสังคมและตีความโดยอาศัยมาตรา 33 ตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 โดยนับจำนวนประชากรจากผู้ประกันตนย่อมชัดเจนแล้วว่าแรงงานแพลตฟอร์มถูกทำให้มีสถานะของความไม่เป็นทางการ (Informality) หากพิจารณาตามสัญญาหรือข้อตกลงการทำงานกลับทำให้สถานะของแรงงานเป็นผู้รับจ้างอิสระ (Independent Contractors) และคลุมเครือว่าถูกทำให้เป็นข้อตกลงไม่เป็นทางการ (Informal Arrangements) จึงเป็นไปได้ยากจะเปลี่ยนแปลงสถานะเป็นลูกจ้าง (Employee) ดังนั้นสถานะทางสังคมเช่นนี้ เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนผ่านอย่างไม่เป็นธรรม และสนับสนุนให้แก่นระบบทุนเสรีนิยมใหม่ แทนที่จะส่งเสริมการมีงานทำและคุ้มครองสิทธิให้แก่แรงงาน ที่สำคัญความคิดที่จะพัฒนาผู้ประกอบการรายย่อยในธุรกิจเกิดใหม่ (Startup) ควรจัดเป็นส่วนหนึ่งของงานที่มีความเสี่ยง และแรงงานก็ตกอยู่ภายใต้ความเสี่ยงเช่นกัน แต่ไม่มีภาครัฐใดที่รับผิดชอบหน้าที่นี้โดยตรง ทั้งที่กระทรวงแรงงานควรเป็นผู้รับผิดชอบหลัก และเชื่อมโยงหน่วยงานอื่นมาร่วมมือแบบหุ้นส่วนหรือประสานความร่วมมือหลายฝ่าย (Collaborative Governance)

แม้มีข้อเสนอว่างานรับทำเป็นครั้ง เป็นงานที่ปรากฏในดิจิทัลแพลตฟอร์ม แต่ไม่ถือเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ของการทำงาน (Crouch, 2019, pp. 9-10) แต่หากจัดกระบวนทัศน์ให้การทำงานในปัจจุบันอยู่ในการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 หมายความว่า งานในดิจิทัลแพลตฟอร์มเป็นการเปลี่ยนผ่านจากเดิมที่อุตสาหกรรม 3.0 เน้นที่การทำงานยืดหยุ่น นอกจากเป็นงานบางเวลาและงานชั่วคราวแล้ว

ยังมีงานที่ว่าจ้างเหมาช่วง (Subcontracting) แสดงให้เห็นผู้ว่าจ้างต้องการผลกำไรและความรับผิดชอบต่อชีวิตแรงงานให้แก่บริษัทหรือผู้แทนจัดหาแรงงานบ่อยครั้งทำให้ไม่ทราบว่ามีใครคือนายจ้างที่แท้จริง และคล้ายคลึงกับแรงงานรับงานไปทำที่บ้าน (Homeworker) เพราะทำให้เหมือนแรงงานเป็นผู้รับจ้างอิสระ ทั้งที่เป็นการผลิตของผู้ว่าจ้างไม่ต้องจ้างแรงงานเหล่านี้มาเป็นลูกจ้าง อันเป็นผลสืบเนื่องจากการผลิตแบบห่วงโซ่อุปทาน ถัดมาที่ปัจจุบัน การให้บริการของแรงงานแพลตฟอร์มมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบหลายฝ่ายและเหมือนกับการว่าจ้างแบบเหมาช่วง แต่คราวนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่คนกลางไม่ได้ว่าจ้าง แต่กลายเป็นลักษณะของการให้บริการแพลตฟอร์ม เพื่อเชื่อมโยงความต้องการระหว่างผู้รับจ้างในฐานะแรงงาน และผู้ว่าจ้างในฐานะผู้บริโภคได้มาพบกันได้สะดวกและตรงตามความต้องการ

เมื่อพิจารณารูปแบบการว่าจ้างของงานในดิจิทัลแพลตฟอร์ม แบ่งออกเป็นสองประเภทคือ (Schmidt, 2017)

ประเภทแรก คือ แรงงานที่ทำงานบนเว็บ (Web-Based Digital Labour)

(1) ตลาดการค้าอิสระ (Freelance Marketplaces) ไม่ว่าจะเป็น Upwork และ Freelancer.com เป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนจากบริษัทสู่ปัจเจกบุคคล เริ่มแรกลูกค้าใช้บริการจากแรงงานอิสระผ่านแพลตฟอร์มและพิจารณาราคาที่ง่ายกับผู้ให้บริการหลายคนได้ แต่ที่ควรคำนึงคือแรงงานอิสระไม่ได้ใช้ทักษะเฉพาะทางและรายได้จากการให้บริการไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต

(2) งานขนาดเล็ก (Microtasking) หรืองานทำได้ทุกแห่ง (Crowdwork) ไม่ว่าจะเป็น Amazon MTurk, Clickworker, Crowdfunder ถือเป็นการทำงานที่มอบหมายงานตนเอง และใช้ทักษะการทำงานต่ำ ไม่แตกต่างจากการทำงานในสายพานการผลิตในช่วงแรกที่เกิดแนวคิดการจัดการทางวิทยาศาสตร์ จึงให้แรงงานอิสระทำงานบนความสัมพันธ์กับระบบอัตโนมัติ

(3) การสร้างสรรค์งานทำได้ทุกแห่ง (Contest-Based Creative Crowd Work) เช่น 99designs, Jovoto, Quirky เป็นการทำงานออกแบบเพื่อรองรับให้ซื้อขายบนแพลตฟอร์ม โดยเป็นงานที่ใช้ทักษะทางความคิด ขณะที่ความสำเร็จในงานของปัจเจกบุคคลได้รับไม่เหมือนกัน แต่อาจมีปัญหาเรื่องลิขสิทธิ์ผลงาน

ประเภทสอง คือ แรงงานที่ทำงานบนพื้นที่ทางกายภาพ (Location-Based Digital Labour)

(1) การอำนวยความสะดวกให้เข้าพัก (Accommodation) เช่น Airbnb ก่อตั้งในปี ค.ศ. 2008 และให้คนที่พักส่วนบุคคลมาเปิดบริการให้เช่าระยะสั้น แทนที่นักท่องเที่ยวจองห้องพักกับโรงแรม แต่การให้บริการเช่นนี้ บางประเทศไม่มีกฎหมายรับรอง และในอนาคตอาจถูกพลังทางสังคมกดดันต่อไป

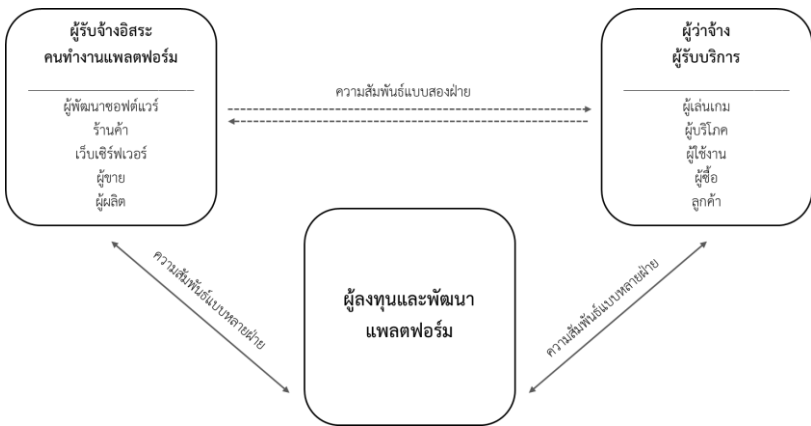
(2) การบริการขนส่งและพัสดุ (Transportation and Delivery Services) เช่น Uber ที่ก่อตั้งในปี ค.ศ. 2009 ให้บริการรับส่งผู้โดยสารเช่นเดียวกับรถโดยสารแท็กซี่ โดยเป็นงานที่ใช้ระบบติดตาม GPS ส่งผลให้สภาพการทำงานและรายได้เกิดความยืดหยุ่น ขณะเดียวกันคนทำงานบางเวลากลับพึงพอใจเพราะเหมือนเป็นรายได้ทางที่สอง ใช้รถยนต์ที่มีอยู่แล้วนำมาให้บริการโดยไม่ต้องลงทุนใหม่ แต่ต้องรับความเสี่ยงทางการเงินและทรัพย์สินกรณีที่ประสบอุบัติเหตุ นอกจากนี้ยังขยายแพลตฟอร์มออกสู่การรับส่งอาหาร เช่น UberEATS ส่งผลให้ผู้ประกอบกิจการร้านอาหารรายย่อยเข้าร่วมเป็นผู้แทนหุ้นส่วนในแพลตฟอร์ม และร่วมมือกับแรงงานอิสระที่รับส่งอาหารให้แก่ผู้บริโภคที่สั่งซื้อผ่านแอปพลิเคชัน

(3) การให้บริการดูแลบ้าน (Household Services) เช่น TaskRabbit และ Handy.com ก่อตั้งในปี ค.ศ. 2008 และ 2012 ตามลำดับ เป็นงานที่ทำให้ความสัมพันธ์การจ้างแรงงานรับใช้ในบ้านเปลี่ยนแปลงจากเดิม ส่งผลให้การทำความสะอาดเป็นการให้บริการเป็นครั้งคราว

จากข้างต้น เห็นได้ว่าเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม (Platform Economy) ส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแตกต่างจากเดิมเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์สองฝ่าย

(Two-Sided Platform) คือ การซื้อขายเกิดขึ้นโดยตรงระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ผู้จัดจำหน่ายและผู้บริโภค แตกต่างจากที่ปัจจุบันเกิดธุรกิจแพลตฟอร์มที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางและจัดเตรียมแอปพลิเคชันและอำนวยความสะดวกให้อุปสงค์และอุปทานบรรจบกัน โดยเรียกว่าความสัมพันธ์หลายฝ่าย (Multi-Sided Platform) แต่ข้อถกเถียงที่ควรขบคิดต่อไปคือแพลตฟอร์มไม่ส่งเสริมให้เกิดการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม (Hagiu & Wright, 2011; McKinsey Global Institute, 2016; Risak, 2018; Sriram & et al., 2015) เช่น ผู้บริโภคใช้โทรศัพท์ Apple ต้องการซื้อแอปพลิเคชันจาก App Store แต่อันที่จริงผู้ออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชัน ถือเป็นหนึ่งในแรงงานดิจิทัลที่เรียกว่าการทำงานคลาวด์และเป็นงานที่ทำบนเว็บ โดยทำหน้าที่เป็นผู้ขายและผลิตแทนบริษัท แต่แพลตฟอร์มนี้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางแทนที่ คล้ายคลึงกับรูปแบบของผู้แทนจัดหางาน (Agency Work) หรือเรียกว่า ‘นายหนังกินหัวคิว’ แต่แรงงานถูกแทนที่เป็นรูปแบบของการจ้างงานตนเอง (Self-Employed) หรืองานอิสระ (Independent Work)

ตามภาพที่ 1 เป็นความสัมพันธ์ที่ผู้เขียนจัดทำขึ้นมา เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์แบบสามฝ่ายของเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม โดยเฉพาะแรงงานแพลตฟอร์มจัดเป็นผู้รับจ้างอิสระ แต่ไม่มีสถานะเป็นลูกจ้างของผู้ประกอบการที่จัดเตรียมแพลตฟอร์ม ด้วยเหตุนี้ การรองรับสภาพปัญหาร่วมสมัยนี้ ต้องอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือและกลไกที่จำเป็นให้พิจารณาพร้อมกับผลกระทบของการจ้างงานที่ยืดหยุ่นเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันอาชีพและการจ้างงานรูปแบบดั้งเดิมจะสูญเสียสถานะไป เนื่องจากขาดการสั่งการและควบคุมที่มีประสิทธิภาพเหมือนกับการใช้งานโดยแพลตฟอร์ม จึงแบ่งความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแสดงออกเป็นสามประการ ดังนี้ (Risak, 2018)

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของกิจกรรมในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม. พัฒนาและปรับจาก กฤษฎา อีระโกศลพวงศ์ (2562ก; 2562ข)

ความสัมพันธ์แรก ระหว่างผู้ว่าจ้างและผู้รับจ้าง เป็นการส่งมอบสินค้าและให้บริการทางตรง แต่ขาดการสื่อสารทางตรงระหว่างความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้ เพราะผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มมีข้อจำกัดบนเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น การให้บริการเป็นครั้งเดียวจบและจำกัดเวลาไว้ โดยมีแพลตฟอร์มเป็นสื่อกลาง ส่งผลให้เป็นไปได้อย่างที่เลือกปฏิบัติหรือปฏิเสธจากความรู้สึกส่วนตัวเพื่อให้บริการเฉพาะใครคนหนึ่ง

ความสัมพันธ์สอง ระหว่างผู้รับจ้างและผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์ม โดยสื่อสารทางตรงกับผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มได้ ตั้งแต่แรกที่สมัครเข้าร่วมเป็นหุ้นส่วน และจัดเตรียมบริการบนแพลตฟอร์ม นอกจากนี้ยังสามารถติดตามผลตอบรับจากผู้ว่าจ้างหรือผู้รับบริการได้จากผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์ม

ความสัมพันธ์สาม ระหว่างผู้ว่าจ้างและผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์ม โดยสื่อสารทางตรงกับผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มเช่นกัน เพราะแพลตฟอร์มทำหน้าที่

เป็นสื่อกลางให้บริการ เพื่อจัดแบ่งงานตามการมอบหมายให้แก่ผู้รับจ้าง รวมถึงขั้นตอนของการจ่ายเงิน การจัดเตรียมแนวทางให้บริการและควบคุมคุณภาพการให้บริการ ทั้งนี้ผู้ว่าจ้างสามารถร้องเรียนการให้บริการต่อผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มได้ต่อเมื่อผลปฏิบัติงานของผู้รับจ้างไม่เป็นไปตามที่กฎระเบียบที่ผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มกำหนดไว้

ข้อเสนอที่เกิดขึ้นในโลกของการทำงานในแพลตฟอร์ม คือ การทำงานที่ทำให้เกิดการว่าจ้างและรับจ้างตามความต้องการของทั้งสองฝ่าย และผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มทำหน้าที่ดูแลระบบและเก็บค่าเช่า ทำให้บริษัทให้ค่าปรึกษาขนาดใหญ่อย่าง McKinsey ไม่พิจารณางานรูปแบบนี้เป็นลูกจ้าง แต่ถือเป็นผู้รับจ้างอิสระ (McKinsey Global Institute, 2016) นับเป็นปัญหาที่ตามมาต่อแรงงาน โดยเฉพาะความเสี่ยงทางสังคม (Social Risks) เนื่องจากขาดกลไกการจัดการ ทั้งวิธีการป้องกันการบรรเทา และการรับมือ แต่แรงงานแพลตฟอร์มถูกจัดให้และบรรจุเป็นหนึ่งในงานที่ไม่มีมาตรฐาน ปรากฏทั้งงานบางเวลา งานชั่วคราว และงานอิสระ โดยพิจารณาตามสภาพการทำงานของผู้รับจ้าง (ILO, 2016b, pp. 18 - 20; 39 - 41; Schmid & Wagner, 2017, pp. 32-33) ขณะเดียวกันรูปแบบของธุรกิจแพลตฟอร์มคล้ายคลึงกับการว่าจ้างเหมาช่วง (Subcontracting) ส่งผลให้แรงงานเผชิญกับความเสี่ยง ไม่มั่นคง และตกอยู่ภายใต้ภัยอันตรายของการทำงานในดิจิทัลแพลตฟอร์ม โดยแบ่งออกเป็นสี่ประการ ดังนี้ (Graham, Hjorth & Lehdonvirta, 2017)

ประการแรก อำนาจการต่อรองถูกปิดกั้นจากกฎหมาย เพราะงานในแพลตฟอร์มไม่กำหนดสถานะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง แต่จัดให้เป็นการว่าจ้างอิสระ ผลที่ตามมาทำให้คนทำงานมีสถานะไม่ชัดเจน โดยอาศัยการช่วงชิงความได้เปรียบ เพื่อให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีต้นทุนต่ำและต้องการแรงงานทักษะต่ำ โดยเฉพาะภูมิศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองทำให้เกิดการขูดรีดเหมือน

ศูนย์กลางและบริวารจากประเทศที่มีรายได้สูงขยายออกไปสู่ประเทศที่มีรายได้ต่ำ ทั้งที่ผู้ลงทุนมีอุปสงค์แรงงานมาก

ประการสอง การกีดกันทางเศรษฐกิจ พบว่ามีการเลือกปฏิบัติทางอาชีพ ไม่เฉพาะมิติทางเพศและชาติพันธุ์ แต่เป็นรูปแบบของงานในตลาดแรงงานเน้น การจ้างงานชั่วคราว มีความแตกต่างจากหนึ่งถึงสามทศวรรษที่ผ่านมาเน้นที่แรงงาน ย้ายถิ่น เพราะเป็นกำลังแรงงานที่จำเป็นสำหรับการลงทุนจากอุตสาหกรรมข้ามชาติ แม้แรงงานแพลตฟอร์มเข้าถึงโอกาสการทำงานมากขึ้น แต่กลับโดดเดี่ยวและไม่ได้รับ งานที่มั่นคง เพราะกรณีที่ผู้ชายทำงานเต็มเวลาและมีภรรยาทำงานบ้าน ก็มีความ เป็นไปได้ที่ภรรยาจะเรียนรู้เพื่อใช้งานแพลตฟอร์มและทำงานบนเว็บไซต์ เช่น เขียน บทความออนไลน์ นำห้องพักให้เช่าระยะสั้น เป็นต้น

ประการสาม แพลตฟอร์มกลายเป็นสื่อกลางให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทาน ไม่เฉพาะแต่ผู้ซื้อและผู้ขาย ไม่เพียงการขยาย เครือข่ายทางตรง และไม่มีภูมิศาสตร์ที่ตั้งชัดเจนอีกต่อไป เพราะแพลตฟอร์ม เกิดขึ้นมาเพื่อกำหนดความสัมพันธ์ใหม่ ทำให้แรงงานอิสระ เช่น นักพัฒนาซอฟต์แวร์ ได้เชื่อมโยงเข้ามาในห่วงโซ่อุปทานและทำงานร่วมกับผู้รับบริการที่เป็นปัจเจกหรือนิติบุคคล โดยเป็นงานที่มีการว่าจ้างระยะสั้น จึงเป็นประโยชน์ต่อการขยายพื้นที่ให้ แรงงานวิชาชีพมีโอกาสการทำงานมากขึ้น และไม่จำกัดว่างาน ต้องตั้งอยู่บนพื้นที่เชิงกายภาพเช่นเดียวกับที่งานรับทำเป็นครั้ง

ประการที่สี่ การพัฒนาทักษะและศักยภาพ กรณีของการว่าจ้างแรงงาน แพลตฟอร์มเพื่อทำงานตามความต้องการหรือให้เสร็จเป็นครั้งนั้น ยากนักที่จะ พิจารณาผู้ให้บริการมีทักษะเฉพาะทางหรือไม่ อันที่จริงงานส่วนใหญ่เป็นงาน ไร้ทักษะ จึงตั้งข้อสงสัยว่าจำเป็นหรือไม่ที่ต้องอาศัยทักษะ ความเชี่ยวชาญ วิชาชีพ และประสบการณ์เป็นหลักเกณฑ์ เว้นแต่งานที่ใช้ทักษะหรือวิชาชีพ ย่อมมีความ คาดหวังของผู้รับบริการต่อชิ้นงานที่ดี แต่แพลตฟอร์มจะเพิ่มมูลค่าบริการอย่างไร ให้แก่ผู้ให้บริการหรือผู้ผลิตรายย่อยในห่วงโซ่อุปทาน จึงเป็นไปได้ยากที่เจ้าของ

แพลตฟอร์มจะมีสถานะเป็นนายจ้าง เพราะเลือกไม่ลงทุนที่ทุนมนุษย์ ไม่รวมแบกรับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการทำงาน และยังพิจารณาว่าไม่ใช่ความสัมพันธ์ของการจ้างงานระยะยาว

โดยสรุปแล้วความสัมพันธ์สามฝ่าย ประกอบด้วย ผู้รับจ้าง ผู้ว่าจ้าง และผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์ม โดยแรงงานแพลตฟอร์มในฐานะผู้รับจ้าง ยังพบว่ามีความคลุมเครือและไม่ชัดเจนให้กำหนดเป็นแรงงานภาคที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ และรูปแบบของการจ้างงานที่ไม่มีมาตรฐานนั้น จัดให้แรงงานเหล่านี้เป็นการทำงานบางเวลา งานชั่วคราว หรืองานอิสระ ถ้าเป็นแนวทางการจัดการในองค์กร นิยมจัดให้เป็นผู้รับจ้างอิสระ (Independent Contractors) และไม่เรียกว่าเป็นผู้ทำงานอิสระ (Self-Employed) สอดคล้องกับที่รายงานแนวโน้มทุนมนุษย์ในปี 2019 ของ Deloitte เรียกแรงงานกลุ่มนี้ว่า ‘กำลังแรงงานทางเลือก’ (Alternative Workforce) (Hatfield & Cuthill, 2019) กล่าวคือ เป็นการว่าจ้างเหมาะสมและจัดจ้างภายนอกเพื่อลดต้นทุนการจัดการภายในองค์กร แต่การเรียกเช่นนี้ส่งผลให้แรงงานแพลตฟอร์มกลายเป็นงานที่ไม่มีมาตรฐานและจัดอยู่ในภาคที่ไม่เป็นทางการ อันที่จริงควรพิจารณาต่อไปในอนาคตของทุนนิยมจะเกิดความยุ่งเหยิงของการจัดประเภทและรูปแบบของงานอย่างไร โดยเฉพาะเทคโนโลยีทำให้งานเปลี่ยนรูปร่างอย่างรวดเร็ว มีงานเก่าหายไปและถูกแทนที่ด้วยงานใหม่ ส่งผลให้แรงงานต้องเผชิญกับเงื่อนไขของการแข่งขันเรื่องทักษะและงานรับผิดชอบโดยปัจเจกบุคคล ผลที่ตามมาคือ กำลังแรงงานโลกจำนวนมากตกอยู่ภายใต้ความเสี่ยงของการทำงานอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดย่อมเป็นแรงงานไร้ทักษะ

บทส่งท้ายและข้อเสนอต่อกำลังแรงงานที่เผชิญความเสี่ยงและภัยอันตรายในงานแพลตฟอร์ม

เมื่อพิจารณาถึงการทำงานที่มีความเสี่ยงของแรงงานแพลตฟอร์มตามรายงานวิจัยหลายฉบับของมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท (Friedrich-Ebert-Stiftung: FES) ไม่ว่าจะเป็น (1) ‘Digital Labour Markets in the Platform Economy: Mapping the political challenges of crowd work and gig work’ (2) ‘Fair Working Conditions for Platform Workers: Possible Regulatory Approaches at the EU Level’ และ (3) เศรษฐกิจแพลตฟอร์มและผลกระทบต่อแรงงานภาคบริการในประเทศไทย พบว่าภาคส่วนที่มีสภาพปัญหาของการทำงานมากที่สุดคือ งานบริการที่รับทำเป็นครั้ง และที่อาศัยแรงงานเป็นผู้ทำงาน ขณะที่ในประเทศไทยมีการศึกษาเน้นที่งานเรียกรถรับส่ง บริการให้เช่าที่พัก และทำความสะดวก ทั้งหมดนี้เป็นบริการระยะสั้นและไม่มีสัญญาการจ้างที่ชัดเจน ทั้งนี้ถือเป็นงานวิจัยชิ้นแรกที่ถูกเบิกในประเด็นนี้ (Schmidt, 2017; Risak, 2018; อรรถณัฐวันชนะสมบัติ และเกรียงศักดิ์ อีระโกวิทขจร, 2561)

หลังจากนี้ แรงงานต้องเผชิญสภาวะของความเสี่ยง ไม่มั่นคง และภัยอันตรายจากเสรีนิยมใหม่ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการทำงาน การจ้างงาน และเกิดอะไรขึ้นก็ตามแต่คาดการณ์ไม่ถึง จนทำให้แรงงานกลายเป็นผู้รับจ้างอิสระ ทั้งที่ไม่ควรให้เกิดเช่นนี้ เนื่องจากกระแสการพัฒนาระหว่างประเทศที่ ILO นำเสนอในปีนั้นคือ การมุ่งสู่งานที่มีคุณค่าโดยให้คนเป็นศูนย์กลาง และส่งเสริมให้เกิดความยุติธรรมทางสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ (ILO, 2019a) จึงมีข้อสังเกตว่าทำอะไรเมื่อธุรกิจเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ขณะที่บทบาทของรัฐก็ผ่อนปรนลง ไม่ว่าจะเป็นแนวทางการจัดการ สถาบัน และกฎหมาย ทั้งนี้เศรษฐกิจทำเป็นครั้ง (Gig Economy) เริ่มขยายตัวมากขึ้นในประเทศกำลังพัฒนา ทำให้เศรษฐกิจไม่เป็นทางการแบบดั้งเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลง และบางงานอาชีพไม่ถูก

ทำให้เป็นทางการ จึงเกิดข้อกังขาว่างานที่มีคุณค่าจะเกิดขึ้นอย่างไร (Stuart, Samman & Hunt, 2018, p. 26)

เมื่อพิจารณาแล้วกลับเห็นว่างานบริการเรียกรถในขณะนี้ขยายตัวมากที่สุด และมีสื่อเผยแพร่หลายช่องทางถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่แล้วเป็นงานไร้ทักษะ หรือกำหนดทักษะการทำงานต่ำ การเปลี่ยนจากงานเต็มเวลาและมีสัญญาจ้าง แรงงานชัดเจน แต่กลับเปลี่ยนมาทำงานโดยใช้แพลตฟอร์มมากขึ้น โดยเกิดประโยชน์ต่อแรงงานเต็มเวลาที่มีการจ้างงานตามมาตรฐานได้ใช้เวลาส่วนตัวเพื่อหารายได้ช่องทางเสริม รวมถึงเยาวชนที่หารายได้เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาก็ได้จริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงการนำเสนอภาพเพียงด้านเดียว เพราะอีกด้านที่เป็นผลเชิงลบ กลับถูกเพิกเฉย ไม่ว่าจะเป็นการทำงานที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมและไม่มีกฎหมาย แรงงานให้การคุ้มครอง โดยเฉพาะแรงงานถูกทำให้มีสถานะเป็นผู้รับจ้างอิสระ จึงกล่าวได้ว่า ‘สถานะของแรงงานแพลตฟอร์มมีความคลุมเครือและไม่ชัดเจนจากการจำกัดความที่หลากหลายตัวแสดง’

ในบัดนี้ แรงงานแพลตฟอร์มถูกจัดให้อยู่ในภาคที่ไม่เป็นทางการ เป็นรูปแบบการทำงานอิสระ ไม่มีนายจ้าง และที่แย่งยิ่งกว่าคือ การจ้างงานตามสัญญา ระยะสั้น เหมือนการว่าจ้างเหมาช่วงในสถานที่ทำงาน แต่แพลตฟอร์มทำให้เกิดการว่าจ้างแทนที่การจ้างงานและเป็นงานตามความต้องการ โดยพิจารณาความต้องการรายครั้งของผู้บริโภคและความสะดวกต่อการเข้าถึงทรัพยากร ขณะที่ผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มไม่ต้องรับผิดชอบใด ๆ ต่อผู้รับจ้าง มีหน้าที่ยังมีค่าเช่าบริการ แพลตฟอร์มที่เรียกเก็บจากการให้บริการ เป็นค่าเช่าในรูปแบบที่แตกต่างจากเดิม ไม่เหมือนกับที่ดินและอาคารตามปัจจัยการผลิตดั้งเดิม ฉะนั้นผู้รับจ้างตามที่เสนอว่าเป็นแรงงาน กลับถูกระบบปฏิบัติการหรือแอปพลิเคชันที่ออกแบบโดยผู้จัดเตรียม ทำให้การบริการตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างให้ผู้ว่าจ้างและผู้รับจ้าง หากมีการบริการผิดพลาดหรือไม่พึงประสงค์ ผู้รับจ้างต้องเป็นตัวแสดงที่รับผิดชอบ มีระบบ

การประเมินผลงานรายครึ่งและมีบทลงโทษโดยผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์ม เช่น การยกเลิกสัญญาในระยะสั้นหรือระยะยาวของผู้ร่วมหุ้นส่วน เป็นต้น

กรณีที่เป็นงานให้บริการเรียกรถ ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่ออาชีพดั้งเดิม อย่างผู้ขับขีรถจักรยานยนต์สาธารณะและผู้ขับรถยนต์แท็กซี่ กลับต้องเผชิญกับการแข่งขันของธุรกิจใหม่ที่ให้บริการเรียกรถผ่านแอปพลิเคชัน ส่งผลให้แรงงานอิสระเหล่านี้จากที่เคยมีรัฐทำหน้าที่ควบคุมโดยมีกรรมการขนส่งทางบกรับผิดชอบหลักในเรื่องของมาตรการทางกฎหมาย แต่กลับถ่ายโอนความเสี่ยงให้นิติบุคคลอื่นทำหน้าที่แทน ผลกระทบนี้ทำให้ในอนาคตเกิดการกลายสภาพสู่แรงงานแพลตฟอร์ม แต่รูปแบบการทำงานก็มีปัญหาเพราะไม่ใช่ลูกจ้าง ส่งผลให้ไม่ได้รับการคุ้มครองและสิทธิประโยชน์ใด ๆ ที่สำคัญต้องพิจารณาปัญหาที่ตามมาไม่เฉพาะความสัมพันธ์สามฝ่ายระหว่างผู้ว่าจ้าง ผู้รับจ้าง และผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์ม แต่ต้องคำนึงว่าแท้จริงแล้ว แพลตฟอร์มเป็นการรวมศูนย์อำนาจแทนที่กระจายอำนาจ การยกเลิกหรือสนับสนุนทุนข้ามชาติหรืออภิสถิธิชนให้ร่วมพัฒนาแพลตฟอร์ม จะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรม และเลือกปฏิบัติต่อแรงงานหรือไม่ นอกจากนี้ เป็นไปได้หรือไม่ว่าการบริการแพลตฟอร์มเหมาะสมเฉพาะเขตเมืองและแหล่งท่องเที่ยว จึงควรคำนึงความสอดคล้องกับผู้บริโภคในรอบนอกเมืองหลวงด้วยหรือไม่

ด้วยเหตุนี้ การมีผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มเป็นผู้ให้บริการบรรจบความต้องการทั้งสองฝ่าย จึงควรตั้งข้อสังเกตต่อว่ามีสถานะเป็นเพียงผู้รับจ้างอิสระหรือไม่ ทั้งที่เป็นปัญหาการตีความที่เกิดขึ้นจากความยืดหยุ่นของตลาดแรงงาน (Labour Market Flexibility) และให้มีแรงงานหลากหลายประเภทตามความต้องการของภาคธุรกิจ โดยถือเป็นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิแรงงานของรูปแบบงานใหม่ในแพลตฟอร์ม อาศัยทั้งกลไกการจัดแบ่งแรงงาน การใช้แรงจูงใจของงานที่อำนวยความสะดวกให้แก่แรงงาน และการใช้ความเป็นอิสระของสัญญาจ้างงาน (Dosen & Graham, 2018) แท้จริงแล้วใช้แนวทางเดียวกันกับการจ้างงานผ่านผู้แทนจัดหางาน (Recruitment Agency) และกำหนดโดยอาศัยพฤติกรรมของ

ผู้ว่าจ้างมาเป็นศูนย์กลาง เดิมทีเป็นนายจ้าง แต่บัดนี้เป็นผู้บริโภค ขณะที่ความรับผิดชอบของผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มก็ลดลง โดยให้ผู้ว่าจ้างและผู้รับจ้างจัดการความสัมพันธ์การจ้างงานระหว่างสองฝ่าย กลายเป็นหนึ่งในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยผู้จัดเตรียมทำหน้าที่เฉพาะลงโทษรูปแบบต่าง ๆ แต่แรงงานที่ทำงานตามวิถีของเศรษฐกิจแบ่งปัน (Sharing Economy) กำหนดให้งานในแพลตฟอร์มเป็นเพียงช่องทางรายได้เสริมและให้เกิดการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อสร้างประโยชน์อื่น แต่ทางปฏิบัติกลับมีการทำงานเต็มเวลา มีหน้าที่ยังมีการซื้อผ่อนรถยนต์เพื่อใช้ประกอบอาชีพ ซึ่งสวนทางจากแนวคิดเศรษฐกิจแบ่งปัน จึงเป็นที่มาว่างานเหล่านี้คือเศรษฐกิจตามความต้องการ (On-Demand Economy) ที่ก่อรูปขึ้นโดยแนวทางปฏิบัติของเสรีนิยมใหม่และผลิดาาากรรมเพื่อควบคุมและสั่งการของเศรษฐกิจแบ่งปัน แต่เพิกเฉยต่อความยืดหยุ่นของงานที่เต็มไปด้วยความเสี่ยงและความไม่มั่นคงของการทำงาน (Cockayne, 2016; Murillo & et al., 2017; Van Doorn, 2017)

ดิจิทัลแพลตฟอร์ม จึงตกย้ำให้ความไม่แน่นอนทางารแผ่ขยายกว้างมากขึ้น และขัดแย้งกับที่ ILO นำเสนอเพื่อให้หุ้นส่วนต่าง ๆ ร่วมขับเคลื่อนให้เกิด ‘การเปลี่ยนผ่านจากภาคที่ไม่เป็นทางการสู่ภาคที่เป็นทางการ’ ขณะเดียวกันผู้เชี่ยวชาญอาศัยข้อเสนองานที่มีความเสี่ยง (Precarious Work) เป็นกรอบทำความเข้าใจปรากฏการณ์นี้ เนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจำเ็นให้พิจารณาโดยมองไกลกว่าการมีรายได้เพิ่มขึ้นและความสมดุลชีวิตการทำงาน แต่ควรพิจารณาสาเหตุใดที่ทำให้แรงงานเปลี่ยนมาทำงานดิจิทัลแพลตฟอร์มมากขึ้น ถ้ามิใช่เพราะระบบทุนนิยมโลกทำให้พลเมืองทุกคนกลายเป็นชนชั้นล่างสุดทางสังคม หรือตามที่ Guy Standing เรียกว่า Precariat โดยส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางที่เป็นช่วงชั้นผู้ทำงานรับเงินเดือนในโลกศตวรรษ 21 ขณะเดียวกันช่วงชั้นแรงงานที่บัดนี้เป็น Core Workers ไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบนี้ได้ แม้แต่ช่วงชั้นผู้เชี่ยวชาญที่เป็นงานเฉพาะทาง นักวิจัยอิสระและผู้ให้คำปรึกษาทางธุรกิจ ล้วนเป็นแรงงานเสี่ยงทั้งสิ้น ทั้งยังพบการ

ว่าจ้างในแพลตฟอร์ม เช่น Upwork ก็เหมาะสมกับงานในช่วงชั้นหลังนี้ บางกรณีเรียกงานนี้ว่า ‘Online Gig Work’ แตกต่างจากงานให้บริการเรียกรถและทำความสะอาดสะอาดที่เป็น Offline Gig Work เพราะอาศัยพื้นที่ทางกายภาพเพื่อทำงานผ่านการรับงานจากแอปพลิเคชัน จึงเห็นได้ว่าข้อเสนอต่อแรงงานไม่ใช่เรียกร้องค่าจ้างสูงขึ้นเหมือนเดิม แต่ภายใต้สภาพเช่นนี้ จึงปรากฏข้อเสนอรายได้พื้นฐานถ้วนหน้า (Universal Basic Income) เพื่อเป็นทางเลือกที่สนับสนุนให้บทบาทรัฐกลับมาทบทวนถึงการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม และพิจารณาการผูกขาดระบบครอบครองกรรมสิทธิ์ต่าง ๆ (Standing, 2018; 2019)

แรงงานแพลตฟอร์มทำให้เกิดความอลหม่านระหว่างการแบ่งภาคที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการตามวาทกรรมที่ตอกย้ำในวาระการพัฒนาระดับโลกมาตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เนื่องจากส่วนใหญ่ล้วนแล้วตกอยู่ภายใต้ความไม่เป็นทางการ (Informality) และถูกกดขี่ขูดรีดจากระบบทุนนิยมอย่างเป็นระบบมาต่อเนื่อง โดยเฉพาะผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนรูปของงานตามระบบเทคโนโลยีในกรณีนี้ตอกย้ำเนื่อง ๆ ว่าแรงงานแพลตฟอร์มไม่ใช่ภาคที่เป็นทางการ หมายความว่าแรงงานกลุ่มนี้ถูกทำให้ไม่เป็นทางการโดยพลัน มีหน้าซ้ำภาคส่วนนี้ขาดการคุ้มครองทางกฎหมาย กฎหมายไม่รองรับให้รวมกลุ่มตามรูปแบบของสหภาพแรงงาน และการคุ้มครองทางสังคมไม่ครอบคลุมตลอดวงจรชีวิต ปัญหาจึงมีความสลับซับซ้อนจนทำให้แรงงานมีความเป็นไปได้ยากต่อการจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการและสร้างอำนาจการต่อรองกับผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์ม แต่อีกด้านต้องมีแนวทางรองรับผู้ประกอบการอาชีพดั้งเดิมที่ได้รับผลกระทบจากงานดิจิทัลแพลตฟอร์ม บ่อยครั้งถูกจัดรวมเป็นแรงงานไม่เป็นทางการ ทั้งที่จริงควรแยกตามกลุ่มอาชีพและคุณลักษณะอื่นของงาน (Behrendt, Nguyen & Rani, 2019; Forde & et al., 2017; Alfes & et al., 2018; Benanav, 2019)

ถัดมายังเป็นปัญหาสืบเนื่องตามมาว่าภาครัฐที่รับผิดชอบด้านการบริหารแรงงานและสวัสดิการสังคมในประเทศไทย จะรองรับพลวัตของงานและการทำงาน

นี้อย่างไรในอนาคต และสามารถดำเนินการป้องกันและรับมืออย่างไร ซึ่งยังไม่พบการกล่าวถึงแนวทางที่ชัดเจนจากกระทรวงแรงงาน และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในเรื่องนี้ เห็นแต่กระทรวงอุตสาหกรรมมีนโยบายเน้นเศรษฐกิจดิจิทัล แต่ไม่กล่าวถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อแรงงาน ทั้งที่เป็นปัญหาที่ประชากรสัดส่วนใหญ่ของประเทศต้องเผชิญร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการคาดการณ์ต่ออนาคตของงานจะเผชิญปัญหาในเวลาอันใกล้ ควรพิจารณาเป็นประเด็นเร่งด่วนของนโยบายและแผนงานในระดับประเทศต่อแรงงานแพลตฟอร์ม ขณะเดียวกันงานอาชีพแบบดั้งเดิมที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนรูปของงาน เช่น ผู้ประกอบอาชีพขับรถยนต์แท็กซี่และจักรยานยนต์สาธารณะ จะทำอย่างไรให้ไม่เกิดความขัดแย้งและสร้างแนวทางที่ตั้งอยู่บนความเป็นธรรม โดยมีตัวอย่างเช่นกรณีการจัดการปัญหานี้ในอินโดนีเซีย ซึ่งมีการเปรียบเทียบให้เห็นว่าบางประเทศก็มีการสนับสนุนให้บริษัทแพลตฟอร์มลงทุนได้ แต่ต้องจ่ายเงินค่าชดเชยให้แก่ผู้ขับขีที่เป็นอาชีพดั้งเดิม การสร้างแพลตฟอร์มกลางที่จัดเตรียมโดยภาครัฐ การกำหนดเงื่อนไขและให้แต่ละฝ่ายมาร่วมกันพิจารณาท้ายสุด (Wijayanto, 2018) ทั้งนี้หนึ่งกลวิธีมีการขยายแนวร่วมทางสังคมให้เกิดการรวมกลุ่มของแรงงานแพลตฟอร์ม จึงต้องแก้ไขให้กฎหมายแรงงานและการจ้างงานมีความสอดคล้องกับลักษณะพิเศษเช่นนี้ เช่น ทำอย่างไรให้ข้อตกลงการจ้างงานเป็นลูกจ้างไม่ใช่ผู้รับจ้างอิสระ เนื่องจากแรงงานแพลตฟอร์มถูกจัดประเภทของการจ้างงานไว้หลากหลาย ทั้งผู้จ้างงานตนเอง ทำงานอิสระ หรือแรงงานทำงานที่บ้าน เป็นต้น (Dockes, 2019)

ผู้เขียนเสนอว่าต้องมีการวิจัยเรื่องนี้อย่างเป็นระบบ และคำนึงถึงผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มโดยตั้งอยู่บนความเป็นธรรม จึงไม่ควรเน้นเฉพาะภาคธุรกิจ แต่เพิกเฉยต่อแรงงานไม่เป็นทางการหรือแรงงานนอกระบบ รวมถึงแรงงานที่จะหลุดออกจากภาคที่เป็นทางการมาสู่ไม่เป็นทางการ ที่สำคัญการจัดให้เป็นแรงงานในภาคที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ โดยควรพิจารณาจากสภาพการทำงาน ลักษณะงานที่ทำ และรูปแบบการว่าจ้าง เนื่องจากความยืดหยุ่นของการจ้างงานโดย

แพลตฟอร์มทำให้เกิดสถานะของงานที่ไร้คุณค่า (Indecent Work) ไม่เพียงเป็นสัญญาณระยะสั้น แต่เป็นการว่าจ้างรายครั้งตามความต้องการ ขณะที่ผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มได้รับส่วนแบ่งจากค่าบริการของผู้ว่าจ้างและผู้รับจ้าง แต่ผู้รับจ้างที่เป็นแรงงานแทบไม่กล่าวถึงในเศรษฐกิจแพลตฟอร์มและเพิกเฉยต่อผลกระทบทางสังคมนั้นแพลตฟอร์มเน้นที่ความสะดวกสบายสอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล แต่ขาดการตระหนักถึงความสัมพันธ์สามฝ่ายตามภาพที่ 1 โดยผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มทำหน้าที่เก็บค่าเช่าบริการ แต่ไม่ทำหน้าที่เป็นนายจ้างและยังกำหนดให้มีสถานะเป็นการว่าจ้างรายครั้ง กลายเป็นปัญหาต่อผู้รับจ้างที่ทำเป็นงานเต็มเวลาเป็นผลจากช่องว่างที่เกิดขึ้นของเศรษฐกิจแบ่งปัน และปัจจุบันไม่เฉพาะการให้บริการส่งคนเท่านั้น แต่ขยายมาถึงการให้บริการส่งอาหาร จึงมีตัวแสดงอื่นที่มาเกี่ยวข้องและไม่กล่าวถึงผู้ประกอบการและร้านค้าอาหารไปไม่ได้

ท้ายนี้เสนอว่าควรกดดันให้ผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มมีแนวทางปฏิบัติตั้งอยู่บนจรรยาบรรณทางธุรกิจ (Ethical Practice) เช่น การเปิดเผยจำนวนผู้สมัครเข้าร่วมทำงานแพลตฟอร์ม ภาพรวมรายได้เฉลี่ยของแรงงาน สัดส่วนค่าเช่าบริการของผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย อุบัติเหตุและความเสี่ยงอื่นที่เกิดขึ้นจากการทำงาน และอื่น ๆ เพราะบัดนี้เกิดปัญหาที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางรายได้และความไม่เป็นธรรมต่อผู้มีส่วนได้เสียอย่างแท้จริง เช่น ขาดอำนาจการต่อรองกับบริษัทผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์ม ไม่มีส่วนร่วมต่อการกำหนดกฎเกณฑ์ รวมถึงสภาพการทำงานที่ไม่ระบุถึงความสัมพันธ์การจ้างงานของงานเต็มเวลาหรืองานบางเวลา ส่งผลให้ไม่ได้รับการคุ้มครองแรงงานและสิทธิประโยชน์อื่นตามกฎหมาย ด้วยเหตุนี้เศรษฐกิจแบ่งปันจึงเป็นภัยอันตรายอย่างยิ่งและทำให้ผู้มีส่วนได้เสียฝ่ายหนึ่งได้รับชัยชนะแทนที่จะคำนึงว่าทุกฝ่ายจะอยู่ร่วมกันได้ แท้จริงแล้วจึงไม่ได้แตกต่างจากธุรกิจดั้งเดิมและอาศัยความคิดเสรีภาพมาออกแบบธุรกิจ ขณะที่ประโยชน์กลับให้ผู้จัดเตรียมแพลตฟอร์มกำหนดค่าจ้างและสิทธิประโยชน์ได้ตามรูปแบบของงานว่าจ้างรายครั้งตามความต้องการ (Ahsan, 2018; Gonzalez-Padron, 2017)

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎา ชีระโกศลพงศ์. (2562ก). เอกสารประกอบการบรรยายพิเศษในหัวข้อ ‘รูปแบบของการทำงานใหม่ในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม’ ในรายวิชาการบริหารทรัพยากรมนุษย์และคุณภาพชีวิตการทำงาน เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2562 เวลา 09.30-12.00 น. ณ ห้องบรรยาย 309 คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้นที่ <https://www.academia.edu/38998755>
- _____. (2562ข). กรณีศึกษาการทำงานของเยาวชนโดยแอปพลิเคชันเรียกรถและบริการส่งอาหาร: ข้อเสนอเพื่อทบทวนนโยบายแรงงานและภารกิจของกระทรวงแรงงาน. รายงานการศึกษาในรายวิชาการศึกษาดูงานด้านนโยบายสาธารณะ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. <https://www.academia.edu/41093040>
- อรรถกณัฐ วันทนะสมบัติ และ เกรียงศักดิ์ ชีระโกวิทจกร. (2561). เศรษฐกิจแพลตฟอร์ม และผลกระทบต่อแรงงานภาคบริการในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันแรงงานและเศรษฐกิจที่เป็นธรรม (JELI) และมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท (FES).
- Ahsan, M. (2018). Entrepreneurship and Ethics in the Sharing Economy: A Critical Perspective. *Journal of Business Ethics*, 1-15. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-018-3975-2>
- Alcock. (1971). *History of the International Labour Organization*. London: Macmillan.
- Alfers, L., Lund, F. & Moussie, R. (2018). Informal Workers and the Future of Work: A Defense of Work-Related Social Protection. *WIEGO Resource Document No. 37*. Retrieved from <http://www.wiego>

.org/sites/default/files/publications/files/Alfers_Informal_Workers_Social_Protection_WIEGO_WP37.pdf

Arnold, D., & Bongiovi, J. R. (2013). Precarious, Informalizing, and Flexible Work: Transforming Concepts and Understandings. *American Behavioral Scientist*, 57(3), pp. 289 - 308.

Behrendt, C., Nguyen, Q. A., & Rani, U. (2019). Social Protection Systems and the Future of Work: Ensuring Social Security for Digital Platform Workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17 - 41.

Benanav, A. (2019). The Origins of Informality: The ILO at the Limit of the Concept of Unemployment. *Journal of Global History*, 14(1), pp. 107 - 125.

Burgess, J., Connell, J., & Winterton, J. (2013). *Vulnerable Workers, Precarious Work and The Role of Trade Unions and HRM*, 24(2), pp. 4083 - 4093.

Carre, F. (2013). Nonstandard Work. In V. Smith (ed.), *Sociology of Work: An Encyclopedia* (pp. 631 - 634). London: SAGE.

Chen, M. A. (2016a). The Informal Economy: Recent Trends, Future Directions, New Solutions. *Journal of Environmental and Occupational Health Policy*, 26(2), pp. 155 - 172.

_____. (2016b). Informal Employment: Theory and Reality. In S. Edgell, H. Gottfried & E. Granter (eds.), *The SAGE Handbook of the Sociology of Work and Employment* (pp. 407-427). Los Angeles: SAGE.

- Cockayne, D. G. (2016). Sharing and Neoliberal Discourse: The Economic Function of Sharing in the Digital On-Demand Economy. *Geoforum*, 77, pp. 73 - 82.
- Crouch, C. (2019). *Will the Gig Economy Prevail?*. Cambridge: Polity.
- De Stefano, V., & Aloisi, A. (2018). *European Legal Framework for 'Digital Labour Platforms'*. European Commission, Luxembourg.
- Dockès, E. (2019). New trade union strategies for new forms of employment. *European Labour Law Journal*, 10(3), pp. 219 - 228.
- Dosen, I., & Graham, M. (2018). Labour rights in the gig economy: an explainer. *Victorian Parliamentary Library & Information Service*. Retrieved from <https://www.voced.edu.au/content/ngv:80071>
- Forde, C. & et al. (2017). The social protection of workers in the platform economy. *European Parliament Think Tank*. Retrieved from [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614184/IPOL_STU\(2017\)614184_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614184/IPOL_STU(2017)614184_EN.pdf)
- Fredman, S. (2006). Precarious Norms for Precarious Workers. In J. Fudge & R. Owens (eds.), *Precarious Work, Women, and the New Economy* (pp. 177 - 200). Oxford: Hart.
- Giaconia, C. & Terzo, G. (2018). *How the gig economy is shaping the labour market: Its effects on the Welfare State*. Retrieved from https://seville2019.econworld.org/papers/Giaconia_Terzo_How.pdf

- Gonzalez-Padron, T. L. (2017). Ethics in the sharing economy: Creating a legitimate marketing channel. *Journal of Marketing Channels*, 24(1-2), pp. 84 - 96.
- Graham, M., Hjorth, I., & Lehdonvirta, V. (2017). *Digital Labour and Development: Impacts of Global Digital Labour Platforms and the Gig Economy on Worker Livelihoods*. Transfer: European Review of Labour and Research, 23(2), 135-162.
- Hagiu, A., & Wright, J. (2011). *Multi-sided platforms*. Harvard Business School. Retrieved from <https://web.archive.org/web/201111112093216/http://www.hbs.edu/research/pdf/12-024.pdf>
- Hatfield, S. & Cuthill, S. (2019). The Alternative Workforce: It's Now Mainstream. In *2019 Global Human Capital Trends* (pp. 21 - 26). Deloitte. Retrieved from https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/us/articles/5136_HC-Trends-2019/DI_HC-Trends-2019.pdf
- Harrod, J. (1987). *Power, Production, and The Unprotected Worker*. New York: Columbia University Press.
- Harrod, J. (2014). Patterns of Power Relations: Sabotage, Organization, Conformity and Adjustment. *Global Labour Journal*, 5(2), pp. 134 - 152.
- Hart, K. (1973). Informal income opportunities and urban employment in Ghana. *The journal of modern African Studies*, 11(1), pp. 61 - 89.
- Hart, K. (1985). The informal economy. *Cambridge Anthropology*, pp. 54 - 58.

- Herod, A. (2018). *Labor - Resource Series*. Cambridge: Polity.
- Herod, A. & Lambert R. (2016). Neoliberalism, Precarious Work and Remarking the Geography of Global Capitalism. In R. Lambert & A. Herod (eds.), *Neoliberal Capitalism and Precarious Work: Ethnographies of Accommodation and Resistance* (pp. 1 - 35). Cheltenham: Edward Elgar.
- Hewison, K., & Tularak, W. (2013). Thailand and precarious work: An assessment. *American Behavioral Scientist*, 57(4), pp. 444 - 467.
- Hewison, K. (2016). Precarious Work. In S. Edgell, H. Gottfried & E. Granter (eds.) *The SAGE Handbook of the Sociology of Work and Employment* (pp. 428 - 443). London: SAGE.
- ILO. (1972). *Employment, Incomes and Equality: A Strategy for Increasing Productive Employment in Kenya*. Geneva: ILO.
- ILO. (2012). *From Precarious Work to Decent Work: Outcome Document to the Workers' Symposium on Policies and Regulations to combat Precarious Employment*. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_dialogue/@actrav/documents/meetingdocument/wcms_179787.pdf
- ILO. (2014). *Transitioning from the Informal to the Formal Economy*. Geneva: ILO.
- ILO. (2016a). *Decent Work in Global Supply Chains*. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/relconf/documents/meetingdocument/wcms_468097.pdf
- ILO. (2016b). *Non-standard Employment Around the World: Understanding Challenges, Shaping Prospects*. Geneva: ILO.

- ILO. (2018a). *Informality and Non-Standard Forms of Employment* (Prepared for the G20 Employment Working Group meeting 20-22 February 2018, Buenos Aires). Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/inst/documents/publication/wcms_646040.pdf
- ILO. (2018b). *Innovative Approaches for Ensuring Universal Social Protection for the Future of Work*. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/cabinet/documents/publication/wcms_629864.pdf
- ILO. (2018c). *Digital Labour Platforms and the Future of Work: Towards Decent Work in the Online World*. Geneva: ILO.
- ILO. (2019a). *Work for a Brighter Future. Global Commission of the Future of Work*. Geneva: ILO.
- ILO. (2019b). *ILO Centenary Declaration for the Future of Work*. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/relconf/documents/meetingdocument/wcms_711674.pdf
- Kalleberg, A. L. (2000). Nonstandard employment relations: Part-time, temporary and contract work. *Annual review of sociology*, 26(1), pp. 341 - 365.
- Kalleberg, A. L. (2009). Precarious Work, Insecure Workers: Employment Relations in Transition. *American Sociological Review*, 74(1), pp. 1 - 22.

- Kalleberg, A. L. (2012). Job Quality and Precarious Work: Clarifications, Controversies, and Challenges. *Work and Occupations*, 39(4), pp. 427 - 448.
- Kalleberg, A. L. (2013). Globalization and Precarious Work. *Contemporary Sociology: A Journal of Reviews*, 42(5), pp. 700 - 706.
- Kalleberg, A. L., & Hewison, K. (2013). Precarious Work and the Challenge for Asia. *American Behavioral Scientist*, 57(3), pp. 271 - 288.
- McKinsey Global Institute. (2016). *Independent Work: Choice, Necessity, and the Gig Economy*. Retrieved from <https://www.scribd.com/document/339973839/Independent-Work-Choice-necessity-and-the-gig-economy-Full-report-pdf>
- Milkman, R. (2018). The Senior Precariat. *In New Labor Forum*, 27 (1), pp. 44 - 52.
- Murillo, D., Buckland, H., & Val, E. (2017). When the Sharing Economy Becomes Neoliberalism on Steroids: Unravelling the Controversies. *Technological Forecasting and Social Change*, 125, pp. 66 - 76.
- Risak, M. (2018). Fair Working Conditions for Platform Workers: Possible Regulatory Approaches at the EU Level. *Friedrich Ebert Stiftung*, Retrieved from <https://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/14055.pdf>
- Rodgers, G. (1989). Precarious Work in Western Europe: The State of the Debate. In G. Rodgers & J. Rodgers (eds.), *Precarious Jobs in Labour Market Regulation: The Growth of Atypical Employment in Western Europe* (pp. 1 - 16). Geneva: International Institute for Labour Studies.

- Rogan, M., Roever, S., Chen, M. A., & Carré, F. (2017). Informal employment in the global south: Globalization, production relations, and “precarity”. In A. Kalleberg & S. Vallas (eds.), *Precarious Work* (pp. 307 - 333). Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Ross, A. (2008). The New Geography of Work: Power to the Precarious?. *Theory, Culture & Society*, 25(7-8), pp. 31 - 49.
- Savage, M., Devine, F., Cunningham, N., Taylor, M., Li, Y., Hjellbrekke, J., Le Roux, B., Friedman, S. & Miles, A. (2013). A new model of social class? Findings from the BBC’s Great British Class Survey experiment. *Sociology*, 47(2), pp. 219 - 250.
- Schmid, G. & Wagner, J. (2017). *Managing Social Risks of Non-Standard Employment in Europe*. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_protect/protrav/travail/documents/publication/wcms_584686.pdf
- Schmidt, F. A. (2017). Digital Labour Markets in the Platform Economy: Mapping the Political Challenges of Crowd Work and Gig Work. *Friedrich Ebert Stiftung*. Retrieved from <https://library.fes.de/pdf-files/wiso/13164.pdf>
- Scott, J. (ed.), (2014). *A Dictionary of Sociology* (4th Ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Siegmann, K. A., & Schiphorst, F. (2016). Understanding the Globalizing precariat: From Informal Sector to Precarious Work. *Progress in Development Studies*, 16(2), pp. 111 - 123.

- Sriram, S., Manchanda, P., Bravo, M. E., Chu, J., Ma, L., Song, M., Shriver, S. & Subramanian, U. (2015). Platforms: A Multiplicity of Research Opportunities. *Marketing Letters*, 26(2), pp. 141 - 152.
- Standing, G. (2010). *Work after Globalization: Building Occupational Citizenship*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Standing, G. (2012). The Precariat: from Denizens to Citizens?. *Polity*, 44(4), pp. 588 - 608.
- Standing, G. (2014a). The Precariat. *Contexts*, 13(4), pp. 10 - 12.
- Standing, G. (2014b). Understanding the Precariat through Labour and Work. *Development and Change*, 45(5), pp. 963 - 980.
- Standing, G. (2015). The precariat and class struggle. *RCCS Annual Review*. Retrieved from <https://journals.openedition.org/rccsar/585>
- Standing, G. (2018). *The Precariat: Today's Transformative Class?*. Retrieved from <https://greattransition.org/images/Standing-The-Precariat.pdf>
- Standing, G. (2019). *Plunder of the Commons: A Manifesto for Sharing Public Wealth*. London: Biteback Publishing.
- Stuart, E., Samman, E., & Hunt, A. (2018). *Informal is the New Normal. Improving the Lives of Workers at Risk of Being Left Behind*. Retrieved from <http://www.handinhandinternational.org/wp-content/uploads/2017/03/11993.pdf>
- Vallas, S., & Prener, C. (2012). Dualism, job polarization, and the social construction of precarious work. *Work and Occupations*, 39(4), pp. 331 - 353.

- Van Doorn, N. (2017). Platform Labor: On the Gendered and Racialized Exploitation of Low-income Service Work in the ‘On-Demand Economy. *Information, Communication & Society*, 20(6), pp. 898 - 914.
- Vosko, L. F. (2002). Decent Work the Shifting Role of the ILO and the Struggle for Global Social Justice. *Global Social Policy*, 2(1), pp. 19 - 46.
- Wijayanto, I., Sasami, I., Nugroho, R., & Suharto, D. (2018, August). 34. Conflict Resolution of Online Transportation VS Conventional Transportation. In *5th International Conference on Social and Political Sciences (IcoSaPS 2018)*. Atlantis Press. Retrieved from <https://download.atlantispress.com/article/25904118.pdf>
- Wilson, S., & Ebert, N. (2013). Precarious work: Economic, Sociological and Political Perspectives. *The Economic and Labour Relations Review*, 24(3), pp. 263 - 278.

แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิ การถือครองที่ดินในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ภาคตะวันออก

The Ways to Reduce Land Rights Inequality
in the Eastern Economic Corridor

กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์*

(Kittipong Pearnpitak)

ได้รับบทความ: 4 ธันวาคม 2562

ปรับปรุงแก้ไข: 26 มกราคม 2563

ตอบรับตีพิมพ์: 30 มกราคม 2563

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางลดความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการถือครองที่ดินในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก โดยเริ่มจากอธิบายแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการกระจายสิทธิการถือครองที่ดินเพื่อนำไปสู่การค้นหาคความเหลื่อมล้ำที่ถูกตีกรอบไปในทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และด้วยการร่างกฎหมายเฉพาะพื้นที่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นจึงหยิบยกข้อถกเถียงมาวิเคราะห์เพื่อสร้างความชัดเจน พร้อมทั้งได้กำหนดแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำออกเป็น (1) เข้าใจรากเหง้าของความเหลื่อมล้ำด้วยตนเอง โดยประชาชนจะต้องรู้จักตนเอง รู้จักรวมกลุ่ม และรู้จักสถานการณ์ และ (2) ขยายความเป็นชุมชน เพิ่มการกระจายด้วยกลไกรัฐ โดยรัฐจะต้องกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ร่วมกับการเพิ่มเงื่อนไขการถือครอง

* นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะและการจัดการภาครัฐ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล Email: benzfighttor@gmail.com

ที่ดิน เพิ่มโอกาสการเช่าที่ดิน และเพิ่มช่องทางการแลกเปลี่ยนทรัพยากร โดยกระบวนการทั้งหมดนี้จะเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ความเหลื่อมล้ำ, สิทธิการถือครองที่ดิน, เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก, การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Abstract

This article aims to find ways to reduce the disparity of land rights in the Eastern Economic Corridor. Start by explaining the basic concept about the distribution of land holdings in order to find the disparity was eliminated in the economic development of the country. And with the drafting of specific laws in the area, people are allowed to express their opinions and therefore raise the arguments for analysis to make it clear. As well as formulating ways to reduce inequality into (1) understanding the root causes of inequality by oneself in which people must know themselves, known as a group, and know the situation and (2) Expanding community, Increase distribution with state mechanisms. The state must stimulate the community to be alert to the spatial change together with the increase of land conditions, increase the opportunity to rent land, and increasing resources for exchanging resources. All these processes will go in the direction that corresponds to sustainable development.

Keywords: Inequality, Land Rights, Eastern Economic Corridor, Sustainable Development

บทนำ

ความเป็นพลวัตของสังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่ผู้รื้อดเอากระแสของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) มาเป็นเป้าหมายเอาไว้ว่า ประเทศจะต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันได้ โดยไม่เป็นการลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นต่อไป (WCED, 1987, p. 43) ดังนั้น กรอบของการพัฒนาจึงอยู่ภายใต้เงื่อนไขของความท้าทายระหว่างการส่งต่อองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งโดยไม่มีรอยต่อ แต่กระนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยกลับเป็นเหมือนเส้นแบ่งระหว่างคนมีและคนไม่มี หรือความแตกต่างทางชนชั้น (Classes) ที่พยายามแยกสิทธิการเข้าถึงทางด้านโอกาสทั้งในเรื่องของการรับบริการสาธารณะ ความยุติธรรม เด็กเยาวชนคนพิการ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้ห่างออกไป ภาพสะท้อนเหล่านี้ได้ตอกย้ำการคงอยู่ของสิทธิความเท่าเทียมและความเสมอภาคทางสังคมว่ามีอยู่จริงหรือไม่ และความเหลื่อมล้ำที่ถูกแพร่กระจายไปในสังคมไทยจะมีจุดจบลงเมื่อใด

หากลองมองย้อนกลับไปในอดีตต้นตอของความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยมีอยู่ด้วยกันหลายสาเหตุ แต่หนึ่งในปัญหาที่เห็นได้อย่างชัดเจนนั้นคือ การถือครองที่ดิน (Land Ownership) ที่ไม่เป็นธรรม ถึงแม้ว่าในปัจจุบันคำเรียกระบบศักดินา (Feudal System) เพื่อระบุฐานะทางสังคมจะหมดไป แต่สังคมไทยยังคงหลงเหลือรูปแบบของระบบกึ่งศักดินากึ่งเมืองไว้ โดยรัฐจะต้องมีหน้าที่ในการบรรเทาความขัดแย้งด้วยการลดช่องว่างระหว่างชนชั้นเพื่อสร้างความสมดุลในการพัฒนา เศรษฐกิจแทนการตกเป็นเครื่องมือของชนชั้นนายทุน ปัจจุบันการต่อสู้เรื่องที่ดินในสังคมประชาธิปไตยจะเป็นไปในลักษณะของกระบวนการออกกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการที่ดินเป็นหลัก (วิวัฒน์ อริยะวิริยานันท์, พุทธกาล รัชธร, และดิลกวิทย์รัตน์, 2552, น. 3) ซึ่งหากพิจารณาในประเด็นของความเหลื่อมล้ำจะพบว่าที่ดินที่มีเอกสารสิทธิส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่กับคนส่วนน้อยในสังคม โดยกลุ่ม

ผู้ถือครองที่ดินมากที่สุดร้อยละ 20 มีสัดส่วนการถือครองที่ดินมากกว่ากลุ่มผู้ถือครองที่ดินน้อยที่สุด คิดเป็น 325.7 เท่า และมีสัดส่วนพื้นที่ถือครองที่ดินสูงถึงร้อยละ 79.9 ของพื้นที่ทั้งหมด ในขณะที่กลุ่มผู้ถือครองที่ดินน้อยที่สุด มีสัดส่วนพื้นที่ถือครองที่ดินเพียงร้อยละ 0.3 ของพื้นที่ทั้งหมดเท่านั้น (อติวิญญ์ แสงสุวรรณ, 2558, น. 2) ความเหลื่อมล้ำด้านการถือครองที่ดินนี้ได้ส่งผลกระทบต่อพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวมของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) ได้แก่ พื้นที่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ซึ่งได้มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างสูงสุดเพื่อรองรับโครงการสำคัญของรัฐและการขยายตัวของอุตสาหกรรม

ในพื้นที่ EEC ถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การลงทุนเพื่อรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเตรียมความพร้อมทางด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ต้องอิงกับการเปลี่ยนแปลงสิทธิการถือครองที่ดิน ถึงแม้ในมิติหนึ่งของการพัฒนาจะมีความเป็นไปได้ว่า เมื่อความเจริญเข้าสู่พื้นที่ผลลัพธ์ของการเติบโตทางเศรษฐกิจจะบ่งชี้ถึงความสัมพันธ์เชิงลบกับความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มสูงขึ้น (Bouincha & Karim, 2018, p. 242) แต่ในมุมมองของรัฐกลับไม่เป็นเช่นนั้น รัฐได้พยายามจัดสรรผลประโยชน์ในที่ดินอย่างเป็นธรรมตามมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับประโยชน์สูงสุด โดยได้มีการจัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในช่วง 20 ปี (2561 - 2580) ทั้งหมด 7 พื้นที่ อันได้แก่ พื้นที่สำหรับกิจการพิเศษ พื้นที่สำหรับอุตสาหกรรมเป้าหมายพิเศษ โครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ พื้นที่พัฒนาเมืองใหม่ พื้นที่ศูนย์กลางโลจิสติกส์ แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ และพื้นที่เกษตร แหล่งน้ำ สถานีไฟฟ้า ประปาและอื่น ๆ (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, 2561, น. 1 - 5) จริงอยู่ที่ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 ได้ให้เหตุผลและความจำเป็นอย่างชัดเจนว่า จะพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออกอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับหลักการ

พัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการส่งเสริมการประกอบพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง แต่ภายใต้การบังคับใช้กฎหมายได้ก่อให้เกิดข้อถกเถียงมากมายเกี่ยวกับประเด็นความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการถือครองที่ดิน ในลักษณะของการเช่า เช่าช่วง ให้เช่าหรือให้เช่าช่วง รวมถึงการให้สิทธิประโยชน์แก่นักลงทุนเพื่อดึงดูดแหล่งทุนขนาดใหญ่เข้ามาในพื้นที่ ซึ่งต้องแลกกับการสูญเสียพื้นที่ทางการเกษตร วิถีชีวิต วัฒนธรรมและอื่น ๆ ตามแต่ที่รัฐต้องการ

ด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น บทความนี้จึงมุ่งเสนอความจริงเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการถือครองที่ดินในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก โดยพิจารณาตามกรอบของกฎหมายร่วมกับข้อโต้แย้งของสังคมที่เป็นเหมือนเสียงสะท้อนให้ภาครัฐทราบถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นตามมา เนื่องจากจำเป็นต้องตอบคำถามให้ได้ว่า ประเทศ ประชาชน หรือนักลงทุนใครกันที่ได้รับประโยชน์จากการกระทำของรัฐในครั้งนี้น่ามากกว่ากัน และหากในกรณีที่ประชาชนเป็นผู้เสียผลประโยชน์จะมีวิธีการใดบ้างที่จะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำในสิทธิการถือครองที่ดินเพื่อให้เกิดการจัดสรรผลประโยชน์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน

แนวคิดการกระจายสิทธิการถือครองที่ดิน

หากมองย้อนกลับไปในอดีตการถือครองที่ดินยังไม่ได้ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจนเหมือนดังเช่นในปัจจุบัน มีเพียงการอพยพโยกย้ายไปหาที่ดินแหล่งใหม่เพื่อใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกร่วมกันเท่านั้น แต่เมื่อมนุษย์มีการรวมกลุ่มและก่อตัวเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น การระบุสิทธิในที่ดินส่วนบุคคลจึงเป็นสิ่งที่รัฐพึงกระทำ เนื่องจากที่ดินเป็นพื้นฐานของการก่อร่างเศรษฐกิจของประเทศ และมีหลายทฤษฎีที่เชื่อมโยงความไม่เท่าเทียมกันทางที่ดินกับมิติต่าง ๆ ของการพัฒนาเศรษฐกิจ แม้ว่าการกระจายที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยให้สังคมเปลี่ยนจากความยากจนไปสู่เศรษฐกิจที่พัฒนาได้ โดยอาจใช้ศักยภาพของมนุษย์ หรือความเป็นทุนมนุษย์

(Human Capital) ในแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในทรัพย์สิน ความไม่เท่าเทียม เศรษฐกิจและการเมืองซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ก็ตาม (Azadi & Vanhaute, 2019, pp. 1 - 15) แต่ในบริบทของพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันในเชิง เป้าหมายของการพัฒนาเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาถึงรูปแบบการกระจายสิทธิ การถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรม

ในบทความนี้จึงใช้คำว่า สิทธิการถือครองที่ดิน (Land Right) ใน ความหมายเดียวกันกับ “สิทธิในที่ดิน” ตามประมวลกฎหมายที่ดินมาตรา 1 วรรค สาม ที่ให้ความหมายว่า กรรมสิทธิ์ รวมถึงสิทธิครอบครองด้วย (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 71 ตอนที่ 78 ฉบับพิเศษ, น. 1, 30 พฤศจิกายน 2497) ภายใต้แนวคิด การกระจายสิทธิการถือครองที่ดิน (Land Redistribution) กฎหมายถือเป็นเครื่อง ค้ำยันตามความหมายในการอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ดีที่สุด เนื่องจากเป็น กฎ ระเบียบและข้อบังคับที่ออกโดยอำนาจรัฐที่ถูกนำไปใช้ในการบริหารประเทศ และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐ

การถือครองที่ดินมีความเกี่ยวข้องกับสังคมในหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับปัญหาความยากจนในทรัพย์สิน หรือสามารถกล่าวได้ว่า ที่ดิน คือ โอกาส (Land is an opportunity) ในการเข้าถึงประโยชน์ทางสังคมที่กว้างขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่ การปลูกสร้างเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยตามปัจจัยสี่เท่านั้น แต่ยังเป็นหนึ่งในปัจจัย การผลิต (Factors of Production) ที่สำคัญในการส่งต่อทรัพย์สินจากรุ่นสู่รุ่น ได้อีกด้วย นั่นหมายความว่า หากบรรพบุรุษมีที่ดินเป็นทรัพย์สินย่อมเป็นหลักประกัน ทางด้านโอกาสสำหรับคนรุ่นต่อไป การถือครองที่ดินที่มากหรือน้อยจึงเป็นเหมือน ตราซังที่คอยกำหนดความเหลื่อมล้ำที่มีมาตั้งแต่แรกเกิดขึ้นถึงสิ้นอายุขัยของบุคคล ๑ หนึ่งได้ เมื่อความเหลื่อมล้ำเป็นสิ่งที่มาติดตัวตั้งแต่เกิด กลไกหนึ่งของรัฐที่จะ สามารถช่วยบรรเทาได้เป็นอย่างดีนั้นคือ การปฏิรูปที่ดิน (Land Reforms) ด้วยการ เปลี่ยนแปลงข้อขัดแย้งที่มีอยู่เดิมและพยายามจัดระเบียบทางสังคมเพื่อลดบทบาท ของอำนาจการถือครองที่ดินที่จากนายทุน ในทางเศรษฐศาสตร์การปฏิรูปที่ดิน

มีอยู่ด้วยกัน 2 วิธี ได้แก่ (1) รวบรวมและสะสมทุนในระบบเศรษฐกิจเพื่อกระจาย และ (2) การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์แจกจ่ายเพื่อสร้างโอกาสทางรายได้ในระบบ เศรษฐกิจ ความท้าทายเหล่านี้ตกอยู่กับภารกิจของรัฐที่ต้องเข้าแทรกแซงกลุ่ม นายทุนลูกเก่าและป้องกันคลื่นนายทุนลูกใหม่ ทั้งนี้ การปฏิรูปที่ดินเพื่อนำไปสู่การ กระจายสิทธิการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมจึงเป็นเหมือนอาวุธในการขจัดวงจร อุบาทว์ (Vicious Circle) ในสังคมให้หมดสิ้นไป (Sharma & Jha, 2018, pp. 1 - 4) พร้อมทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมด้วยการวางรากฐานภายใต้กรอบของกฎหมาย เพื่อลดความเหลื่อมล้ำที่กำลังจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต

ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการถือครองที่ดินในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ภาคตะวันออก

ปัญหาความเหลื่อมล้ำเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศมาอย่างยาวนาน เปรียบเสมือนตะกอนก้นแก้วที่รอเวลาให้น้ำขุ่น แม้จะเติมน้ำสะอาดไปสักเท่าใด ตะกอนก็ยังไม่หมดไปจากประเทศ เมื่อตะกอนเป็นเหมือนความเหลื่อมล้ำของสังคม จุดที่น้ำขุ่นมากที่สุดภายในแก้วคงหนีไม่พ้นพื้นที่พิเศษที่รัฐคอยประคบประหงมด้วย การเอื้อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ หากมองในมิติของการเปลี่ยนผ่านจากกลไก ของรัฐ กลุ่มคนที่ถูกทอดทิ้งและขาดสิทธิในการเรียกร้องตามระบอบประชาธิปไตย จะถูกมองเป็นพลเมืองชั้นสอง (Second-Class Citizen) และด้วยความเป็น องค์กรของพื้นที่ที่จะยังเป็นการตอกย้ำความเหลื่อมล้ำให้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

หากกล่าวถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการถือครองที่ดินในภาพรวม ของประเทศ พบว่า ที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในมือคนส่วนน้อยมานับตั้งแต่อดีต โดยมี จุดเปลี่ยนมาตั้งแต่สมัยของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ได้มีการออก กฎหมายพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2520 และพระราชบัญญัติ นิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 ที่เอื้อให้ต่างประเทศเข้ามาลงทุนและ ครอบครองที่ดินในสัดส่วนลงทุนที่สูงถึงร้อยละ 50 ของการลงทุนทั้งหมด ข้าแล้ว

ยังออกกฎหมายเกี่ยวกับการถือครองที่ดินและการเช่าอสังหาริมทรัพย์เพื่อการพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม (สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558, น. 3) ต่อมายุคสมัยของรัฐบาลชวน หลีกภัย ได้มีการออกกฎหมายอีกหลายฉบับเกี่ยวกับการให้สิทธิการถือครองที่ดินแก่ชาวต่างชาติ เช่น พระราชบัญญัติการเช่าอสังหาริมทรัพย์เพื่อพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม พ.ศ. 2542 โดยเฉพาะมาตรา 4 วรรคสอง บัญญัติว่า เมื่อครบกำหนดระยะเวลาการเช่าแล้ว ผู้เช่าและผู้ให้เช่าอาจตกลงกันต่อระยะเวลาการเช่าออกไปอีกได้มีกำหนดไม่เกินห้าสิบปีนับแต่วันที่ตกลงกัน (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 39 ก, น. 10, 18 พฤษภาคม 2542) พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 โดยเฉพาะมาตรา 8 (3) บัญญัติว่า ห้ามมิให้คนต่างด้าวประกอบธุรกิจที่คนไทยยังไม่มีความพร้อมที่จะแข่งขันในการประกอบกิจการกับคนต่างด้าว ตามที่กำหนดไว้ในบัญชีสาม (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 123 ก, น. 3, 4 ธันวาคม 2542) เป็นต้น แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2562 กระทรวงพาณิชย์ได้ทำการปรับปรุงบัญชีแนบท้ายเพื่อปลดล็อกข้อจำกัดการลงทุน และเป็น การอำนวยความสะดวกในการประกอบธุรกิจ (Ease of doing business) ภายใต้อแพ็คเกจเร่งรัดการลงทุน หรือ Thailand Plus Package ใน 3 ธุรกิจ ได้แก่ (1) ธุรกิจบริการให้กู้ยืมเงินแก่บริษัทในเครือในกลุ่ม (2) ธุรกิจบริการให้เช่าพื้นที่อาคาร พร้อมสาธารณูปโภคให้แก่บริษัทในเครือในกลุ่ม และ (3) ธุรกิจบริการให้คำปรึกษาแก่บริษัทในเครือในกลุ่ม เพราะมองว่าธุรกิจเหล่านี้ไม่ได้เชื่อมโยงกับวิชาชีพโดยตรง แต่อย่างไรก็ตามการให้สิทธิในการลงทุนแก่ชาวต่างชาติที่เพิ่มมากขึ้นนี้แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยอมสูญเสียสิทธิในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกให้กับชาวต่างชาติ ซึ่งคล้ายกับสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) เมื่อปี พ.ศ. 2398 ในการเปิดการค้าเสรีกับต่างประเทศในสยาม แต่ในครั้งนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการลงทุนเท่านั้น

ด้วยกฎหมายที่ถูกกำหนดมาเพื่อเอื้อต่อการลงทุน ประกอบกับความต้องการของชาวต่างชาติในการกว้านหาที่ดินเพื่อประกอบธุรกิจ จึงมีความพยายาม

ใช้ช่องโหว่ของกฎหมายด้วยการสร้างข้อตกลงร่วมกันกับคนไทยซื้อที่ดินเกินกว่าที่กฎหมายอนุญาตให้ชาวต่างชาติครอบครองได้ โดยให้คนไทยเป็นตัวแทนถือหลักทรัพย์ (Nominee) ซึ่งแทนที่กฎหมายจะมีไว้สำหรับรักษาสันติระหว่างเงินลงทุนจากต่างประเทศ แต่กลับถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเหลื่อมล้ำทางสังคมให้เพิ่มสูงขึ้น และเป็นผลทำให้คนไทยมีโอกาสถือครองที่ดินได้น้อยลง (มาลินี คงริน, 2558, น. 1 - 5) ข้าแล้วการกระทำเช่นนี้ อาจเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา 23 วรรคสามหรือไม่ ตามข้อความที่ระบุว่า หนังสือสัญญาที่กระทบกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือสังคมของประเทศเกี่ยวกับการค้าเสรี เขตศุลกากรร่วม หรือการให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือทำให้ประเทศต้องสูญเสียสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดหรือบางส่วน (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 131 ตอนที่ 55 ก, น. 8, 22 กรกฎาคม 2557) และหากพิจารณาตามหลักเกณฑ์การถือครองที่ดินเพื่อประกอบธุรกิจของชาติต่างชาตินิคมหวัด 5 เขตส่งเสริมเศรษฐกิจพิเศษ มาตรา 52 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 บัญญัติว่า การเช่า เช่าช่วง ให้เช่า หรือให้เช่าช่วง ห้ามมิให้นำสัญญาเช่ากำหนดเวลาเกินห้าสิบปี แต่ถ้ากำหนดเวลานานกว่านั้นให้ลดลงมาเป็นห้าสิบปี และการต่อสัญญาเช่าอาจทำได้ แต่จะต่อสัญญาเกินสี่สิบเก้าปีนับแต่วันครบห้าสิบปีไม่ได้ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 34 ก, น. 25, 14 พฤษภาคม 2561) เมื่อลองมาเปรียบเทียบระยะเวลาการถือครองที่ดินของชาวต่างชาติกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 540 วรรคหนึ่ง กำหนดว่า ห้ามมิให้เช่าเป็นกำหนดเวลาเกินสามสิบปี และเมื่อสิ้นสุดแล้วจะต่อสัญญาอีกได้ไม่เกินสามสิบปีนับแต่วันต่อสัญญา (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 169 ตอนที่ 42, น. 92, 8 เมษายน 2535) จะเห็นได้ว่า หลักเกณฑ์ตามกฎหมายภายใต้การส่งเสริมเศรษฐกิจพิเศษได้ขยายสิทธิการถือครองที่ดินให้กับชาวต่างชาติมากขึ้นถึง 40 ปี ในกรณีที่มีการต่อสัญญาเต็มระยะเวลาที่กำหนด จริยอยู่ที่รัฐบาลพยายามส่งเสริมให้ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุน และการประกอบธุรกิจจำเป็นต้องอาศัยระยะ

เวลานานกว่าจะถึงจุดคุ้มทุน (Break-even point) แต่การสูญเสียสิทธิการถือครองที่ดินให้กับชาวต่างชาติโดยไม่คำนึงถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพพืชสวนพืชไร่และการประมงเป็นหลัก (ศูนย์บริหารข้อมูลตลาดแรงงานภาคตะวันออก, 2561, น. 2) จะขัดกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามที่รัฐบาลคาดหวังไว้หรือไม่ เพราะแท้จริงแล้วการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องคำนึงถึงการส่งต่อองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น การตัดขาดด้วยการนำความเจริญมาจากภายนอก โดยไม่ร่วมสร้างองค์ความรู้ร่วมกันขึ้นมาใหม่คงเป็นทางออกที่ไม่ดีนัก

จากหลายสาเหตุของความเหลื่อมล้ำในเขตพื้นที่ EEC ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีภาพของผลกระทบเชิงลบที่สืบเนื่องมาจากกลไกของรัฐบาลนั่นคือ การพยายามตีกรอบข้อถกเถียงจากคนในและนอกพื้นที่ให้ไปสู่เป้าหมายเพื่อผลประโยชน์ของประเทศ ประกอบกับสิทธิความเป็นพลเมืองที่ถูกกลืนจนภายใต้คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 47/2560 เรื่อง ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก โดยมีใจความสำคัญทำนองว่า การพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดในภาคตะวันออก (ฉะเชิงเทรา, ชลบุรี, ระยอง) จำเป็นต้องวางแผนการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่และศักยภาพของที่ดินตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีการจัดวางผังเมืองใหม่ จัดโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคใหม่ และสร้างการรับรู้ที่ถูกต้องแก่ประชาชนในพื้นที่ใหม่ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนพิเศษ 261 ง, น. 18, 25 ตุลาคม 2560) ถึงแม้จะมีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แต่ทั้งนี้ยังไม่มีหลักประกันใดที่พอจะเชื่อได้ว่า เสียงของประชาชนในพื้นที่จะถูกรับฟังและนำไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์เพื่อประโยชน์แก่คนในพื้นที่มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการถือครองที่ดินในเขตพื้นที่เศรษฐกิจภาคตะวันออก จึงถูกยึดโยงด้วยกฎหมายหลายฉบับที่เอื้อต่อการส่งเสริมการลงทุน จนขาดสิทธิและเสรีภาพ

ตามที่คนในพื้นที่พึงมี โดยเฉพาะการถูกบีบคั้นด้วยเจตนาารมณ์ของรัฐและการถูกกดทับด้วยภาพลวงของการพัฒนาที่ไร้ซึ่งความเป็นธรรมในสังคม

วิเคราะห์ข้อสงสัยจากข้อความของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิการถือครองที่ดิน

การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกเป็นการพิจารณาตามหลักเหตุและผลของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ศักยภาพของอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิม การคมนาคมขนส่งโดยเฉพาะการขนส่งทางเรือจากจีนมายังท่าเรือแหลมฉบัง รวมถึงยังเป็นการกระจายความเจริญจากกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย ไปยังพื้นที่ที่มีความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจเพื่อลดการกระจุกตัวของจำนวนประชากร ประกอบกับยังเป็นวิธีการผลักดันให้เกิดความเป็นเมืองใหม่ (New Urbanization) ที่นำไปสู่การรวมตัวกันของผู้ผลิตและผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านตามลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย เฉพาะว่า พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 ที่มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการประกอบพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมเป้าหมายตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้จึงมีการเปิดรับความคิดเห็นและคำแนะนำจากภาคประชาชนในวันที่ 9 - 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 โดยเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่นี้จะสามารถบรรลุเป้าหมายในระยะยาวได้นั้น จำเป็นต้องสร้างความเชื่อมั่นในวงกว้างให้กับทั้งนักลงทุน ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่ (สมาคมส่งเสริมผู้ลงทุนไทย, 2561, น. 8 - 9) โดยข้อความของประชาชนที่สะท้อนให้เห็นถึงความกังวลก่อนการร่างพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 โดยสามารถอธิบายและวิเคราะห์ได้ออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, 2561, น. 1 - 5)

ประเด็นที่ 1 ความชัดเจนเกี่ยวกับการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน

หนึ่งในข้อถกเถียงที่สร้างความกังวลใจให้กับประชาชนในพื้นที่ คือ การถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินของชาวต่างชาติที่ต้องการเข้ามาลงทุนในเขตเศรษฐกิจ

พิเศษภาคตะวันออก แท้จริงแล้วตามหลักกฎหมายที่ให้ชาวต่างชาติหรือคนต่างด้าวถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้ 100 เปอร์เซ็นต์นั้นไม่ใช่เรื่องใหม่ เพียงแต่มีเงื่อนไขที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่จำเพาะเจาะจงตามที่รัฐบาล หรือตามที่สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (Board of Investment: BOI) กำหนดเพื่อเป็นการส่งเสริมภายใต้นิคมอุตสาหกรรม โดยเจตนารมณ์การร่างพระราชบัญญัตินี้มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนเพื่อจูงใจให้ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนและประกอบกิจการ จึงกำหนดสิทธิประโยชน์ไว้ในมาตรา 48 กำหนดให้ผู้ประกอบการต้องเป็นนิติบุคคล และเป็นคนต่างด้าวตามประมวลกฎหมายที่ดินไว้ในมาตรา 49 และกำหนดประโยชน์ในการส่งเสริมให้บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถพิเศษอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมไว้ในมาตรา 51 ซึ่งโดยรวมแล้วเป็นการอนุญาตให้ต่างชาติสามารถซื้อและถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้เบ็ดเสร็จ โดยผู้ประกอบการจะต้องเป็นนิติบุคคลเพื่อประกอบกิจการในอุตสาหกรรมเป้าหมายเท่านั้น จะถือเพื่ออยู่อาศัยไม่ได้ โดยมีสิทธิและจำนวนที่ดินตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ ในกรณีที่ไม่ได้ประกอบกิจการภายใน 3 ปี จะต้องจำหน่ายที่ดินดังกล่าวภายใน 1 ปี เพื่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ

ในส่วนของการซื้อและถือครองกรรมสิทธิ์คอนโดมิเนียม จะต้องเป็นผู้ประกอบการหรือผู้เชี่ยวชาญที่เข้ามาประกอบธุรกิจ หรือเข้ามาลงทุนในอุตสาหกรรมเป้าหมายเท่านั้น ชาวต่างชาติที่ต้องการซื้อและถือครองด้วยเหตุผลอื่นจะไม่สามารถทำได้ ทั้งนี้ ยังมีข้อยกเว้นจากกฎหมายว่าด้วยอาคารชุดที่สามารถถือได้มากกว่า 49 เปอร์เซ็นต์ ด้วยเหตุผลที่ว่า นักลงทุนและผู้เชี่ยวชาญจำเป็นต้องมีที่อยู่อาศัยในพื้นที่โดยถือเป็นหลักสากล ประกอบกับการซื้อและถือครองกรรมสิทธิ์คอนโดมิเนียมไม่นับว่าเป็นการถือครองที่ดินจึงไม่ขัดต่อหลักกฎหมาย

ประเด็นที่ 2 ความชัดเจนเกี่ยวกับการเช่า เช่าช่วง ให้เช่า หรือให้เช่าช่วง

ภายใต้พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 ตามมาตรา 52 ได้กำหนดให้การเช่า เช่าช่วง ให้เช่า หรือให้เช่าช่วงที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์ได้ไม่เกินที่อยู่ในพระราชบัญญัติการเช่าอสังหาริมทรัพย์เพื่อพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม พ.ศ. 2542 โดยในปัจจุบันเช่าได้ 50 ปี และสามารถขยายได้อีกไม่เกิน 50 ปี แต่จะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมเป้าหมาย ถึงแม้ว่าการให้สิทธิประโยชน์แก่ชาวต่างด้าวจะกำหนดเฉพาะพื้นที่ และไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดใน 3 จังหวัดเพื่อไม่ให้กระทบกับเขตการปกครองส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น การให้สิทธิแก่คนต่างด้าวจึงมีขอบเขตที่ชัดเจนตามแต่ละพื้นที่ เช่น เขตส่งเสริมดิจิทัล (EECD) เขตส่งเสริมนวัตกรรม (EECI) นิคมอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิม เป็นต้น ซึ่งการเช่าที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์ในพื้นที่ดังกล่าวจะได้รับการยกเว้นหรือลดหย่อนภาษีอากร พร้อมทั้งยังเอื้อให้นักลงทุนสามารถนำคนต่างด้าวเข้ามาอยู่อาศัยได้เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับการทำงาน พร้อมทั้งยังสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับคนไทยได้อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินของชาวต่างชาติหรือผู้เชี่ยวชาญที่ต้องการเข้ามาประกอบธุรกิจหรือลงทุนในอุตสาหกรรมเป้าหมายนั้นถือเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการหยิบยืมนวัตกรรมและเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาใช้เพื่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ถึงแม้ภายใต้พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 จะให้สิทธิประโยชน์แก่กลุ่มคนต่างด้าวที่อาศัยอยู่เสมือนเป็นพื้นที่ที่อาณาเขตไทยกับต่างประเทศก็ตาม แต่ทั้งนี้เมื่อมองถึงทิศทางของการพัฒนาประเทศที่อยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านแล้วนั้น กระบวนการที่นำไปสู่การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตั้งข้อคำถามไปยังภาครัฐ จะเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่นำไปสู่การลดถกเถียงและความขัดแย้งในสังคม อีกทั้ง ยังเป็นการ

สร้างภูมิคุ้มกันประชาชนในฐานะความเป็นพลเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยไปพร้อมกัน

แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการถือครองที่ดิน

การถือครองที่ดินถือเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดสำคัญของการพิจารณาความเหลื่อมล้ำทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน สังคมและประเทศ เนื่องจากที่ดิน ซึ่งหมายรวมถึงพื้นดินและทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่บนดินทั้งหมดตามที่กฎหมายกำหนดจะมีขอบเขตที่ชัดเจนและต่อเนื่องตามแต่บริบทของพื้นที่ ส่วนในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกได้แบ่งโซนนิ่งออกตามวัตถุประสงค์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา ชุมชนและคุณภาพชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, 2561) ดังนั้น หากต้องการหาแนวทางเพื่อลดความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องพิจารณาจากเป้าหมายของการพัฒนาเชิงพื้นที่ว่า ทิศทางของการพัฒนามีความสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามที่ได้ประกาศไว้หรือไม่

จากนิยามการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการถือครองที่ดินหมายถึง ความสามารถในการส่งต่อที่ดินหรือสังหาริมทรัพย์จากคนรุ่นปัจจุบันไปสู่คนรุ่นต่อไปในอนาคต โดยไม่เป็นการเพิ่มช่องว่างความเหลื่อมล้ำในสังคม นั่นคือการรักษากรรมสิทธิ์ในที่ดินเอาไว้ไม่ให้ตกเป็นของผู้อื่น เพียงแต่จะต้องสามารถสร้างประโยชน์ในที่ดินนั้น ๆ ได้ โดยไม่พึ่งพิงการสนับสนุนจากภาครัฐหรือกลไกจากระบบทุนนิยม แต่เนื่องด้วยในพื้นที่ 3 จังหวัดมีการกำหนดเขตพื้นที่จำเพาะเจาะจงและไม่ได้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด จึงมีการกระจายทรัพยากรหรือความเจริญไปในแต่ละพื้นที่อย่างไม่เท่าเทียมกัน จากผลของการกระจายทรัพยากรนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำที่ตามมาทั้งในด้านการศึกษาและคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ รวมถึงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมที่ถูกกลืนกินไปตามกระแสของรูปแบบการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้จึงขอเสนอแนะแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการถือครองที่ดินในบริบทที่ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2 กระบวนการ ดังนี้

กระบวนการที่หนึ่ง: เข้าใจรากเหง้าของความเหลื่อมล้ำด้วยตนเอง

จุดเริ่มต้นของความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน หากวิเคราะห์อย่างถึถ้วนแล้ว พบว่า ไม่ได้เกิดมาจากสาเหตุของการถือครองที่ดิน หรือปัจจัยภายนอกแต่อย่างใด แต่มีสาเหตุมาปัจจัยภายในตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ที่ไม่สามารถยอมรับและปรับตัวเข้ากับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่เกิดขึ้นได้ในแต่ละช่วงเวลา ตัวอย่างเช่น ความรู้ทางด้านเกษตรกรรมของป่ย่าต่ายายเป็นเหมือนสินทรัพย์ในตัว จะถูกถ่ายทอดไปยังลูกหลานได้ก็ต่อเมื่อ ลูกหลานยอมรับในความรู้เหล่านั้นว่า มีประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพหรือดำเนินชีวิตในสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น แต่เมื่อได้รับความรู้แล้วจะนำไปปรับใช้ได้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันได้มากน้อยแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับตัวบุคคล เป็นต้น ในทำนองเดียวกันกับการถือครองที่ดินหรือสังหาริมทรัพย์ จำเป็นต้องเข้าใจว่า สินทรัพย์นั้นสามารถก่อประโยชน์ทางรายได้ได้อย่างไรได้บ้างหรือการมองที่ดินในเชิงคุณค่าเพื่อรักษาและต่อยอด เช่น ที่ดินที่อยู่ใกล้กับเส้นทางการคมนาคมระหว่างนิคมอุตสาหกรรม อาจสามารถใช้ประโยชน์ได้ด้วยวิธีการสร้างเป็นพื้นที่สำหรับพักสินค้าหรือกระจายสินค้า เป็นต้น แต่หากบุคคลใดไม่มีที่ดินหรือสังหาริมทรัพย์ จะต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมภายในชุมชนอย่างเข้มแข็งก่อนเพื่อสร้างความเป็นไปได้ให้กับชุมชน

เหนือสิ่งอื่นใดความท้าทายที่นำไปสู่การสร้างความสำเร็จในความเหลื่อมล้ำลงลึกไปถึงคำว่า ทุนมนุษย์ (Human Capital) ที่สะสมอยู่ในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งสามารถถ่ายทอด สื่อสาร แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันได้อย่างเปิดเผย และเป็นอิสระจากกลไกของรัฐ การรวมกลุ่มของปัจเจกบุคคลในพื้นที่จะนำไปสู่การเกิดขึ้นของนวัตกรรมทางความคิด (Innovation Thinking) ที่สามารถต่อเสริมเติมแต่งจากสิ่งที่มีอยู่เดิมให้เป็นสิ่งใหม่ จากที่ดินที่ว่างเปล่าเป็นที่ดินที่มีคุณค่า จากไม่มีที่ดินเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อหาทางออกในการแก้ปัญหาร่วมกัน ซึ่งในบริบทของพื้นที่ EEC ประชาชนจะถูกกระตุ้นด้วยสภาพแวดล้อมที่มีการแข่งขันอยู่แล้ว จึงมีการ

ตื่นตัวทางความคิดมากกว่าพื้นที่อื่น ทำให้สามารถดึงศักยภาพของทุนมนุษย์ออกมาได้ง่ายกว่าปกติ

จากที่ได้กล่าวมาแล้วความเหลื่อมล้ำจะลดลงได้หากคนในพื้นที่รู้จักตนเอง คือ รู้ว่าตนเองมีความรู้ความสามารถใดบ้าง รู้จักรวมกลุ่ม คือ รู้ว่าการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมสามารถทำได้ด้วยวิธีใด รู้จักพื้นที่หรือที่ดิน คือ รู้ว่าจะสร้างประโยชน์จากที่ดินที่มีอยู่ได้อย่างไร และรู้จักสถานการณ์ คือ รู้ว่าเหตุการณ์ใดที่ควรทำหรือไม่ควรทำในขณะนี้ เมื่อทุกคนเข้าใจในบริบทของการตระหนักรู้เพื่อรับมือกับความเหลื่อมล้ำในด้านการถือครองที่ดิน อันเนื่องมาจากการให้สิทธิประโยชน์แก่ชาวต่างชาติเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ คนในพื้นที่ต้องพร้อมที่จะปรับตัวไปกับกระแสของการพัฒนานี้ และไม่ตกเป็นช่องทางของการเอื้อประโยชน์ที่นอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ การเข้าใจรากเหง้าของความเหลื่อมล้ำด้วยตนเองมีความสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากเมื่อประชาชนในพื้นที่เข้าใจในศักยภาพของตนเอง ยอมรับในการเปลี่ยนแปลง และสามารถประยุกต์ใช้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวได้ จะนำไปสู่การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น โดยไม่ต้องพึ่งพากลไกของรัฐ อีกทั้ง ยังเป็นการรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนเพื่อส่งต่อภูมิปัญญา วิธีการ และเจตจำนงของบรรพบุรุษที่ยึดมั่นใจในอุดมการณ์อย่างเหนียวแน่นต่อไป

กระบวนการที่สอง: ขยายความเป็นชุมชน เพิ่มการกระจายด้วยกลไกรัฐ

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม มักเป็นกระบวนการที่สร้างความเหลื่อมล้ำให้กับพื้นที่นั้น ๆ เสมอ เนื่องจากทิศทางของการพัฒนาเป็นการมองภาพรวมของประเทศเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงวิธีการกระจายสู่ระดับล่าง หรือประชาชนในระดับล่างไม่สามารถเข้าถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ หากกลไกของรัฐเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำดังที่กล่าวมาแล้ว กฎหมายที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับคนต่างชาติหรือนักลงทุนอาจไม่ใช่สิ่งที่ผิดนัก แต่ถึงกระนั้นการส่งเสริมด้วยการประกาศให้พื้นที่เป็นเขตเศรษฐกิจ

พิเศษสะท้อนให้เห็นถึงการกระจุกตัวของรายได้ที่ไม่กระจายออกไปในระดับล่างถึงแม้การเกิดขึ้นของอุตสาหกรรมจะทำให้การจ้างงานเพิ่มมากขึ้นไปด้วยก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่ต้องยอมรับ คือ สิทธิการถือครองที่ดินถูกลดทอนลงด้วยกฎหมายที่บังคับใช้เฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น

เมื่อพระราชบัญญัติ EEC ให้สิทธิการถือครองที่ดินกับคนต่างชาติดีเพื่อประกอบกิจการเหมือนเป็นประเทศของตนเอง ส่งผลทำให้ประชาชนในพื้นที่สูญเสียทรัพยากรทางที่ดินจากแรงกดดันของภาครัฐและกระแสของการพัฒนาจริงอยู่ที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจะกำหนดเฉพาะพื้นที่ใน 3 จังหวัด แต่เป็นไปได้ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิทธิการถือครองที่ดินจะถูกจำกัดเฉพาะบริเวณเท่านั้น เพราะทิศทางของการกระตุ้นทางเศรษฐกิจมีลักษณะของการกระจายออก ทำให้เกิดเป็นผลกระทบในวงกว้าง ประกอบกับกระบวนการของภาครัฐไม่ได้บังคับให้เห็นถึงวิธีการลดความความเหลื่อมล้ำระหว่างรายได้ของคนในพื้นที่แต่อย่างใด และข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่ง คือ กลไกของรัฐสามารถเข้าถึงคนจนได้ แต่ไม่สามารถเข้าถึงคนรวยได้อย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากการเก็บภาษี ถึงแม้จะใช้วิธีการเก็บภาษีแบบอัตราก้าวหน้าเหมือนกันก็ตาม แต่คนรวยก็มีช่องทางในการหลีกเลี่ยงหรือลดหย่อนภาษีที่มากกว่าคนจนเสมอ

ความเหลื่อมล้ำของการถือครองที่ดินมาจากการบังคับใช้ตามพระราชบัญญัติ EEC หากต้องการลดความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นนี้ จำเป็นต้องสร้างกระบวนการต่อจากผลลัพธ์ที่ได้นำกฎหมายไปบังคับใช้ และไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่เท่าที่ควร การเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นการมองจากเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ภาครัฐพยายามผลักดันและส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขยายความเป็นชุมชน

หากมองในบริบทของการกระจุกตัวย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำจากผลพวงของการกระทำใดการกระทำหนึ่งเสมอ ซึ่งสาเหตุของการ

กระจุกตัวในพื้นที่ EEC มาจากการส่งเสริมเฉพาะพื้นที่ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางกฎหมาย ภูมิประเทศ หรือความเป็นอุตสาหกรรมเดิมแล้ว แต่เป็นสาเหตุที่นำไปสู่การกระจุกตัวทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น เมื่อการผลิตเป็นไปเพื่อการส่งออก การบริโภคไม่ได้ตอบสนองต่อความต้องการของคนในพื้นที่ การกระจายไม่ได้ลงสู่ชุมชนท้องถิ่น และการแลกเปลี่ยนถูกจำกัดด้วยรูปแบบการแข่งขัน ส่งผลทำให้ทางออกของการแก้ปัญหาจำเป็นต้องอิงกับความเป็นชุมชนผสมผสานกับกลไกของรัฐ

โดยบทบาทของภาครัฐถือเป็นสิ่งที่มีส่วนสำคัญต่อการยกระดับเศรษฐกิจทั้งในชุมชนและสังคม แต่เนื่องด้วยการมองเฉพาะภาพรวมของพื้นที่เพียงอย่างเดียว จึงขาดความตระหนักถึงคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชน จากหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงรับสั่งว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” กล่าวคือ รัฐต้องเข้าไปสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนา ไม่ใช่การนำเอาความเจริญเข้าไปในพื้นที่โดยที่ชุมชนไม่มีโอกาสได้เตรียมตัว (วีรวิท คงศักดิ์, 2560, น. 2 - 3) ตามเจตนาแล้วอาจพิจารณาได้ว่าคนในชุมชนต้องพิสูจน์ศักยภาพของตนเองไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ซึ่งรัฐจะต้องทำหน้าที่อำนวยความสะดวก (Facilitator) อย่างใกล้ชิด หากกฎหมายเอื้อสิทธิประโยชน์ให้กับนักลงทุนหรือคนต่างด้าวได้ กลไกของรัฐก็ต้องเอื้อประโยชน์ให้กับการพัฒนาคนในชุมชนได้ด้วยเช่นกัน

แต่การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนจะเกิดขึ้นได้นั้น จำเป็นต้องพิจารณาจากภูมิสังคม (Geography) ที่แตกต่างกัน เนื่องจากคนในพื้นที่ได้รับการกล่อมเกลாதาสังคม (Socialization) มาด้วยวิธีการที่ต่างกัน การพัฒนาศักยภาพให้ได้ผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่จึงต้องเข้าใจความเป็นชุมชนไปพร้อมกับการสร้างผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง โดยมองจากวิสัยทัศน์ที่พร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าจุดเน้นของวิธีการลดการกระจุกตัวเกิดจากการสร้างความเข้มแข็งในชุมชนก่อนแล้ว

จึงค่อยขยายออกไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เมื่อพื้นที่อุตสาหกรรมขยายความเจริญออกไป ชุมชนจำเป็นต้องขยายความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนออกไปเช่นกัน สิ่งนี้ไม่ใช่การปฏิเสธความเจริญจากโลกภายนอก แต่เป็นการยอมรับช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งที่สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

2. เพิ่มการกระจายด้วยกลไกรัฐ

กลไกรัฐครอบคลุมถึงอำนาจทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ที่มีส่วนในการกระจายความเท่าเทียมสู่สังคม หากสิ่งที่กระจุกตัวอยู่นั้น คือ การถือครองที่ดินอย่างไม่เป็นธรรม ซึ่งเป็นผลพวงที่เอื้อสิทธิประโยชน์ให้กับนักลงทุนหรือบุคคลต่างด้าวจนเกินควร การกระทำเช่นนี้ไม่ต่างอะไรกับการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต มีการหยิบบิ๊มใช้ทรัพยากรอย่างเปิดเผย สร้างช่องทางในการประกอบธุรกิจ ขยายกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน รวมถึงการให้สิทธิลดหย่อนทางภาษี ถึงแม้ว่าทิศทางของรัฐจะสร้างกระบวนการที่นำไปสู่การผูกขาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ในบริบทของการเปลี่ยนผ่านสามารถเข้าใจได้ถึงเจตนารมณ์ที่แท้จริงของรัฐ เพียงแต่เงื่อนไขที่สร้างขึ้นนั้นไม่ได้สะท้อนให้เห็นถึงสิทธิประโยชน์แก่คนในพื้นที่ที่อยู่มาก่อน และถือเป็นผู้ที่เข้าใจในความเป็นมา เป็นอยู่ และเป็นไปในชุมชน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การแก้ไขปัญหาการถือครองที่ดินด้วยกลไกรัฐจึงมุ่งไปที่การเพิ่มสิทธิประโยชน์แก่ประชาชน แต่เดิมเงื่อนไขของการอนุมัติสิทธิการเช่าที่ดินระยะยาวได้นั้นจะต้อง (1) ต้องเช่าที่ดินเพื่อลงทุนในอุตสาหกรรมเป้าหมาย (2) ต้องเป็นพื้นที่ในเขตพัฒนาพิเศษ (3) ต้องจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม และ (4) ต้องจัดทำรายงานผลกระทบต่อสุขภาวะชุมชน โดยทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นกรอบอย่างกว้างสำหรับนักลงทุนเท่านั้น และไม่ให้สิทธิกับคนในพื้นที่แต่อย่างใด เสมือนสิทธิของรัฐมีมอบให้เอกชนมีขอบเขตกว้างไกล จนดูเหมือนว่าชุมชนเป็นผู้มาขออยู่อาศัย (ราณี หัสสรังสี และคณะ, 2559, น. 101)

ดังนั้น จึงขอเสนอแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำจากเงื่อนไขให้สิทธิประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น ดังนี้

2.1 เพิ่มเติมเงื่อนไขการถือครองที่ดิน กล่าวคือ ตามพระราชบัญญัติการเช่าอสังหาริมทรัพย์เพื่อพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม พ.ศ. 2542 ที่ให้บุคคลต่างเช่าที่ดินได้ 50 ปี และสามารถขยายได้อีกไม่เกิน 50 ปีนั้น ควรให้สิทธิแก่ประชาชนในพื้นที่ได้ตัดสินใจทุก ๆ 10 ปีว่า อุตสาหกรรมนี้สมควรขยายระยะเวลาต่อหรือไม่ หรือควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไรเพื่อให้การประกอบกิจการไม่ส่งผลกระทบต่อความเป็นชุมชนที่ต้องเติบโตไปพร้อมกัน

2.2 เพิ่มโอกาสการเข้าถึงที่ดินมากขึ้น กล่าวคือ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ควรริเริ่มการทำให้เช่าที่ดินแก่ประชาชนในพื้นที่ที่มีเป้าหมายในการผลิตและพัฒนานวัตกรรมที่สอดคล้องกับทิศทางของอุตสาหกรรมเป้าหมาย จากการพิจารณาคุณสมบัติ เช่น เป็นผู้ที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่ EEC มาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี เป็นผู้สร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

2.3 เพิ่มช่องทางในการแลกเปลี่ยนทรัพยากร กล่าวคือ รัฐบาลควรส่งเสริมการประกอบอาชีพของชุมชนเป็นหลัก ด้วยการเสนอวิธีการที่ตอบโจทย์ต่อความต้องการของอุตสาหกรรมในอนาคต หรือใช้วิธีอบรมสร้างความรู้ที่เกี่ยวกับต้องกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ซึ่งผลลัพธ์สุดท้ายจะเป็นไปเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดไปสู่ชุมชนภายนอกได้

อย่างไรก็ตาม แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้วยสิทธิการถือครองที่ดิน ถือเป็นกระบวนการที่ต้องร่วมด้วยช่วยกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชนที่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง โดยภาครัฐต้องยอมรับหลักการที่ว่า ประชาชนในพื้นที่เป็นเจ้าของทรัพยากรมาก่อน การแย่งชิงโดยการมองภาพรวมของประเทศเพียงอย่างเดียวเป็นการทำลายศรัทธาที่มีให้แก่ผู้มีอำนาจ สิทธิของรัฐจึงควร

อยู่ภายใต้ความไว้วางใจ ไม่นำข้อเสนอแนะของนายทุนเป็นตัวตั้งเพียงเพราะการอ้างผลประโยชน์ของประเทศเป็นหลัก ดังนั้น เมื่อประชาชนรู้จักตนเอง รัฐบาลรู้จักตนเอง และนักลงทุนรู้จักตนเองจะนำไปสู่ทิศทางของการพัฒนาที่เกิดจากความเข้าใจในบริบทของการเปลี่ยนผ่านร่วมกัน

บทสรุป

ความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการถือครองที่ดินในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือขจัดให้หมดไปได้โดยง่าย มีเพียงการสร้างความตระหนักทำให้เกิดขึ้นในชุมชนที่พร้อมยอมรับและปรับตัวให้เข้ากับการกระบวนการเปลี่ยนผ่านเชิงพื้นที่ ซึ่งในบริบทของความเป็นไปได้สำหรับแก้ปัญหา นั้น ไม่ได้กระทบต่อพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 แต่จำเป็นต้องกำหนดเงื่อนไขเพิ่มเติมเพื่อให้สิทธิประโยชน์แก่ประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะผู้ที่มีศักยภาพและมีอุดมการณ์เดียวกันกับทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และถ้าหากเป้าหมายสุดท้าย คือ การพัฒนาอย่างยั่งยืน ภาครัฐจะต้องพยายามส่งเสริมความรู้และให้อิสระแก่ประชาชนได้รู้จักตนเอง รู้จักรวมกลุ่ม และรู้จักสถานการณ์ที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งออกมาตรการในการรักษากรรมสิทธิ์ในที่ดิน และร่วมกันถ่ายทอดสิ่งที่จำเป็นต่อการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีการสร้างนวัตกรรมทางความคิดและต่อยอดความเป็นไปได้ให้กับชุมชนเพื่อขยายความเป็นชุมชนให้กว้างออกไป จะเป็นอีกหนึ่งวิธีที่ช่วยลดการกลืนกินทางวัฒนธรรม หรือเป็นการป้องกันการขยายสิทธิการถือครองที่ดินโดยไม่ชอบธรรม ดังนั้น ความเหลื่อมล้ำจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากคนในพื้นที่ร่วมแรงร่วมใจกันสานต่อความรู้ที่มีอยู่เดิมเพื่อสร้างสิ่งใหม่ตามทิศทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- มาลินี คงรีน. (30 ตุลาคม 2562). ปัญหาการถือครองที่ดินของชาวต่างชาติในไทย. *รัฐสภาไทย*. สืบค้นจาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_w3c/ewt_dl_link.php?nid=32421
- ราณี หัสสร้างสี, ญัฐกา สงวนวงษ์, สุภาพรพน พลึงศักดิ์ และ ดวงพร ลภัสบุญโชค. (2559). *รายงานสังคมไทย 2559 สังคมสังคม สังเกตสังคม*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิรวัดน์ อริยะวิริยานันท์, พุทธกาล รัชธร และ ดิลก วิษยรัตน์. (2552). *วิวัฒนาการของการปฏิรูปที่ดินในประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีการออกกฎหมายปฏิรูปที่ดิน (พ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2518)*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะเศรษฐศาสตร์.
- วีรวีท คงศักดิ์. (4 พฤศจิกายน 2562). ระเบิดจากข้างใน. *สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน*. สืบค้นจาก https://www.ocsc.go.th/sites/default/files/attachment/article/wiirwith_raebidcchaakhaangai n.pdf
- ศูนย์บริหารข้อมูลตลาดแรงงานภาคตะวันออก. (31 ตุลาคม 2562). ข้อมูลพื้นฐานด้านแรงงานภาคตะวันออก ปี 2560. *กรมการจัดหางาน*. สืบค้นจาก https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/lmi-east_th/7edc240be19b0e93e3aaf329eeacb971.pdf
- สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ. (2558). *วาระปฏิรูปที่ 11: ปฏิรูปที่ดินและการจัดการที่ดิน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สมาคมส่งเสริมผู้ลงทุนไทย. (2561). EEC ระเบียบเศรษฐกิจตะวันออก เมกะโปรเจกต์ ที่ดึงดูดนักลงทุน. *วารสารผู้ลงทุนไทย*, 6(31), น. 1 - 17.

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2561). *แผนการ
ใช้ประโยชน์ที่ดินในภาพรวม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
นโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก.

. (4 พฤศจิกายน
2562). ประมวลคำถามคำตอบระหว่างวันที่ 9 - 16 กุมภาพันธ์ 2561.
สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. สืบค้น
จาก <https://www.eeco.or.th/sites/default/files/>

. (7 พฤศจิกายน
2562). EEC เดินหน้าปั้น Aerotropolis มั่นใจให้ผลประโยชน์ครบครันทั้ง
เศรษฐกิจ การศึกษา ชุมชนและคุณภาพชีวิต. *สำนักงาน
คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก*. สืบค้นจาก
[https://www.eeco.or.th/en/EECAerotropolisBusinessRequireme
ntsGathering](https://www.eeco.or.th/en/EECAerotropolisBusinessRequirementsGathering)

อติวิชญ์ แสงสุวรรณ. (2558). ความเหลื่อมล้ำ. *สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการ
สภาผู้แทนราษฎร*, น. 1 - 7.

Azadi, H. & Vanhaute, E. (2019). Mutual Effects of Land Distribution and
Economic Development: Evidence from Asia, Africa, and Latin
America. *Land* 2019, 8(96), pp. 1 - 15. doi:10.3390/land8060096

Bouincha, M. & Karim, M. (2018). Income Inequality and Economic
Growth: An Analysis Using a Panel Data. *International Journal
of Economics and Finance*, 10(5), pp. 242 - 253.

Sharma, R. & Jha, P.K. (2018). Land reform experiences some lessons
from across South Asia. *The Food and Agriculture Organization
of the United Nations*, pp. 1 - 52.

World Commission on Environment and Development (WCED). (1987).
Our Common Future, p. 43.

เฮเกิลและแดร์ริดาว่าด้วยรัฐ จิตวิญญาณ ชุมชน และจริยศาสตร์: ทางเลือกต่อทฤษฎี สัญญาประชาคมและบทสนทนา

Hegel and Derrida on State, Spirit, Community, and Ethics:
Alternative to Social Contract Theory and the Dialogue

ชญาภัต ศุภชลาศัย*

(Chyatat Supachalasai)

ได้รับบทความ: 6 พฤศจิกายน 2562

ปรับปรุงแก้ไข: 22 มกราคม 2563

ตอบรับตีพิมพ์: 30 มกราคม 2563

บทคัดย่อ

แม้ว่าทฤษฎีสัญญาประชาคมจะมีความโดดเด่นต่อการศึกษาปรัชญาการเมือง ตัวทฤษฎีนี้จะละเลยคำถามต่าง ๆ ว่าด้วยจิตวิญญาณ ความเป็นชุมชน และจริยศาสตร์ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความเมตตา) ที่เกี่ยวข้องกับการอภิปรายรัฐบทความชิ้นนี้พยายามสร้างข้อถกเถียงเรื่องรัฐในเชิงทางเลือกและสร้างความแตกต่างออกจากรัฐในแบบทฤษฎีสัญญาประชาคม โดยจะเป็นการนำเสนอข้อถกเถียงว่าด้วยเรื่องรัฐ จิตวิญญาณ ชุมชนและจริยศาสตร์ของนักปรัชญาตะวันตกสองท่าน คือ กิออก วิลเฮม ฟรีดริช เฮเกิล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) และ ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida) ข้อเสนอหลักของบทความนอกจากจะเป็นเรื่องของรัฐในเชิงทางเลือกจากรัฐในแนวทางของทฤษฎีสัญญาประชาคมแล้วยังสะท้อนให้เห็นว่านักคิดทั้งสองท่านมีความเห็นเกี่ยวกับมิติแห่งรัฐในลักษณะ

* อาจารย์ สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง Email: chyatats@hotmail.com

ที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เฮเกลเชื่อว่ารัฐคือจิตวิญญาณสูงสุด การหลอมรวมเข้ากับรัฐของเหล่าปัจเจกบุคคลถือเป็นความจำเป็นและเป็นจุดสิ้นสุดแห่งประวัติศาสตร์ การกระทำที่มีความสมบูรณ์เช่นนี้ มุ่งหมายเพื่อสถาปนาให้รัฐเกิดสภาพที่เข้มแข็ง เป็นปึกแผ่นและมีความเป็นจริยศาสตร์ ส่วนเดร์ริดา มองในทางตรงกันข้าม กับข้อเสนอของเฮเกลว่ารัฐยังขาดคุณลักษณะที่จะเป็นจิตวิญญาณสูงสุด หนึ่งในข้อวิพากษ์ของเดร์ริดาเกี่ยวกับการขาดซึ่งความเป็นจิตวิญญาณสูงสุดของรัฐ ก็คือปมปัญหาเรื่องความเมตตาากรุณาของรัฐ ซึ่งเดร์ริดา มองว่าความเมตตาากรุณาของรัฐ เป็นไปแบบมีเงื่อนไข มีความรุนแรงที่กระทำกับความแตกต่างและกระทำกับผู้อื่น เป็นองค์ประกอบ ด้วยเหตุนี้ เดร์ริดา จึงนำเสนอความเมตตาากรุณาในเชิงทางเลือก หรือนั่นก็คือความเมตตาากรุณาที่เป็นไปแบบปราศจากเงื่อนไข ข้อเสนอเช่นนี้ ของเดร์ริดา นำไปสู่การรื้อถอนรัฐในฐานะจิตวิญญาณสูงสุด ทั้งนี้เพื่อให้รัฐรองรับ ความเป็นอื่น ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย และผลที่สุดแล้วรัฐก็จะเกิด ประวัติศาสตร์หน้าใหม่พร้อมทั้งรัฐก็จะเกิดความแตกต่างภายในตัวของมันเอง

คำสำคัญ: รัฐ, ชุมชน, จริยศาสตร์, จิตวิญญาณ, ทฤษฎีสัญญาประชาคม

Abstract

Although social contract theory is dominant to the study of political philosophy, the theory seems to abandon the questions of spirit, community and ethics, especially the hospitality, which are relevant to the essence of the state. Therefore, this article considers that state is indispensable to the accounts of spirit, community, and ethics of two Western philosophers, namely, Georg Wilhelm Friedrich Hegel and Jacques Derrida. The main argument is to show a different thinking about state as the alternative to state modelled on social

contact theory and thereby to show that those two thinkers clearly have different viewpoints regarding the same topic. Hegel believes that state is the absolute spirit. The fusion of state and the cluster of the individuals are indispensable and marks the end of history. This absolute practice aims to establish coherency, consolidation, and ethical commitment to the state. Derrida's views in a contradictory fashion to Hegel's proposal critiquing that state lacks the character to be an absolute spirit. One of Derrida's criticisms concerning a lack of absolute spirit of the state is the problem of state's hospitality. Derrida views that state's hospitality is conditional, pre-given with the element of violence imposing on the difference and the others. Therefore, Derrida proposes alternative hospitality, or, the unconditional hospitality. This Derrida's alternative proposal leads to a deconstruction of state as absolute spirit so for the state to buttress the other, bolster up difference, and in effect the state will possess of a new history coupled with a difference within a state itself.

Keywords: State, Community, Ethics, Spirit, Social Contract Theory

บทนำ

ข้อถกเถียงเชิงปรัชญาการเมืองแน่นอนว่าให้ความสนใจเบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐ คำถามหลักของปรัชญาการเมืองจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าเหตุใดมนุษย์จึงปรารถนาการเกิดขึ้นของรัฐ หนึ่งในคำตอบของปรัชญาการเมืองในเรื่องนี้ มักมาควบคู่กับสมมุติฐานถึงความรุนแรงและความไร้ระเบียบในตัวมนุษย์ คุณลักษณะอันน่าหว่นวิตกก่อปรกับความน่ากลัวในตัวมนุษย์เช่นนี้เองที่เป็นที่มาของ

ความสมเหตุสมผลของการเกิดขึ้นของรัฐ จุดประสงค์ของรัฐคือการวางบรรทัดฐาน
ระเบียบและกติกาต่าง ๆ เพื่อขจัดความหวาดกลัวที่มนุษย์มีต่อกัน รัฐที่ในขณะนี้
เกิดจากความยินยอมพร้อมใจของมนุษย์ผู้สละเสรีภาพตามธรรมชาติให้แก่รัฐ เพื่อให้
รัฐได้ทำหน้าที่พิทักษ์รักษาชีวิตและทรัพย์สินส่วนตัวให้กับมนุษย์ หากต่อมาพบว่ารัฐ
เกิดความวิปลาสนในมิติที่ว่ารัฐมิได้ดำเนินการในการปกครองในลักษณะที่เคารพ
ในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน สิ่งที่ยังกระทำได้อย่างชอบธรรมจาก
มุมมองของประชาชนก็คือการทวงคืนอำนาจอธิปไตยกลับมาจากรัฐที่มีแนวโน้ม
จะเป็นทรราชย์

ความคิดที่กล่าวไปข้างต้นอย่างรวบยอดคือแก่นของทฤษฎีสัญญา
ประชาคม (Social Contract Theory) ซึ่งรายนามที่คุ้นชินกันอย่างมากก็คง
หนีไม่พ้น โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) จอห์น ล็อก (John Locke) และ
ฌัก-ฌาค-รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau) มรดกทางความคิดของนักปรัชญา
การเมืองกลุ่มนี้เป็นสิ่งที่ต้องพึงระลึก กระนั้น การพึงระลึกไม่ใช่การลอกเลียนแบบ
และถ่ายทอดความทรงจำเพื่อการประยุกต์เป็นมุมมองต่อโลกปัจจุบันเท่านั้น
การพึงระลึกสามารถปรากฏโฉมในรูปของการวิพากษ์และการเพิ่มเติมในส่วนที่มรดก
ทางความคิดเหล่านั้นไม่ได้กล่าวถึง ข้อความคิดเช่นนี้เองที่ก่อร่างขึ้นเป็นเหตุผล
พื้นฐานในการเขียนบทความฉบับนี้ ที่วางเป้าประสงค์ต่อการขบคิดถึงรัฐในทัศนะ
ที่ทั้งคล้ายคลึงทั้งแตกต่างออกไปบ้างจากสัญญาประชาคม ในขณะที่สัญญา
ประชาคมให้ความสนใจกับการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนเพื่อ
ขจัดความกลัวระหว่างมนุษย์ พร้อมกับให้หลักประกันความปลอดภัยนั้น มุมมองที่มี
ต่อรัฐในแนวนี้อาจกลับไม่ได้นำเสนอรัฐในมุมมองอื่น ๆ เช่น จิตวิญญาณ ชุมชนและ
จริยศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ทฤษฎีสัญญาประชาคมไม่ได้กล่าวถึงก็คือความ
เมตตาในฐานะเงื่อนไขเชิงจริยศาสตร์ที่จะสร้างวิถีชีวิตที่แตกต่างภายในรัฐ

เพื่อให้ภาพดังกล่าวเกี่ยวกับรัฐมีความชัดเจนขึ้นในมิติของจิตวิญญาณ
ชุมชนและจริยศาสตร์ ที่ทั้งสามมิตินี้ไม่ได้ปรากฏอยู่ในข้อคำนึงของรัฐของทฤษฎี

สัญญาประชาคมเท่าใดนัก บทความชิ้นนี้มีจุดประสงค์ที่จะนำเสนอการขบคิดเกี่ยวกับรัฐเชิงทางเลือก ด้วยผนวกเอาแนวคิดเกี่ยวกับจิตวิญญาณ ชุมชนและจริยศาสตร์เป็นสำคัญ ข้อเสนอเกี่ยวกับรัฐเชิงทางเลือกจะได้กระทำผ่านแนวคิดของกืออก วิลเฮม ฟรีดิช เฮเกล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) และ ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida) เป็นลำดับ การหยิบยกความคิดของนักคิดทั้งสองท่านขึ้นมาอภิปราย ถือเป็นมุมมองเชิงวิพากษ์พร้อมทั้งสร้างมิติใหม่ ๆ เกี่ยวกับรัฐที่เพิ่มเติมจากทฤษฎีสัญญาประชาคม บทความจึงมีจุดหมายที่การนำเสนอเกี่ยวกับรัฐในลักษณะทางเลือกออกจากทฤษฎีสัญญาประชาคม (Alternative to social contract theory) เป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีเป้าประสงค์รองอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญ ก็คือบทสนทนา (Dialogue) ระหว่างเฮเกลและแดร์ริดา ซึ่งต่างก็มีมุมมองในเชิงการเมืองในลักษณะที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ความน่าสนใจจึงอยู่ที่การเพ่งพินิจความแตกต่างทางความคิดของเฮเกลและแดร์ริดาควบคู่ไปกับการขบคิดรัฐในมุมมองที่แตกต่างออกจากสัญญาประชาคม

ด้วยเหตุนี้ บทความจึงแบ่งเนื้อหาการนำเสนอออกเป็นสองส่วนหลัก ในส่วนแรก บทความนำเสนอว่าเฮเกลเชื่อว่าการกระทำของรัฐคือการกระทำเชิงจิตวิญญาณ เมื่อการกระทำของรัฐเป็นการกระทำเชิงจิตวิญญาณ ก็แสดงว่าเป็นการกระทำที่เปี่ยมด้วยเหตุผลและอุดมด้วยพลังแห่งปัญญา เฮเกลเชื่อว่าการกระทำเชิงจิตวิญญาณของรัฐคือสารัตถะอันสูงสุดที่จะนำไปสู่การเกิดขึ้นของ ‘ครอบครัว’ โดย ‘ครอบครัว’ สำหรับเฮเกลหมายถึงชุมชนแห่งจริยศาสตร์ และ ‘ครอบครัว’ ในที่นี้ หมายถึงสถาบันระดับชาติที่คนทุกคนมีวัฒนธรรมและความคิดไปในทิศทางเดียวกันโดยสมบูรณ์แบบ ‘ครอบครัว’ ในความคิดของเฮเกลจึงไม่ได้ใส่ใจความถึงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ-แม่-ลูก และไม่ได้ใส่ใจความถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทางความคิด ทางเสรีภาพ ทางชาติพันธุ์ ที่สำคัญก็คือ ข้อเสนอเรื่องจริยศาสตร์ของเฮเกลสัมพันธ์กับการปฏิเสธพื้นเพความเป็นมาของปัจเจกบุคคล ทั้งนี้

เพื่อที่ปัจเจกบุคคลจะได้หลอมรวมตัวตนของปัจเจกบุคคลเองเข้ากับรัฐในฐานะ
จิตวิญญาณสูงสุด

ในส่วนที่สองของบทความ จะเป็นการนำเสนอว่าถ้าหากวิธีคิดของเฮเกล
เปิดมุมมองที่จิตวิญญาณสูงสุดของรัฐในฐานะระเบียบแห่งจริยศาสตร์ วิธีคิดของ
แตรริดาจะดำเนินในลักษณะตรงกันข้าม แตรริดาปรารถนาจะรื้อถอนกระบวนการ
คิดเกี่ยวกับรัฐเช่นนี้ของเฮเกล แตรริดาไม่เชื่อว่าจิตวิญญาณของรัฐคือความสมบูรณ์
แบบ หากแต่หนึ่งในข้อวิพากษ์ของแตรริดาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ปรากฏอยู่ในความคิด
เรื่องความเมตตาการุณา (Hospitality) ถ้าหากหยิบยกความคิดของแตรริดามา
ขบคิดต่อว่าจิตวิญญาณของรัฐคือความเมตตา ความเมตตาของรัฐก็ไม่สมบูรณ์แบบ
เพราะความเมตตาของรัฐเป็นไปแบบมีเงื่อนไข เป็นไปแบบไม่ยอมรับความแตกต่าง
หลากหลายอย่างแท้จริง และเป็นไปแบบไม่ยอมรับความเป็นอื่น แตรริดาจึงมองว่า
ในการสร้างความเมตตาที่สมบูรณ์แบบนั้น รัฐต้องทำลายอคติลำเอียง รัฐต้องให้การ
ยอมรับความเป็นอื่นอย่างปราศจากเงื่อนไข การวิพากษ์ของแตรริดาเช่นนี้
เปิดมุมมองว่าจิตวิญญาณในแบบที่เฮเกลนำเสนอ นั้น แท้จริงแล้วมีความรุนแรง
ชุกช่อนอยู่ ซึ่งความรุนแรงที่ว่านั้น ก็คือความรุนแรงที่รัฐพร้อมที่จะกำจัดความ
เป็นอื่นและความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ในทุก ๆ เมื่อและทุก ๆ สถานที่
ที่ความเป็นอื่นและความหลากหลายไม่ได้เป็นไปตามที่รัฐคาดหวังไว้ ดังนั้น หากรัฐ
ปรับเปลี่ยนกฎระเบียบภายในรัฐ เพื่อที่จะรองรับความเป็นอื่นอย่างไม่มีเงื่อนไข
ได้มากขึ้น เมื่อนั้นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ก็จะเกิดขึ้นภายในรัฐ เมื่อเป็นเช่นนั้น
ชุมชนภายในรัฐก็จะเกิดการขยายขยายมากขึ้น ชุมชนพร้อมที่จะรองรับความแตกต่าง
หลากหลายได้มากขึ้น จริยศาสตร์แบบแตรริดาจึงสะท้อนถึง ‘เหตุการณ์’ ทาง
การเมืองที่รัฐและชุมชนภายในรัฐ ให้การต้อนรับและยอมรับความแตกต่าง
หลากหลายและความเป็นอื่นในฐานะสิ่งมีชีวิตที่ดำรงอยู่อย่างเท่าเทียมกัน

ปิดท้ายด้วยบทสรุปของบทความ สำหรับบทสรุปจะเป็นการสะท้อน
ความคิดรวบยอดให้เห็นถึงข้อวิพากษ์ที่เฮเกลและแตรริดามีต่อรัฐในแนวทางแบบ

ทฤษฎีสัญญาประชาคม ซึ่งหวังให้เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้ศึกษาปรัชญาการเมืองทั้ง
แนวทางกระแสหลักและกระแสทางเลือก และโดยควบคู่ไปกับวิทยาทานหลักนั้น
วิทยาทานรองของบทความฉบับนี้ก็คือบทสนทนาทางความคิดระหว่างเฮเกล
และแดร์ริดาซึ่งข้อถกเถียงสัมพันธ์อยู่กับมิติต่าง ๆ ได้แก่ รัฐ จิตวิญญาณ ชุมชน
จริยศาสตร์ และความเมตตา

เฮเกล: จิตวิญญาณ รัฐ ชุมชนแห่งจริยศาสตร์

ข้อเสนอเรื่องจริยศาสตร์ของเฮเกลนั้นได้ปรากฏในหนังสือเรื่อง
Phenomenology of Spirit (1977) ซึ่งเริ่มต้นจากการที่เฮเกลวิเคราะห์ความ
แตกต่างระหว่าง ‘สารัตถะ’ (Substance) และ ‘ความเป็นปัจเจกบุคคล’
(Individuality) การเข้าใจความแตกต่างระหว่างสองสิ่งนี้ถือว่าการเข้าใจ
เรื่องจิตวิญญาณ (Spirit) รวมถึงจริยศาสตร์ (Ethics) ของเฮเกล สำหรับเฮเกล
สารัตถะคือแก่น แก่นมีความเป็นสากล เมื่อแก่นมีความเป็นสากล ก็แสดงว่าแก่นนั้น
เป็นแก่นแท้ที่ไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อแก่นไม่เปลี่ยนแปลง ก็แสดงว่าไม่มีการเคลื่อนที่
หรือการเปลี่ยนผ่านใด ๆ ภายในตัวของมันอีก เมื่อแก่นเป็นสากลและเมื่อแก่น
ไม่เปลี่ยนแปลง ก็แสดงว่าสารัตถะบรรลุถึงจุดจบและการสิ้นสุด (Hegel, 1977,
p. 266) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือสารัตถะได้เปลี่ยนแปลง เปลี่ยนโฉม เปลี่ยน
อัตลักษณ์ เปลี่ยนความคิด เปลี่ยนรูปแบบมาโดยตลอด สารัตถะเดินทางมาอย่าง
ยาวนาน เดินทางมาเรื่อย ๆ จนถึงจุดสิ้นสุดแห่งประวัติศาสตร์ภายในตัวมัน
เมื่อสารัตถะสิ้นสุดการเดินทาง ก็แสดงว่าสารัตถะถึงที่หมายปลายทางของมัน เมื่อถึง
ที่หมายปลายทางแล้ว การเดินทางก็จะสิ้นสุดลงด้วยโดยผลลัพธ์

ในทางตรงกันข้าม ความเป็นปัจเจกบุคคลหมายถึงมนุษย์ผู้มีเหตุผล
เป็นมนุษย์ผู้มีจิตสำนึก แต่ความคิดความอ่านภายในตัวของเขานั้นยังไม่แน่นอน
จิตสำนึกของปัจเจกบุคคลเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและสถานที่ จิตสำนึกของ
ปัจเจกบุคคล แม้จะถือเป็นแกนกลางทางความคิดที่มนุษย์พึงมีไว้ในครอบครอง

ซึ่งสะท้อนถึงสถานการณ์และบริบทอันหลากหลายของปัจเจกบุคคลแต่ละราย แต่จิตสำนึกที่สั่นคลอนอ่อนไหวไปมาเช่นนี้ ก็ยังไม่นับว่าเป็นแก่นที่ไม่เปลี่ยนแปลงแน่นอนว่าแก่นลักษณะนี้ย่อมไม่นิ่ง แก่นลักษณะนี้ยังอยู่ในระหว่างการเดินทางเพื่อแสวงหาจุดหมายปลายทาง เนื่องด้วยจิตสำนึกของมนุษย์ปุถุชนมีหลากหลายแตกต่างกันออกไปทั้งมิติแห่งกาลเวลา สถานที่ วัย เพศ ชชาติ และวัฒนธรรม ฯลฯ จิตสำนึกจึงมีความหลากหลาย ไม่เสถียร ซึ่งจะตรงกันข้ามกับสสารัตถะที่มีความเป็นหนึ่งเดียวและเสถียรกว่า จิตสำนึกของปัจเจกบุคคลจึงแตกต่างกับสสารัตถะ เพราะจิตสำนึกไม่อาจเป็นสากลได้ (Hegel, 1977, p. 266)

คงมีคำถามว่าจิตสำนึกของมนุษย์ปุถุชนจะกลายเป็นสากลได้อย่างไรบ้าง เฮเกลตอบว่าจิตสำนึกของมนุษย์จะกลายเป็นสากลได้ก็ต่อเมื่อจิตสำนึกของมนุษย์พร้อมยอมรับสสารัตถะ หรือพร้อมยอมที่จะบูรณาการจิตของตนเองเข้ากับสสารัตถะ การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างจิตสำนึกและสสารัตถะ ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการที่จิตสำนึกของปัจเจกบุคคลจะกลายเป็นสากล (Hegel, 1977, p. 266) หลังจากการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว การกระทำใด ๆ ก็ตามของปัจเจกบุคคลผู้นั้น ก็จะเปี่ยมด้วยสสารัตถะที่เป็นสากล ซึ่งมีความแน่นอนในทางความคิดของตัวเองเป็นที่ตั้ง การกระทำที่มีความเป็นสากล หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการกระทำที่จิตของปัจเจกบุคคลหลอมรวมเข้ากับสสารัตถะเพื่อกำหนดการกระทำบางประการออกมา จะถือเป็นการกระทำเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งเฮเกลอธิบายว่าการกระทำเชิงจิตวิญญาณคือสสารัตถะที่มีความเป็นสากล มีความสมบูรณ์ มีความชัดเจน และมีบุรณภาพในตัวเอง สำหรับเฮเกล การกระทำเชิงจิตวิญญาณถือเป็นรากฐานแห่งการกระทำทั้งปวง ดังที่เฮเกลเขียนว่า “จิตวิญญาณในฐานะที่เป็นสสารัตถะและมีความเป็นสากล มีบุรณภาพในตัวเอง และเป็นแก่นแห่งความคงกระพัน คือสิ่งที่เปี่ยมพื้นฐานอันทานทน ไม่สั่นไหว และเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการกระทำทั้งปวง” (Hegel, 1977, p. 264, ตัวเอียงเป็นของต้นฉบับ)

ดังนั้น ในความคิดของเฮเกิล การกระทำที่จัดเป็น ‘จุดเริ่มต้น’ ของการกระทำเชิงจิตวิญญาณคือการกระทำที่มีความเป็นสากล หรือนั่นก็คือ ต้องเป็นกระทำที่ประกอบด้วยสาร์ตละสัมบูรณ์ ซึ่งจะสะท้อนถึงการกระทำที่เป็นแก่นแท้ ไม่สั้นไหวสั้นคลอน ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามอารมณ์ ไม่มีการปลุกปั่น ไม่ใช่ความเชื่อำนำหน้า และไม่อ่อนไหวตามสถานการณ์ การกระทำลักษณะนี้จะตรงกันข้ามกับการกระทำของมนุษย์ในระดับปัจเจกบุคคลซึ่งบ่อยครั้งมักสั้นคลอนและสั้นไหวง่าย การกระทำในระดับปัจเจกบุคคลเปลี่ยนไปมาได้ง่าย เราจะสังเกตว่าการกระทำของมนุษย์ในระดับปัจเจกบุคคลเปลี่ยนแปลงไปตามแต่กาละเทศะ ตามแพชชั่น ตามสถานการณ์ ตามโอกาส ตามเพศ ตามวัย ตามภาษา ตามอารมณ์ ตามความเชื่อ ตามวัฒนธรรม ฯลฯ การกระทำในระดับปัจเจกบุคคลจึงไร้จุดหมายที่แน่นอน แต่การกระทำที่เป็นสากล ที่มีสาร์ตละ และเป็นการกระทำเชิงจิตวิญญาณนั้น เป็นการกระทำที่ไร้เส้นแบ่งเชิงกาละเทศะ เพศ วัย ภาษาและวัฒนธรรม การกระทำเชิงจิตวิญญาณจึงจัดเป็น “ผัสสะที่แน่นอนในตนเอง เป็นทั้งความรู้สึกที่มั่นคงและเป็นปัญญำอันยิ่งใหญ่” (Hegel, 1977, p. 264)

จากตรงนี้ จะเป็นที่มาของคำตอบว่าความเป็นชุมชนแห่งจริยศาสตร์เกิดขึ้นได้อย่างไร คำตอบของเฮเกิลก็คือการกระทำเชิงจิตวิญญาณที่เปี่ยมด้วยเหตุผลและปัญญำเท่านั้น ที่จะเป็นเงื่อนไขของการเกิดขึ้นของชุมชนแห่งจริยศาสตร์ ในเมื่อการกระทำเชิงจิตวิญญาณเป็นเงื่อนไขแห่งเหตุผล เป็นภูมิปัญญำ และเป็นความจริงสูงสุด การกระทำเชิงจิตวิญญาณจึงสมควรที่จะเป็นการกระทำของคนทุกคน ชุมชนแห่งจริยศาสตร์ในความคิดของเฮเกิล ก็คือสมาชิกทุกคนล้วนแล้วแต่ต้องสร้างการกระทำเชิงจิตวิญญาณด้วยกันหมดทั้งสิ้น ในเรื่องนี้ ประโยคที่สำคัญคือประโยคที่เฮเกิลกล่าวว่า “จิตวิญญาณสามารถเป็นกฎแห่งมวลมนุษย์” (The Spirit is the human law) (Hegel, 1977, p. 267) ประโยคนี้หมายความว่า เหล่าสมาชิกแห่งชุมชนแห่งจริยศาสตร์พึงตระหนักว่าการกระทำเชิงจิตวิญญาณของพวกเขาคือพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันของพวกเขาในฐานะมนุษย์แห่งชุมชนแห่ง

จริยศาสตร์ เฮเกลเชื่อว่าการกระทำเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งหมายถึงการกระทำที่เปี่ยมด้วยเหตุผลและเปี่ยมด้วยพลังแห่งปัญญา จะเป็นบ่อเกิดสำคัญของการเกิดขึ้นของชาติ และสมาชิกทุกคนที่สร้างการกระทำเชิงจิตวิญญาณร่วมกันเท่านั้น ที่จะถือว่าเป็นคุณสมบัติที่จะเป็นพลเมืองประจำชาตินั้น (Hegel, 1977, p. 267) ชาติในความคิดแบบเฮเกลจึงไม่ได้หมายถึงความหลากหลายทางภาษา ความเชื่อ และวัฒนธรรม ฯลฯ

เฮเกลเชื่อว่าชาติจะเข้มแข็งได้ ก็ต่อเมื่อสมาชิกทุกคนหรือพลเมืองทุกคนพร้อมยอมรับที่จะปฏิบัติตามการกระทำที่มีแบบแผนร่วมกัน มีแกนกลางร่วมกัน และมีสาร์ตเถร่วมกันเท่านั้น หากพลเมืองทุกคนปฏิบัติได้เช่นนี้ การกระทำเชิงจิตวิญญาณของพลเมืองทุกคนเช่นนี้ ก็จะถาวร มั่นคงและไม่เปลี่ยนแปลง การกระทำเชิงจิตวิญญาณของพลเมืองแห่งชุมชนจริยศาสตร์จะถือเป็นสาร์ตเถเมื่อการกระทำเป็นสาร์ตเถก็จะถือเป็นบทสิ้นสุดแห่งประวัติศาสตร์ การกระทำของสมาชิกในชาติก็จะเป็นการกระทำที่เป็นความสมบูรณ์ สำหรับมนุษย์ คงไม่มีการกระทำเชิงจริยศาสตร์ใด ๆ ที่จะยิ่งใหญ่ไปกว่าการกระทำเชิงจิตวิญญาณ เพราะการกระทำของสมาชิกแต่ละคนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่กระจัดกระจาย ด้วยตรรกะนี้ เฮเกลจึงเชื่อว่าการมีรัฐบาลเพื่อปกครองประเทศ หรือมีการบังคับใช้กฎหมายเพื่อบริหารจัดการการเมืองภายในประเทศ กฎหมายนั้นก็จำเป็นต้องวางรากฐานที่กำหนดให้พลเมืองทุกคนสร้างการกระทำเชิงจิตวิญญาณ กฎหมายคือเครื่องมือทางการเมืองเพื่อกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ทางการเมืองและสังคมระหว่างพลเมือง พลเมืองพึงปฏิบัติตามกฎหมายที่วางรากฐานอยู่บนการกระทำเชิงจิตวิญญาณ โดยมุ่งหมายให้ชาตินั้น ๆ ก้าวไปสู่ความสมบูรณ์แห่งการเป็นชุมชนแห่งจริยศาสตร์ รัฐจึงเป็นจิตวิญญาณอันยิ่งใหญ่ (Hegel, 1977, p. 268) กฎหมายของรัฐไม่จำเป็นต้องยอมรับหรือเคารพความแตกต่างหลากหลายแห่งการกระทำของเหล่าปัจเจกบุคคล เพราะความแตกต่างหลากหลายในการกระทำแบบปัจเจกบุคคลอาจนำมาซึ่งความไร้ระเบียบภายในชาติ ชาติที่เข้มแข็งจะต้องเป็นชาติที่พลเมือง

ทุกคนสร้างการกระทำเชิงจริยศาสตร์ร่วมกัน เมื่อสมาชิกทุกคนปฏิบัติได้เช่นนั้น ชาตินั้นก็จะประกอบด้วยสมาชิกที่คิดเหมือนกัน สร้างการกระทำไปในทางเดียวกัน และพวกเขาก็จะไม่เป็นคนแปลกหน้าระหว่างกันอีกต่อไป เพราะพวกเขาทุกคนคือสมาชิกที่อาศัยอยู่ใน ‘ครอบครัว’ (Family) เดียวกัน (Hegel, 1977, p. 268)

เฮเกลใช้ ‘ครอบครัว’ เป็นภาพลักษณ์เพื่อสื่อความหมายของ ‘ชาติ’ ตามแบบความคิดของเขา เฮเกลเสนอว่าชาติในฐานะครอบครัวถือเป็นรากฐานของ ‘ระเบียบแห่งจริยศาสตร์’ (Ethical Order) ซึ่งเป็นระเบียบที่จะช่วยสร้างชาติโดยสมาชิกล้วนสร้างการกระทำชุดเดียวกัน มีเหตุผลชุดเดียวกัน มีความคิดและทัศนคติเหมือนกัน เป็นระเบียบ และไม่กระจัดกระจาย ชาติที่มีภาพลักษณ์แบบนี้ถือเป็นครอบครัว เพราะพลเมืองทุกคนสมานสามัคคีกัน มีความปรองดองซึ่งกันและกัน ชาติในภาพลักษณ์แบบครอบครัวนี้ ถือเป็นชาติที่สวนทางกับภาพลักษณ์ที่มองว่าชาติควรมีความหลากหลายทางความคิด หลากหลายภาษาและวัฒนธรรม ชาติที่มีภาพลักษณ์แบบครอบครัวคือชาติที่มีระเบียบแห่งจริยศาสตร์ (Hegel, 1977, p. 268) เป็นที่ตั้ง ในทางตรงกันข้าม ชาติที่ขาดความเป็นครอบครัวก็คือชาติที่ทุกกลุ่มทุกฝ่ายต่างตั้งตัวเป็นปรปักษ์และบ่อนทำลายซึ่งกันและกัน ในความคิดแบบเฮเกล ชาติที่สมาชิกเรียกร้องค่านิยมแบบเสรีประชาธิปไตยมากจนเกินไป หรือถ้าหากสมาชิกเน้นแต่อ้างความเป็นปัจเจกบุคคล อ้างความเป็นส่วนตัว อ้างการรวมกลุ่ม อ้างสิทธิทางการเมืองเพื่อต่อต้านรัฐ ฯลฯ กิจกรรมทั้งหมดนี้ล้วนเสี่ยงที่จะทำลายชาติที่มีความเป็นครอบครัว ค่านิยมแบบเสรีประชาธิปไตยจึงไม่ต่างอะไรกับการสร้างพยาธิสภาพภายในรัฐและเป็นความคิดที่ทำลาย ‘ครอบครัว’

ดังนั้น เสรีประชาธิปไตยเป็นค่านิยมที่ขัดแย้งต่อชาติที่ปรารถนาจะสร้างระเบียบแห่งจริยศาสตร์ สำหรับเฮเกล มนุษย์ที่จะขัดเกลากิจติวิญญานของตนเองได้อย่างสมบูรณ์นั้น ต้องเป็นมนุษย์ที่อยู่ภายในรัฐเท่านั้น รัฐจะทำหน้าที่บ่มเพาะค่านิยมเชิงจิตวิญญานให้กับมนุษย์ รัฐจะกำหนดให้สมาชิกทุกคนสร้างการกระทำ

ไปในทิศทางเดียวกัน มีเหตุผลชุดเดียวกัน มีสารัตถะชุดเดียวกัน ดังนั้น เฮเกลจึงกล่าวชัดเจนว่าการใช้ชีวิตแบบไม่มีรัฐ สดท้ายแล้วก็ไม่ต่างอะไรกับการใช้ชีวิตแบบคนเถื่อนและเปรียบเสมือนคนที่ตายแล้ว ในทางตรงกันข้าม รัฐที่เปี่ยมด้วยจริยศาสตร์จะทำหน้าที่ขัดเกลาหรือฝึกฝนให้สมาชิกทุกคนกลายเป็นผู้ที่มีคุณงามความดีหรือเป็นผู้ประเสริฐนั่นเอง สำหรับเฮเกล รัฐต้องบ่มเพาะคุณงามความดีให้แก่สมาชิกทุกคน เพราะนั่นคือหน้าที่ของรัฐที่จะต้องแผ่ขยายและครอบคลุมไปยังคนทุกคนที่เป็นสมาชิกของรัฐ เช่น การทุ่มเททำงานในระบบราชการถือเป็นการขัดเกลาให้มนุษย์คนนั้นเป็นผู้ประเสริฐ (Hegel, 1977, p. 269)

‘ครอบครัว’ จึงเป็นภาพลักษณ์ที่เฮเกลใช้สื่อถึงชุมชนแห่งจริยศาสตร์ เหตุเพราะสมาชิกทุกคนมีกระบวนการคิดและการกระทำโดยยึดหลักการเดียวกัน โดยมีความจริงสูงสุดและปัญญอันยิ่งใหญ่ภายในรัฐเป็นที่ตั้ง ‘ครอบครัว’ จึงเป็นภาพลักษณ์ของรัฐเข้มแข็ง ‘ครอบครัว’ สะท้อนถึงการคิดการกระทำเชิงจริยศาสตร์ของคนทุกคนที่ครอบคลุมทั่วอาณาเขตของรัฐนั้น ๆ อย่างแท้จริง ดังที่เฮเกลกล่าวว่า “ครอบครัวถือเป็นสิ่งที่ครอบคลุมถ้วนทั่วอย่างแท้จริง” (Hegel, 1977, p. 269) ‘ครอบครัว’ จะมีความเป็นปึกแผ่นกว่า ‘ชุมชน’ เพราะชุมชนต่าง ๆ ที่สมาชิกภายในรัฐสร้างสรรค์ขึ้นมาโดยอูตรี อาจจะเป็นการบ่อนทำลาย ‘ครอบครัว’ หรือนั่นก็อาจจะเป็นตัวการในการทำลายรัฐที่มีระเบียบจริยศาสตร์เป็นแกนกลางก็เป็นได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ‘ชุมชน’ ต่าง ๆ ที่สมาชิกตั้งขึ้นมาเองอย่างเสรีภายในรัฐ ในทางปฏิบัติอาจจะไม่ได้อาศัยจริยศาสตร์เป็นสารัตถะหลักในการกระทำ เนื่องด้วยเห็นว่าชุมชนต่าง ๆ ที่ประชาชนจัดตั้งขึ้นมาด้วยเจตน์จำนงอิสระถือเป็นอันตราย เฮเกลจึงไม่ค่อยเห็นด้วยกับการรวมกลุ่มที่มีลักษณะแยกต่างหากออกจากรัฐ หรือไม่ค่อยเห็นด้วยกับการรวมกลุ่มของภาคประชาชนเท่าใดนัก (ซึ่งในทางทฤษฎีรัฐศาสตร์ปัจจุบันจะเรียกว่าเป็นประชาสังคม (Civil Society) แต่ในงานเขียนของเฮเกลจะใช้คำว่า ‘ชุมชน’ หรือ ‘Community’) เพราะการรวมกลุ่มของ ‘ชุมชน’ ที่แยกตัวออกจากรัฐเหล่านี้ สร้างความสับสนแก่พลเมืองภายในรัฐและอาจจะเป็นตัวการ

ในการบ่อนทำลายรัฐที่เป็นศูนย์รวมแห่งจริยศาสตร์ได้ในระยะยาว (Hegel, 1977, p. 269)

ดังนั้น ไม่ว่าปัจเจกบุคคลจะมีพื้นเพความเป็นมาอย่างไรก็ตาม การที่เขาผู้นั้นจะกลายเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐหรือกลายเป็นมนุษย์ผู้มีจริยศาสตร์เป็นสาระดีในการดำเนินชีวิตได้นั้น เขาผู้นั้นต้องอาศัยอยู่ภายในรัฐเท่านั้น ส่วนมนุษย์ผู้ใดก็ตามที่ไร้รัฐ เช่น ถูกทอดถอนสิทธิพลเมือง ถูกทอดสิทธิทางการเมือง เป็นต้น มนุษย์คนนั้นก็เสมือนว่าเป็นคนที่ตายแล้วนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ตามที่กล่าวมาทั้งหมด ได้แก่ (1) ปัจเจกบุคคล (2) รัฐ (3) การกลายเป็นมนุษย์ผู้มีจริยศาสตร์ และ (4) ระเบียบจริยศาสตร์ ทั้ง 4 องค์ประกอบนี้ การพิจารณาต้องพิจารณาให้คล้องจองไปในทิศทางเดียวกันหมด คำถามคือจะพิจารณาอย่างไรให้คล้องจองกันหมด คำตอบคือความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 ที่ว่ามานี้สัมพันธ์กับแนวคิด ๆ หนึ่งของเฮเกล ซึ่งแนวคิดนั้นก็คือวิชาวิธี (Dialectics) ซึ่งวิชาวิธีของเฮเกลประกอบไปด้วยแกนหลัก 3 แกน ได้แก่ (1) สารนิพนธ์ (Thesis) (2) สิ่งที่ต่อต้านสารนิพนธ์ (Anti-Thesis) และ (3) การสังเคราะห์ (Synthesis) ยิ่งถ้าหากพิจารณาที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้ง 4 ได้แก่ (1) ปัจเจกบุคคล (2) รัฐ (3) ระเบียบจริยศาสตร์ (4) การกลายเป็นมนุษย์ผู้มีจริยศาสตร์ ควบคู่กับกระบวนการของวิชาวิธีทั้ง 3 นั้น สามารถกล่าวได้เป็นกระบวนการ ดังนี้

กระบวนการที่หนึ่ง ในระดับสารนิพนธ์ หรือในระดับของ Thesis นั้น ปัจเจกบุคคลโดยธรรมชาติ ถือว่าเป็นมนุษย์ผู้มีความคิด มีการตัดสินใจคุณค่า มีจิตสำนึก มีความเชื่อ มีอารมณ์ มีสัญชาติญาณ ฯลฯ ที่หลากหลาย เน้นแต่เจตจำนงคือสระ เสรีภาพและต่างก็เป็นตัวของตัวเองสูง การใช้ชีวิตเพียงแค่ระดับปัจเจกบุคคลเป็นการใช้ชีวิตแบบไร้สารัตถะ เพราะเป็นการใช้ชีวิตแบบไร้แก่นสารปราศจากความคงเส้นคงวา การใช้ชีวิตลักษณะนี้มีความน่ากลัวและไร้ความแน่นอนเปรียบเสมือนการใช้ชีวิตในภาวะธรรมชาติ การใช้ชีวิตในระดับสารนิพนธ์แบบปัจเจก

บุคคล ถือเป็นการใช้ชีวิตที่ไม่อาจก้าวไปสู่การเป็นมนุษย์ผู้มีจริยศาสตร์หรือเป็น
มนุษย์ผู้ประเสริฐได้

กระบวนการที่สอง ในระดับต่อต้านสารนิพนธ์ หรือในระดับของ
Anti-Thesis นั้น ปัจเจกบุคคลจะถูกผนวกให้เป็นส่วนหนึ่งกับรัฐ เฮเกลเชื่อว่ารัฐคือ
สารัตถะสูงสุดทางจริยศาสตร์ รัฐคือจิตวิญญาณอันสมบูรณ์ รัฐเป็นแหล่งสถานที่
ที่บ่มเพาะมนุษย์ให้ยอมรับการกระทำเชิงจิตวิญญาณ (Hegel, 1977, p. 262)
เช่นนั้นแล้ว เมื่อก้าวเข้ามาอยู่ภายในรัฐ ปัจเจกบุคคลทั้งหลายก็ต้องปฏิเสธ
(Negate) หรือทำการละทิ้งสารนิพนธ์ที่เคยเป็นมาของตนเอง เพื่อหลอมรวมเข้ากับ
รัฐ เพื่อหลอมรวมเป็นส่วนหนึ่งกับ ‘ครอบครัว’ ดังนั้น เมื่ออยู่ภายในรัฐ แม้ว่าเหล่า
ปัจเจกบุคคลจะมีพื้นเพความเป็นมาที่หลากหลาย แต่พวกเขาต้องกลายเป็นสมาชิก
ของ ‘ครอบครัว’ ให้จงได้ ปัจเจกบุคคลต้องละทิ้งความเป็นมาและความคิด
ที่ไร้เหตุผลของตนเอง การก้าวเข้ามาอยู่ในรัฐหรือ ‘ครอบครัว’ แห่งจริยศาสตร์นี้
คือพื้นฐานเพื่อการพัฒนาตน เพื่อการขัดเกลาความเป็นปัจเจกบุคคล และเพื่อบรรลุ
ซึ่งความเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐ นั่นก็คือมนุษย์ผู้มีจริยศาสตร์ กล่าวให้กระชับกว่านั้น
ก็คือรัฐจะอยู่ในฐานะ Anti-Thesis ส่วนความเป็นปัจเจกบุคคลคือ Thesis ดังที่
เฮเกลกล่าวว่า “เหตุเพราะระเบียบแห่งจริยศาสตร์คือจิตวิญญาณด้วยความเป็นอย่าง
จริงอย่างฉับพลันในตัวเอง มันจึงเป็นด้านที่จิตสำนึกระดับปัจเจกบุคคลต้องทำลาย
ตนเองและยอมที่จะอยู่ใต้อาณัติของระเบียบแห่งจริยศาสตร์นี้โดยไม่มีข้อโต้แย้ง”
(Hegel, 1977, p. 271) และการกระทำของปัจเจกบุคคลเมื่ออยู่ภายในรัฐ จะต้อง
เป็นการกระทำที่แตกต่างกับการกระทำที่เคยเป็นมาของตนเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง
ก็คือ เมื่อใดก็ตามที่ปัจเจกบุคคลได้รับกระแสเรียกจากรัฐ การกระทำเพื่อรัฐของเขา
จะเป็นการกระทำที่เป็นจริงและเป็นการกระทำที่อยู่ภายนอกความเป็นปัจเจกบุคคล
โดยดั้งเดิมของเขา (Hegel, 1977, p. 271)

กระบวนการที่สาม ในระดับการสังเคราะห์ หรือในระดับ Synthesis นั้น
ปัจเจกบุคคลที่อยู่ภายในรัฐ เมื่อพวกเขาพร้อมยอมรับที่จะสร้างการกระทำทาง

จริยศาสตร์ซึ่งรัฐจัดวางไว้ให้เป็นพื้นฐานทางกฎหมายและระเบียบทางสังคมแล้ว บังคับบุคคลก็จะอยู่ในสถานะพลเมือง การกระทำเช่นนี้ก็จะเปิดโอกาสให้พวกเขา กลายเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐได้ในที่สุด การกระทำตามแต่อารมณ์ที่ได้ความมั่นคงแบบ บังคับก็จะได้รับการขัดเกลาเสียใหม่ จนกลายเป็นการกระทำที่มั่นคง ซึ่งหมายถึง การกลายเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐในที่สุด ดังนั้น วิธีแห่งการเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐตาม แนวทางที่รัฐในฐานะระเบียบแห่งจริยศาสตร์วางไว้ให้ ก็คือ ‘วิถีทางที่จะนำพามนุษย์ ไปสู่จุดสิ้นสุด’ (Means to end) การกระทำของมนุษย์ต้องมีจุดสิ้นสุด การกระทำ ของมนุษย์ต้องไม่ใช่ ‘วิถีทางที่จะไร้จุดสิ้นสุด’ (Means without end) การกระทำ ของมนุษย์โดยมุ่งหมายให้ตนเองกลายเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐนั้น คือจุดสิ้นสุดแห่ง ประวัติศาสตร์ของการกระทำ เพราะมันสะท้อนถึงสภาวะสูงสุดและการกระทำ ที่เป็นสากล สำหรับเฮเกล การกลายเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐของพลเมืองผู้อยู่ภายใน รัฐ สะท้อนถึงกิริยาของ ‘การกลายเป็น’ (Becoming) ที่พร้อมจะเดินทางออกจาก สภาวะที่ไร้ทิศทางหรือจากสภาวะคนพเนจรเข้าสู่การเป็น ‘สภาวะที่เที่ยงแท้’ (Being) ซึ่งนั่นก็คือ การออกจากสภาวะธรรมชาติอันไร้ทิศทางเข้าสู่การอยู่ภายใต้อาณาเขตของ รัฐ ซึ่งวิธีคิดของเฮเกลเช่นนี้จะแตกต่างกับกิริยาของ ‘การกลายเป็น’ ของนักคิด สายหลังโครงสร้างนิยมบางท่าน ผู้พร้อมจะเดินทางออกจากรัฐและพร้อมยอมที่จะ อยู่ในสภาวะคนพเนจร สำหรับเฮเกล การเป็นสภาวะที่เที่ยงแท้ อันหมายถึง การกระทำเชิงจิตวิญญาณที่วางรากฐานโดยรัฐ คือจุดจบและเป็นจุดมุ่งหมายของ การเดินทางของเหล่าการกระทำที่ไร้ทิศทางต่าง ๆ ของเหล่าปัจเจกบุคคล เมื่อการ กระทำมาถึงจุดสิ้นสุด เมื่อการกระทำที่แสดงออกมานั้นถูกสังเคราะห์จากระดับ สารนิพนธ์ด้วยพร้อมยอมรับรากฐานแห่งจิตวิญญาณที่รัฐในฐานะการต่อต้าน สารนิพนธ์วางไว้ให้ ณ ตรงนี้ก็ถือเป็นการจบลงของกระบวนการวิภาษวิธีด้วยเช่นกัน

สำหรับเฮเกล การสิ้นสุดลงของกระบวนการวิภาษวิธี ณ การสังเคราะห์คือ เงื่อนไขสำคัญของการที่องค์ประกอบสององค์ประกอบ ได้แก่ สารนิพนธ์ (ซึ่งในที่นี้ ก็คือความเป็นปัจเจก) และสิ่งที่ต่อต้านสารนิพนธ์ (ซึ่งในที่นี้ก็คือรัฐในฐานะระเบียบ

แห่งจริยศาสตร์) ไม่เป็นข้อตรงข้ามของกันและกัน เมื่อทั้งสององค์ประกอบไม่เป็น
ข้อตรงข้ามของกันและกัน ก็แสดงว่าทั้งสององค์ประกอบเกิดสมดุลหรือเกิดดุลยภาพ
ร่วมกัน การเกิดดุลยภาพจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างรัฐที่เข้มแข็ง ดุลยภาพ
ของสิ่งสองสิ่งที่ไม่เป็นข้อตรงข้ามกันอีกต่อไป ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการถนอม
รักษาชุมชนทางจริยศาสตร์ให้คงทนถาวร ดังนั้น ระเบียบแห่งจริยศาสตร์ที่การ
กระทำของปัจเจกบุคคลมิได้เน้นแต่เสรีภาพและการกระทำตามอำเภอใจ หากแต่มี
รากฐานการกระทำเชิงจิตวิญญาณตามที่รัฐวางเงื่อนไขเอาไว้ให้ประพฤติปฏิบัตินั้น
ถือเป็นคุณลักษณะแห่งการใช้ชีวิตที่ประเสริฐล้ำค่า ยิ่งกว่าการใช้ชีวิตในแบบชุมชน
ก่อนการเกิดขึ้นของรัฐ ซึ่งเป็นชุมชนตามธรรมชาติ (Hegel, 1977, p. 272) เมื่อ
ปัจเจกบุคคลยอมรับการกระทำตามแนวทางของระเบียบแห่งจริยศาสตร์หรือชุมชน
แห่งจริยศาสตร์ได้เช่นนี้ พวกเขาจะไม่ใช้คนไร้รัฐ แต่พวกเขาจะอยู่ในฐานะ
พลเมือง ผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองโดยมีเป้าหมายที่ความเจริญรุ่งเรืองของรัฐเป็นที่ตั้ง
พวกเขาล้วนแล้วแต่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ ส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ (Parts) ต้องทำหน้าที่
ไปในทิศทางเดียวกันและต้องพร้อมที่จะเป็นฟันเฟืองให้กับรัฐและสังคมที่ตนเอง
สังกัดอยู่ การกระทำของส่วนต่าง ๆ เหล่านี้คือชีวิตและการดำเนินชีวิตของมัน
ร่วมกันนั้น ถือเป็นเป้าหมายสำคัญ เพราะส่วนต่าง ๆ จะบูรณาการเข้าด้วยกัน
หล่อหลอมและถักทอเข้าด้วยกัน จนกลายเป็นองค์รวม (Whole) ซึ่งองค์รวมในที่นี้
ก็คือชุมชนทางจริยศาสตร์ที่มีความเข้มแข็งในระยะยาวนั่นเอง (Hegel, 1977,
p. 272)

อย่างไรก็ตาม การขบคิดถึงชุมชนทางจริยศาสตร์ รัฐ และชุมชนแบบเฮเกล
นี้ ก็อาจได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักคิดท่านอื่น ๆ ที่แสดงทัศนะตรงกันข้ามกับ
เฮเกล เพราะเฮเกลดูจะไม่ยอมรับถึงการปรากฏตัวของวิถีชีวิตอื่น ๆ ที่ต่อต้านรัฐ
เฮเกลดูจะไม่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายภายในรัฐเท่าใดนัก ข้อถกเถียงเรื่อง
ความแตกต่างหลากหลายและมิติของวิถีชีวิตอื่น ๆ ที่เข้าข่ายลักษณะ ‘เป็นอื่น’
ต่อรัฐ รวมถึงการแผ่ขยายความเมตตากรุณาให้สิ่งที่ ‘เป็นอื่น’ เหล่านั้น ส่งผลให้เรา

ควรให้ความสำคัญกับความคิดเกี่ยวกับจริยศาสตร์ รัฐอำนาจซึ่งสัมพันธ์กับความเมตตาการุณาของนักคิดท่านถัดไป คือ ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida)

แดร์ริดา: ความเมตตาการุณา รัฐ ความเป็นอื่น

แดร์ริดาให้ความสนใจแนวคิดเรื่องความเมตตาการุณาในงานเขียนที่สำคัญ ๆ เช่น ‘The Principle of Hospitality’ (2005) *Of Hospitality* (2000) *Adieu to Emmanuel Levinas* (1999) และ ‘Hospitality, Justice and Responsibility’ (1999) แดร์ริดาอธิบายแนวคิดความเมตตาการุณาผ่านชุดความคิดสองชุด ซึ่งความคิดทั้งสองชุดต่างก็นำเสนอความหมายเกี่ยวกับความเมตตาการุณาในลักษณะที่แตกต่างกัน ในชุดความคิดแรกหรือในหลักการแรกนั้น แดร์ริดาเรียกว่าเป็นหลักการของการมอบความเมตตาการุณาหรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นโดยปราศจากเงื่อนไข (the principle of unlimited hospitality) ซึ่ง ‘ผู้อื่น’ ในที่นี้หมายถึง ‘คนแปลกหน้า’ ‘ผู้อพยพ’ ‘ผู้ลี้ภัย’ ‘คนต่างเผ่า’ ‘สัตว์’ ‘สิ่งไม่ใช่มนุษย์’ ‘สิ่งศักดิ์สิทธิ์’ (Derrida, 2000, pp. 137 - 139) ความเมตตาการุณาในหลักการนี้หมายถึงการมอบความเมตตาให้แก่มวลมนุษย์โดยปราศจากการขบคิดถึงความแตกต่างระหว่างกันและกัน ความเมตตาการุณาลักษณะนี้เป็นความเมตตาที่ปราศจากอคติทางเพศ เชื้อชาติ ภาษา เผ่าพันธุ์ ฯลฯ แดร์ริดาถือว่าความเมตตาการุณาที่วางสมมุติฐานอยู่ที่การทำลายอคติลำเอียงต่าง ๆ ถือเป็นความเมตตาการุณาที่สมบูรณ์ (Kakoliris, 2015, p. 145) แดร์ริดาขยายความหลักการความเมตตาการุณาที่สมบูรณ์ในงานเขียนเรื่อง *Of Hospitality* ดังนี้

“ความเมตตาการุณาที่สมบูรณ์คือการเปิดบ้านของข้าพเจ้าเอง ซึ่งการเปิดบ้านของข้าพเจ้านั้นไม่ได้เปิดให้เฉพาะแก่คนต่างด้าวเท่านั้น แต่มันยังหมายถึงการเปิดบ้านแก่ผู้อื่นที่สมบูรณ์ นั่นคือผู้อื่นที่ข้าพเจ้าไม่รู้จักมักคุ้นมาก่อนเลย และเป็นผู้อื่นที่ไม่มีหัวนอนปลายเท้า ข้าพเจ้าเอื้อเฟื้อสถานที่อยู่แก่พวกเขา ข้าพเจ้ายอมให้พวกเขามายังบ้านของข้าพเจ้าโดยที่ข้าพเจ้า

ไม่ได้กำหนดให้พวกเขาต้องทำสัญญาข้อผูกมัดใด ๆ หรือข้าพเจ้าเองก็ไม่ได้
ถามแม้กระทั่งชื่อของพวกเขา” (Derrida, 2000, p. 25)

จากข้อความข้างต้น จะเห็นว่าความเมตตากรุณาที่สมบูรณ์หรือที่จะ
สมบูรณ์แบบได้นั้น จะต้องเป็นความเมตตากรุณาที่ไม่ได้กำหนดให้ผู้ที่เราจะมอบ
ความเมตตากรุณาให้นั้น ต้องทำสัญญาใด ๆ กับเรา เพราะการทำสัญญาเท่ากับ
เป็นการสร้างเงื่อนไขในการมอบความเมตตากรุณาให้กับพวกเขา เช่น ในสังคมแบบ
ก่อนสมัยใหม่นั้น ความสัมพันธ์ทางสังคมแบ่งแยกออกเป็นเจ้านายและทาส เจ้านาย
จะมอบความเมตตากรุณาให้กับทาส ก็ต่อเมื่อทาสยอมสัญญาที่จะเป็นแรงงานและ
ยอมทำงานตามที่เจ้านายสั่งการ ส่วนในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคม
มีความสลับซับซ้อนมากกว่ายุคก่อนสมัยใหม่ การที่เจ้านายในสถาบันทางสังคม
ต่าง ๆ เช่น ระบบราชการ องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน ฯลฯ จะให้ความเมตตา
แก่ผู้อื่นได้นั้น ความเมตตานี้ ก็มักจะเป็นความเมตตาที่มีเงื่อนไข หรือเป็นความ
เมตตาที่ผ่านการทำสัญญาระหว่างผู้ใหญ่และผู้ย่อย ยกตัวอย่างเช่น ภายใต้ระบบ
สายบังคับบัญชาของสังคมสมัยใหม่ การที่ใครคนใดคนหนึ่งจะได้รับความเมตตา
จากผู้ที่มิได้ตำแหน่งหน้าที่การงานสูงกว่าได้นั้น ไม่ได้เกิดจากการที่คน ๆ นั้น ได้รับความ
เมตตาอย่างไม่มีเงื่อนไข แต่เกิดจากการที่เขาผู้นั้นทำสัญญาหรือกำหนดเงื่อนไข
ในรูปแบบต่าง ๆ ไว้กับผู้ที่มิได้ตำแหน่งหน้าที่การงานสูงกว่า ความเมตตาที่เขาได้รับ
จากการทำสัญญาแบบมีเงื่อนไขกับผู้ที่มิได้ตำแหน่งหน้าที่การงานสูงกว่า จึงเป็นเมตตา
ที่มีผลประโยชน์เกื้อกูลเป็นองค์ประกอบ ความเมตตาเช่นนี้ถือเป็นความเมตตา
ที่ไร้ภาวะสมบูรณ์ จนอาจกล่าวได้ว่าความเมตตาในสังคมสมัยใหม่ยากที่จะเกิดความ
สมบูรณ์ เพราะความเมตตาในสังคมสมัยใหม่เป็นสังคมของการแข่งขันสูง เมตตาใน
บริบทของสังคมสมัยใหม่มีพื้นฐานของผลประโยชน์และการเอาตัวรอดในสังคมหรือ
ในองค์กรเป็นที่ตั้ง ความเมตตากรุณาที่สมบูรณ์ จึงสัมพันธ์กับข้อความที่แดร์ริดา
กล่าวว่าควรที่จะเป็นเมตตาที่ไม่ได้กำหนดผ่านการทำสัญญาใด ๆ ทั้งสิ้น

ย้งไปกว่านั้น การมอบความเมตตาแบบสอบถามชื่อของผู้อื่น ก็ส่มเสี่ยงที่จะเป็นอุปสรรคต่อการสร้างเมตตาที่สมบูรณ์เช่นกัน การสอบถามชื่อ-สกุลของผู้อื่นเท่ากับเป็นการสอบถามเพื่อล่วงรู้สถานะทางสังคมของพวกเขาล่วงหน้าก่อนที่จะเกิดการตัดสินใจปฏิบัติ สถานะทางสังคมของพวกเขา เช่น นามสกุลของพวกเขา สถานะทางเศรษฐกิจของพวกเขา สถานะทางการเมืองของพวกเขา ฯลฯ ที่เราเรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ รวมถึงการได้รับนามบัตรจากพวกเขา จะนำมาสู่ข้อผูกพันหรือพันธกรณีในการปฏิบัติระหว่างเขาและเรา พันธกรณีนี้จะส่งผลให้การสร้างความเมตตาแบบภาวะสมบูรณ์เกิดขึ้นมาได้หรือเกิดขึ้นได้ยาก เพราะความเมตตาของเราส่มเสี่ยงที่จะเกิดความลำเอียงและมีอคติทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง ยกตัวอย่างเช่น เราล่วงรู้สถานะทางสังคมของคน ๆ หนึ่ง ซึ่งเราไม่เคยรู้จักมักคุ้นมาก่อนเลย แต่เมื่อเราทราบว่าเขาเป็นคนมีสถานะทางสังคม เราก็เริ่มที่จะให้ความเมตตากรุณาเพื่อให้สมฐานะของเขา แต่การที่เราเลือกที่จะมีจิตเมตตากรุณาแก่พวกเขา เป็นเพราะเราตระหนักถึงสถานะทางสังคมของพวกเขา เมตตากรุณาเช่นนี้ ถือเป็นเมตตากรุณาเชิงมารยาทสังคมหรือเป็นเมตตากรุณาเชิงพันธกิจสังคม ในเงื่อนไขนี้ ผู้ให้ความเมตตาจะถูกคาดหวังให้มอบความเมตตาแก่คนที่มิสถานะทางสังคมที่ได้เปรียบผู้อื่น แต่ผู้ให้ความเมตตากลับไม่ยอมมอบความเมตตาลักษณะเดียวกัน ให้แก่คนที่มิสถานะเสียเปรียบผู้อื่นหรือแม้แต่เสียเปรียบตนเอง ความเมตตาเช่นนี้ก็จะไม่ถือเป็นความเมตตาจิตที่สมบูรณ์ ในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มีเหตุการณ์ว่าท่ามกลางที่ชาวยิวหลายคนถูกพวกนาซีจับไปใช้แรงงานในค่ายกักกัน ออตโต แฟรงค์ (Otto Frank) ชาวยิวซึ่งในอดีตเคยเป็นทหารผ่านศึกให้กับเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็ถูกพวกนาซีจับตัวไป แต่พวกนาซีกลับปฏิบัติต่อแฟรงค์อย่างให้เกียรติ แฟรงค์ได้รับความกรุณาและได้รับการปฏิบัติในระดับเกือบเท่าเทียมกับคนเยอรมัน เหตุเพราะพวกนาซีตระหนักถึงสถานะทางสังคมที่มีเกียรติของแฟรงค์ สถานการณ์นี้ส่งผลให้แฟรงค์เป็นหนึ่งในผู้รอดชีวิตจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ในที่สุด แม้ว่านาซีจะถือว่ามิกิริยาของความเมตตากรุณา แต่ความเมตตากรุณาของพวกนาซีเป็นความเมตตากรุณาแบบ

เลือกปฏิบัติ ซึ่งไม่จัดเป็นความเมตตากรุณาที่สมบูรณ์ ความเมตตาลักษณะนี้
จะสวนทางกับความเมตตาในความคิดของแดร์ริดา เพราะแดร์ริดาเชื่อว่าความ
เมตตาที่สมบูรณ์ต้องมีคุณลักษณะตามที่แดร์ริดาเขียนไว้ ดังนี้ “จงเข้ามา ไม่ว่าท่าน
จะเป็นผู้ใดก็ตาม ชื่อใดก็ตาม เพศใดก็ตาม เผ่าพันธุ์ใดก็ตาม คน สัตว์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์”
(Derrida, 2000, p.137)

ดังนั้น ในชุดความคิดที่สองหรือในหลักการที่สองนั้น แดร์ริดาเรียกว่าเป็น
การมอบความเมตตากรุณาแก่ผู้อื่นแบบมีเงื่อนไข (The principle of conditional
hospitality) ความเมตตาลักษณะนี้จะสัมพันธ์กับกฎหมายและการเมือง ถ้าหาก
พิจารณาในบริบทของกฎหมายและการเมือง องค์กรอียิปต์จะเป็นผู้กำหนดว่าใครหรือ
ผู้ใดมีสิทธิที่จะได้รับความเมตตากรุณา ส่วนใครหรือผู้ใดคือกลุ่มคนที่ไม่สมควรได้รับ
สิทธิที่จะได้รับความเมตตากรุณา เมื่อองค์กรอียิปต์จำแนกประเภทคนได้ดังนี้แล้ว
องค์กรอียิปต์ก็จะกำหนดออกมาในรูปของกฎหมายให้พลเมืองของตนเองปฏิบัติตาม
อำนาจรัฐที่จำแนกคนออกเป็น (1) คนที่สมควรได้รับความเมตตา และ (2) คนที่ไม่
สมควรได้รับความเมตตา เช่นนี้ จะส่งผลให้พลเมืองสำนักในหน้าที่ว่าพลเมืองควร
จะมอบความเมตตาให้ใครหรือกลุ่มใด และพลเมืองไม่สมควรที่จะมอบความเมตตา
ให้ใครหรือกลุ่มใด ความเมตตาแบบมีเงื่อนไขเช่นนี้ จึงสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่าง ๆ
ดังนี้ อำนาจอธิปไตย สิทธิที่จะได้รับความเมตตา สิทธิที่จะไม่ได้รับความเมตตา และหน้าที่
ของพลเมือง ซึ่งจะแตกต่างกับความเมตตาในหลักการที่หนึ่งซึ่งไม่ได้มีอำนาจอธิปไตย
และหน้าที่พลเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง การที่รัฐอาศัยอำนาจในการแบ่งแยกผู้คน
ออกเป็น ผู้ที่มีสิทธิที่จะได้รับความเมตตา และ ผู้ที่ขาดสิทธิที่จะได้รับความเมตตา
ภายในอาณาเขตของรัฐนั้น ๆ ส่งผลให้ความเมตตาลักษณะนี้เป็นไปแบบมีเงื่อนไข
ซึ่งเกรซิโมส คาโคริลิส (Gerasimos Kakoliris) นักวิชาการที่สนใจความคิดของ
แดร์ริดาตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ ว่าความเมตตาแบบมีเงื่อนไขถือว่าเป็นความเมตตา
ที่มีความรุนแรงในเชิงอคติความคิดเป็นส่วนประกอบ คาโคริลิสมีความเห็นว่า
แดร์ริดาไม่เคยพลาดเป้าที่จะสังเกตเห็นถึงมิติความรุนแรงในเชิงอคติ ว่าความรุนแรง

แบบเลือกปฏิบัติดังกล่าวนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบในความเมตตาขององค์อธิปัตย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Kakoliris, 2015, p. 145)

ดังนั้น ความเมตตาที่ไม่สมบูรณ์แบบจึงสัมพันธ์กับความเมตตาที่กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์โดยอำนาจรัฐ แดร์ริดาวิพากษ์วิจารณ์ว่ารัฐเปรียบเสมือน ‘บ้าน’ ที่ยินยอมให้ผู้อื่นเข้ามาอาศัยอยู่ เพียงแต่ผู้อื่นต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขและกติกาของเจ้าบ้านเท่านั้น ผู้อื่นถึงจะได้รับความเมตตาจากเจ้าบ้านในที่สุด ประเด็นนี้หมายความว่าผู้อื่นคนนั้น ไม่ว่าเขาจะมีพื้นเพความเป็นมา ความเชื่อ ฐานคติ ทศนะคติที่แตกต่างจากเจ้าบ้านเพียงใดก็ตาม ที่สุดแล้วผู้อื่นคนนั้นต้องตวัน ละเลิก และปฏิเสธสิ่งที่ตนเองเคยยึดถือหรือเคยเป็นมาทั้งหมด และยอมที่จะหลอมรวมตนเองเข้ากับความคิด ความเชื่อ ทศนะคติ อุดมการณ์ทางการเมืองที่รัฐในฐานะเจ้าบ้านเป็นผู้กำหนดให้ ด้วยเงื่อนไขเช่นนี้เท่านั้นที่ผู้อื่นถึงจะได้รับความเมตตาจากรัฐในฐานะเจ้าบ้าน ถ้าหากไม่เป็นเช่นนั้นแล้ว รัฐก็จะไม่มอบความเมตตาให้แก่พวกเขา แดร์ริดากล่าวในบทสัมภาษณ์บทหนึ่งว่า “ผู้อื่นต้องตระหนักเสมอว่าพวกเขาเป็นเพียงแค่ผู้อาศัย บ้านที่พวกเขาอาศัยอยู่ ไม่ใช่บ้านของพวกเขา พวกเขาต้องให้ความเคารพต่อของมีค่าของเจ้าบ้าน” (Caputo, 1997, p. 111) ในที่นี้ ‘เจ้าของบ้าน’ คือองค์อธิปัตย์ พวกเขาสามารถคัดเลือก คัดกรอง และคัดสรรว่าใครหรือผู้ใดคือคนที่เจ้าบ้านจะมอบความเมตตากรุณาให้ (Kakoliris, 2015, p. 149) ถ้าใครหรือผู้ใดไม่เคารพ ‘ของมีค่า’ ของเจ้าของบ้าน ซึ่งในที่นี้อาจหมายถึงการให้ความเคารพต่อวัฒนธรรม อุดมการณ์ ความคิดและความเชื่อของเจ้าบ้าน คนผู้นั้นก็จะไม่ได้รับความเมตตากรุณาจากเจ้าบ้าน ในกรณีที่ความเมตตาจากเจ้าบ้านผูกโยงอยู่กับการเคารพ ‘ของมีค่า’ ของเจ้าบ้านเช่นนี้ ก็หมายความว่าความเมตตากรุณานั้น เป็นไปแบบมีเงื่อนไข มีการเจรจาต่อรอง มีการแลกเปลี่ยน และเป็นเหมือนการทำธุรกรรมการค้าประเภทหนึ่งที่มีเงื่อนไขของการให้สิ่งตอบแทนซึ่งกันและกัน (Derrida, 2002, p. 81)

ปฏิเสธไม่ได้ว่าความเมตตากรุณาอันเกิดจากการใช้อำนาจขององค์อภิปตย์
ถือเป็นการเมือง แต่สำหรับแตรริดา การเมืองเช่นนี้จะไม่นำไปสู่การพลิกคว่ำ
กระบวนทัศน์ของรัฐท่ามกลางที่รัฐเข้าสัมพันธ์กับความแตกต่างหลากหลาย
อำนาจลักษณะนี้จึงแสดงนัยยะออกมาสองผลลัพธ์ ผลลัพธ์ที่หนึ่ง ก็คือการรักษา
กฎระเบียบที่เคยเป็นมาของรัฐ โดยที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระใด ๆ ภายใน
กฎเกณฑ์เลยทั้งสิ้น มีหน้าซำกลับยิ่งเรียกร้องให้คนทุกคน ไม่ว่าเขาจะมีความเป็นมา
ที่แตกต่างหลากหลายต่อรัฐเพียงไรก็ตาม พวกเขาต้องยอมรับหรือสมยอมกับ
กฎระเบียบที่เคยเป็นมา โดยรัฐจะมั่นใจว่ากฎระเบียบเหล่านั้นคือความสมบูรณ์
แบบ ผลลัพธ์ที่สอง องค์อภิปตย์ในฐานะเจ้าบ้านไม่ได้ยอมรับถึงการดำรงอยู่ของ
ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ภาษา ความคิดและความเชื่ออย่างแท้จริง
เลย แต่กลับยิ่งเรียกร้องให้ความแตกต่างเหล่านั้น ต้องทำลายรากเหง้าและประวัติ
ความเป็นมาของตนเอง เพื่อแลกมากับการได้รับความเมตตากรุณาจากเจ้าบ้าน
ถ้าหากผู้อื่นไม่ยอมเสียสละความแตกต่างของตนเองแล้ว พวกเขาก็จะเผชิญกับ
ความรุนแรง เผชิญกับการถูกทำร้ายชีวิตและทรัพย์สินของพวกเขาจากเจ้าบ้าน
สำหรับแตรริดา การเมืองเช่นนี้ไม่ได้สร้างความแตกต่างให้กับรัฐ ไม่ได้นำไปสู่การ
เขียนประวัติศาสตร์ใหม่ ๆ ให้กับรัฐ หากแต่การเมืองเช่นนี้กลับยิ่งสนองอำนาจรัฐ
เพราะรัฐสามารถอ้างหรืออาศัยการใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มคนที่รัฐมองว่าก่อความ
ประพฤติดังอย่างไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของรัฐ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เมื่อใด
ก็ตามที่ความแตกต่างภายในบ้านของเจ้าบ้านปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้น จนดูเหมือนว่า
ความแตกต่างเหล่านั้นจะเริ่มคุกคามและเป็นอันตรายต่อของมีค่าของเจ้าของบ้าน
เมื่อนั้นความแตกต่างเหล่านั้น ก็จะไม่ได้รับความเมตตากรุณาจากเจ้าของบ้าน
อีกต่อไป และแล้วความแตกต่างเหล่านั้นก็จะเผชิญกับการถูกกวาดล้างโดยเจ้าของ
บ้านในที่สุดนั่นเอง การเมืองที่ดำเนินไปด้วยความรุนแรงเช่นนี้คือการเมือง
ที่ไม่ยอมรับความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ใด ๆ เลยภายในปริภูมิของของรัฐ การเมืองเช่นนี้
จะขาดความก้าวหน้า ขาดการยอมรับและขาดการให้ความเมตตากรุณาต่อสิ่งที่

แตกต่างหลากหลายจากรัฐ ดังนั้น สิ่งที่แต่รรีคาดคาดหวังต่อห้วงเวลาแท้จริงของ
การเมือง จึงตั้งอยู่บนหลักการที่ว่าองค์อธิปัตย์หรือเจ้านายนั้น ควรพร้อมที่จะให้
ความเมตตากรุณาและให้ความเคารพต่อความแตกต่างหลากหลายอย่างปราศจาก
เงื่อนไข หากรัฐสามารถมอบความเมตตากรุณาต่อความแตกต่างหลากหลาย
ได้เช่นนั้น แบบไม่มีเงื่อนไขแลกเปลี่ยนได้เช่นนั้น ห้วงเวลาแห่งการเมืองจึงเกิดขึ้น
จริงอย่างเป็นรูปธรรมในที่สุด ห้วงเวลาที่แท้จริงทางการเมืองจึงเกิดขึ้นควบคู่กับห้วง
เวลาแห่งการกระทำที่สมบูรณ์เชิงคุณธรรม ซึ่งการกระทำที่สมบูรณ์เชิงคุณธรรม
ก็สัมพันธ์อยู่กับห้วงเวลาแห่งการมอบเมตตากรุณาที่รัฐควรแผ่ขยายความเมตตา
กรุณาของรัฐเองออกไปอย่างไม่สิ้นสุด การแผ่ขยายพลังแห่งเมตตากรุณาต่อ
ความแตกต่างหลากหลายหรือความเป็นอื่นอย่างไม่สิ้นสุดเหล่านี้ ถือเป็นเงื่อนไขของ
ความเมตตากรุณาที่เป็นสากล (Kakoliris, 2015, p. 148)

การวิพากษ์ของแดร์ริดาไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่การโค่นล้มรัฐหรือโค่นล้มระบบการปกครอง หากแต่โจทย์ของเขาคือจะทำอะไรหรือตั้งแนวทางการวิพากษ์อย่างไร รัฐถึงจะเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์หรือทัศนคติความคิดเกี่ยวกับความเมตตากรุณาต่อความแตกต่างหลากหลายภายในตัวของรัฐเอง ดังนั้น ข้อเรียกร้องทางการเมืองของแดร์ริดา ก็คือการเรียกร้องให้รัฐเปลี่ยนแปลงความเมตตากรุณาเชิงอำนาจของตนเอง จากแรกเริ่มเดิมทีนั้น รัฐหรือ ‘เจ้าบ้าน’ มักมอบความเมตตากรุณาในลักษณะเรียกร้องให้ผู้อื่นยอมมอบความเคารพต่อ ‘ของมีค่า’ ของรัฐ ความเมตตาในกระบวนทัศน์นี้ต้องเปลี่ยนแปลง กลายมาเป็นความเมตตากรุณาต่อความแตกต่างหลากหลายและความเป็นอื่นเหล่านั้นอย่างปราศจากเงื่อนไข หากกฎหมายของรัฐเปลี่ยนแปลงได้เช่นนี้ กฎหมายก็จะไม่ยึดติดกับอำนาจรัฐ ไม่ยึดติดกับการเรียกร้องให้ความแตกต่างหลอมรวมเข้ากับอำนาจและค่านิยมต่าง ๆ ที่รัฐในฐานะเจ้าบ้านกำหนดครอบขึ้น และกฎหมายก็จะกลายเป็นกฎหมายที่พร้อมที่จะธำรงอยู่ร่วมกับความแตกต่างหลากหลายอย่างแท้จริง หากทำได้เช่นนี้จริงในทางปฏิบัติ กฎหมายที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายอย่างเสมอภาค ก็จะกลายเป็น

อันหนึ่งอันเดียวกันกับเมตตาสากล กฎหมายกลายเป็นเมตตาสากลและเมตตาสากล
กลายเป็นกฎหมาย หากทำได้เช่นนี้ รัฐที่ในตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ไม่เคยอ่อนโยน
กับความแตกต่างหลากหลายเลย ก็จะเริ่มอ่อนโยนหรืออ่อนอ่อนกับความแตกต่าง
หลากหลายมากขึ้น และผลที่สุดแล้ว รัฐก็จะเปี่ยมด้วยเมตตาสากล รัฐกลายเป็น
เมตตาสากลและเมตตาสากลก็เป็นส่วนหนึ่งกับรัฐ เงื่อนไขของเดร์ริดาที่เรียกร้อง
ให้รัฐเกิดเมตตาสากลหรือเกิดเมตตาแบบไม่มีเงื่อนไขเช่นนี้ แน่แน่นอนว่าเป็นเงื่อนไข
ที่เป็นไปไม่ได้หรือเป็นไปไม่ได้ยากเช่นนี้ (Condition of impossibility) แต่เงื่อนไขที่ดูแทบ
จะเป็นไปไม่ได้หรือเป็นไปไม่ได้ยากเช่นนี้ เป็นสิ่งที่ต้องทำให้เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ
เพราะมันเป็นเงื่อนไขบังคับที่จะทำให้ความเมตตากรุณาที่สมบูรณ์แบบเกิดขึ้นได้จริง
และเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ผุดผ่องที่สุด สำหรับเดร์ริดา สิ่งใดก็ตามที่จะเรียกว่า
เป็นบ่อเกิดของ ‘เหตุการณ์’ (Event) อันแท้จริงในประวัติศาสตร์ของมนุษย์นั้น
หนึ่งในเงื่อนไขนั้น ก็คือการทำให้สิ่งที่ เป็นไปไม่ได้หรือเป็นไปไม่ได้ยากกลายเป็นสิ่งที่
เป็นไปได้ (The condition of impossibility as a possibility) (Derrida, 2005, p. 90)

ด้วยตรรกะนี้เอง เมื่อใดก็ตามที่รัฐสามารถเปลี่ยนแปลงตรรกะของ
ความเมตตากรุณาจากที่ผูกติดกับอำนาจ ซึ่งเป็นการแบ่งแยกกลุ่มคนที่รัฐตัดสินใจ
มอบความเมตตาออกจากกลุ่มคนที่รัฐไม่ปรารถนาจะมอบความเมตตาให้ มาสู่ความ
เมตตากรุณาที่ไม่แบ่งแยกอันบริสุทธิ์ เมื่อนั้นก็จะเป็นช่วงเวลาแห่งการเกิดขึ้นของ
เหตุการณ์ทางการเมืองอย่างแท้จริง และเมื่อนั้นก็จะเป็นเวลาที่กฎหมายของรัฐ
เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์และวิธีคิดขึ้นภายในตัวรัฐเองอย่างไม่ต้องสงสัย
ตรรกะนี้ดูเป็นเงื่อนไขที่ทำได้ยาก แต่เงื่อนไขที่ทำได้ยากหรือที่แทบจะเป็นไปไม่ได้
คือก้าวอันสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขเชิงอำนาจของรัฐ เมื่อรัฐเปลี่ยนแปลง
เงื่อนไขของตัวกฎหมายและขอบเขตใหม่ ในลักษณะที่ยอมรับความแตกต่าง
หลากหลายได้มากขึ้น เมื่อนั้นชุมชนภายในของรัฐก็จะเปิดกว้างมากขึ้น เพราะชุมชน
ภายในรัฐที่เคยเป็นมา เริ่มที่จะรองรับความหลากหลายมากขึ้น มีความเป็นสากล

มากขึ้น ประเด็นนี้ก็เปรียบเสมือนว่ารัฐต้องไม่สร้างจินตนาการว่ารัฐคือความสมบูรณ์แบบแต่ต้น แต่รัฐต้องเกิดศรัทธาว่าเมื่อใดก็ตามที่รัฐเกิดความเชื่อมต่อเชื่อมโยงกับสิ่งที่แปลกแตกต่างออกไปจากจินตนาการของรัฐ เมื่อรัฐเผชิญกับความเป็นอื่น สิ่งของรัฐต้องจัดการไม่ใช่การจัดการความเป็นอื่นด้วยความรุนแรง หากแต่รัฐต้องจัดการกับความเป็นอื่นเหล่านั้น ด้วยการให้เมตตากรุณาอย่างไม่มีเงื่อนไข ยอมรับความแตกต่างเหล่านั้นโดยปฏิบัติกับพวกเขาตามอย่างที่เราเรียกว่า ‘จงเข้ามาไม่ว่าท่านจะเป็นผู้ใดก็ตาม ชื่อใดก็ตาม เพศใดก็ตาม เผ่าพันธุ์ใดก็ตาม คน สัตว์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์’ และเมื่อนั้นรัฐก็จะกลายเป็นเมตตาสากลในที่สุด เงื่อนไขที่ดูทำได้ยากเช่นนี้ ต้องเป็นสิ่งที่ทำให้ได้ในทางปฏิบัติ เพราะเงื่อนไขที่เป็นไปไม่ได้ ที่ต้องทำให้เป็นไปได้เท่านั้น ที่จะเป็นบ่อเกิดของเหตุการณ์แห่งประวัติศาสตร์ภายในรัฐ และเป็นสัญญาณบ่งชี้ว่ารัฐได้เกิดพลวัตทางประวัติศาสตร์ขึ้นแล้ว อย่างน้อยก็คือตรรกะและญาณวิทยาของตัวมันเองที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งคาดหวังว่าภาคปฏิบัติก็น่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นด้วยในที่สุด แดร์ริดากล่าวถึงการเกิดขึ้นของ ‘เหตุการณ์’ โดยเชื่อมโยงกับ ‘การทำให้สิ่งที่เป็นไปได้เป็นไปได้’ ได้อย่างน่าสนใจว่า

“เมื่อใดก็ตามที่สิ่งที่เป็นไปได้ทำให้ตัวมันเองเป็นไปได้ เมื่อนั้นเหตุการณ์ได้เกิดขึ้นแล้ว (ความเป็นไปได้ของความเป็นไปไม่ได้) สิ่งนี้คือรูปแบบที่ย้อนแย้งของเหตุการณ์ ถ้าหากเหตุการณ์คือความเป็นไปได้ ในลักษณะที่ว่ามันสอดคล้องกับเงื่อนไขที่เป็นไปได้เท่านั้น หรือถ้าเหตุการณ์คือการเปิดเผยหรือเผยตัวของสิ่งที่เป็นไปได้มาก่อนแล้ว ถ้าเช่นนั้นเหตุการณ์นั้นย่อมไม่ใช่เหตุการณ์ สำหรับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้นั้น มันจะต้องเป็นการมาถึงและมาถึงของความเป็นไปไม่ได้” (Derrida, 2005, p. 90)

‘เหตุการณ์’ ทางการเมืองที่เรียกร้องให้รัฐเปลี่ยนแปลงความเมตตาแบบใช้อำนาจแบบแบ่งแยก มาสู่ความเมตตาที่สมบูรณ์แบบ เพื่อสร้างชุมชนแห่งการยอมรับความแตกต่างหลากหลายขึ้นภายในรัฐนั้น ความจริงแล้วข้อคำนึงทางการเมืองของแดร์ริดาเช่นนี้ เป็นข้อคำนึงทางการเมืองที่สะท้อนอิทธิพลความคิดของ

เอมมานูเอล เลวินาส (Emmanuel Levinas) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ผู้เชื่อว่า
จริยศาสตร์คือสิ่งสำคัญประการแรกของปรัชญา เลวินาสเชื่อว่าจริยศาสตร์คือ
พื้นฐานของการเปิดตนเองออกไปสู่ความเป็นอื่น เลวินาสเชื่อว่าการเปิดตนเองเพื่อ
เชื่อมโยงและถ้อยไขกับความเป็นอื่นนั้น สำคัญกว่าการกำหนดอัตวิสัยที่ชัดเจน
ให้กับตัวตนของมนุษย์ สิ่งที่เลวินาสวิพากษ์ก็คือ มนุษย์มักเลือกที่จะกำหนด
ความชัดเจนให้กับห้วงแห่งอัตวิสัยของตนเอง มากกว่าที่จะเปิดห้วงความคิดของ
ตนเองให้เปลี่ยนแปลงไปโดยเชื่อมโยงกับความเป็นอื่นที่ต่างออกไปจากอัตวิสัยของ
ตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความเป็นสภาวะแห่งตน ความเป็นอัตวิสัย การกำหนด
จิตรับรู้ที่ชัดเจน เหล่านี้ควรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลัง แต่สิ่งที่ควรมาก่อนเหนือ
สิ่งอื่นใด ก็คือความสัมพันธ์เชิงจริยศาสตร์ระหว่างตัวอัตตากับความเป็นอื่น ซึ่งเป็น
สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วและยังคงอยู่ต่อไป (Levinas cited in Fuh, 2003, pp. 1 - 22;
Levinas, 1987) เช่นนั้นแล้ว ‘ตัวฉัน’ จึงไม่ควรวางตนเป็นเอตทัคคะแห่งธรรมชาติ
และจักรวาล หากแต่ต้องประกอบอันนับไม่ถ้วนซึ่งล้วนแล้วแต่แตกต่างออกไปของ
โลกใบนี้ต่างหากที่ต้องให้ความเคารพการดำรงอยู่ของมันเป็นลำดับแรก

จริยศาสตร์ของเลวินาสวางอยู่บนพื้นฐานของความแตกต่างระหว่าง
คำศัพท์สองคำศัพท์ได้แก่ ‘Bonne Conscience’ และ ‘Mauvaise Conscience’
หากพิจารณาที่ความหมายของ Bonne Conscience เป็นลำดับแรก Bonne
Conscience หมายถึงมโนธรรมที่ดี (Bonne หมายถึง ‘ดี’ ส่วน Conscience
หมายถึง ‘มโนธรรม’) เลวินาสอธิบาย Bonne Conscience ว่าหมายถึงการวางตน
เป็นศูนย์กลางของตัวอัตตา หมายถึงการที่ตัวอัตตาปฏิบัติตนในฐานะองค์ความรู้
ที่สมบูรณ์ในตัวเอง และหมายถึงจิตรับรู้ที่เปี่ยมด้วยความตั้งใจ ซึ่งในประเด็นนี้
เลวินาสวิพากษ์ว่า Bonne Conscience ถือเป็นการเน้นย้ำถึงคุณค่าทางเหตุผลและ
ตรรกะอันผิดพลาดของการที่มนุษย์ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง หากเชื่อมโยงความคิด
เรื่อง Bonne Conscience เข้ากับรัฐ สิ่งที่เป็นอันตราย ก็คือถ้าหากรัฐมีความคิดว่า
ตนเองคือ Bonne Conscience รัฐนั้นก็จะเป็นรัฐที่ยึดมั่นในเจตคติและ

มโนธรรมของตนเอง หรือถ้าหากรัฐนั้นมีตรรกะวิธีคิดแบบ Bonne Conscience รัฐนั้นก็จะเชื่อว่าชุมชนที่ตนเองเป็นอยู่ในปัจจุบันไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงหรือเกิดการขยับขยายใด ๆ ขึ้นอีก ที่สุดแล้วรัฐนั้นหรือชุมชนนั้น ก็จะไม่ยอมรับความเป็นอื่น หรือถ้าหากจะยอมรับความเป็นอื่นก็จะเป็นไปในลักษณะแบบมีเงื่อนไขหรืออาศัยอำนาจเข้ากำกับและควบคุมความเป็นอื่นให้อยู่ภายใต้ระเบียบ เมื่อใดก็ตามที่ความเป็นอื่นเหล่านั้นเกิดล่วงเกินรัฐหรือชุมชนเข้า รัฐก็จะใช้ความรุนแรงเข้าสลายความเป็นอื่นนั้น เพราะรัฐมองว่าตนเองคือจิตวิญญาณสูงสุดในแบบของเฮเกลและรัฐเป็น Bonne Conscience (Levinas, 1996, pp. 75 - 87)

ส่วนความหมายของ Mauvaise conscience (Mauvaise หมายถึง ‘ที่ไม่เป็นไปตามปกติวิสัย’) นั้นจะแตกต่างจาก Bonne Conscience ถ้าหาก Bonne Conscience หมายถึงการยึดโยงเอาตัวมนุษย์และรัฐเป็นศูนย์กลางขององค์ความรู้และจิตสำนึกแล้ว Mauvaise Conscience จะหมายถึงการตั้งคำถามเพื่อวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ตลอดจนเป็นความกล้าหาญที่จะแสดงความสงสัยกับจิตสำนึกของตัวเอง สิ่งที่ตัวเองคาดหวังคิดมาตลอดเกี่ยวกับความรู้ของตนเองนั้น อาจจะเป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์แบบและยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ในความคิดแบบ Mauvaise Conscience นี้ ตัวอัตตาคะมีสมมุติฐานว่าสิ่งที่ตนเองรับรู้ปราศจากความสมบูรณ์แบบ ตัวอัตตาคะไม่ยืนยันถึงการเป็นตัวตนของตนเองได้อย่างสมบูรณ์แบบ หากแต่ตัวอัตตาคะต้องเป็นสิ่งที่ถูกตั้งคำถามเพื่อวิพากษ์การกระทำ เพื่อวิพากษ์สภาวะการณ์ และเพื่อวิพากษ์การดำรงอยู่ที่เคยเป็นมาของมันทั้งหมด

ดังนั้น ในความคิดแบบ Mauvaise Conscience นั้น ตัวอัตตาต้องพร้อมที่จะวิพากษ์ความเป็นมาของตัวเอง เพื่อสร้างภาวะการเปลี่ยนแปลงให้กับตัวตนของตนเอง ถ้าหากเชื่อมโยงตรรกะของ Mauvaise Conscience เข้ากับรัฐ ก็อาจกล่าวได้ว่ารัฐควรมีสมมุติฐานวาระเบียดและบรรทัดฐานต่าง ๆ ที่รัฐกำหนดขึ้นยังประสบกับความไม่สมบูรณ์แบบ หรือนั่นก็คือรัฐไม่สามารถสถาปนาตนเองให้เป็น

ความเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ได้ รัฐยังขาดองค์ประกอบหรือเนื้อหาสาระที่จำเป็นต่อการ
สร้างความเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ภายในรัฐ คำถามคือองค์ประกอบใดคือสิ่งที่รัฐยัง
ขาดหายไป คำตอบของ Mauvaise Conscience ก็คือคุณธรรมและความยุติธรรม
ที่รัฐควรจะปฏิบัติและให้ความเคารพต่อความเป็นอื่นในระดับที่เท่าเทียมกันโดย
ไม่มีเงื่อนไข เมื่อเป็นเช่นนั้น หากกฎหมาย ค่านิยม และบรรทัดฐานต่าง ๆ ของรัฐยัง
ไม่ได้เอื้อเพื่อความเมตตากรุณาต่อความเป็นอื่น รัฐจึงจำเป็นต้องวิพากษ์ตนเอง
วิพากษ์สภาวะการณ์และวิพากษ์ความเป็นมาของตัวกฎหมายของรัฐเอง เพื่อที่จะ
รองรับความเป็นอื่นและความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้นมากขึ้นเพื่อสร้าง
ความเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในตัวของรัฐเอง รัฐจะขยับขยายจินตนาการเกี่ยวกับชุมชน
ของตนเองผ่านกฎหมายมากขึ้น จากแรกเริ่มเดิมทีนั้น รัฐปฏิเสธความแตกต่าง แม้รัฐ
จะยอมรับความแตกต่าง แต่รัฐก็กระทำแบบมีกำหนดเงื่อนไข อย่างไรก็ตาม
ในตรรกะแบบ Mauvaise Conscience ตามข้อเสนอของเลวินาส ถ้าหากรัฐศรัทธา
ถึงกิจกรรมทางการเมืองและสังคมเพื่อทำให้ชุมชนของรัฐแตกต่างจากที่เคยเป็น
หรือกำหนดกระบวนการที่บางอย่างประการที่แตกต่างออกจากภาวะปกติวิสัยที่เป็นอยู่
สิ่งที่รัฐต้องกระทำคือการวิพากษ์ตนเอง รัฐต้องมีความคิดใหม่ในลักษณะที่แตกต่าง
กับเฮเกล ว่ารัฐนั้นไม่ใช่จิตวิญญาณสูงสุด รัฐไม่ใช่ความสมบูรณ์ รัฐยังขาดความ
ยุติธรรมและคุณธรรมต่อการเคารพต่อความเป็นอื่น เมื่อรัฐวิพากษ์ตนเองตาม
หลักการของ Mauvaise Conscience ได้เช่นนี้ ก็จะนำไปสู่การกระบวนทัศน์ภายใน
รัฐ ซึ่งหนึ่งในกระบวนการที่เป็นไปได้ก็คือการต้อนรับหรือยอมรับความเป็นอื่นแบบ
ไม่มีเงื่อนไข (Fuh, 2003, p. 13)

ดังนั้น การกล่าวอ้างถึงความคิดของเลวินาสมีความจำเป็น เพราะความคิด
เกี่ยวกับความเมตตากรุณาของแดร์ริดามีความเชื่อมโยงกับ Bonne Conscience
และ Mauvaise Conscience ของเลวินาส จนเป็นที่สังเกตได้ว่าความคิดทางการเมือง
และปรัชญาของแดร์ริดาได้รับพื้นฐานมาจากความคิดของเลวินาส หากเริ่มต้น
ที่การวิพากษ์ของแดร์ริดาต่อความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นแบบมีเงื่อนไข ซึ่งเป็น

ความเมตตาการุณาที่อาศัยอำนาจรัฐเป็นตัวขับเคลื่อน จะเห็นว่า รัฐเป็นศูนย์กลางที่จะกำหนดความเมตตาการุณา รัฐจะเป็นผู้ตัดสินใจในการมอบเมตตาการุณาให้ใครและไม่มอบความเมตตาการุณาให้ใคร การมอบเมตตาของรัฐในลักษณะนี้ เป็นเมตตาที่กำหนดให้ผู้อื่นหรือความเป็นอื่นทั้งหลายเสียสละพื้นเพความเป็นมาของตนเองทั้งหมด เพื่อแลกมากับการที่รัฐจะมอบความเมตตาให้พวกเขาอาศัยภายในรัฐอย่างปลอดภัยในระดับหนึ่ง ทว่าผู้อื่นทั้งหลายก็จะสูญเสียศักดิ์ศรีและคุณค่าของตนเองเพื่อให้ได้รับความเมตตาการุณาจากรัฐและเพื่อแลกมากับการที่รัฐจะไม่ทำร้ายพวกเขา ความเมตตาต่อความเป็นอื่นที่มีเงื่อนไขเช่นนี้ รัฐมองว่าเป็นเหตุผลที่จำเป็นเพื่อการปกครอง และเมื่อเป็นเช่นนั้น รัฐก็จะมองตนเองในฐานะภาพแทนแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการความมั่นคงภายในประเทศ รัฐไม่ต้องการประวัติศาสตร์ที่แตกต่างออกไป ยิ่งถ้าเป็นรัฐแบบเฮเกลที่ศรัทธาในจิตวิญญาณสูงสุดด้วยแล้ว รัฐก็ยังถือเป็นอัตราแห่งความสมบูรณ์แบบ การที่รัฐมีอัตราเช่นนี้จึงสอดคล้องกับข้อเสนอของเลวินาสที่กล่าวถึง Bonne Conscience ซึ่ง Bonne Conscience คือสิ่งที่เลวินาสวิจารณ์ว่าเป็นการตั้งจิตรับรู้เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นที่ผิดพลาดซึ่งนัยย่อมหมายถึงอันตราย

ข้อเสนอของแดร์ริดาเกี่ยวกับความเมตตาการุณาก็คือความเมตตาการุณาที่ควรเป็นไปแบบไม่มีเงื่อนไข รัฐควรมอบความเมตตาให้กับการดำรงอยู่ของผู้อื่นและสิ่งอื่น ๆ โดยเคารพถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของความเป็นอื่นนั้น รัฐต้องไม่กำหนดให้ความเป็นอื่นเหล่านั้นสละพื้นเพความเป็นมาของตนเอง รัฐในฐานะเจ้าบ้านต้องเชื้อเชิญให้ความเป็นอื่นเข้ามาพำนักอาศัยและปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น รัฐที่กระทำเช่นนั้นก็จะมีประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป รัฐจะไม่กำหนดจิตรับรู้แบบผิด ๆ ว่ารัฐคือจิตวิญญาณสูงสุด ที่เปี่ยมด้วยความสมบูรณ์แบบ หากแต่รัฐจะเริ่มขยายขอบเขตของตนเองในลักษณะรองรับผู้อื่นและความเป็นอื่นมากขึ้น รัฐจะมีพลวัตและจะเกิด‘เหตุการณ์’ ทางการเมืองใหม่ ๆ ภายในรัฐ ขุมชนภายในรัฐนั้นก็ขยายตัวมากขึ้นโดยปราศจากความรุนแรง ความเมตตาลักษณะนี้

ถือเป็นเมตตาที่เป็นสากล เป็นเมตตาเชิงการเมืองที่ไม่ได้ส่งเสริมอำนาจรัฐ แต่ส่งเสริมการดำรงอยู่ของความเป็นอื่นทั้งหลายที่สามารถกลายตัวมาเป็นเจตคติ และการรับรู้ใหม่ของรัฐ ข้อความคิดนี้ของแดร์ริดาจึงสัมพันธ์กับข้อเสนอเรื่อง จริยศาสตร์ของเลวินาส เลวินาสเสนอให้เปิดรับความแตกต่างหลากหลายที่เป็น อนันต์เหล่านั้น ข้อเสนอของแดร์ริดาในเรื่องนี้สอดคล้องกับข้อเสนอเรื่อง *Mauvaise Conscience* ของเลวินาสที่เสนอว่ารัฐควรยอมรับว่าตัวของรัฐเองนั้น ไม่ใช่ ศูนย์กลางของการรับรู้ที่ถูกต้อง และรัฐควรเริ่มวิพากษ์ตนเองว่าการที่รัฐยังขาด คุณธรรมและขาดการให้ความยุติธรรมแก่ความเป็นอื่นนี้เอง ที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อ ความสมบูรณ์แบบของรัฐ หากผนวกความคิดของแดร์ริดาและเลวินาสเข้าด้วยกัน ก็อาจกล่าวได้ว่ารัฐควรนำเอาความคิดเรื่องความเมตตากฎาแบบไร้เงื่อนไขไปปรับ ใช้ในการเมืองการปกครอง เพื่อรองรับความเป็นอื่น เพื่อการขยายตัวของชุมชนที่จะ รองรับความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้รัฐนั้นมีบูรณาการความคิดในเชิง คุณธรรมและความยุติธรรมมากยิ่งขึ้น การที่รัฐรู้จักวิพากษ์ตนเองเช่นนี้ พร้อม เปลี่ยนแปลงตรรกะและกระบวนทัศน์ของตนเอง เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในตัว อัตตาของรัฐเองเช่นนี้ แน่นนอนว่าสอดคล้องกับหลักการของ *Mauvaise Conscience*

สรุป: มิติใหม่ ๆ ที่เป็นไปได้ต่อรัฐและทางเลือกต่อทฤษฎีสัญญาประชาคม

คำอธิบายที่โดดเด่นต่อจุดกำเนิดของรัฐในทฤษฎีสัญญาประชาคมคือ เรื่องของการสละเสรีภาพตามธรรมชาติที่มนุษย์อยู่ท่ามกลางความหวาดกลัวและ หวาดระแวงมาสู่การมอบอำนาจที่มีอยู่ตามธรรมชาติของตนเองให้กับรัฐ และรัฐจะ ได้ทำหน้าที่พิทักษ์เสรีภาพของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติผ่านการจัดวาง บรรทัดฐานและระเบียบร่วมกันเพื่อการใช้ชีวิตภายในรัฐ รัฐต้องดำเนินการโดยวาง จุดหมายที่ผลประโยชน์สาธารณะมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว เพราะในรูปการณีนี้นี้ ต้องถือว่ารัฐเกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจของประชาชนผู้เสียสละอำนาจตามธรรมชาติของ

ตนเอง หากรัฐไม่ดำเนินการตามข้อกำหนดหรือไม่ได้ดำเนินการโดยยึดเอาผลประโยชน์สาธารณะเป็นที่ตั้งตามข้อกำหนดดังกล่าว รัฐก็จะเข้าข่ายเป็นทรราชย์ และเมื่อนั้น รัฐนั้นก็สมควรที่จะถูกยึดอำนาจคืนจากประชาชน อย่างไรก็ตาม ข้อคำนึงของเฮเกลกลับไม่ได้มีทัศนะต่อรัฐเหมือนที่ทฤษฎีสัญญาประชาคมมีต่อรัฐ เช่นนั้น เฮเกลเริ่มต้นจากความศรัทธาถึงความสมบูรณ์แบบของรัฐ ในแง่นี้ ความสมบูรณ์แบบของรัฐสะท้อนว่าไม่ว่ารัฐจะเป็นลักษณะใดก็ตาม จะด้วยลักษณะที่ว่าการเกิดขึ้นจากความยินยอมพร้อมใจของประชาชนหรือไม่ได้เกิดจากความยินยอมของประชาชน รัฐย่อมไม่แตกต่างกัน รัฐคือความประเสริฐที่ตั้งอยู่จริงและไม่เปลี่ยนแปลงตำแหน่ง หากเปรียบเทียบการเดินทาง ก็คือรัฐคือการเดินทางที่เข้าใจถึงจุดจบของตัวเองแล้ว ตำแหน่งที่รัฐยืนอยู่ ณ เป้าหมายปลายทางคือ ความสมบูรณ์แบบ ซึ่งก่อนที่จะบรรลุซึ่งความสมบูรณ์แบบเช่นว่านี้ รัฐเองก็ต้องผ่านการผจญภัยและการลองผิดลองถูกมานักต่อนักเช่นกัน ส่วนทรราชย์คือหนึ่งในความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปได้ภายในรัฐ ทรราชย์คือหนึ่งในประวัติศาสตร์ของรัฐ ที่ภายในนั้นยังเป็นการสมบูรณ์แบบ ทรราชย์จึงไม่ใช่เงื่อนไขเพื่อการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินด้วยพลังอำนาจของประชาชนที่เป็นลักษณะล้มคว่ำรัฐจากเวกเตอร์แบบล่าง ขึ้นบน เพราะที่สุดแล้ว รัฐก็ยังคงเป็นชุมชนแห่งจริยศาสตร์ที่มีความสามารถและปัญญาญาณเหนือกว่าปัจเจกบุคคล การล้มคว่ำรัฐด้วยร่างกายและจิตใจของ จิตวิญญาณอันด้อยค่าย่อมเกิดข้อสงสัยและหวาดระแวงต่อความเจริญรุ่งเรืองของรัฐ และกระนั้น ทรราชย์เองก็สามารถกลายร่างเป็นทรราชย์ผู้มอบเมตตาแก่ประชาชนได้ ทรราชย์คือเผด็จการ แต่เป็นเผด็จการผู้เปี่ยมกรุณา และเมื่อทรราชย์คือรัฐ จิตวิญญาณของทรราชย์ก็มีแนวโน้มที่จะเหนือกว่าปัจเจกบุคคลทั่วไปได้เช่นกัน

แต่การพูดเช่นนี้ ไม่ได้หมายความว่าเฮเกลจะต้องสนับสนุนทรราชย์เสมอไป เพราะดูเหมือนว่าสิ่งที่เฮเกลขบคิดจริง ๆ นั้น ก็คือการที่เขาจะไม่ศรัทธาต่อ จิตวิญญาณอันหยาบ ๆ ของปัจเจกชนเอาเสียเลย เขาไม่เชื่อว่ามนุษย์จะปกครองตนเองได้ จิตวิญญาณที่เหนือกว่าเท่านั้นที่จะนำพามนุษย์ให้รอดพ้นจากภัยอันตราย

ซึ่งเฮเกลไม่ได้ระบุว่าที่มาของจิตวิญญาณที่เหนือกว่าจิตวิญญาณอันหยาบ ๆ ของปัจเจกบุคคลต้องมีที่มาจากการเสียสละอำนาจตามสิทธิตามธรรมชาติเพื่อการปกครองตนเองเหมือนที่ทฤษฎีสัญญาประชาคมวางกรอบการคิดไว้เช่นนั้น หากคิดแบบเฮเกล ก็คือ มันจะเป็นไปได้อย่างไรที่การเสียสละอำนาจตามธรรมชาติของตนเองที่แต่แรกคือความหยาบโผนและความหวาดกลัวซึ่งกันและกัน จะนำผลลัพธ์มาสู่การได้รับการประกันซึ่งความมั่นคงและระเบียบ เพราะความหยาบโผนแห่งธรรมชาติในตัวมนุษย์ที่เกิดขึ้นแต่แรก ย่อมไม่สามารถประกันความมั่นคงและสันติสุขระหว่างกันได้ รัฐตามแนวทางของสัญญาประชาคมที่จะขบคิดถึงความเลิศประเสริฐจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะถ้าเหตุว่าธรรมชาติรัฐสะท้อนธรรมชาติมนุษย์ธรรมชาติอันชั่วร้ายของมนุษย์ก็ยังคงปรากฏอยู่ในธรรมชาติรัฐเช่นกัน เช่นนั้นแล้วสิทธิตามธรรมชาติจึงไม่ได้มีอยู่แต่แรก สิทธิตามธรรมชาติไม่ได้คำนึงถึงความละเอียดอ่อนในเชิงปัญญาญาณของมนุษย์ หากแต่จุดเริ่มต้นของมนุษย์คือเส้นแบ่งระหว่างจิตวิญญาณที่ล้ำค่าสูงสุดที่แยกตัวของมันออกจากคุณค่าของจิตวิญญาณชั้นรอง และแล้ว ความกลมกลืนและสมานฉันท์ที่สุทธระหว่างกันก็คือการยอมจำนนต่อจิตวิญญาณสูงสุดของจิตวิญญาณชั้นรอง เป้าหมายปลายทางของเฮเกลไม่ได้อยู่ที่การมีพระราชย์ผู้กรุณาต่อมวลชน หากแต่อยู่ที่ระเบียบและสันติภาพซึ่งต้องแลกมากับกระบวนการของการที่ปัจเจกบุคคลต้องสร้างวิภาษวิธีให้กับความคิดของตนเอง วิภาษวิธีที่ปัจเจกบุคคลเป็นผู้กระทำกับความคิดที่เป็นมาของตนเองคือการนำตนเข้าสู่ระเบียบและเป็นเงื่อนไขของการคลุกเคล้าเข้ากับรัฐในฐานะจิตวิญญาณสูงสุด ปัจเจกบุคคลคือการเคลื่อนเปลี่ยนจากที่ตนเองเคยมีคุณลักษณะทางร่างกาย จิตใจ ความคิดที่ผิดพลาด ม้วนบรรจบเข้ากับตำแหน่งแห่งที่ของรัฐที่โดดเด่นเชิงภูมิปัญญาและเป็นศูนย์รวมของสรรพวิชาทุกสิ่ง รัฐไม่ใช่การเคลื่อนเปลี่ยนอีกต่อไป เพราะรัฐเคยเป็นการเคลื่อนเปลี่ยน ที่ขณะนี้ได้หยุดการเคลื่อนเปลี่ยนลงแล้ว การเคลื่อนเปลี่ยนของปัจเจกบุคคลต่างหากที่ยังคงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา การเคลื่อนเปลี่ยนของปัจเจกบุคคลคือการที่ปัจเจกบุคคลสร้าง

ข้อวิพากษ์ทางความคิดให้กับตนเองและเปลี่ยนแปลงตัวตนของตนเองเพื่อเป้าหมาย
 ปลายทางอันประเสริฐคือการเป็นส่วนหนึ่งกับจิตวิญญาณของรัฐ วิชาวิธีแบบเฮเกล
 ขนานแท้ จึงเป็นเรื่องของระเบียบ เป็นเรื่องของการม้วนบรรจบและการม้วนพับ
 วิชาวิธีแบบเฮเกลไม่ใช่เงื่อนไขเพื่อการล้มล้างรัฐและเพื่อสร้างประวัติศาสตร์
 ที่แตกต่างออกไปอย่างที่มีการขบคิดเกี่ยวกับการคว่ำรัฐของนายทุนเพื่อกรุยทางสู่
 สังคมหลังทุนนิยม ยังไม่ต้องพูดถึงความพยายามที่จะ “ม้วนออก” จากรัฐของนักคิด
 สายหลังโครงสร้างนิยมบางท่านอย่าง จิล เดอเลซ (Gilles Deleuze) เป็นต้น

ดูเหมือนว่าข้อคำนึงเกี่ยวกับรัฐในแนวคิดแบบทฤษฎีสัญญาประชาคม
 จะคำนึงถึงรัฐในฐานะผู้จัดบทบาทของตนเองในฐานะผู้กำกับผลประโยชน์
 ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน กฎหมายและระเบียบสะท้อนถึงหลักประกัน
 ที่ผลประโยชน์ส่วนรวม เช่นนี้เองที่ว่าระเบียบย่อมพังทลายลงเป็นแน่แท้ ถ้าหาก
 ระเบียบและกฎหมายต่าง ๆ ถูกออกแบบขึ้นเพื่อบริการผลประโยชน์ส่วนตน
 เหตุตรงนี้ย่อมนำมาสู่ข้อวิพากษ์ในเชิงความเมตตากรุณา ซึ่งจากข้างต้น ก็เป็น
 ที่ระลึกได้หมายรู้ว่า แดร์ริคตาได้ตั้งประเด็นวิพากษ์เรื่องความเมตตากรุณาไว้ได้อย่าง
 น่าสนใจ แน่แน่นอนว่าทฤษฎีสัญญาประชาคมไม่ได้ขบคิดเกี่ยวกับความเมตตากรุณา
 เท่าไรเลย แต่ถ้าจะให้ความยุติธรรมกับทฤษฎีสัญญาประชาคม ก็คงเป็นคำถามว่า
 ภาวะเป็นไปได้ไหมว่าความเมตตากรุณาของรัฐในแนวทฤษฎีสัญญาประชาคม
 ได้มีนัยยะซ่อนเร้นไว้แล้วในตอนที่เราในแนวทฤษฎีนี้ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม
 และความมุ่งหวังต่อผู้ปกครองในฐานะผู้ได้รับความยินยอมจากประชาชน ถ้าหาก
 เป็นเช่นนั้น ก็เป็นที่เข้าใจได้ไม่ยากว่าข้อคำนึงถึงหลักการแห่งผลประโยชน์ส่วนรวม
 คือความเมตตา และในขณะเดียวกันผู้ปกครองที่มาจากความยินยอมของประชาชน
 ก็สะท้อนถึงความเมตตากรุณาที่ทั้งสองฝ่ายย่อมมีต่อกัน กระนั้นก็ดี ความเมตตา
 กรุณาลักษณะนี้อาจจะได้ผลสัมฤทธิ์ในสังคมที่ไม่ได้สลับซับซ้อนมากนัก โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งกับรัฐที่มีแนวโน้มจะเป็นรัฐ-ชาติ (Nation-State) ที่ภายในรัฐถูกมุ่งหวังให้
 ประกอบไปด้วยชาติพันธุ์เดียว วัฒนธรรมเดียวและภาษาเดียว ความเมตตากรุณา

ลักษณะที่เป็นเอกภาพระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองก็อาจเกิดขึ้นได้ (แม้จะอุดมคติไปบ้างก็ตาม) แต่กับความเมตตาเชิงสากลที่จะต้องประหนึ่งเปิดรับเอาความแตกต่างหลากหลายเข้ามาเป็นส่วนประกอบภายในรัฐก็ยังเป็นที่น่าเคลือบแคลงใจไม่น้อยว่าทฤษฎีสัญญาประชาคมได้ขบคิดหรือคำนึงถึงความเป็นไปได้ของการผนวกรวมองค์ประกอบที่หลากหลายนี้เข้ามาในรัฐมากน้อยเพียงไร และจะจัดการกับความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้นอย่างไร ในสถานการณ์ปัจจุบัน หากมองไปในยุโรปตะวันตก ความแตกต่างหลากหลายเผชิญกับการปิดกั้นและการตอบโต้จากรัฐด้วยความรุนแรง มิเพียงเท่านั้น ความหลากหลายยังถูกปิดกั้นด้วยประชาชนภายในรัฐนั้น ๆ เองอีกด้วย เช่นนั้นแล้ว ก็ระลึกถึงคำพูดของแดร์ริดาได้ โดยไม่ยากว่าความเมตตากรุณาที่เกิดขึ้นนั้นยังเป็นการเมตตากรุณาที่มีเส้นคันและมีเส้นแบ่งกับความเป็นอื่น

ดังนั้น แม้ว่าทฤษฎีสัญญาประชาคมอาจจะมีนัยยะอ้างถึงความเมตตากรุณาไว้บ้างเหมือนดังที่อภิปรายมาแล้ว แต่สิ่งที่ดูเหมือนว่าทฤษฎีสัญญาประชาคมจะทอดทิ้งในการอภิปรายเกี่ยวกับรัฐก็คือการตระหนักถึงความเป็นอื่นที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบของรัฐ ข้อวิพากษ์แบบแดร์ริดาสะท้อนถึงหนึ่งในความพยายามในการตั้งคำถามเพื่อให้รัฐรวมถึงตัวทฤษฎีสัญญาประชาคมเองต้องเกิดการทบทวนคุณลักษณะของความเมตตากรุณาของตัวเอง ว่าความเมตตากรุณาของรัฐมีขอบเขตหยุดลงที่ ณ จุดใด และรัฐสามารถขยายขอบเขตความเมตตากรุณาให้กว้างไกลกว่าที่เป็นอยู่ได้หรือไม่ ถ้าหากอาศัยจากความคิดของแดร์ริดา เงื่อนไขใหม่ของรัฐคือการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะและขอบเขตความเมตตากรุณาของตัวเองให้มีแนวคิดหรือมโนทัศน์ที่แตกต่างออกไปจากเดิม เมื่อมโนทัศน์เกิดการเปลี่ยนแปลงและแตกต่างออกไปจากเดิม สิ่งที่จะได้รับมาเป็นผลลัพธ์ก็คือประวัติศาสตร์ใหม่ ๆ ภายในรัฐและรัฐที่มีความกรุณาด้วยตัวแนวคิดและคุณค่าเชิงปรัชญาที่สามารถรองรับความเป็นอื่นเอาไว้ได้อย่างไม่มีเงื่อนไข ความเมตตากรุณาอย่างไม่มีเงื่อนไขเช่นนี้จึงไม่ใช่ความเมตตากรุณาด้วยพันธสัญญาที่ประชาชนกับรัฐ

มอบอำนาจให้แก่กันและกัน และไม่ใช้ความเมตตากรุณาที่เล็งผลไปถึงความสามารถของทราชายในการมอบความเมตตากรุณาให้แก่ปัจเจกบุคคลต่าง ๆ ภายในรัฐเงื่อนไขที่ดูจะเป็นไปไม่ได้ ทว่ารัฐต้องทำให้เกิดขึ้นได้นี้เองที่เป็นเงื่อนไขว่าประวัติศาสตร์ของรัฐยังต้องเกิดการเปลี่ยนแปลง ประวัติศาสตร์ของรัฐไม่ได้จบลงที่การสร้างพันธะสัญญาระหว่างสองฝ่ายและเพื่อจัดความกลัวระหว่างกัน หากแต่รัฐต้องทบทวนและทำลายฐานคิดเดิมของตนเองเพื่อกรุยทางสู่การเปิดความหมายใหม่ ๆ ต่อแนวคิดเดิมที่เคยมีมาหรือใช้มาโดยตลอด รัฐในแนวทางของสัญญาประชาคมควรพูดถึงความเป็นประวัติศาสตร์ของแนวคิดทางปรัชญาการเมือง (History of the concepts of political philosophy) มิใช่หยุดลงที่การพูดถึงหน้าที่ที่ต้องเป็นของรัฐและเสรีภาพของประชาชนในการทำตามระเบียบรัฐและการโค่นล้มรัฐ เพราะประวัติศาสตร์ทางความคิดเช่นนี้ย่อมไม่เพียงพอต่อมุมมองในเรื่องอื่น ๆ เช่น ความเมตตากรุณา เป็นต้น การวิพากษ์ข้อจำกัดเกี่ยวกับความคิดของตนเอง เช่น การวิพากษ์ว่าความเมตตากรุณาของรัฐในแนวทางแบบสัญญาประชาคม (ถ้าอนุญาตว่ามีอยู่จริง) เป็นเรื่องของการได้มาซึ่งผู้ปกครองที่มาจากความยินยอมของประชาชน กอปรกับการสถาปนาผลประโยชน์ส่วนรวม ความเมตตากรุณาด้วยแนวคิดเช่นนี้ย่อมไม่เพียงพอ เพราะขาดการคำนึงถึงความเป็นอื่นและความแตกต่างหลากหลายภายในรัฐในเชิงศาสนา ภาษาและชาติพันธุ์ ซึ่งถ้าหากควมปรวมองค์ประกอบเหล่านี้ให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งกับรัฐได้ รัฐก็จะเกิด “เหตุการณ์” ขึ้นภายในตัวรัฐนั้น ๆ เอง ซึ่งเหตุการณ์ที่เปี่ยมด้วยเมตตาอย่างปราศจากเงื่อนไขเช่นนี้ ย่อมมีคุณภาพกว่าเหตุการณ์ทางการเมืองประเภทสงครามน้ำมัน สงครามการค้า การลอบสังหารผู้นำระดับสูงของรัฐฝั่งตรงข้าม รวมถึงการละเมิดเสรีภาพของสื่อมวลชน ฯลฯ เหมือนดังที่ชาวยุโรปและอเมริกันในปัจจุบันมองว่าเหตุการณ์ที่น่ากลัวและไม่พึงประสงค์เหล่านั้นคือเหตุการณ์หน้าหนึ่งที่เข้ามาบูรณาการเข้ากับประวัติศาสตร์โลก เหตุการณ์เหล่านี้ดูจะเป็นเหตุการณ์ที่บดบัง

ความเป็นไปได้ที่ว่า “เหตุการณ์” ที่เหมาะสมกว่าและมีคุณภาพมากกว่าในเชิง
ปรัชญาแบบแตรร์ริดาคือสิ่งที่สมควรสร้างให้เกิดขึ้นต่างหาก

นอกเหนือไปจากข้อเสนอลหลักของบทความแล้ว บทความชิ้นนี้พึงควร
ได้รับการตระหนักในฐานะบทสนทนาระหว่างนักคิดทั้งสองท่านคือเฮเกลและ
แตรร์ริดา หลังการตรวจสอบผ่านการทบทวนวรรณกรรมชิ้นสำคัญในภาษาอังกฤษ
พบว่าความคิดทางการเมืองอันเกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องรัฐ จิตวิญญาณ ชุมชน
จริยศาสตร์ และความเมตตา พบว่าความคิดของเฮเกลและแตรร์ริดามีความแตกต่าง
กัน เริ่มต้นด้วยความคิดของเฮเกล เฮเกลเชื่อว่าการกระทำของรัฐคือการกระทำเชิง
จิตวิญญาณ เมื่อการกระทำของรัฐเป็นการกระทำเชิงจิตวิญญาณ ก็แสดงว่าเป็นการ
กระทำที่เปี่ยมด้วยเหตุผลและพลังแห่งปัญญา เฮเกลเชื่อว่าการกระทำเชิง
จิตวิญญาณของรัฐคือสารถะอันสูงสุดที่จะนำไปสู่การเกิดขึ้นของ ‘ครอบครัว’
ซึ่ง ‘ครอบครัว’ สื่อถึงภาพลักษณ์ของชุมชนแห่งจริยศาสตร์ สำหรับเฮเกล
‘ครอบครัว’ หมายถึงสถาบันหลักที่คนทุกคนมีวัฒนธรรมและความคิดไปในทาง
เดียวกันโดยสมบูรณ์แบบ ‘ครอบครัว’ ของเฮเกลจึงไม่ได้สื่อถึงความหลากหลายทาง
วัฒนธรรม ทางความคิด ทางเสรีภาพ ทางชาติพันธุ์ ส่วนข้อเสนอเรื่องจริยศาสตร์
ของเฮเกลสัมพันธ์กับการปฏิเสธพื้นเพความเป็นมาของปัจเจกบุคคลเพื่อ
หลอมรวมเข้ากับรัฐในฐานะจิตวิญญาณสูงสุด ข้อเสนอเรื่องจริยศาสตร์ของเฮเกล
จึงสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องวิภาษวิธี โดยเริ่มจากสารนิพนธ์ (Thesis) ซึ่งสะท้อนถึง
ความแตกต่างหลากหลายในตัวปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลมีการตัดสินใจเชิงคุณค่า
ที่หลากหลาย รวมทั้งมีจิตสำนึก ความเชื่อ อารมณ์ สัญชาติญาณที่กระจัดกระจาย
กันออกไป ต่อมา ในส่วนของการต่อต้านสารนิพนธ์ (Anti-Thesis) เมื่อปัจเจกบุคคล
กลายเป็นส่วนหนึ่งกับรัฐ และรัฐเป็นจิตวิญญาณสูงสุด ปัจเจกบุคคลก็จำเป็นต้อง
ปฏิเสธและละทิ้งความแตกต่างหลากหลายในตัวเองเหล่านั้น เพื่อยอมรับรัฐในฐานะ
จิตวิญญาณสูงสุด กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐคือปัจจัยแห่งการต่อต้านสารนิพนธ์
ที่ต่อต้านปัจเจกบุคคลในฐานะสารนิพนธ์ และในที่สุด ในกระบวนการสุดท้าย ซึ่งเป็น

ระดับของการสังเคราะห์ (Synthesis) รัฐจะทำหน้าที่หล่อหลอมปัจเจกบุคคลขึ้นใหม่จากเดิมที่การกระทำของปัจเจกบุคคลมีความหลากหลายและกระจัดกระจาย พวกเขาที่จะได้รับการขัดเกลาตัวตนจากรัฐ จากนั้น พวกเขาที่จะบรรลุและเข้าถึงจิตวิญญาณสูงสุด ในระดับของการสังเคราะห์นี้เองที่เป็นบ่อเกิดของจริยศาสตร์แห่งการกระทำทางการเมืองซึ่งปัจเจกบุคคลจะต้องสร้างการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐ และ ‘ครอบครัว’ ของเขา ดังนั้น การกระทำใดก็ตามที่อุทิศเพื่อรัฐ การกระทำนั้นย่อมเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับจริยศาสตร์

ส่วนแดร์ริดาเปิดมุมมองเกี่ยวกับรัฐ ชุมชนและจริยศาสตร์ตรงกันข้ามกับเฮเกล ถ้าหากวิธีคิดแบบวิภาษวิธีของเฮเกลเปิดมุมมองที่จิตวิญญาณสูงสุดของรัฐในฐานะระเบียบแห่งจริยศาสตร์ แดร์ริดาจะรื้อถอนกระบวนการคิดเกี่ยวกับรัฐเช่นนี้ของเฮเกล ในขณะที่เฮเกลมองว่าจริยศาสตร์เกิดขึ้นผ่านกระบวนการวิภาษวิธี จุดสิ้นสุดของการกระทำที่สมบูรณ์แบบคือการสังเคราะห์ปัจเจกบุคคลเข้ากับจิตวิญญาณของรัฐ แดร์ริดาจะไม่เชื่อว่าจิตวิญญาณของรัฐคือความสมบูรณ์แบบหากมองว่าจิตวิญญาณของรัฐคือความเมตตา ความเมตตาของรัฐก็ไม่สมบูรณ์แบบเพราะความเมตตาของรัฐเป็นแบบมีเงื่อนไข ไม่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายอย่างแท้จริง ไม่ยอมรับความเป็นอื่น แดร์ริดาถือว่าความเมตตาที่สมบูรณ์ต้องทำลายอคติลำเอียงและให้การยอมรับความเป็นอื่นอย่างปราศจากเงื่อนไข การวิพากษ์ของแดร์ริดาเช่นนี้เปิดมุมมองว่าจิตวิญญาณในแบบที่เฮเกลนำเสนอ นั้นแท้จริงแล้วมีความรุนแรงซ่อนอยู่ ซึ่งความรุนแรงที่ว่านั้นก็คือความรุนแรงที่รัฐพร้อมที่จะกำจัดความเป็นอื่นและความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ในทุก ๆ เมื่อและทุก ๆ สถานที่ ที่ความเป็นอื่นและความหลากหลายไม่ได้เป็นไปตามที่รัฐคาดหวังไว้ ดังนั้น หากรัฐปรับเปลี่ยนกฎระเบียบภายในรัฐเพื่อที่จะรองรับความเป็นอื่นอย่างไม่มีเงื่อนไขได้มากขึ้น เมื่อนั้นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ก็จะเกิดขึ้นภายในรัฐ ชุมชนภายในรัฐก็จะเกิดการขยายขยายมากขึ้น ชุมชนพร้อมที่จะรองรับความแตกต่างหลากหลายได้มากขึ้น จริยศาสตร์แบบแดร์ริดาจึงสะท้อนถึง ‘เหตุการณ์’ ทาง

การเมืองที่รัฐและชุมชนภายในรัฐ ให้การต้อนรับและยอมรับความแตกต่าง
หลากหลายและความเป็นอื่นในฐานะสิ่งมีชีวิตที่ดำรงอยู่อย่างเท่าเทียมกัน วิธีคิด
เกี่ยวกับรัฐ ชุมชนและจริยศาสตร์ของเดร์ริดาจึงบอกปัดวิธีคิดแบบเฮเกลที่ศรัทธาว่า
การกระทำของรัฐและของคนในรัฐคือจุดจบประวัติศาสตร์ สำหรับเดร์ริดา รัฐยังไม่
ถึงจุดจบทางประวัติศาสตร์ รัฐยังต้องมีการเดินทางใหม่ ๆ รัฐสามารถสร้าง
‘เหตุการณ์’ ต่าง ๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงปัจจุบันกาล เพื่อบรรลุทางแห่งอนาคตที่จะเป็น
ทางเลือกใหม่แก่ภาวะแห่งปัจจุบัน รัฐคือพลวัตที่การรองรับสิ่งใหม่ ๆ รัฐคือเงื่อนไข
แห่งวิวัฒนาการ และแน่นอนว่ารัฐยังห่างไกลกับคำว่าสารัตถะอันสมบูรณ์แบบ

เอกสารอ้างอิง

- Caputo, J. (1997). *Deconstruction in a Nutshell: A Conversation with Jacques Derrida*. New York: Fordham University Press.
- Derrida, J. (1999). *Adieu to Emmanuel Levinas* (Brault, P. A. & Nass, M., Trans.). Stanford: Stanford University Press.
- _____. (1999). Hospitality, Justice and Responsibility: A Dialogue with Jacques Derrida. In *Questioning Ethics: Contemporary Debates in Philosophy* (Kearney, R. & Dooley, M., Eds.). London: Routledge.
- _____. (2000). *Of Hospitality* (Rachel Bowlby, R., Trans.). Stanford: Stanford University Press.
- _____. (2005). The Principle of Hospitality. In *Paper Machine* (Bowlby, R., Trans.). Stanford and California: Stanford University Press.
- _____. (2005). As If it were Possible, Within Such Limits. In *Paper Machine* (Bowlby, R., Trans.). Stanford and California: Stanford University Press.

- Derrida, J. & Stiegler, B. (2002). *Echographies of Television: Filmed Interviews* (Bajorek, J., Trans.). Oxford: Polity Press.
- Fuh, S. (2004). Derrida and the Problem of Ethics. *Concentric: Studies in English Literature and Linguistics*, 29(1), pp. 1 - 22.
- Hegel, G. W. F. (1977). *Phenomenology of Spirit* (Miller, A. V., Trans.). Oxford: Oxford University Press.
- Kakoliris, G. (2015). Jacques Derrida on the Ethics of Hospitality. In *The Ethics of Subjectivity: Perspectives since the Dawn of Modernity* (Imafidon, E., Ed.). London: Palgrave Macmillan.
- Levinas, E. (1996). Ethics as First Philosophy. In *The Levinas Reader* (Hand, S., Trans.). Cambridge: Blackwell.
- Levinas, E. (1987). *Totality and Infinity* (Cohen, R., Trans.). Pittsburgh: Duquesne University Press.

Book Review:

Philosophy and Public Administration: An Introduction, By Edoardo Ongaro (2017)

*Pitundorn Nityasuddhi**

Title:	Philosophy and Public Administration: An Introduction
Author:	Edoardo Ongaro
Publisher:	Edward Elgar Publishing Cheltenham, United Kingdom
Year:	2017
Number of Pages:	288
ISBN:	978-1784718435

Philosophy has been of interest to scholars in public administration for as long as the field has existed, whether in its pre-disciplinary forms or in its recent disciplinary forms (Whetsell, 2018). Science is based actually upon philosophy as a way to create the body of knowledge (Shoemaker et al, 2004). Public administration and

* Associate Professor, Department of Public Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Thailand. Email: pitnit@kku.ac.th

philosophy thus cannot precisely be separable. Philosophy is in other words the fundamental root of creating body of knowledge in terms of theory. Traditionally, such metaphysical ontology and epistemology, as two of the three major branches of philosophy, are then ideologically used in the processes of searching for creating generalized-innovative knowledge known as research methodology. Like others social sciences, however, not merely both public administering scholars and students have faced with the difficulty in learning and clearly understanding philosophy, but especially in integrating philosophical dimension into public administration.

Philosophy and Public Administration: An Introduction, written by **Edoardo Ongaro**, does seem likely to be one of the valuable and classic textbooks systematically examining and combining philosophical dimension with public administering aspect. It provides a very broad and as systematic as possible review of philosophical thought, and examines how the systematic employment of philosophical thought may yield fruits for a deeper and supplier understanding of contemporary research in the public administration field. Ongaro introduces the deeper roots of Western philosophy in Greek, medieval and early modern philosophical thought. He, however, is not satisfied with the lack of philosophical scholarship in public administration and seeks to patch this lacuna. Moreover, the author views that many of the textbooks that deal with philosophical issues in relation to public administration are more often concentrated on epistemological questions. Though epistemology is a crucially significant

part of the contribution philosophy can provide to public administration, but it is not the entirety of such contribution, and ontological and political philosophical issues are equally important. Moreover, epistemological issues cannot be entirely disentangled from ontological and political philosophical dimensions, and a more holistic view of philosophical contribution can be beneficial.

The highlight of this book is in chapters four and seven. The important essence examined in the previous chapters is applied to public administration in the fourth chapter that main focus of it is on ontological and epistemological issues. This chapter brings the reader back to the task of philosophizing for public administration which is useful not for graduate students reading to grasp how specifically philosophical thought informs specific public administration themes, but also post-graduate students and scholars concerned with analysis of the conceptual foundations of the field. Unfortunately, the author does not propose far more extensive examinations of the theme under the more complex and dynamic public administration phenomena, as the discussion is just limited in only one chapter.

The second noticeable theme is the search for consistency presented finally in chapter seven. Ongaro pulls the threads together and discusses the nature and type of contribution that philosophy may provide to the main intellectual traditions of public administration variedly conceived of as scientific knowledge, an interpretivist venture, practical experience, or practical wisdom.

It is considerable that philosophical issues are of utmost significance for public administration prominent scholars in their research works have touched on related issues. From this standpoint, philosophical reflection may also shed a new light on the ways in which public administration themes are examined and treated. Thanks to Ongaro for his beneficial textbook providing us holistic perspectives on the connection between public administering and philosophical dimensions. Unfortunately, its context which just places emphasis only on the Western philosophy makes its limitation distinctive, however. The author also does not review other specific intellectual traditions of the Oriental philosophical schools of thought. Based upon the fact that philosophical understanding is proper for all human civilizations in varied ways, and great benefits would be reaped by joint efforts that are to bring across philosophical schools to enlighten us understand of contemporary public administration. If possible, synthesizing and integrating the Oriental philosophical thought should be added, examined and carefully combined thoroughly with the Western philosophical thought in further edition of this book. Most importantly, Western and Oriental axiology as one of the three major branches of philosophy, especially ethnological thought seems likely to be necessary to be combined for more holistically understanding public administration in its ethics or good governance dimension.

Public administration as a field of study has not yet met its own axiomatic or generalization body of knowledge. But at least Ongaro's **Philosophy and Public Administration: An Introduction** is one of the

books that encourages and stimulates us to have greater academic inspiration for further developing the science, especially research methodology, of public administration discipline.

References

- Shoemaker, P. J. et. al. (2004). *How to Build Social Science Theories*. London: Sage Publications.
- Whetsell, T. (2018). Philosophy for Public Administration. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 28(3), pp. 451 - 453.

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

การพิจารณาบทความตีพิมพ์

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (Political Science and Public Administration Journal Khon Kaen University: PSPAJ-KKU) เป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน กำหนดออกปีละ 2 ฉบับ (ฉบับเดือนมกราคม - มิถุนายน และ ฉบับกรกฎาคม - ธันวาคม) มีการพิจารณาตีพิมพ์บทความในรูปแบบที่ผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่งและผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา (Double-blind peer review)

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เปิดรับบทความทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ประเภทบทความวิจัย (Research article) บทความปริทัศน์ (Review article) บทวิจารณ์หนังสือ (Book review) และบทความประเภทอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาด้านรัฐศาสตร์ ปรัชญาการเมือง ทฤษฎีการเมือง การเมืองเปรียบเทียบ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การจัดการความขัดแย้ง นโยบายระหว่างประเทศ รัฐประศาสนศาสตร์ การจัดการสาธารณะ นโยบายสาธารณะ การจัดการองค์กรภาครัฐและเอกชน การคลังสาธารณะ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการที่ใดมาก่อน

เกณฑ์การพิจารณาบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์

1. พิจารณาเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการภายใน 1 เดือน นับจากวันที่แจ้งยืนยันการได้รับผลงาน

2. หลังจากผ่านการพิจารณาเบื้องต้น กองบรรณาธิการจะนำบทความส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2 - 3 ท่าน เป็นผู้พิจารณาเนื้อหาและตรวจสอบคุณภาพทางวิชาการภายใน 2 - 4 เดือน

3. กองบรรณาธิการจะส่งบทความพร้อมข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ตรวจสอบความถูกต้อง และส่งบทความกลับมายังกองบรรณาธิการอีกครั้งภายใน 15 วัน

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

รายละเอียดบทความ ประกอบด้วย

1. ชื่อบทความ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ชื่อ-นามสกุล ตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี) ที่อยู่ของหน่วยงานหรือสถาบันที่ผู้แต่งบทความสังกัด และคำสำคัญ (Keywords) ไม่เกิน 5 คำ

2. บทคัดย่อ (Abstract) ของบทความเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ความยาวไม่เกิน 1 หน้าขนาดกระดาษ A4

3. ขนาดความยาวของเนื้อหาบทความรวมภาคผนวกและส่วนอ้างอิงของบทความวิจัย (Research article) บทความปริทัศน์ (Review article) ระหว่าง 15 - 25 หน้า บทวิจารณ์หนังสือ (Book review) ความยาวระหว่าง 7 - 10 หน้า ขนาดกระดาษ A4 พิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word รูปแบบตัวอักษร TH Sarabun New ขนาดตัวอักษร 16 ระยะห่างระหว่างบรรทัด 1 บรรทัด

4. หากเป็นงานแปลหรือเรียบเรียงจากภาษาต่างประเทศ ต้องมีหลักฐานการได้รับอนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์

5. ต้นฉบับที่มีตาราง ต้องระบุชื่อตาราง คำอธิบายและที่มาด้วย สำหรับต้นฉบับที่มีภาพประกอบของผู้เขียนหรือได้รับสิทธิ์ตามกฎหมายให้ตีพิมพ์ได้ โปรดส่งไฟล์ภาพแยกต่างหากจากต้นฉบับ โดยให้แนบเป็นไฟล์นามสกุล .jpg หรือ .gif หรือ .png เป็นต้น โดยมีความละเอียดอย่างน้อย 150 dpi เพื่อความคมชัดในการตีพิมพ์

6. ส่งต้นฉบับโดยการกรอกแบบเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารและบทความได้ทางอีเมล pspaj.kku@gmail.com

7. ดาวน์โหลดแบบเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ได้ที่เว็บไซต์ของวารสาร <https://pol.kku.ac.th/pspaj-kku-th/>

8. ในกรณีที่ผู้เขียนต้องการถอนบทความในการลงตีพิมพ์ ต้องแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรให้กองบรรณาธิการทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 7 วัน นับตั้งแต่วันที่ได้รับแจ้งผลการพิจารณาบทความ

การอ้างอิงเนื้อหา

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ใช้วิธีการอ้างอิงแบบนาม-ปี (Author-date citation system) ดังนี้

ตัวอย่าง:

(ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2558, น. 20 - 25)

(วีระศักดิ์ เครือเทพ และคณะ, 2558, น. 40 - 50)

(ประหยัด หงษ์ทองคำ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (บรรณาธิการ), 2529, น. 14)

(นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538, น. 50 อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544, น. 12)

เอกสารอ้างอิงและบรรณานุกรม

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ใช้วิธีการเขียนรายการเอกสารอ้างอิงหรือบรรณานุกรม (Reference) ตามรูปแบบ APA 6th edition โดยมีตัวอย่างรายการอ้างอิงประเภทต่าง ๆ ดังนี้

ตัวอย่าง:

- หนังสือ
ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2558). *สุนทรียศาสตร์กับการเมืองภาคประชาชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บทความในหนังสือ
ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์. (2544). ความเหมาะสมในการจัดโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นไทย. ใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, สมคิด เลิศไพฑูรย์, และ จีรวรรณ เดชานิพนธ์ และ ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์ (บรรณาธิการ), *กรณีศึกษา: 60 ปี กิตติยาจารย์* (น. 105 - 130). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บทความในวารสาร
ภูริ พวงศ์เจริญ. (2558). “สภาวะเส้นทางบังคับ” (Path dependence): รัฐศาสตร์บนฐานประวัติศาสตร์. *รัฐศาสตร์สาร*, 36(3), น. 92 - 127.
- หนังสือแปล
มอริซ แครนสตัน. (1968). *ปรัชญาการเมือง* (ส. ศิวลักษณ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เทกซ์.
- หนังสือพิมพ์
ไตรรัตน์ สุนทรประภัสสร. (8 พฤศจิกายน 2540). อนาคตจีน-อเมริกา. *เดลินิวส์*, น. 6.

- เว็บไซต์

อดีตสะท้อนปัจจุบัน จาก กมธ.ร่าง รธน. ที่ชื่อ ‘ป่วย’ สู้บทเรียนของ ‘กรธ.’ ยุค ‘คสช.’ (20 มกราคม 2559). *มติชนออนไลน์*. สืบค้นจาก <http://www.matichon.co.th/news/77233>

- วิทยานิพนธ์

สรารุช ทับทอง. (2557). *รัฐไทยกับการใช้อำนาจในสถานการณ์ฉุกเฉิน: ศึกษากรณีการประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ในช่วง พ.ศ. 2552 - 2553*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์.

Political Science and Public Administration Journal Khon Kaen University

Manuscript Submission

The Political Science and Public Administration Journal, Khon Kaen University (PSPAJ-KKU) is an academic journal published 2 times a year in June and December. All manuscripts submitted to the PSPAJ-KKU must be reviewed by expert reviewers via double-blinded review system.

We are seeking for an original academic papers, namely research article, review article, book review and other types of academic work written in Thai or English language in the scope of political science, political philosophy and theory, comparative politics, international relations, conflict management, international policy, public administration, public affairs, public policy, public and private management, public finance, human resource management and the related fields. All manuscripts submitted to the PSPAJ-KKU should be an original contribution and not being under consideration by any other publication at the same time.

Evaluation Process

1. The Editorial Board will give a preliminary review of all received manuscripts within one month of their submission.

2. Accepted manuscripts will then be peer-reviewed by 2 - 3 reviewers. This process will take approximately 2 - 4 months.

3. Manuscripts and reviewer comments will then be returned to the author for any necessary correction and returned it to the editorial board within 15 days.

Author Guidelines

Instructions to Contributors

1. All manuscript must include: the title of the manuscript; the author's name, academic position (if applicable), address of an affiliated institution.

2. Abstract must be no more than 600 words in length with 2-5 keywords.

3. Research and review articles in principle must be no more than 8,000 words in length, including references. The length of book reviews must be no more than 3,000 words. Articles must be in Microsoft Word format, using the 12 point Times New Roman font, and single spaced.

4. Articles translated or excerpted from foreign language texts must obtain a written permission from the copyright holder.

5. When tables are used, the title of tables, description and source must be clearly stated. Any pictures or photographs included must not infringe on copyright laws. Pictures or photographs should be sent in separate files saved in .jpg, .gif or .png format. The image resolution should be at least 150 dpi.

6. All manuscripts and completed Manuscripts Submission Form must be submitted electronically as separate attachments to Email: pspaj.kku@gmail.com.

7. Download Manuscripts Submission Form: <https://pol.kku.ac.th/pspaj-kku-en/>

8. In the case that the author wishes to withdraw from publication an approved article, the request must be expressed in writing to the editorial board within at least 7 days after the approval of the said article.

In-text Citation

The PSPAJ-KKU uses the basic author-date citation system (APA 6th edition). For every in-text citation in the manuscript, there must be a corresponding entry in your References list.

Examples:

(Rawls, 1971, pp. 30 - 33)

(Bingham, et al., 2005, pp. 160 - 166)

(Menzel & White (Eds.), 2011, p. 50)

(Ostrom, 2008, p. 81 as cited in Knott, 2011, p. 592)

References and Bibliography

The PSPAJ-KKU's reference style is APA 6th edition. The examples for common reference types are as following:

Examples:

- Book
Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Article in book
Sunhyuk, K. (2015). Civil Society and Local Democracy. In Nurmandi, A., Roengtam, S., Purnomo, E. P. & Tamronglak, A. (Eds.), *Citizen Participation in Selected Local Governance of Asia Pacific Countries* (pp. 129 - 148). Yogyakarta: JK School of Government.
- Article in journal
Buick, F., Blackman, D., O'Flynn, J., O'Donnell, M. & West, D. (2016). Effective Practitioner-Scholar Relationships: Lessons from a Coproduction Partnership. *Public Administration Review*, 76(1), pp. 35 - 47.
- Newspapers
Jikkham, P. & Thip-Osod, M. (2015, March 20). Land Grab Fears Thwart Timber plan. *Bangkok Post*, p. 1.
- Online media and website
Republican Leaders Map a Strategy to Derail Donald Trump. (2016, March 21). The New York Times. Retrieved from http://www.nytimes.com/2016/03/20/us/politics/donald-trump-republican-party.html?ref=politics&_r=0

- Dissertation

Parks, M. T. (2002). *Self-Evident No More: American Political Thought 1820 - 1850*. (Doctoral Dissertation). Boston University, Department of Political Science.

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความ วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสาร (Publication Ethics)

เพื่อให้การตีพิมพ์บทความและการบริหารจัดการวารสารเป็นไปโดยถูกต้อง สอดคล้องกับมาตรฐานและจริยธรรมทางวิชาการ วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (Political Science and Public Administration, Khon Kaen University [PSPSJ-KKU]) จึงได้มีการกำหนด แนวปฏิบัติตามมาตรฐานในการตีพิมพ์ของวารสารฯ ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตาม โดยเคร่งครัด ดังต่อไปนี้

บทบาทและหน้าที่รับผิดชอบสำหรับบรรณาธิการและกองบรรณาธิการ (Role and Responsibilities of Editor and Editorial Board)

1. ดำเนินการพิจารณา ตรวจสอบ และพัฒนาปรับปรุงให้บทความที่เสนอ เข้าสู่กระบวนการตีพิมพ์เป็นไปตามมาตรฐานทางจริยธรรมและคุณภาพทางวิชาการ ของผลงานทางวิชาการในแต่ละประเภท มีความสอดคล้องกับขอบเขตและ วัตถุประสงค์ของวารสาร ตลอดจนควบคุมคุณภาพของการเผยแพร่ผลงานวิชาการ ในวารสารให้ตรงตามความประสงค์ของผู้นิพนธ์และผู้อ่าน

2. มีหน้าที่รับผิดชอบให้ขั้นตอนและกระบวนการพิจารณาคุณภาพของ บทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมีความเป็นมาตรฐานเดียวกันตามที่กำหนดไว้ ปราศจากอคติส่วนตัวและเป็นไปหลักเหตุผลทางวิชาการของศาสตร์และสาขาวิชา ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการชี้แจงให้ชัดเจนในการแสดงความคิดเห็นทาง วิชาการ

3. มีหน้าที่อำนวยความสะดวกให้กระบวนการจัดพิมพ์วารสารเป็นไปอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอตามห้วงเวลาที่กำหนด เป็นมาตรฐานเดียวกัน และหากมีการเปลี่ยนแปลงในสาระสำคัญของกระบวนการจัดพิมพ์เผยแพร่เกิดขึ้น (การให้ความเห็นชอบตีพิมพ์แก้ไขปรับปรุง และการถอดถอนบทความ) กองบรรณาธิการคงไว้ซึ่งอิสระในการตัดสินใจโดยใช้ดุลยพินิจบนฐานเหตุผลและลิขสิทธิ์ที่ถูกต้องเป็นธรรมระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง

4. ต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียหรือเข้าไปเกี่ยวข้องในผลประโยชน์ทับซ้อนระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดพิมพ์วารสาร ไม่ว่าจะเป็นระหว่างกองบรรณาธิการ ผู้พิมพ์ และผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาคุณภาพบทความ ทั้งผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจและผลประโยชน์ทางวิชาการที่ไม่พึงได้ใด ๆ หรือความขัดแย้งใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับสาระสำคัญของการให้คำแนะนำซึ่งผลงานที่มีมาตรฐานทางจริยธรรมและคุณภาพทางวิชาการ

บทบาทและหน้าที่รับผิดชอบสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาคุณภาพบทความ (Role and Responsibilities of Reviewer)

1. มีการพิจารณาให้ความเห็นและตัดสินคุณภาพของบทความวิชาการประเภทต่าง ๆ ที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาบทความของวารสาร โดยใช้ฐานของเหตุผลทางวิชาการเป็นสำคัญ มีความยุติธรรมและปฏิบัติตามจรรยาบรรณทางวิชาการและวิชาการ ปราศจากอคติส่วนตัว และไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นใด

2. ต้องไม่เปิดเผยบทความรับผิดชอบในฐานะผู้ประเมินบทความที่อาจสืบทราบไปได้ว่าตนเองเป็นผู้ประเมินคุณภาพบทความใดบทความหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง และไม่ใช้ฐานะผู้ประเมินบทความของตนไปแสวงประโยชน์ในเชิงธุรกิจและผลประโยชน์ทางวิชาการที่ไม่พึงได้ใด ๆ

3. ต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผย (Confidentiality) ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลใด ๆ ของบทความตลอดช่วงระยะเวลาของกระบวนการพิจารณาคุณภาพบทความที่ได้รับมอบหมาย โดยไม่ได้รับอนุญาตหรือมีความเห็นเป็นอื่นจากกองบรรณาธิการ

4. มีความตระหนักในความเชี่ยวชาญและความสอดคล้องเหมาะสมของตนในการเป็นผู้ประเมินบทความที่ได้รับมอบหมายจากทางวารสาร และสามารถให้ผลการประเมินได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดโดยกองบรรณาธิการ

5. รายงานข้อสังเกตถึงความผิดปกติหรือการกระทำผิดมาตรฐานจริยธรรมทางวิชาการในบทความที่ได้รับมอบหมายให้กองบรรณาธิการทราบโดยไม่รอช้า หรือหากมีการปฏิเสธการประเมินหรือมีผลการประเมินที่อาจให้โทษอันเกี่ยวข้องกับจริยธรรมทางวิชาการของผู้นิพนธ์ (อาทิ การคัดลอกผลงาน การซ้ำซ้อน และการเหมือนกับผลงานชิ้นอื่น เป็นต้น) ต้องมีการแสดงหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชัดเจน

บทบาทและหน้าที่รับผิดชอบสำหรับผู้นิพนธ์ (Role and Responsibilities of Author)

1. มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดเตรียมร่างต้นฉบับบทความที่ต้องการส่งเข้าสู่กระบวนการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์บทความในวารสารให้มีความถูกต้องเป็นไปตามคำแนะนำและรูปแบบในการจัดพิมพ์ของวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ตลอดจนการนำร่างบทความดังกล่าวและแบบเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฯ เข้าสู่ระบบการจัดการวารสารไทยแบบออนไลน์ (Thai Journal Online) ซึ่งถือเป็นการยอมรับในกฎหมายระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดพิมพ์วารสารฯ และมาตรฐานจริยธรรมทางวิชาการของวารสาร ทั้งที่กำหนดโดยวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และจรรยาบรรณทางวิชาการและวิชาชีพอื่น ๆ โดยทั่วไปตามความเหมาะสม

2. บทความที่ผู้นิพนธ์ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารหรือสิ่งพิมพ์ทางวิชาการอื่นใดมาก่อน และผู้นิพนธ์ต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่นได้อีก เมื่อได้รับการแจ้งให้ทราบถึงการยอมรับตีพิมพ์กับวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น แล้ว

3. ชื่อและรายละเอียดของ (กลุ่ม) ผู้นิพนธ์ การแบ่งสัดส่วนการทำงาน คำขอบคุณ และความรับผิดชอบและผลประโยชน์ทับซ้อน ตลอดจนถ้อยแถลงอื่นใดที่เป็นข้อมูลในความรับผิดชอบส่วนตัวของ (กลุ่ม) ผู้นิพนธ์ ต้องเป็นไปตามความเป็นจริง

4. มีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อการทำให้งานวิชาการของตนที่นำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารเป็นไปอย่างถูกต้องและสอดคล้องกับมาตรฐานทางจริยธรรมและคุณภาพทางวิชาการ ทั้งในเชิงจรรยาบรรณทางวิชาการและวิชาชีพ

5. มีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อข้อมูล ข้อคิดพบ และข้อคิดเห็นทางวิชาการใด ๆ ที่ปรากฏในวารสารที่ได้รับการเผยแพร่แล้ว เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้นิพนธ์ภายใต้บริบทจำกัดของบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ของตนแต่เพียงผู้เดียว กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยต่อข้อคิดเห็นดังกล่าวเสมอไป